

Eduardas Mieželaitis

Pygmalion

Semmiből hoztalak létre:

*Hóból, földi eperből, két szürke kőből,
Harkály elbullott tollaiból: fehérr
Arcod körvonalát, vörös ajkad,
Szürke szemedet, éjsötét hajad: a semmiből
Alkottam meg a mozaikot. Azt mondtad: köszönöm...*

Semmiből hoztalak létre:

*Diego Rivera színeiből, Petrarca
Szonettjeiből, Salamon Énekek énekéből,
Elefántcsontdarabból meg a Milói Vénusz
Fehér árnyékából: a semmiből
Alkottam meg a mozaikot. Azt mondtad: köszönöm...*

Semmiből hoztalak létre:

*Mint a sápadt Ophélie, idejött
A tengelice hangján éneklő nyár: bangszalagjait
Ajkaid közé tettem és megparancsoltam:
Énekelj!: a semmiből
Alkottam meg a mozaikot. Azt mondtad: köszönöm...*

Semmiből hoztalak létre:

*Alvásból, álomból, az Ave Maria
Orgonabangjaiból, melyek
Magasba törnek, mint a székesegyház tornya: a semmiből
Alkottam meg a mozaikot. Azt mondtad: köszönöm...*

Semmiből hoztalak létre:

*És ezért nem maradt semmim: a hó
Elolvadt, az eper túlérlett, a szürke köveket
Benőtte a moha, a madártollakat
Elfújta a szél, csupán az orgona
Búgó bánata maradt, s a katedrálisok
Tornyai nyújtják nyakukat az eső áztatta
Város fölé: a semmiből
Semmi... És senkinek semmi köszönet.*

Semmiből hoztalak létre:

*És nem maradt semmim, elpusztultak a
Szerelmes jávorszarvasok a vadaskertben és
Álmomban megjelent árnyad, Galathea –
És akkor azt mondtam: köszönöm...*

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VIII. évfolyam 4. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft.. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Gáborjáni Szabó Orsolya**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza),
Király Farkas (vers), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (környezet),
Király Farkas (műbírálat).

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Dr. Koncz Gábor**, **Kosáry Domokos**,
Lászlóffy Aladár, **Osztovs Levente**, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad SutarSKI**,
Sütő András, **Székely Magda** (tiszteletbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@t-online.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Eduardas Mieželaitis: Pygmalion
(Bán Péter fordítása, a borítóbelsőn)

Évgyűrűk

Szokolczay Lajos: Családfa, kacskaringókkal. 3

Szabó Magda–Bereményi Géza: Az ajtó. 8
b. pap endre: Libasorsban 31

Hetedhét

Matei Vişniec: A pandák gyönyörű utazása
(Mihály Csaba fordítása) 44

Ioan Buteanu: Szeretem a szerelmet;
Szexuális szerelem
(Király Farkas fordításai) 66

Elena Vlădărean: jelenlegi történelem.
(Király Zoltán fordítása) 67

Eduardas Mieželaitis: A nő
(Bán Péter fordítása) 68

Milan Jesih: [én a nagy ősmadárban hiszek]
(Lukács Zsolt fordítása) 70

Lauri Otonkoski verse
(Domokos Johanna fordítása) 73

Luisa Goralani: Költőzködések; A Holdhoz;
Anyámnak
(Kérész Gyula fordításai) 74

Hangírás

Borzák Tibor: Színarany színészek
(Agárdy Gábor: Krahácsból) 78

Emlékezet

Barna T. Attila: Régi kintorna dallamára
(Bella István emlékének) 85

Emlékezet-Tárlat

Novotny Tihamér: „Az idős emberek
várnak valamire!” 86

Gubis Mihály munkái
(a színes mellékleten)

Szóvár

Balázs Géza: Gondolkodási formák,
gondolatalakzatok 89

Fénykör

Tüskés Tibor: Meditáció egy történelmi
évforduló előtt 95
Jankovics Marcell: Ötven év kétszáz sorban. . . 99

Ablak**Téka**

Vilcsek Béla: A Babits kereste belső forma 104

Szele Bálint: Pillanatképek

egy fordító életéből (Szabó Lőrinc

Shakespeare-drámafördítései) 116

Marion Wagner: Háy a Tetrán

(Háy János drámái) 129

Könyvleletek

Vincze Ferenc: „Minden láng

csak részekben lobban”

(Háy János: Házasságon innen és túl) . . . 133

Kutszegi Csaba: Modern térköltészet

(Lábán Rudolf-díj, 2006) 136

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 4.

Asszony a fronton (Polcz Alaine emlékiratait
színpadra alkalmazta Baranyai László)

A NAPKÚT KIADÓ KÖNYVHETI KIADVÁNYAI:

Csáji László Koppány *Ég az út mögöttem*

Lászlóffy Csaba *A maszk mögötti ájulát*

Mészöly Miklós-album (Hang-Kép-Írás 1.)

Olga Tokarczuk *Sok dobon játszani*

Végh Attila *Li mester könyve*

Folyóiratunk támogatói:

A Nemzeti Kulturális Alap
ismeretterjesztés
és környezetkultúra kollégiuma

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Civil
Alapprogram

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VIII. évfolyam 4. szám

Másképp dráma

PIROS SZÉK 2.

Gubis Mihály grafikusművész Békéscsabán született 1948-ban. 1967–68-ban a Mártélyi Művésztelepen dolgozott, Fodor József és Hézsó Ferenc irányításával; 1976-ban a Budapesti Műhely hatására barátaival létrehozták a Békéscsabai Műhelyt. 1984-ben mutatkozott be a szentendrei Vajda Lajos Stúdió Galériában, haláláig állandó tagjai közé tartozott. A Fonyi Kertalja Művésztelep vezetője és a Patak csoport alapító tagja volt. Május 17-én halálos baleset érte Németországban, amikor egy kínai szobrásznak segített teherautóra rakni egy kőszobrot. A másfél tonnás, nyolcméteres szobor kibillent egyensúlyából, és rádőlt a művészre.

Szakolczay Lajos

Családfa, kacskaringókkal

Honnan jöttem, mi vagyok, mitől lettem az-zá, ami: művészetbírálónak? Az önmagamnak föltett kérdéscsokor rácsavarodik a nyakamra és fojtogat. Az első – a lényegesebb? Lényegtelenebb? – rész megválaszolása könnyű lenne, ha volna családfám.

De nincs. Se családfám, se ásóm hozzá, hogy nagy kört írva kibonthatnám a gyökereket.

Amit tudok, elbeszélésekből, anekdotákból tudom, s a látomás időföltámasztó erejével próbálom megfakult fényképekből kiolvasni. Édesanyám elég korán árvaságra jutott, pár éves lehetett, amikor az anyja, s röviddel utána az édesapja is meghalt. Ez utóbbi, a pödrött bajszú, alacsony, bal kezét a puska csövén nyugtató erdész, Szarjas Ignác, családját maga köré gyűjtve nyugodtan néz szembe – mert azon túl úgyse lát – a fényképezőmasinával. Második felesége (Szabó nagymama? – honnan a név, magam

sem tudom) ül mellette valamilyen műtermi beállításban. Három álló lánygyermek fogja őket közre. Balról édesanyám, lehetett akkor négyéves (1911-ben született, és kilencvenkét éves korában temettük el), karját összekulcsolva könyököl egy asztalkán, mellette a nagylány, a tizenéves Mariska – akit az apa halála után Kapcára (utolsó posta: Alsó-Lendva) örökbe adtak –, s az apa mellett Annuska, az anyámnál egy évvel idősebb lánytestvér, föltehetően sírás utáni állapotban, dacos-szomorúan. Mathes Károly fényképész műhelyében készült a felvétel „Nagy-Kanizsán”.

Hogy akkor hol éltek – édesanyám Zalabaksán született –, honnan kocsiztak be a városba egy fölvetel erejéig, magam sem tudom. Azt viszont igen, hogy az édesanyámtól örökölt írói nevemnek története van. Nagypapát nagyon zavarta, gondolom, sokat csúfolták is, hogy Szarjas családnévébe senki sem a valódi értelmet, a *szarvast* látta bele, hanem a *szart* – s egy hirtelen döntés nyomán így vált Szarjasból Szakolczayvá. (Rejtély, hogy az „i”-ből miként lett – talán hivatali elírás folytán – ípszilon.)

Legalábbis anyám így emlékszik a Juhász Gyulát is fölroptató, kis felvidéki városban – ott írta a költő egyetlen regényét, az *Orbán lelkét* – történő virtuális „honfoglalásunkra”. Szarjas-Szakolczay nagypapa a puskáját elég hamar a föld alá vitte, az erdő csöndes őreként nyilván nem akarta szolgálni a világháborút, s

a három gyermeknek szomorú sors jutott. „Mariska néni” (mindig csak így hallottam emlegetni) egy délvidéki gazdánál talált (örök) befogadásra, s édesanyámat és Annuskát, bármily jó volt a mostoha, a szegénység-nincstelenség szorította.

Éltek, ahogyan tudtak, anyám, a született szívjóságú, hamar érzékenyülő, mindenkit segítő fiatal lány (aki sajnos sok iskolát nem végezhetett) *úri cselédként*, gyermeknevelőként dolgozott. Egy másik fényképen látom, mosolyán hogyan csüngtek – ülő helyzetben a fiúcskát jobbról, a leánykát balról öleli – a pepita ruhás Kertész gyermekek.

És még egy megsárgult fotó, amelyen a fiatalok – jobbára eladósorban lévő lányok és házasulni kész fiúk – a szüret végét (a hegy leve is érzékelhető az arcokon) fölszabadultan, vidáman ünneplik. Apám és anyám is ott a képen. Kiscserfő (testvérei: Nagycserfő és Vajdacserfő), a Nagykanizsától hét kilométerre lévő *hegy* (értsd szőlős domboldal, a *lapban* így szelídgesztenyefák) apai nagyanyám révén vált szüretelő- és kirándulóhellyé.

Főképp a szüreteknek volt meg a varázsuk: 130-140 kilós nagyanyámat, Nemesboldogasszonyfai Nemes Erzsébetet, aki férje (csendőrnymozó) gyors halála után egymaga nevelt föl öt gyereket, egy – sok férfikézből álló – „daru” föltette a lovas szekérre, s az „úrnő”, a hegy asszonya elindult szemrevételezni, hogy jól halad-e a szüret, gördülékenyen mennek-e a munkák. Nagyanyám a gyerekevelést tekintve is kérlelhetetlen volt (katonás szigora nélkül szerteszaladt volna a csorda): a húsvéti föltámadásra fehér ruhába öltöztette gyerekeit, s később apám, a legvirgoncabb, amíg a többiek készülődtek, oda-vissza ugrált a Petőfi (akkor Cigány) utcai Ördögárkon, és beleesett a szennyvízbe. Feketés is hazaólkodott. Erre nagyanyám elkapta a grabancát, s kétszer-háromszor belenyomta az esővízes hordóba. S ezzel – a többiek hiába álltak készen – el is maradt a „föltámadás”.

Anyámat, a csöndesen sírdogálót, az érzékeny *szentet* – mikor szájától megvonta a falatot, hogy a négy gyereknek több jusson, s *tüdökilukadás* lett a vége – még csak-csak értettem, de apámat, az eszes géplakatost, az 500-as *basájával* (BSA motorkerékpárjával) a várost ötven kilométeres sebességgel „végigszáguldó” duhajt, a jobb sorsra érdemes, több mindennel próbálkozó, ám csupán ezermesternek megmaradt, erőszakos, ugyanakkor a családjáért mindent megteendő férfit alig.

Kiruccanásai – főképp Badacsony környékén szeretett csalinkázni – mindig „kurvaüggyel” végződtek, ezért otthon, ha megjött, a kérdezősködők – kiváltképp anyám – számára volt haddelhadd. Mit akart, mi elől futott, szégyene elől el lehetett-e menekülni – az anyám Mária-képével merőleges falon az ő színes olajnyomata: Sztálin díszelgett (alatta, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, mi más állhatott volna, mint az imazsámoly) –, egyáltalán a hajdinahántoló vezetőt bukása, vagyis '45 után mi készítette arra – hite, a párt, valaminő erőszak? –, hogy beálljon a MAORT-ot váltó MASZOLAJ-ba, pontosabban a Gépgyárba „farigcsálni”. Ahol őt mint jó szakembert mindig valamivel megalázták. Állítólag – sose beszélt róla – azért rúgták ki a gyárból, mert épp akkor nyitott rá az üzem párttitkárára, amikor a „kedvesét”, valamelyik munkásnőt, az íróasztalon „gyakta”.

Haragjában biciklijét (mert dolgozni nem motorral járt, az megmaradt a holládi dombok megmászására) átdobta az üzem vaskerítésén, s ezzel a „gőzkiengedő” gesztussal be is fejezte gyári életét.

Maszek lett, ám maszek keresetnélkül. Megkeseredése alighanem innen jött: ki nem teljesedéséből. Szerette a családját, szerette a gyerekeit, szerette a nőket (ebbe a főstött kurvák is belefértek), indulatossága miatt valahogyan mégis mindenki imádkozott az Istenhez: agyon ne ütessék általa. Mert a kalapács a kezében jó *vágószerszám* volt, s elvégezte volna azt, amit a duhajjos férfi később nyilván százszor megbánt volna.

Engem szájalásom miatt – mert már akkor is torkig feszült bennem az erkölcs – egyszer kizavart a hóba. Mezítláb voltam, egy szál gatyában. S egy öl farakást szedett szét hasábonként, s azzal akart agyondobni. De én minden félém szálló fa elől hol jobbra, hol balra elugrottam, s így sosem talált el. Két napig valaminő kuckóban kellett aludnom, rongyokkal takarózva, várva, hogy csilapodjék dühe.

Később – hihetetlen – az unokái rajongtak érte (mindenikük tegezte – mi, gyerekei sosem), s az öregedéssel lassacskán megjuhászodott. Nyolcvanhat éves korában temették el, 1993-ban, de előtte – noha élete vége felé egy kisé meggárgyult – voltak zseniális pillanatai. Ezek közül az egyik: „Manci (édesanyámat hívta így), szórd fel porcukorral az előszobát, ha bejönnek az egerek, hadd csússzanak el!”

Az ötvenes évek viszont, mert Kanizsa a „láncos kutyát”, Titót közlőről nézve, tele voltak félelemmel. Házkutatás (valamilyen fegyvert kerestek, de helyette csupán egy lengyel katonapokrócot találtak), titkolódzás, szegénység, gyanakvás minden iránt. Én, a csöppnyi magyar, aki már tízéves korában egy sámlin ülve a konyhában József Attila-verseket olvastam föl vasaló édesanyámnak (hetente 178 fehér hentesköpenyt mosott ki – kézzel – és vasalt simára), semmit sem tudtam Magyarország Trianon idézte szétszakadásáról. Az iskola ezt nem tanította, otthon meg a szüleim nyilván félték gyerekeiket ilyesféle tudással traktálni.

Már tizenhét éves voltam, amikor valamelyik kioszkban véletlenül ráakadtam egy Igaz Szóra. Megvásároltam. Honnan is tudhattam volna, hogy a marosvásárhelyi irodalmi folyóirat azért nem románul, hanem magyarul van nyomva, mert szomszédainkban van magyarság, van (később megtudtam: tudatosan lefokozott) szellemi élet. *Főlébredésem* – a véletlen műve – tehát a Szomolányisarkon kezdődött. S nagy futásom – az irodalom, a művészet (képzőművészet, színház, opera) habzsolása – azóta is tart.

Hiába futottam le (akkor még nem tartánon, hanem egyszerű vörös sálakon) a kilométerek ezreit – tetszett, hogy gyermekként középtávfutásban Zalában minden felnőttet megvertem –, hiába akarta az iskola rám ragasztani (Kőolajbányászati és Mélyfűróipari Technikumnak hívták) az *alizarin-szulfosavas-nátrium* bélyegét (már akkor is zenének hallottam ezt a kémiai vegyületet), egyedül csak az irodalom-művészet érdekelt.

Elég vén fejjel, vagyis huszonkét évesen tehát Pestre – az irodalom, a könyv, a művészet Mekkájába – jöttem. Hódításra? Inkább szolgálatra. Hogy szállíthassam (főképp határon kívülről) a nálunk még alig ismert értékeket. És lajstromozhassam őket, hogy belőlük az arra éheseknek (nem mindig a szakma volt ilyen) minél többet átadhassak. Dolgozhattam bármit – nem csupán tervezőirodában szerkesztettem, de nevelő és könyvraktári segédmunkás is voltam (iszonyú nehéz a két tábla közé zárt kultúra) –, egyedül csak a lámpással keresett vagy önkéntelenül rám talált „dolog” érdekelt.

A Kortársnál, az Új Írásnál, a Budapestnél és újra a Kortársnál végzett munka (a kezdőkkel foglalkoztam, majd a kritika- és legtovább a lírarovatot gondoltam) természetesen nem elégitett ki, hiszen afféle bolygó „zsidóként” – de talán egy magyar is lehet bolyongó – a szomszéd országokat többször bejártam. Értékre találtam, amit erőm és lehetőségem szerint folyóiratokban, újságokban s nem utolsósorban könyvekben továbbadtam.

Boldogságomnak ez a forrása: a kielégíthetetlen – ne hangozzék nagyképszerűségnek – *szellemi szomj*, amelyet nem szűnök újra és újra, az ezerféle bekebelezés után csillapítani.

Magam előtt látom Harag György, a legfényesebb (legzseniálisabb) magyar színházi rendező arcát, aki – mert valódi színpadra álmodó volt – egyetlen jól felépített gesztussorral átvilágította a sötétséget. A szatmárnémeti, marosvásárhelyi, kolozsvári lámpás Újvidékre és Szabadkára is eljutott, s ha fényt valamennyire el is nyelte a magyarországi közeg (nálunk nem voltak olyan kiemelkedően rendezései), példát mutatott minden idők Thália-csoportosulásainak – munkai igényességéből, erkölcsből, művészet- és emberszeretetből.

„Bicegő” családfát – talán nem szabadkozna érte – vele is kiegészítettem. Mint ahogyan megannyi bátyámmal – Sütő Andrással, Páskándi Gézával, Székely Jánossal, Szilágyi Istvánnal, Lászlóffy Aladárral, Kányádi Sándorral is. Nagykanizsa, szülőtte földem legyen olyan – kiváltságos, mert a szellemi családfát is befogadó – központ, amelynek piacán atyai „mesterem”, Kós Károly épp a bókászásra induló Cs. Szabó Lászlóval arról diskurál, hogy a preraffaelita igyekezet mennyiben segítette a szépészetet, hogy az épületekben megbúvó szép (külső és belső tulajdonság) minő lelkületet is hordoz.

Baktatnak-e a katonák rézagyúkkal és rezekkel (trombitákkal) az Alsótemplom előtt – a hajdani piac már régen *arrébb* költözött –, hogy riadót fújjanak az orgonán (életében alig tette) kezét próbálgató zeneszerzőnek, Farkas Ferencnek (a kanizsai születésű zeneszerző a gimnáziumban Cs. Szabó László osztálytársa volt), a kolozsvári lakozás után évtizedek múlva is ébredjen föl és vegye hátára Erdély hegy-vokálisait, domb-szimfóniáit, hiszen a *kotta-igazság* fölöttébb magában hordja az autonómia (nem csupán kulturális autonómia) szükséges voltát is.

Feri bácsi, zeneszerző és műfordító, nyelvekbe beleszerelmesedett apám, kézen fogod-e – Kanizsán üres a korzó – meghalt Héjja Sunci barátomat, a Sütő-Harag-előadások egyik főszereplőjét, hogy ha másnak nem, az égi Máriának mondja el az *Énekek énekét* (szülővárosom megérdemelne egy lírai *Egy lócsiszár virágvasárnapja*-parafrazist), hadd legyen tele udvarló fényességgel mindannyiunk szíve!

Gazsikám, ott – betegséggel küszködve –, a László Kórházban, vidámító, életre dörzsölő pillanatként eszedbe tartod-e ama suhanó kanizsai szoknyák keringőjét, hogy a kozmikussá növe drapériákat – mert Nagy Gáspár varázsló! – ráteríthesd megfáradt (de semmi feladás!) vállainkra?

Meghalt öcsém helyett öcsém vagy, jókedvű, világító vargánya a *Kormos Pista-i* észtorna és bűbájolás erdejében! Mondta-e valaki neked – szíved parancsolta így –, hogy öreg atyai barátunkat, a londoni Határ Győzöt a kanizsai harlekin, Nevető Laci sírjára ültess, ő még hátha elő tudja csalogatni azt a felhőtlenül vidám, sokszor röhögéssé föltoronyló kacajt (a boldog, vidám élésnek

ez a szívritmusa!), amely magyarságpótlék is a nyelvükben, erkölcsükben megrokkantaknak.

Szüle Tamás basszista, énekelsz-e dobhártyát repesztő bordalt a szüret révületében húshegyként is táncra perdülő öreganyámnak, hogy – hölgyválasz van – táncra perdítse Bajor Bandit (hallotta-e valaki eme zseniális nevet?), fültövön ragadja Panek urat: elég a házasodásból!

Családfa-rakosgatásom – kiigazításom – közben pörög velem a világ. Hiába égeti szemem hatvanöt év előtti fizimiskám – édesanyám pólyában tartva magához ölel a lendvai vasútállomáson (fénykép) –, az egész annyi pírral nem önti el az arcom, mint amikor a Jugoszláviában élő nagynénémet minden hivatalos papírban le kellett tagadni.

Jóllehet bátyáim eltűnőben – szegény Bella Pista, a versnyelven lélegző is meghalt –, öcséim (Muzsnay Ákos, Kárpáti Tamás) azért még itt posztolnak a kanizsai állomás restijében, és csak arra várnak, hogy ecsetjüket a tarkovszkijian bíborló ég dézsájába márhassák.

Mert nincs az a családfa, amely egy-egy fogadott őssel vagy utóddal – noha ekkor a vérrokonság helyett már a szellemi rokonság a mérvadó – ne egészíthető ki. Így vagyok magyar ebben a – tisztaságra, erkölcsre, a közjó szolgálatára fölkent – „zűrzavarban”.

Így vagyok, megkésett kanizsaiként is, európai.

Stankovics György

Szabó Magda–Bereményi Géza

Az ajtó

(Színmű)

Szereplők:

Emerenc, Molnár Anna, Professzor, Alezredes, Polett, Sutu, Unokaöcs, Főorvos, Brodarics úr, Sofőr, Riporter, Egészségügyi dolgozó

Továbbá: rendőrök, ápolók, köztisztasági dolgozók, mentősök

I. FELVONÁS

(Zenei nyitány, melynek utolsó hangjait írógép kattogása váltja fel.)

1. jelenet

ANNA *(hang)* Ez a könyv nem Is-
tennek készült, aki ismeri a zsi-
gereimet, nem is az árnyaknak,
akik mindenre tanúk és figyelik éb-
renlétem és álmaim óráit, hanem
az embereknek. Bátran éltem idá-
ig, remélem, meghalni is így fogok,
bátran és hazugság nélkül, de en-
nek az a feltétele, hogy kimondjam:
én öltem meg Emerencet. Ezen az
sem módosít, hogy nem elpusztíta-
ni akartam, hanem megmenteni.

Rendőrség

*(Egy rendőrségi adminisztrátornő gé-
pel gyakorlottan az íróasztalnál ülve.
Két közrendőr hátul beszélget állva.
Szimpatikus alezredes érkezik aktatás-
kával, fogadja a két rendőr tisztelgését,
majd valami eligazítást tart nekik.)*

*Ezután két ügyfél jön be hátulról
középen, egy házaspár kart karba ölt-
ve. A férj szürke öltönyös eleganciája,*

*szemüveges finomsága is mutatja,
hogy az angol tanszék professzora.
Az asszony valamivel otthonosabb-
nak tűnik a világ dolgaiban, de most
ő is visszafogottan viselkedik, ér-
zékeny férjét óvja a szokatlan kör-
nyezetben.*

*Mindketten regényírók, akik meg-
figyelnek és vizsgáztatnak mindent,
érdeklődve tekintenek a jelenlévőkre,
mintha folyvást témákat és embertí-
pusokat gyűjtenének.)*

ANNA *(az Alezredeshez)* Jó napot kí-
vánok!

PROFESSZOR Jó napot kívánok!

ALEZREDES Kezicsókolom. Jó na-
pot.

ANNA Ki- és bejelentőlapppal vagyunk
itt.

ALEZREDES *(Bár nem ez a dolga, át-
veszi az okmányokat, belepillant.)*
Pestről költöznek át?

ANNA Igen. Nyugodtabb helyre. *(Visz-
szaveszi a papírokat.)*

ALEZREDES Hát az itt, Budán, van
bőven. Nyugalom.

PROFESSZOR Reméljük.

ALEZREDES Oda tessék *(Folytatja az eligazítást, miközben a házaspár az adminisztrátornőhöz megy, aki gépbe fűzi a papírt, gépel.)*

ADMINISZTRÁTORNŐ Júlia utca 3.?

ANNA Igen.

ALEZREDES Júlia 3.? *(odamegy)* Már be is költöztek oda?

PROFESSZOR Csak a bútoraink.

ANNA Most jönnek a könyvek és az apróságok.

ALEZREDES Apróságok? Gyerekek is vannak?

ANNA *(férfjére pillantva)* Nem, de-hogyis.

ALEZREDES Pardon, nem akartam bizalmaskodni. Csak mi kilencen vagyunk testvérek. Ugyanis én vidékről származom.

ANNA Én sem vagyok fővárosi.

PROFESSZOR Már elnézést, van ennek bármi jelentősége?

ALEZREDES Igaza van. A mi államrendünkben ez már nem számít. Isten őrizz! Na de kinéztek már az erkélyről?

ANNA Első dolgunk volt.

ALEZREDES Na? És mi van ott szemben? Észrevették?

ANNA Távolabb nagyon szép jegegyefák.

ALEZREDES És közelébb? Na? Van ott egy nagy ajtó is. Na? Előtérrel.

PROFESSZOR Az ajtó mindig zárva van?

ALEZREDES Amögött lakik az én barátom.

ANNA Mi valami nőről hallottunk.

PROFESSZOR Magányos asszonyról.

ALEZREDES Ó az én ósrégi barátom. Még sose látták? Pedig sokat is tartózkodik az utcán. Ugyanis ő takarítja.

ANNA Az utcát?

ALEZREDES Az utcát meg mindent. *(Nevet.)* Mindent ő takarít. Az em-

bereket is. Emerenc. Ő takarítja az egész világot. De úgy, ahogy mondom. Az én barátom! Sok szerencsét! *(Közben az írógép kattog.)*

2. jelenet

A házaspár új lakása

(Az írógép kattog akkor is, mikor a szín újra világos lesz.)

Szép nyári nap. Balra a villa, melynek első emeletén a házaspár lakik, belőle egy szoba és a konyha meg az erkély látszik. A konyhából az előszobába, a szobából a belső helyiségbe nyílik az ajtó.

A szín jobb oldalán Emerenc előtere, amit a villától a közepén lévő utca és kert választ el. A felül fedett előtérnek ragyogóra mosott kőlapokból kirakott az aljzata, a nagy Ajtó bezárva, az ablakok bespalettázva, a köveken egy asztal, a falnál három mellékhelyiség: a vécé és a kamra.

Anna új regényét gépeli a villában. Hátradől, némán mozgó szájjal fogalmaz, ismét belelendül a gépelésbe, közben örömeiben mosolyog, mert megy a munka.

Az utcáról, a konyha felől a Professzor jön be, nagy nehezen, mivel összespárgázott könyvoszlopokkal terhelt mindkét keze, mögötte egy fiatalember szintúgy, akit a férj jelbeszéddel figyelmeztet, nehogy megzavarják az írói munkát. Megpróbálnak észrevétlenül elhaladni Anna mögött, de a belső szobába vezető ajtóval a Professzor nem bír, és a könyvekkel együtt elzuhan. Robaj, Anna felugrik.)

ANNA Jaj, ne!

PROFESSZOR *(a földön, önironikusán)* Goddam Blody!

ANNA *(Gondoskodó lesz, fel akarja segíteni a férjét.)* Látod, hogy

- cipelsz? Látod, hogy megint cipelsz? Mondtam, hogy majd én, és ráér, holnapra befejezem. *(Földelve a férje mellé fekszik, játsszani akar vele.)* Türelem. Nem kell rohanni, majd én felhordom a könyveket. Azt tudod, hogy neked a lassúság az igazi természeted?
- PROFESSZOR Nekem?
- ANNA A házasságunk ötödik évében buktál le. Nekem van szemem, hiába rohangálsz. Lebuktál, lassú, megfontolt ember vagy. Három évig írtad a kisregényt.
- PROFESSZOR És a házasságunk tizenötödik évében mit írtam?
- ANNA A nekem legkedvesebb regényedet.
- PROFESSZOR És az kétszázharminchat flekk volt. Négy, négy hónap alatt írtam meg. Elég gyorsan?
- ANNA De mikor volt az?
- PROFESSZOR Tíz éve.
- ANNA És mióta nem írsz? Te, aki a legérdekesebb élő író vagy? Aki a legmagasabbra tudod felvinni azt a stílust...?
- PROFESSZOR Psszt! There is somebody else here.
- ANNA *(Észreveszi a fiatalembert, felugrik.)*
- UNOKAÖCS Jó napot, író!
- PROFESSZOR *(felül)* A közelünkben lakik.
- UNOKAÖCS Csak a férje megkért, hogy segítek. Ingyen.
- ANNA Köszönjük. Jó napot! A többi könyvet majd én...
- UNOKAÖCS A Szeredás Emerenc unokaöccse vagyok. Az unokaöccse vagyok annak, aki itt szemben lakik, és szeretném mondani, hogy majd beszéllek a nagynénémmel, hogy maguknak háztartási segítségre van szükségük, és most szeretném őt ajánlani.
- ANNA Ne haragudjon, mi magunk látjuk el magunkat, és anyagilag sem tudnánk...
- UNOKAÖCS Mindenkinek Emerenc segít a környéken. Takarít, főz mindenkire...
- ANNA Ki mondta, hogy segítségre van szükségünk? *(A férjére pillant, aki épp visszatér a belső szobából, ahová bevitt néhány könyvoszlopot.)*
- PROFESSZOR De még mindig nem fejezted be a könyvedet.
- ANNA Holnapra kész leszek.
- PROFESSZOR Hetek múlva.
- ANNA Holnapra!
- UNOKAÖCS Márpedig Emerenc segítsége alól senki se húzhatja ki magát.
- PROFESSZOR Ez eléggé fenyegetően hangzik.
- UNOKAÖCS Tudom, hogy maguk mind a ketten tanítani járnak, az író, ha teheti, ír, a férje beteges...
- PROFESSZOR Én ezt nem mondtam. Tavalyelőtt volt egy vesevérzésem, de azóta semmi panasz. *(az unokaöcshöz)* Nézze, ezt a feleségem jobban tudja, ha nem, nem. Tudok én, ha úgy adódik, főzni is a feleségemre, bevásárolni, takarítani.
- ANNA *(aki közben visszaült az írógéphez)* De hol van már a nagynénje? Elutazott?
- UNOKAÖCS Ő? Ő sehova se megy.
- ANNA Tegnap óta gépelek itt, és látom, zárva az ajtaja.
- UNOKAÖCS Igen, hát ezt nehéz lesz elmagyarázni. Ez az ő gyöngéje. Fél a vihartól.
- PROFESSZOR Ebben a tündöklő nyárban?
- UNOKAÖCS A villámok a gyöngéje.
- ANNA Hét végéig tart a kánikula, bemondta a rádió.

UNOKAÖCS Őneki nincsen ideje rádiót hallgatni, írónő, kérem, anynyi a munkája.

PROFESSZOR Na jó.

ANNA Köszönjük szépen.

UNOKAÖCS Ő tizenegy háznál dolgozik.

PROFESSZOR (*kifelé tereli*) Akkor nyilván megvan a betevője.

UNOKAÖCS Havat is seper. Végig az utcát mindig, ha van hó.

ANNA Fogadjon el valamit a kedvességéért!

UNOKAÖCS (*a pénzre nem is pillantva elteszi*) Emerenc kinéz a csillagokra éjjel...

PROFESSZOR Mikor máskor?

UNOKAÖCS Azokból tájékozódik. Ismeri a csillagokat, azokon a nevükön, amiket az öregapáink adtak nekik. A tüzüknek a halványulásából tudja előre az időváltozást, nem a rádióból, tessék elhinni.

ANNA Nagyon köszönjük.

UNOKAÖCS Ne szóljak neki?

PROFESSZOR Így is túl sokat tett.

UNOKAÖCS A többi könyvek? A pincéből nem hozzuk fel?!

PROFESSZOR Majd én.

ANNA (*gépelve*) Majd én. Te ne erőltessd meg magad!

UNOKAÖCS Maguk nem tudják, hogy kicsoda ő.

PROFESSZOR Majd megismerjük.

UNOKAÖCS Isten velük. (*el*)

3. jelenet

ANNA Isten veled.

PROFESSZOR (*visszajön*) Akkor nem lesz nekünk bejárónőnk?

ANNA Kettesben akarok veled élni.

PROFESSZOR Hármásban, mert neked két férjed van.

ANNA Tudom, a másik az irodalom, tudom (*gépelt*). Teneked is lehetne

másik feleséged, mert az irodalom nőnemű is (*megfordul*). Boldoggá tennél, ha elővennéd az írógépedet. Mindenemet odaadnám érte.

PROFESSZOR Hogy legyalázzanak, meghúzzanak? Kioktassanak és visszautasítsanak? Ezek?

ANNA Isten nem azért adja az embernek a tehetséget, hogy így sáfárkodjék vele. Mért mondtad azt, hogy főznél rám?

PROFESSZOR Mert tudok. Te meg nem tudsz.

ANNA Megtanulok neked.

PROFESSZOR A főzésre születni kell.

ANNA Írd meg azt a könyvet, szívem! Nekem írd meg! Nekem egyedül, és ne törődj mással. Ha szeretsz... Szeretsz?

PROFESSZOR Meglehetősen.

ANNA Akkor elég kell hogy legyen neked az, hogy akár én vagyok az egyetlen olvasód. (*Hatalmas csattanás, az ég szólalt meg, villámlás.*) Hallottad?

(*Csöngetnek.*)

A Professzor megy, Sutuval jön vissza.)

4. jelenet

SUTU (*kézfogások*) Jó napot, Sutu vagyok.

ANNA Jó napot, Sutu!

SUTU Bocsánat a zavarkolódásért, csak a férjem mondta itt a szomszédjukban, az egyik szomszédjuk, a Polett, hogy önökhöz jött be segíteni a férjem (*közben közbenéz, mint egy kereskedő*). Már megyek is, csak azt kívánom még mondani, hogy van nekem egy helyes kis zöldségesboltom itt a Vörös Hadsereg úti részen. És azt ajánlom figyelmükbe. A férjem?

ANNA Nemrég ment el.

SUTU Biztos említette az Emerencet, le se ülök, de róla csak annyit, hogy nem járnának vele jól. Beképzelt és nincsen tekintettel. Megszétszórja magát, annyifele dolgozik, én viszont napjában járhatnék, mivel délután becsukok, és lehet rólam informálódni, engem is ismernek a környéken, hogy velem ki lehet jönni, én normális vagyok. (Csöngetnek.) Akárki jön, kérem, egy szót se neki (a *Professzor meggy ajtót nyitni*).

ANNA Miről?

SUTU Arról, hogy én itt megemlítetem.

ANNA Mi nem akarunk bejárónőt.

5. jelenet

POLETT (*Bejön a Professzorral, zavart, riadt.*) Dobri Polette. Jó napot kívánok! (*Sutuhoz*) Szervusz, Sutu.

SUTU Csodálkozol rajtam, hogy itt vagyok? Hát, én is rajtad.

(*Kint ismét villámlik, dörög az ég, és hirtelen nagy zuhogással elered az eső.*)

POLETT Azért jöttél most, mert tudod, hogy ilyenkor Emerenc ki se mer nézni, mi?

SUTU Magadból indulsz ki, drágám, csakis magadból. Na, most mit állsz ott úgy, mint akinek mászik valami a lábán fölfelé?

POLETT (*Megsértődik, bezárul.*)

PROFESSZOR (*kínos szünet után*) Hozok át széket.

POLETT (*rémülten*) Ne, ne, ne!

SUTU (*kofásan*) Igazán ne-e-e.

ANNA Nem mehetnek ki ebben az időben. De hogy ez az Emerenc, hogy tudta előre a vihart! (*székek-*

kel visszatérő férjéhez) Amint vége az esőnek, átmegegyek hozzá.

PROFESSZOR Ráérsz. Gondold meg. Ne kapkodj!

ANNA Bemutatkozni. (*A Professzor átmegegy a másik szobába.*)

SUTU Emerenchez nem lehet csak úgy átmenni. Mióta én itt lakom, senkit sem ereszt be. Azt is rossz néven veszi, ha kiszólítják hazulról. A macskáját őrzi odabent, azt nem engedi kijárni, halljuk az állatot nyávogni néha. Hogy mit óvhat ott a macskán kívül, senki se tudná megmondani, bár ha tényleg van valami értékes holmija, nem jó módszer a bezárkózás, így bárki azt hiheti, hogy komoly értékeket dugdos, még meg is ölhetik miatta. Nem?

ANNA Hogy lehet ilyen bezártságban élni?

POLETT Mert az előző macskáját az egyik szomszéd felakasztotta az ajtaja kilincsére. Dróttal.

SUTU Mert galambjai voltak neki, azokból élt az a szomszéd, azért.

POLETT A macska gégéje meg volt nyilván, én láttam, mikor Emerenc eltemette itt a kertben.

SUTU Egy ember mellé, a Szloka úr sírjába, akit szintén ő temetett el még az ostrom idején.

POLETT És amiatt megint meghurcolták, mert a galambász följelentette őt hullagyalázásért.

SUTU Megmérgezés vádjával is, mert a galambjai mind fölfordultak.

POLETT De fölbontták őket, és nem találtak a gyomrukban mérget, a kerületi állatorvos megállapította, hogy vírusos madárvész végzett velük.

SUTU Emerenchez azóta is jár egy rendőrtiszt, akkor barátkoztak össze. Ki is nevezték Emerencet házmasternek, ami ugye, már egy hatósági személy.

POLETT A galambász még háromszor följelentette, hiába.

SUTU Mert Emerencet a rendőr barátja mindig tisztázta.

POLETT Aztán el is költözött a galambász máshova áskálódni.

SUTU Mert a rendőr azt is elintézte Emerencnek.

POLETT Azok voltak a vádak, hogy a háború alatt Emerenc zsidókat ölt meg és fosztott ki, amerikai kém, orgazda, meg kincset rejteget. De minden alól tisztázták, és a rendőr azóta is nála szokott kávézni. Rendes ember.

SUTU De nehogy azt higgye, hogy őt beengedi, ő is csak az előtérben ülhet olyankor. Mi is a férjemmel, mikor meglátogatjuk, pedig ők vérrokonok Emerencsel.

POLETT *(felugrik)* Eláll az eső, én megyek is. Viszontlátásra! *(kirohan)*

SUTU Akkor én is megyek, viszlát! *(kimegy)*

6. jelenet Emerenc előtere *(alkonyodik)*

(Fejkendőt visel, mint egy sisakot, sötét ruhát, kötényt a hőségben. Anna megáll szemközt vele, nézi. Az utca királynőjét a trónkövetelő!)

ANNA *(hang)* Úgy állt előttem, mint egy szobor, rezzenéstelenül. Arca nem volt máshoz hasonlítható, mint a sima, jelzéstelen, hajnali víztükörhöz. Az a tótükör arc a rituális kellemekre emlékeztető kendő árnyékában sokáig nem árult el semmit.

ANNA Jó napot kívánok! Molnár Anna.
EMERENC *(Nem néz fel.)* Jó napot! Szeredás Emerenc.

ANNA Arra kérem, amikor ráér, fadjon át hozzánk egy kis be-

szélgetésre. Itt lakunk az elsón a férjemmel. A segítségére lenne szükségem. Tudom, hogy nincsen szüksége állásra, másutt is vannak helyei, ahova eljár, de mi a férjemmel nagyon elfoglaltak vagyunk, mind a ketten tanítunk, ő az egyetemen, az angol tanszéken professzor, én egy általános iskolában magyart tanítok, és írunk.

EMERENC Írnak?

ANNA Regényeket. Hogy írunk, az azt jelenti esetünkben, hogy otthonra is vállalunk határidős munkákat a normális mellett. Magának takarítania kéne, és néha főzni, mondjuk hetente kétszer. És hogyha, tegyük fel, vendégeink jönnének, ami nem lesz gyakori, akkor maga főzne, én terítenék, tálalnék, és elmosogatnék még aznap éjjel. Átjön?

EMERENC Amennyiben valaki igazolja magukat, hogy mennyi alkohol isznak, akkor meglátom, lehet szó róla.

ANNA Már megbocsásson, milyen alapon képzeli...?

EMERENC Maguk valami művészek. Az mind iszik. Akárki szennyesét nem mosom.

ANNA *(Elindulna, visszafordul.)* Mondja, maga hajdúsági? *(Barátkozni akar.)*

EMERENC *(Bólint.)* Csabadulról. Nádori mellől.

ANNA Ha nem nyelvész volna a képesítésem, észre sem vettem volna a magánhangzóiból, hogy a mi vidékünkéről származik. Régóta él a fővárosban, ugye? Attól kopott meg így a dialektusa. *(semmi válassz)* Én jártam már Csabadulon. *(szünet)* Én szeretem a származásomat. Megbecsülöm.

EMERENC Majd akkor mondom meg, hogy mennyit fizessenek, ha már fogalmam lesz arról, hogy ma-

guk milyenek. Mennyire hanyagok, rendetlenek, hogy mennyi munkám lesz magukkal. Ha majd eleget megtudtam magukról, jelentkezni fogok. Menjen! (*Anna elindul.*) Azt is a szemébe fogom mondani, hogyha nem vállalom, ne féljen! Én senkit se hagyok bizonytalanságban. Én vagyok, aki vagyok. Maguk is.

7. jelenet Előtér

(*Anna vegyes érzelmekkel, visszavisszanézve megy el. Sötétedik, Emerenc felkapcsolja az előtér lámpáját, aztán tovább dolgozik az üstnél.*)

Polett jön, sámlit hoz, szóltanul leül a tűz közelében. A lángokba néz.)

POLETT Párizsban úgy van eltemetve a császár, hogy csak lenézni lehet rá. Párizsban minden nőnek visznek virágot a temetőbe. Az összes női halottnak.

EMERENC Annyi virág nincs is a világon, ahány nő meghal.

POLETT Bocsánat, biztos rosszul fogalmaztam.

EMERENC Értem én, ne rémüldözz, értem. Gondolkoztál azon, amit mondtam?

POLETT Igen.

EMERENC És?

POLETT Azt csinálom, amit megbeszéltünk.

EMERENC Vittem neked egy macskafiút. Az egyik szeme kék volt, a másik zöld, és úgy tudott felemás szemmel nézni, hogy értette az ember. Nem fogadtad el.

POLETT Nem társaság.

EMERENC Se én, se mi, sem az állat! Nem tudom, ki lett volna neked társaság! Csakis embert akartál.

Embert? Azt meg nem kaptál. Kértelek, fogadd be a macskát, akkor is, ha nem felel meg magány ellen, hisz árva, kiszórta valami gaz, elpusztul egyedül lakás nélkül, olyan kicsi még. Nem, nem, nem, neked ember kellett. Ember? Vettél volna embert a piacon, mert itt a környéken más nincsen, csak mi meg a macskák. Most aztán így vagy.

POLETT Jó. Igaza van.

EMERENC Van fekete kombinéd?

POLETT Van. De nem fekete.

EMERENC Feketét vegyél fel, amikor megteszed. Majd adok neked. Mikor teszed meg?

POLETT Nemsokára. Majd szólok.

EMERENC A hasad fáj? Most épp mid?

POLETT A fejem. Nagyon. A hasam nem fáj, amikor a fejem szokott.

EMERENC A szenes vasalótól van a te fejfájásod. Szebben vasaltál akármelyikünknel, nem mondom, hogy nem kár érted. Egész életedben csak vasaltál, szakadásig. De nem tudom megbocsátani neked, hogy vittem neked jószágot, és te nem vállaltad. Mert ónagyságának csak ember kellett volna, ember! Mintha nem állatok volnánk mindannyian, csak tökéletlenebbek önáluk, mert állat nem tud se feljelteni, se rágalmazni, és hogyha lop, oka van, mert ő nem mehet boltba, vendéglőbe. Hogy kértelek, hogy fogadd be! Mennyire kértelek, de te nem értetted.

8. jelenet

(*Jön Sutu és az Unokaöcs mint házaspár, és Brodarics úr, az egyik szomszéd. Széket hoznak.*)

UNOKAÖCS Meddig főzi még, meddig főzi még?

EMERENC Na, öblítsél!
 BRODARICS ÚR Jó estét, Emerenc!
 SUTU Jó estét! Szerbusz, Polett.
 UNOKAÖCS Mire jutott, néném, az írókkal? Az asszony különösen érdeklődik maga után.
 EMERENC Az a nő nem ismeri az állatokat. Kényeztették. Kényeztette az élet.
 BRODARICS ÚR A férje meg olyan finnyás embernek tűnik, mint aki háromig sem tud számolni.
 UNOKAÖCS Vesevérzéses is.

(Kintről autózúgás, fékcsikorgás, ajtócsapódás hallatszik.)

ALEZREDES *(hangja)* Egy óra múlva, Feri. *(Megjelenik, a többiek zajosán üdvözlik, asztalhoz ülnek.)* Jó estét! Jó estét mindenkinek!

(Emerenc gyakorlott mozdulatokkal, elegánsan teát csorgat szép formájú porceláncsészékbe, gyakorlott az asztalnál való kifinomult viselkedésben.)

ALEZREDES Ez az egyetlen lakás, ahol én otthon vagyok.
 SUTU És ez se lakás, alezredes elvtárs *(nevetés)*.
 ALEZREDES Ez az egyetlen hely, ahol elereszthetem magam, ahol nem félnék tőlem.
 BRODARICS ÚR Mitől kéne félni? Hol van már az az idő!
 UNOKAÖCS Meg kéne nősülni végre.
 ALEZREDES Hol találok még egy olyat, mint az én megboldogultam?
 POLETT Szokott virágot vinni a feleségének?
 ALEZREDES Tőle jövök. A maga halottai, azok merre nyugszanak?
 POLETT Franciaországban.
 SUTU Rabló vagy mi volt az őse neki.
 ALEZREDES Hallottunk róla.

POLETT Levágták a fejét.
 BRODARICS ÚR Guillotinnal, vagy mi a rossebbel.
 POLETT Azt hiszem, inkább bárddal, akkor még nem volt guillotin, hugenották voltak.
 BRODARICS Akkor bárddal.
 SUTU Erre vagy büszke? Az én apám késelésért meg betöréses lopásért ült, le ugyan nem vágták a fejét, de az se sokkal jobb, mint a te rokonságod.
 UNOKAÖCS Vágtál te tyúkot eleget. Lejön az a fej gyorsan, ha jól eltalálják, nem kell nyiszálni.
 POLETT Nem volt az én őszámom bűne, csak úgy hozta a politika, hugenotta volt, fogták és elvitték.
 ALEZREDES Nana! Azért több száz évvel ezelőtt is voltak bíróságok.
 EMERENC Én elhiszem Polettnek. Mert hány ártatlant öltek meg itt minálunk is. Mikor én még fiatal voltam, és a pék menyasszonya, annak nem a fejét vágták le, azt széttépték.

ALEZREDES Na, ne!
 EMERENC Nem hiszi el? Hát ne higgye! Széttépte a tömeg, pedig nem csinált semmit, csak kinyitott, a parancsnok megtiltotta, hogy másnak is adjon kenyeret, mint katonának, de szánta a népet, hát osztogatta, amíg volt, mikor meg már nem volt, nem hitték el neki, kiráncigálták és megölték, úgy tépték szét, mint a kenyeret. Ha a sokaság intéz el valakit, az nem egy percig tart. Az lassú halál.

9. jelenet

(Csengő. Anna ajtót nyit. Emerenc jelenik meg, kezében komatál. Feketét visel, hosszú ujjú, finom szövetruhát, spangnis lakkcipőt. Anna zavartan

topog mellette a gyéren takaró napozóban.)

EMERENC Jó napot kívánok!

ANNA Erre tessék!

EMERENC *(leckéztető hangsúllyal)*

Jó napot kívánok!

ANNA Jó napot kívánok! Erre tessék!

EMERENC Jó napot kívánok *(A Professzorhoz megy, kezét nyújtja.)*

Szeredás Emerenc.

PROFESSZOR Örvendek.

EMERENC Szeredás Emerenc.

PROFESSZOR Szoboszlai Tamás. *(Megrázza a kezét.)*

ANNA *(mentve a helyzetet)* Üljön csak le! Foglaljon helyet, Emerenc.

EMERENC *(Leül.)* Ezt az ételt a beteg Böörnének viszem, nem ide hoztam. Akkor holnap megkezdem a munkát maguknál.

ANNA És mennyit kérne, Emerenc?

EMERENC Hogy mennyi legyen a havi bérem, azt majd csak a hónap vége felé tudom megmondani.

ANNA Szólítson nyugodtan Annának! És hány órákor kezdene holnap, Emerenc?

EMERENC Még nem tudom, más dolgaim is lesznek, amikor azokkal végzek.

ANNA Mért nem nevez Annának?

PROFESSZOR Anna!

ANNA És hány órát tudna miránk szánni, Emerenc?

EMERENC Amennyi a rendelkezésemre fog állni.

PROFESSZOR Az mennyi lesz például holnap? Mert én reggel 9-re megyek tanítani, aztán értekezlet, és úgy 4 felé indulok haza. Öt körül itt írásbeli munkát végeznék. Nem szeretném, ha ütköznénk.

EMERENC Nem fogunk ütközni. Én kerülök minden felesleges beszédet. Én dolgozni szeretek. *(Feláll.)* Most is dolgom van. Megyek, a be-

teg Böörnének viszek ennivalót, és kipucolok nála.

ANNA Van egy harmadik csomó kulcsunk. Ez itt a bejárati ajtóé, ez a pincéé, és van a kapuhoz is, ha éjjel bármi történne velünk. Vagy magával.

EMERENC Én még sosem voltam beteg. Én azt nem engedhetem meg magamnak.

PROFESSZOR Egy hónap próbaidő.

EMERENC *(Ünnepélyesen nyújtja a kezét.)* Akkor minden jót! A gazdának. *(Megy az ajtóhoz.)*

PROFESSZOR Minden jót! *(Bámul utána.)*

ANNA *(Kíséri Emerencet, az ajtónál kezét nyújt neki, de ezt a másik, mintha legyet hajtana el, elhárítja, és távozik.)*

PROFESSZOR *(a kezét bámulva)* „Gazda”?

ANNA Azért, ismerd el, gyönyörű szó.

PROFESSZOR De hát nincs ezen a földkerekségen még egy ember...

ANNA ...Akire olyan kevésbé illene, mint rád? *(Átöleli.)* De az égi másodra, arra illik. Azt eltalálta Emerenc. Nekem te gazda vagy. Az. Gazda.

PROFESSZOR Engem ugyan nem fog zavarni, első látásra kiderült, hogy semmi közünk egymáshoz. Ez a nő egyszerű, mint egy barlangrajz.

ANNA Megígéred, hogy nem fogod utálni?

PROFESSZOR Megígéred, hogy nem fogod megszeretni?

ANNA Emerencet? Képtelenség. A világ leggonoszabb emberének tűnik.

PROFESSZOR Érdeklődsz iránta, Anna, túlságosan is érdeklődsz. És ha te valaki iránt érdeklődni kezdesz...

ANNA Mondd csak, mond! Szerettem, ha féltékeny vagy. Nagyon szeretem.

PROFESSZOR Én?! Anna, ne képezelegj. Ne mitizálj, ne érdeklődj, és akkor minden rendben lesz. Ez egy bejárónő, és kész.

10. jelenet Annáék lakása

(A Professzor végre ír. Megszállottan gépeli az új regényét. Anna átlép hozzá a másik szobából. A Professzor némajátékkal kiküldi. Anna mosolyogva visszamegy. A szomszéd szobában csöng a telefon, Anna felveszi, nem hallani, mit beszél. Majd feldúltan be-rohan, kezében a kitépett dugójú készülék, amit odavág a sarokba, és máris fordul vissza. A Professzor ab-bahagyja a munkát, Emerenc viszont nem, ő mintha ott sem volna. A férj átrohan a feleségéhez, majd némi idő elteltével vissza, most már ő is ingerült, felkapja a készüléket, megtalálja a konnektort, belenyomja a dugót.)

PROFESSZOR Anna, most mi történt?

ANNA Megőrülök ettől a telefontól. Megőrülök!

PROFESSZOR *(a szintén visszatérő Annához)* Jó, akkor ezentúl legyen itt.

ANNA Sehol ne legyen! Vagy verjem szét az írógépet kalapáccsal, azt akarják?!

PROFESSZOR De mikor lehet, hogy a Magvetőtől hívnak minket. Marosi.

ANNA Onnan, onnan. Onnan hívtak. Marosi hívott.

PROFESSZOR De hát már a nyomdában van a kéziratod.

ANNA *(jelentősen)* Tudod mit mondott?

PROFESSZOR Visszadobta? A húzott kéziratot?

ANNA Felbontotta a szerződést.

PROFESSZOR Meddig tart még az életünkkel ez a játék? Na, mit mondott? De pontosan.

ANNA „Ilyenfajta polgári nyekergés nem illik az én kiadói programomba” – ezt mondta.

PROFESSZOR Erre te?

ANNA Hogy nem gondol arra, hogy megöli az írot, ha a szerződését felbontja?

PROFESSZOR Nem ismerek rád. Sír-tál is neki?

ANNA Igen. Mert a te kéziratodról volt szó. *(szünet)* Téged utasított vissza.

PROFESSZOR A tiéd marad?

ANNA Ühüm.

PROFESSZOR Akkor jó. Akkor csak fél baj.

ANNA Ne nyeld vissza, az árt! Üss az asztalra! *(A Professzor kimegy, becsukja maga után az ajtót. Anna az ajtóhoz megy, félénken beszél.)* Nem írsz? Be kell neked val-lanom valamit. Az a telefon az előbb Marositól...

PROFESSZOR Most ne beszéljünk ró-la!

ANNA Az a telefon az előbb nem Marositól jött, hanem édesanyám telefonált Debrecenből, hogy jól vannak.

PROFESSZOR Milyen hálót szósz me-gint?

ANNA Marosi közölte velem, hogy felbontja a szerződésedet, de nyolc hónappal ezelőtt, amikor bent voltam nála. Tudod? A Magvetőben. Akkor féltem, hogy be-lebetegszel.

PROFESSZOR És mostanáig titkol-tad? És mért pont ma árultad el? Várj csak! Megmondom. Mert ma kezdtem bele az új regénybe. Ír-tam is kilenc átkozott oldalt. *(Kez-di széttépni a kéziratot.)*

ANNA Igen. Most már nem hagyha-tod abba. Ne! Ne! Ne!

11. jelenet Emerenc előtere

SUTU *(Felugrik, mert Anna közeledik ünnepi ruhában.)* Író! Tesék idejönni, író! kérem!

BRODARICS ÚR Jöjjön már, üljön le közénk.

ANNA Nem akarok zavarni.

BRODARICS ÚR Ne sértsen már meg minket!

SUTU Emerencről tart az író.

UNOKAÖCS Ne féljen, nincs itt a nénem, ételt hord szét.

ALEZREDES Összegyűjti a szennyest.

BRODARICS ÚR Csak mi cincogunk itt, merthogy elment a macska.

ALEZREDES Templomból jön?

ANNA Igen.

SUTU Józsi meg én hallottuk, hogy a múltkor Emerenc milyen megjegyzéseket tett magára az utcán.

BRODARICS ÚR Ne törődjön vele, csak nagy a szája, de azért szimpatizál.

UNOKAÖCS Máskor ne hívja templomba. *(a többiekhez)* Mikor múlt vasárnap az író ment a templomba, a nénem meg az utcát septe, az író hívta, hogy tartson vele.

SUTU Nahát, hogy arra mit mondott!

ALEZREDES Képzelem.

UNOKAÖCS Hogy nem nagyságos asszony ő, hogy kékre-zöldre festve ügessen a templomba magát mutogatni.

ANNA Sietek haza, ne haragudjanak.

UNOKAÖCS Ne fusson már előre!

SUTU Belém is belém mar, pedig én nem is hiszek semmi istent.

ALEZREDES Megviselte őt is az a rohadt háború.

BRODARICS ÚR Meg előtte meg utána az a rohadt béke.

POLETT Emerenc csak egy estélyi ruha miatt haragszik a templomokra.

ANNA Estélyi ruha?

POLETT Igen. Én mentem hozzá a hírrel az ostrom után, hogy a svéddek ruhát osztanak a reformátusoknak. Felöltözött feketébe és eljött velem az imaterembe. Addigra a svéddek már mindent szétosztottak, csak estélyi ruhák maradtak. Mondták a svéddek, vegyen abból, nem szánták gúnynak, mert kaphatott volna érte ennivalót a feketepiacon, de Emerenc úgy dühöngött, hogy a flitteres ruhákat odavágta a svéddekhez, és attól fogva haragszik a vallásra.

ALEZREDES Magáról sose mondott rosszat nekünk. Mondott rosszat valaha is Emerenc az íróról?

MIND Nem, nem. Egy szóval se. Soha.

ANNA De hát egy estélyi ruha miatt?! *(Elakad, mert megpillantja a közeledő Emerencet.)* Viszontlátásra.

MIND Viszontlátásra.

12. jelenet

(Emerenc nagy csomag piszkos ruhát cipelve jön, gúnyosan megállva méri végig a mellette lehajtott fejjel el-sietni akaró Annát.)

EMERENC Könnyű annak istenesnek lenni, aki elébe leteszik az ételt és készre ér haza az áhítat után.

ANNA *(Dühös lesz.)* Ismeri maga a Szentírást?

EMERENC Szolgáltam olyan házaknál, ahol ismerték.

ANNA Mert abban van magának egy lelki rokona, a bibliai Márta, akinek az élete szüntelen segítség és munkálkodás, mint magának, és én eddig nem tudtam, maga hogyan hasonulhatott meg ennyire az Odafennvalóval.

EMERENC Én Isten eredményes működését a háborúban tapasztaltam meg. Nekem nem kell se pap, sem egyház.

ANNA Én meg már tudom, hogy maga egy flitteres estélyi ruhát lenget hadizászlóként Istennel szemben, úgy harap belém, valahányszor istentiszteletre megyek. Mivel magát a megátalkodott gőgjében megsértette a svédek segélycsomagja, maga megharagudott Istenre, mert gyapjúholmi helyett estélyi ruhát adott magának.

EMERENC *(Furcsán nevet.)*

ANNA És azt is tudom, hogy maga igenis keresztyén. Mégiscsak az.

EMERENC Én?

ANNA Az. De erről én úgysem tudom meggyőzni magát. És nincs az a lelkipásztor.

EMERENC Na, most figyeljen! Képes rá, vagy csak a hiszi? Az Ács-csal semmi bajom, az én apám is az volt, a fia, a Jézus, az szintén munkásember volt, csak szegényt úgy megzavarta a politikusok hazudozása, hogy jól belekeverték, hogy aztán jól kinyír hassák, mikor már kellemetlen kezdett lenni a vezetőknek. De én, mit csináljak, legjobban a szerencsétlen anyját sajnálom...

ANNA Máriát, hagyja ki, mert...

EMERENC Nahát annak a Máriának nem lehetett egyetlen jó napja sem a fiáért való aggodalomtól, és nyilván nagypéntek éjszakáján aludt először nyugodtan a nyomorult, amikor a Jézus bevégezte végre! *(Az utolsó szavakat már Anna után kiáltja, aki fejét felvetve, gőgösen távozik, kezében a zsolttárral.)*

13. jelenet Annáék lakása

(Korán reggel csöngetnek. Anna jön pongyolában alvásból. Az ajtóban Sutu áll piacra öltözötten.)

ANNA Sutu?

SUTU Hát ezt hogy mondjam meg Emerencnek, írózó? Képzeld, a Polett öngyilkos lett. Én láttam meg először.

ANNA Mikor?

SUTU Most. Az előbb. Mentem még sötétben a Csarnokba áruért, látom, hogy ég nála a villany, az ajtó tárva, és látom, hogy a kertben a diófáról ott lóg a Polettnak a teste. A fején sapka. Rosszul lettem, szóltam a Józsinak, hogy keljen fel, menjen oda, hívjon rendőrt, nekem futnom kell a Csarnokba. Gondolta volna Polettről?

ANNA Pedig biztosan jelezte nekem. Meg magának is. Hogy mire készül. Csak nem figyeltünk rá. Úgy látszik, ez a szerepünk az ő halálában. Nem figyeltünk.

SUTU Na és aztán, írózó kedves, hogy mondjam meg Emerencnek? Ő állt Poletthez a legközelebb. Mondja meg neki maga, írózó kedves, én nem vállalom ezt.

ANNA *(Máris indul, kabátot kap magára, cipőbe lép.)*

SUTU *(kíséri)* Ha elgondolom, hogy ez a Polett mennyire tapintatos volt még azzal is, ahogy bevégezte. Nem variált azzal, hogy eltűnik és keresteti magát, hanem a kertben intézte el, nem is a lakásában, hogy rá kellessen törni az ajtót. És előre sapkát húzott a fejére, hogy senkit se rémisszen. *(Bujkálni kezd, mert Emerenc ajtajának közelében járnak.)* Siessen, siessen, mert ha Emerenc nem tud-

ja meg idejében, mi történt, akkor jön az örök sértődés, és akkor tudja, Emerenc milyen? *(Elmegy.)*

14. jelenet Emerenc előtere

(Ajtó, a fatáblák csukva, Emerenc babot válogat korán reggel, a szemek zörögnek a lábosban. Meglátja Annát.)

EMERENC Polett miatt jött? Már látam őt. Sötét hajnalban, mikor a Dobronicsék kutyája jelzett. Kimentem a hangra. Maguk nem ébredtek fel?

ANNA Én felneszeltem, mert az a kutya valóban zajos volt. Éjfél után volt az, amikor vonított egy darabig. Igen, akkor.

EMERENC Nekem jelezte, hogy itt halott van. Gondoltam, elmegyek megkeresni. A beteg Böörnére gyanakodtam, mert az olyan hetek óta, mint akinek kimérték már a sírját, de mindegyik ablak sötét volt. Márpedig itt halott van, nézek be a kertekbe. Ha nem hagyja tárva a kicsi házának az ajtaját, be se megyek Poletthez. Akkor láttam meg a kertben a fán, a barna sapka a fején a holdfényben feketét mutatott. A sapka nem volt megbeszélve. Csak a ruhában egyeztünk meg. Én adtam neki kombinét, nem volt neki fekete. Mindennek meg kell adni a módját, a halálnak is. Azt sajnos nem tudom kivédeni, hogy a kanok végig ne tapogassák a boncolásnál, pedig nem látta férfi Polettet. Elég fura volt azzal a sapkával a nyakáig. Az egyik cipője le volt esve. Én nem leltem. Megtalálták?

ANNA Ezek szerint maga tudta, mire készül?

EMERENC Még azt is együtt döntöttük el, hogy semmi esetre se mérget igyon. Fáj a mérgezéses halál, kivéve ha gazdag az illető, mert az nem a körzeti orvosnál írat fel valami ócskát. De az akasztásnál nincs jobb, az sima ügy. Láttam eleget itt Pesten. Golyót is láttam eleget, az jobb a méregnél, de nem az akasztásnál.

ANNA Nem is próbálta visszatartani?

EMERENC Eszembe se volt. Üljön már vissza, segítsen babot válogatni, le vagyok maradva, magáé a tarka. Aki menni akar, menjen, mire maradt volna itt. Magányos volt. Ki nem magányos, szeretném én azt tudni, még az is, akinek van valakije, csak még nem jött rá. Sutu küldte magát ide?

ANNA Emerenc! Nem kellene megbeszélni, mit vallanak a rendőrségen? Sutu esetleg kibök valamit, ami nem okos, és akkor az, hogy maga tudta előre, bűnpártolásnak minősül...

EMERENC Gondolja, hogy nem íratam vele búcsúlevelet? Én diktáltam neki. Igyekezzen! *(Cseresznyét önt az üstbe.)* „Én, Dobri Polett hajadon, a magam szándékából befejezem az életet, betegség, öregség, legfőképpen elhagyatottság miatt. Hátramaradt holmimmal barátnőim, Vámos Etelke, Sutu és Szeredás Emerenc rendelkezzenek.” A vasalóját még az éjjel el is hoztam, ne legyen vita.

ANNA *(Sírni kezd.)*

EMERENC Magáról idegenek el se hiszik, milyen buta. Azt hiszi maga, örökké tart az élet, mert érdemes, mert mindig lesz valaki, aki főz, takarít, és lesz papír, amit telefirkálhat, meg gazda, aki szereti, mint a mesében, és azt hiszi, nem lesz magának soha más baja,

csak ha rosszat mondanak magáról az újságokban, ami kétségkívül nagy gyalázat, de minek választott ilyen alja mesterséget, hogy bárki haramia leöntheti szarral magát? Nem tudom, mitől lett magának neve, mert esze az kevés, az emberekről meg nem tud semmit. Polettről se, lám, pedig hány-szor ivott vele kávé. Az embereket én ismerem! Nem maga. Ölt maga már állatot?

ANNA Nem. Én soha.

EMERENC Majd fog. Túl fogja élni az urát is, látom én azt a gazdán. Tanulja meg, akinek lepergett a homok, azt ne marasztalja, mert nem tud az élet helyett adni neki semmit. Azt hiszi, én nem szerettem Polettet? Csakhogy a szeretethez kell tudni ölni is, nem árt, ha megjegyzi. Ha nem szeretem, visszatartom, mert akire én ráordítok, az engedelmeskedik, Polett is tudta, hogy szorul, ha engedetlen. Igen, bátorítottam, hogy ő mondja ki az utolsó szót, ne mások, ne a még nagyobb nyomor és a még jobban fájó gerince, meg a sok megszegyenülés. Na, megyek, csak ezt még el akartam mondani. Ha volna ágyam, kivételesen ma lefeküdnék, de mióta a zsidó Grossmann nagyszülőket, akiknél akkor szolgáltam, '44ben, úgy leltem az ágyukban holtan, mert megitták a ciánt, mert nem bírták idegekkel a Hitlert, azóta én csak ülve tudok aludni. Na, jóccakát! A gazdát meg üdvözlöm. Ebből a málnából majd kapnak maguk is. Ezt a tyúkhúslevest meg vigye magával. A gazdának küldöm, erősödjön! Csodálja az edényt? Igen alkalmas jószág, Grossmannéktól került hozzám, a zsidótörvény idején. Volt azoknak rengeteg szép

üvegtárgya meg porcelánja, herendi, zsolnai, meissenai.

ANNA Ilyen nincs.

15. jelenet Annáék lakása

(Miután Emerenc bemegy és magára zárja az ajtót, Anna a porcelán komatállal hazaindul. Közben a férje jön át bentről a látható szobába, de mint ha részeg volna, úgy támolyog, kaspaszkodik, rángatja pizsamájára elegáns hálóköntösét. Úrrá akar lenni egy erős rosszulléten. Mire Anna beérkezik a lakásba, a Professzor már egy karosszékben ül, és a nőt annyira lefoglalják a gondolatai, hogy egy ideig észre sem veszi a férfi állapotát.)

ANNA *(Leteszi a komatállat.)* Húslevest küldött. Valóságos műkincs ez a komatál. De Emerenc nyilván sajnálta virágcserepnek befogni.

PROFESSZOR Mindent tudok. Halottam, amit az előbb Sutuval beszéltél.

ANNA Fölébredtél?

PROFESSZOR Föl.

ANNA Fölizgatott?

PROFESSZOR Annyi halált láttam én már!

ANNA *(Megint a tátra téved a szeme.)* Az alezredes múltkor azt mondta, Emerencnek csudaszép bútorai vannak, azokat rejtegeti, azért zárja magára mindig az ajtót. És azt is tudom, hogy egy zsidó családnál, most mondta Emerenc, Grossmannéknál szolgált '44-ben, ahol a nagyszülők ciánt ittak, nehogy bevagonírozzák őket. Most mondta Emerenc.

PROFESSZOR *(Felugrik.)* Azonnal vidd vissza neki ezt a tálat!

ANNA Hátha ajándékba kapta Grossmannéktól.

PROFESSZOR Gázkamrában elpusztított szerencsétlenek elrabolt holmijába talál nekünk?

ANNA Ugye? Ez rablás. Rablás. (Csak most veszi észre, milyen állapotban van a másik.)

16. jelenet Annáék lakása (este)

(Emerenc a karosszékekben ül, és kötényében egy csomó evőeszközzel ezüstöt tisztít. Anna egy halálos fáradtság közönyével érkezik haza. Leül.)

ANNA Tüdőtályog. A férjemet hat órán át operálták. Az egészben az a szerencse, hogy előzőleg már megvolt a diagnózis.

EMERENC Jártak eleget együtt vizsgálatra. Láttam magán, hogy aggódik. És nekem mért nem szólt egy szót se? Idegen vagyok én magának?

ANNA Úgy vettem észre, magát sosem érdekelte a mi életünk. Ne haragudjon, de most hagyjon engem egyedül, nem könnyű nap ez, hat órán át néztem a műtőajtó felett égő jelzőlámpát, a férjemet fejfelé lefelé megfeszítve szurkálták és vágták, még most sem dőlt el, hogy élet vagy halál. Azt a komatálát pedig vigye vissza, nekünk semmi szükségünk rá!

(Emerenc azonnal elmegy. Sötét.)

17. jelenet Annáék lakása

(Fél óra múlva Emerenc szó nélkül tér vissza, pléhtálcán párolgó serleget hoz, vastag, királykék, csiszolt üvegből. Anna reszket, úgy emeli fel a talpánál fogva a múkincset a kanapén fekvő.)

EMERENC Meginni!

ANNA Gyönyörű serleg. Honnan való? Én tudom, ne tagadja!

EMERENC Meginni!

ANNA Nem kívánok inni. Csak csendet akarok. Nem tűröm, hogy itt van.

EMERENC Meginni!

ANNA (Leteszi a serleget.) Maga körül minden sötét és zavaros. Magától nem kell semmi. Én magától félek és undorodom. A férjem is. Maga rabló. Tudom, mi van a maga ajtaja mögött.

EMERENC Macskák. Meginni!

ANNA Meg az, amit maga a halálra ítéltektől elvett. És ezt én a hülye fejemmel megmondtam a férjemnek, aki kíméltre szorult volna. Mindennek maga az oka. Maga egy rém! Maga beletolakodott az én életembe! Takarodjon, takarodjon!

EMERENC (Felkapja a kelyhet.) Meginni! (Anna ruhájának kivágásába loccsint valamennyit a forralt borból, aki felsikolt, majd Emerenc elkapja a másik nő fél kezét, a fogsorához csapja a kelyhet, és beleönti a forró italt. Anna fuldokolva nyel és nyel.)

18. jelenet Annáék lakása

(Néhány újabb óra múlva. Anna arra ébred, hogy Emerenc mellette ül a kanapén, ő maga pedig egy nyári pokróc alatt fekszik.)

EMERENC Nem kell a töprengés, a legsötétebb éjszaka van, engedje el magát! Nincs baj a gazdával, majd máskor fog meghalni. Én meg szoktam érezni a halált, és egyik kutya se jelzett a környéken, még pohár se pattant meg, sem odaát nálam, se maguknál. Ha

nem hisz nekem, ahhoz is joga van, ha meg netán az éghez akar-
na fordulni, ahhoz is joga van, én
szívesen idehozom a Bibliát, nem
kötelező beszélgetni énvelem.

ANNA Talán jobb lesz, ha felkelek.

EMERENC Nem szabad, és ha most
az egyszer szót fogad nekem, me-
sélek magának, tudjon már vég-
re valamit, mert látom, hogy mi-
lyen bűnrossz megfigyelő maga. Az
én anyám az maga egy Tündér Ilo-
na volt. A haja színarany, a földön
húzta, de úgy, hogy rá tudott lép-
ni. Tanították, és olvasott is az én
anyám, amíg az apánk élt, na, nem
sokáig, mert hiszen három is alig
voltam, mikor meghalt szegény,
merthogy jött az első háború, hogy
még nehezebb legyen minden.
Anyánk a műhelyt nem bírta vezet-
ni magában, hát inkább hozzáment
az első segédhez. Akkoriban el-
vittek mindenkit katonának, és ret-
tegett a mostohám, rá is sor kerül.
Azt már maga is tapasztalta, mi-
lyen az ember, mikor retteg, mire
képes. A mostohám gyakran meg-
vert, pedig nem volt rossz ember;
az első volt Nádoriban, akit elvittek,
és rögtön elesett. Látta volna, hogy
küszködött az anyám, nem vol-
tam buta, segítettem, amit bírtam,
főztem én kilencévesen minden-
kire, és dajkáltam az ikreket. Mi-
re megjött a mostoha halálhíre, ki-
derült, anyánk azt is szerette már,
kettőt siratott. Ne higgye, hogy
csak a magafajtnak vannak ide-
gei! Gyöngye volt, fiatal, egy nap,
mikor a kicsik rosszkodtak, rám
csapott, mert eljátszottam az időt
a munka helyett, gondoltam, meg-
szökök, megyek a Józsi öcsém
után Csabadulra, azt mindig jól
tartja a nagyapám. Az ikreket is
vinni akartam. Hát, elindultunk jó

reggel hárman, kezemen a két
szőke kigyerek, de csak a szérűig
jutottunk, mert mindjárt le akar-
tak ülni enni, aztán meg vizet kér-
tek, hát futottam a bádögbögrével
a csordakúthoz. A csordakút kö-
zel is volt, meg messzi is, mit tud-
ja azt egy gyermek, mi a messzi,
mi a közel. Épp odaértem, mikor
feltámadt a vihar, lett olyan ég-
zengés, hogy olyat még nem ért
meg a környék. Az ég nem fekete
lett, hanem lila, dörgött, gurult a
hang az égen, a fülem majd széj-
jelrepedt, és rohantam visszafelé,
mert ahogy visszaneéztem a sző-
kékre, nem őket láttam, hanem
azt, hogy a villám bevágott felettük
a fába, füstölt minden, mikor én
odabuktam a közelükbe, akkorra
már halott volt mind a kettő, de
nem sejtettem, hogy ők azok, aki-
ket látok, mert nem hasonlítottak
semmihez, ami ember. Csak két
fekete tuskót láttam, szenes ha-
sábfához hasonlítottak, csak ki-
sebbek voltak és görbébbek. Csak
álltam ott bután, hova tűnhettek a
szőkék, hisz azok a valamik nem
lehettek az én testvéreim. Hát cso-
dálja, hogy az anyám beleugrott a
csordakútba? Már éppen csak ez
kellett neki, ez a látvány, meg én,
aki úgy ordítok, hogy a vihar szűn-
tén a házunkig elhallatszik a visí-
tás. Anyám mezítláb, ingben futott
ki, nekem ugrott, összevissza vert,
nem tudta ő, mit tesz, csak meg-
ütni azt, akit elér, az élete helyett,
aztán mikor meglátta az ikreket,
egyszer csak lángot vetett az ar-
ca, és mint a nyíl, elcikázott mel-
lőlem az esőben, a haja a földön
húzódott utána, ahogy lebomlott,
csak futott és visított, madár szo-
kott úgy rikoltani. Én láttam, hogy
beleugrik a kútba, ha én akkor

segítségért szaladok, még megmenthetik, de én csak álltam, mint akit megbabonáztak, elzsibbadt az agyam, pedig csupa víz volt a homlokom. Ember nem tudott úgy szeretni, ahogy én a két kicsit szerettem, csak néztem a tuskókat, amikhez nekem mi közöm. A temetésből sem értettem semmit, sírni se tudtam, túl sok volt, ami ért, nem fért el belém. Még nyitva is volt a két koporsó, az ikrek az egyikben, az anyám a másikban, az anyám éppolyan érthetetlen látvány volt, mint a szőkék, azoknak valahogy elolvadt a hajuk, nem volt semmi a fejükön, de voltaképpen nem is volt fejük sem, és annyira mások voltak, mint egy gyermek, hogy nem lehetett siratni őket. Tudja, mire gyűjtök én? Egy kriptára. Akkora lesz, mint a világ, és olyan szép, amilyen nincs is, minden ablaka más színű üveg, és polcok lesznek benne, mindegyiken egy-egy koporsó, apám, anyám, az ikrek, én, ha Józsi öcsém fia ilyennek marad, a másik két hely az övé lehet az apjával. Még a második háború előtt kezdtem el gyűjteni rá, de aztán elkérték a pénzt jó helyre, odaadtam, nem kár. Újra gyűjtöttem. Akkor kiraboltak, de szereztem újat, van nekem állandó pénzem is, külföldről adja egy illető, meg aztán nem vagyok én munka nélkül sosem, tudom én, hogy pófátlanul sok bért kérek maguktól is. De most már együtt a kriptára. Majd meglátja, mert maga túl fog élni engem, hogy milyen szép csíkokat vet a színes ablakokon át a koporsókra a nap, olyan kriptát építhet az örökösöm, hogy mindenki megáll előtte. Hiszi? És maga ott lesz az avatásán. Hiszi?

19. jelenet Kórház

(A házaspár boldog meghittségben, kéz a kézben ül a kórházi ágy szélén, a Professzor elegáns hálóköntösét viseli pizsamáján, öltözékét selyem nyakravaló egészíti ki.)

ANNA *(hang)* Én nem hiszek neki. Csak arra van esze, hogy pakoljon. Most aztán jótékonykodik a rablott komatállal, serleggel, és érzékeny hajnali órákon engem szédít olyan szöveggel, amit ponyvaregényben talált az öregapja padlásán. Vihar, villám, kút. Ennyi már disszonáns.

PROFESSZOR Az igazságnak van egy jellegzetes szövete, amit az ember megérez.

ANNA Ismered a verbális memóriát, szóról szóra elmondtam a meséjét neked. Én téged nálamnál jobb írónak tudlak, mit érzel, megtörténhet ilyen ebben a teremtett világban?

PROFESSZOR Minden megtörténhet.

ANNA De hát folyton azt látom magam előtt, hogyan rabolja ki Grossmannékat. Látom, ahogy egy feldőlt, gazdájavesztett otthonban csomagol.

PROFESSZOR A belső képeknek mindig igazuk van. Még akkor is, hogyha melléfogások. Viszont a munkája kifogástalan. És segített rajtad az operációm után. Úgy látszik, nekünk folyton haldokolnunk kellene vagy fuldokolnunk, hogy kihúzhasson, ő akkor lenne elégedett.

ANNA Még nem is mondtam. Csak hogy másról is referáljak neked: pont az ő szülőfalujának, Csabadulnak a könyvtárosa hívott meg egy író-olvasó találkozóra, és jó, hogy

pont 20-ára, mert két nap múlva kaplak haza téged.

PROFESSZOR *(fűrészelve a másikat)* Magaddal viszed?

20. jelenet Annáék lakása

(Az útravaló már becsomagolva, Anna a kosztümkabátját magára rángatva fut rúzsért, púderért, szemfestékért, hogy aztán a tükör előtt felkészítse magát az író-olvasó találkozóra. Emerenc jön kintről, a bezárt ajtaja felől, komor, sértődött, keserű és durva.)

ANNA *(készülődve, futkosva)* Minek sértette vérig Sutut, mire jó ez?

EMERENC Sutut! Iderohasztotta a fene panaszkodni?

ANNA Ha valaki, maga aztán számtalanszor átélte, hogy eltervez valamit, aztán az egész felborul, mert valaki valahol másképp intézkedett.

EMERENC Dögöljön meg az aljas!

ANNA Sutut épp olyan rabszolga, mint mi valamennyien, nem mondhatja, ha egyszer berendelik a tanácsba, hogy pardon, a barátnőmet kell helyettesítenem a kukahordásban, mert az hazamenne látogatóba a szülőfalujába.

SUTU A megélhetéséről van szó, a bolti engedélyéről.

EMERENC Így akar odamenni?

ANNA *(keményen)* Így.

EMERENC Így kimázolva, mint egy szajha? *(Az utcáról autó dudál.)*

ANNA *(Kapkod, sietve visszaigazítja a haját.)* Máris? Hamarabb jött.

EMERENC Akkor talán hozzájut, hogy nézze már meg, milyen állapotban vannak a családi sírok. Ha lehetséges, a házat is, ahol születtem, Nádori szélén.

ANNA Mit tudom én, mire jut időm.

EMERENC *(Követi.)* Azt is szeretném, ha kimenne a vasútállomásra.

ANNA Autó visz, hoz.

EMERENC Csak lépje végig ott a rámpát nekem. Hallja? Ez fontos. A rámpát az állomáson.

ANNA Jó, jó, ha tehetem.

EMMA És ne fecsegyen sokat a rokonságnak, ahogy szokott. Ha kérdik az igazat, mondja, megvagyok, egészséges vagyok. Az élet nem irodalom. Hallja?

21. jelenet Utcán

(Közben megjelenik a Sutu-Unokaöcs házaspár)

UNOKAÖCS Jó utat, írónő! Üdvözlöm az anyám felőli atyafiakat, az öszszes Divéket. Az a nevük: Divék.

SUTU *(sértett, sértő)* Láttam, kicseréltette a pántot az ajtaján.

EMERENC *(mintha Sutu ott se volna, Annához)* Ha kérdeznék, meg ne mondja, milyen szomszédaim vannak! Hogy rohadt dögök!

SUTU Azt hitte, el fog utazni és betörnek magához, és ki más, ha nem én török be, pedig én még az utca betegeit is elláttam volna maga helyett. Nem tehetek róla, hogy nem tudom helyettesíteni. Értse már meg!

EMERENC Pusztulj el! *(Hazamegy.)*

SUTU *(Megdermed az átoktól.)*

ANNA *(Emerenc után szól)* Éjfél előtt itthon szeretnék lenni, bár lehet, hogy fáradt leszek átmenni, beszámolni magának.

EMERENC *(az ajtót nyitva)* Fáradt, mitől? Az a sok boldogtalan lesz fáradt, akit behajszolnak a kultúrházba maga miatt. Már túl lesznek étetésen, fejésen, ötmillió dolgon, amiről magának fogalma sincs,

maga meg csak ül, és fecseg nekik összevissza Petőfiről. Petőfil!

ANNA *(Kirohan.)*

UNOKAÖCS Üdvözlöm a Divékeket. Majd meg tetszik látni, micsoda emberek.

ANNA *(kintről)* Képzelem.

22. jelenet

Emerenc ajtájának előtere (éjjel)

(Emerenc a szennyepadon levegőzik. Anna jön, egyik kezében egy szál rózsza, a másikban egy régi, recés szélű fénykép.)

ANNA Jó estét!

EMERENC Jó estét! A fényképet tudom, hogy mi, azt is, hogy kicsoda küldi. De mi ez a rózsza?

ANNA A maga hajdani otthonánál nőtt, a kiskertben. Nem leltem meg a szérút, kukoricatábla van helyette. Néztem. És megmondtam, mire gondoltam ott?

EMERENC Úgyse tudom lebeszélni róla.

ANNA Bő termés ígérkezett, álltam, néztem, hogy áll katonás sorokban a kukorica, és törtem a fejemet, hogy milyen lehet az emlékezete a földnek, amikor annyi vért és halottat és álmod és kudarcot takar. Hogy bír teremni ilyen emlékekkel? Vagy éppen azért?

EMERENC *(Elhajítja a rózsát.)* A képet adja!

ANNA Mért nem beszélt nekem róla? Hát idegen vagyok én magának? Én nem ítélték volna el amiatt, mert gyereke van. Házasságon kívül.

EMERENC Megnézte a családom sírjait?

ANNA Kemény ember lehetett a maga nagyapja. Miért a holtakat bünteti, elég szerencsétlenek voltak azok

úgy is. Engedte elpusztulni a családi sírokat, olyan illetlen az ilyesmi. Nem értem az esze járását.

EMERENC Bosszút akart állni, mert azt hitte, megestem, és úgy tud ütni a legnagyobbat rajtam, ha hagyja elrohadni a fejfákat. Emlékszik még a zsidótörvényekre, nem? A Grossmann nagyszülők, mint mondtam, ciánt ittak, a fiatal Grossmannék megvették a menekülést, de nem vághattak neki egy csecsemővel, azt ideadták nekem. Grossmanné tudta, ki nekem Évi, mi vagyok én Évinek, a kislány még az anyja karjából is sírva kíváncozott vissza az enyémbé. Elvittem a kislányt nagyapámékhöz azzal, hogy megestem. Hogy én aztán mit kaptam, mikor megérkeztem, azt hittem, nem tudok többé járni. Ne verjen, rúgjon, mondtam nagyapámnak, csak a kislányt hagyja békén! Idővel meg is szerette. A Grossmannéktól kapott pénzt meg ékszert odaadtam a gyerek tartásdíjába. Nagyapám azt hitte, amit maga, hogy én a Grossmannékat kiraboltam, de elvette a pénzt, ne féljen. El is látták belőle a kislányt tisztességgel egy jó évig, akkor hazajöttek Grossmannék, érte mehettem. Kezdték volna azok szegények újra itthon az életet, de féltek maradni, mert akkor meg a Rákosi kezdte el a cirkuszt. Mielőtt kimentek volna Amerikába Évikével, nekem adták hálából a szobabútort, amit én ide menttettem a villába. Majd én felhoztam a halottaimat.

ANNA A kriptába?

EMERENC Ez jár nekik. Ez Évike, ő él Amerikában. Ő küldi nekem a pénzt, csomagot. Ha én nem vagyok, meggyilkolják ezt a kicsit. A vasútnál a rámpát végiglépte?

ANNA Visszajövet alkonyatkor.

EMERENC Azt a rámpát én gyakran látom álmomban, és mindig olyan, mint utolszor. Volt egy üszónk, egy zsemlyeszínű, a Viola, azt borjú korától én neveltem, és az ikrek mellett az volt a harmadik gyermek nekem, ugyanolyan selyemszőre volt, mint a két kicsinek a haja, és rózsaszín, puha volt az orra, és tejszaga volt, akár a testvéreimnek. Nevettek miatta, mert járt utánam a Viola, de aztán el kellett adni, engem bezártak a padlásra, hogy ne tudjak utána futni, mégis lejutottam, futottam a rámpához, ott volt a vagonban, bőgött, odafenn az ajtó még nem volt rájuk húzva, én meg ordítottam a nevét, az meg leugrott a szavamra a magasról. Buta a gyermek, nem tudtam, mit teszek azzal, ha hívom. Mind a két mellső lába eltörött, hívták a cigányt, csapja főbe, átkozódott a nagyapám, bár inkább én haltam volna meg, mint ez a drága állat! Büntetésből végignézették velem, ahogy megölik és feldarabolják. Tanulja meg, ne szeressen senkit halálból, mert rajtaveszít. Ha nem előbb, hát később. Legjobb, ha sose szeret senkit, mert akkor senkijét nem tudják letaglózni, és maga sem ugrik ki semmiféle vagonból. Eleget beszélünk, menjen haza! Induljon már!

ANNA „Induljon már!”

23. jelenet Annáék lakása (nappal)

(Emerenc vasal, porszívózik, csöng a telefon. A többedik csöngetés után Anna ront be az utcáról, mögötte a férje, akit most engedtek ki a kórházból, kezében elegáns kofferben a holmija, már teljesen egészséges, életerős.)

ANNA Mért nem tudja fölvenni? A nevét se kell mondania, csak azt, hogy halló! *(Felveszi.)* Halló! Molnár Anna. *(Megmerevedik.)* Jó napot kívánok! *(Közben a Professzor kezét fog Emerencsel, aki folytatja a vasalást.)*

EMERENC Jó húsban van a gazda. Jól kaptuk haza a kórházból. Erős, kövér.

PROFESSZOR *(derús)* Igen, hamarosan le lehet engem vágni.

ANNA *(a telefonba)* Örvendek. Viszonthallásra! Akkor... viszontlátásra! Igen, személyesen. Jó. *(Leteszi.)* Vas György.

PROFESSZOR *(füttýent)* Ejha!

ANNA Undorító.

PROFESSZOR Mit mondott?

ANNA Hogy most tette le a regényemet. Nagyon tetszett neki. És találkozni fogunk. Személyesen.

PROFESSZOR Személyesen? Hát akkor, lelkem írónője...! Tessék örülni! Erre inni kell! Leugrok pezsgőért.

ANNA De mit jelent ez?

PROFESSZOR Ez Kossuth! Ez olyan Kossuth-díj Anna, pezsgőt!

ANNA Délelőtt? És ihatsz te egyáltalán?

PROFESSZOR Nekem a győzelem mindig erőt ad. Meggyógyítottál.

ANNA Csak áprilisban osztják a Kossuthot, öt hónap múlva.

PROFESSZOR Épp elég idő arra, hogy a sajtó és a tévé elismerje, hogy milyen nagy író vagy. Pezsgőt!

ANNA És arra kér Vas, hogy adjak interjút mindenkinek, aki most jelentkezni fog. Még annak is, aki eddig porig alázott.

PROFESSZOR Miss Emerenc! Nálunk reggeltől estig csöngeni fog a telefon! Ha nem volnánk itthon...

EMERENC Nem írok fel semmit, rossz a kezem.

PROFESSZOR Akkor is! Szovjetszkoje sámpánszkoje! *(Elrohan.)*

24. jelenet

EMERENC Akkor maga most boldog?

ANNA *(másra gondolva)* Jaj, Emerenc, ne huhogjon mindig, hagyjon engem élni! Élni egy kicsit. Néha jó. Talán meg is érdelem.

EMERENC Mit? Hogy ugyanazok fognak hízelegni magának, akik eddig mocskolták?

ANNA Legalább olvasson bele egy könyvembe, vagy a férjemébe, aztán beszélhet!

EMERENC Nem olvasok.

ANNA Akkor nem is érdekel a véleménye.

EMERENC Csak az a baj, hogy pont ma jött haza a gazda a kórházból.

ANNA Tessék?

EMERENC Holnap vendégem jön. Tudja, hogy hozzám nem engedek be senkit, megengedi, hogy itt beszélgessek vele, maguknál?

ANNA Nálunk?

EMERENC Hozok mindent, csészét, kávé, italt, magának nem kell adnia semmit, csak a helyet. Mondja már, hogy igen! Megszolgálom. Mire a gazda hazajön este, már el is mentünk. Holnap négykor. Lehet?

ANNA Lehet. Jó.

(Emerenc felragyog és kirohan.)

25. jelenet Lakás, előtér

(Emerenc, aki most olyan, mint egy magát vaserővel fékező tébolyodott, tálcakendővel letakart tányért, tálakat hoz ki a lakásából, bezárja ajtaját, átsiet a kerten, viszi Annáékhoz.)

ANNA *(az érkező, tálalni kezdő Emerenchez)* Ha annyira titkolni való

ez a „bankett”, mit hurcolja át világ szeme láttára a holmiját?

EMERENC Teríték!

ANNA Ott a kredenc, vegye ki, amire szüksége van. Teríthet anyám ezüstjeivel. Mit gondol, sajnálom magától?

EMERENC Nem titkolok én semmit. Csak nem akarom, hogy meglássa a vendégem, hogy magamban élek, nincs köröttem semmi család. Elmegy?

ANNA Föl kell adnom ezt a csomagot, mielőtt bezár a posta.

EMERENC De visszajön? Nem hagy itt? Ne hagyjon itt!

ANNA *(bejön)* Emerenc! Nem fordult meg még a fejében, hogy valami szakemberrel megbeszélje a maga idegállapotát?

EMERENC Mimet?

ANNA Hogy kizárja az otthonából a világot. Ennek a gátlásnak vagy minek kell legyen valami orvosi neve.

EMERENC *(Hosszú szárú pezsgőspoharakat töröl át.)* Orvos? Nem vagyok én beteg. És utálok az orvosokat.

ANNA Ha megállapítanak a diagnózist, meggyógyítanak magát.

EMERENC Hagyjon békén, nem szeretem, ha oktat. Ha kérek valamit és megadja, szöveg nélkül tegye, különben hiába adott.

ANNA Minek magának pezsgő ehhez a találkozáshoz? Nem szeretem a titkolózást. *(Emerenc nem felel, csöng a telefon.)* Halló, Molnár Anna. Nézze, én szívesen adok interjút, de momentán elfoglalt vagyok. *(Közben a hosszú zsinórral átmegy a másik szobába, becsukja az ajtót.)* Holnap? Csak ne délelőtt legyen!

26. jelenet

Lakás, később

(Beesteledett, a kertben tücskök muzsikálnak. Emerenc merev arccal ül a dúsan megterített asztaltól távol. A szomszéd szobában csöng a telefon.)

ANNA *(hangja)* Halló! Molnár Anna. *(Kis szünet után átjön a telefonnal, nyújtja a kagylót.)* Magát keresik. *(Emerenc a fejét rázza.)* A vendége. New Yorkból. El szeretné magyarázni.

EMERENC Nem ismerem.

ANNA Ismeri. *(a telefonba)* Sajnálom, elment hazulról. Nagyon szívesen. *(Leteszi.)* Borzasztóan szeretne volna látni magát. Elfoglalt, közbejött valami. Majd egy másik alkalommal. Ő nem tehet róla. Szereti magát. Emerenc, most őrizze meg a józan esztét, nagyon kérem! Ez egy kedves teremtés, és nem hálátlan. Naponta gondol magára, de hát üzletasszony. Emerenc, vigyázzon, ne engedje, hogy elhaltalmasodjon magán. Hallja, amit mondok? Nincsen igaza! *(Emerenc zokogni kezd, és már áll.)* Megháborodott maga? *(Emerenc szét-szórja az ételt a szobában, mindketten ordítanak. Közben a kertben megjelenik az Alezredes, az Unokaöcs és Sutu is, akik dőbenten hallgatják a lármát. Később a Professzor is megérkezik a munkából, elhalad előttük, és még látja a kirohanó Emerencet.)*

EMERENC Hálátlan, hűtlen! Gyalázatos hazug! Szívtelen kapitalista! *(A tálalóvillával nekiront Annának, aki védekezik.)* Ha én hívom, neki el kell jönnie! Ha a világ szétrobban is! Ha én nem vagyok, meggyilkolják! Kész! Kész! Ez is kész! Mindig minden kész!

ANNA Majd eljön! Hogy meri! Ez az anyám emléke! Ez a lakás az enyém! Az enyém! Hallja?

EMERENC Látni se akarom! Látni se! Nem jött el, mikorra rendelttem! Ha én iderendelem, kutyakötelessége neki! Maga is szívtelen, hideg, nem szeret senkit, csak magát! Senkit, csak magát! Olyan az agya, mint a gyanta, ami egyszer beleragadt, ki nem jön onnan. Megfizet maga mindenkinek, akivel baja volt, még nekem is! Maga bosszúálló, késen hál, kivárja, míg döfhet, maga nem karmol, maga gyilkol! Ha én egyszer azt mondom, ha én azt mondom... Ha én nem vagyok, a fejét verik szét a falon vagy viszik a gázba! *(Elrohan, át a kerten, nyitja az ajtót, becsapja, bezárja, Anna pedig rendet próbál csinálni a feldúlt lakásban. Nagy tálcára gyűjti az ételt mind. Jön a Professzor, nézi.)*

ANNA Nem jött el. Az ételt itthagytá. Nem vagy éhes?

PROFESSZOR Vidd csak vissza neki! Nem óhajtok meg nem jelent vendég után maradékot fogyasztani. Ez egy örült! Mindegyik vénlány bogaras, de ez kifejezetten tébolyodott.

ANNA Elmondott mindennek. Maga volt a tömör iszonyat.

PROFESSZOR Te hagytad, hogy a dolgok idáig fajuljanak. Ez a nő megszeretett téged, és ez nem osztozik. És én sem osztozom.

ANNA Gyilkosnak nevezett.

PROFESSZOR Úgy kell neked! Mert mindent és mindenkit komolyan veszel. Állandóan részt vállalsz idegenek életében. Egy író nem ápolónő. *(Bemegy a másik szobába. Anna pedig a nehéz tálcával, amin egy pezsgősüveg is van, átmegy Emerenc ajtajához. Bekiabál Emerencnek.)*

ANNA Emerenc! Sajnos nem tarthatom meg az ünnepi lakomáját! Itt hagyom a padon. Majd jöjjön ki érte!

(Emerenc kipréseli magát az arasznyi résen, amely a macskáját a kijövetelben, a vendéget a benézésben gátolja, már a hétköznapi öltözeke van rajta, nem az ünneplő. Egy szót se szól, a lomoskamrának használt kis benyílóból előhoz egy óriási lábast, abba belekapar mindent, egybezuzza a tortát a hússal, a salátával, aztán a mosdójába viszi, hallani, ahogy bekanalazza a kagylóba és leöblíti. A palackokkal is végez: fogja az üvegeket a nyakuknál, és odavágja őket az ajtófélfához, a pezsgő robban. Majd a kukába dobja a flaskákat. Aztán Emerenc felmossa a kiöntött borral, pezsgővel az előtér követ.)

Anna épp akkor szólal meg, amikor a másik bemenne az ajtaján.)

ANNA Emerenc!

EMERENC *(Ránéz.)* Beteg a gazda?

ANNA Nem beteg. Szeretnék bemenni. Magához. Oda. *(szünet)* Éhes vagyok. Maradt itthon valami étele?

(Emerenc elmosolyodik, talán életében először. Majd kivágja a kamraajtót, sárga damasztabroszt, tányérban húst, evőeszközt hoz, demizson bort, tölt, Anna iszik, eszik.)

EMERENC *(Leül.)* Ezt sose felejttem el magának. Hogy most enni kért.

ANNA Akkor most beszéljünk meg valamit. Maga csak menteni szeretett, vagy fel is jelentett valakit?

EMERENC Én? Minek néz maga engem? Én azt se jelentettem fel, aki kifosztott mindenemből. Ha kellett neki, vigye.

ANNA És hányat bújtatott?

EMERENC Édes istenem! Én eldugtam a németet, mert lógott a lába, mármint az a kevés, amit meghagyott neki a gépfegyver, később odadugtam melléje az orosz. Annak tüdőlövése lehetett, mert habos volt a vére. Gondolhatja, milyen képet vágtak azok ketten. Csak nézték egymást a lezárt pincevégben, ahova mindig odadugtam mindenkit, akinek bújniuk kellett, és hát soknak kellett, mert rengeteg volt a cirkusz. Mutogattak egymásnak, a fegyverüket eldugtam, mire jobban összebarátkoztak volna, meghalt mind a kettő, kiraktam őket éjjel a ház elé. Máig nem érti az utca, hogy fekhettek ott egymás mellett olyan békében.

ANNA És még?

EMERENC Jaj hát! Eldugtam én Breznyik urat is, ugyanoda, Rákosi keresztette, mert olajat fűrt, alig ment le a keziről az olaj. Kém, frászt volt az kém, aki róla ilyet mondott, az volt a kém. Jön a Rákosi embere, keresik, kinyitom a kaput: az ugyan nincs itt, elvitték azt már hajnalban mások, keressék csak, mert nekem is tartozik a befőzés árával. Át is vészelt nálam mindent, utóbb egy darabig üres volt a kuckó, de aztán odadugtam az ávóst, aki összeesett itt a kertben. Rendes ávós volt az, ismertem, hozzám is ájtött, mikor el volt törve a karom, és felszerelte a fregolit, mért ne dugtam volna el. Jóllakott? Igyon már még egy pohár bort. Annyit beszél, kiszárad a szája. *(Feláll.)* Most már bejöhet. *(Bemennek az ajtón.)*

(Befejező rész a következő számban.)

b. pap endre

Libasorsban

(Helyszínmű)

„miért éppen énbelém lőné nyilat...
mért ne lőné tebeléd?”

(Szárnyas Pasker)

Szereplők: Márton, Malvin, Mihály, Minnie

Helyszín: Egy koszos, szutykos libaól. Félhomályban.

Idő: 1514 novembere.¹ Hajnal.

Három liba. Márton az almon nyöszörög. Malvin a kosárban tojásokon ül. Mihály az itatóban mosdik, mosakszik épp. A sok szalma közt egyebek között három tál; egy karó, melyhez Márton az egyik lábánál fogva oda van kötve; a sarokban egy vidravasban döglött patkány; egy egérlyuk. Kakas kukorékol.

MALVIN Meddig pocskolsz még? Halod? Nincs az a csipa, amelyik így odaszáradhatott volna a szemed közé az éjjel. Hagyd abba! A füleden ülsz?

MÁRTON Új nap virrad ránk. Legalábbis Kukori szerint. De mért tévedne? Neki még így, vakon is hiszek.

MALVIN Meg fog fájni a végén. Ni, a lehelet is meglátszik. Addig terpeszkedik benne, még kiborítja.

MÁRTON Jobb volna. Nincs gusztusom inni belőle többé.

MALVIN Te finnyás, ő süket, de én szomjas leszek.

MÁRTON Nem süket, nevetlen. A mama kedvence. Látszik, az apja vak és beteg.

MALVIN Nincs kiért kicsípni magad. Értünk felesleges fáradozás. Halod, Misi? Nem a libaúsztató az!

MÁRTON A fejünkre nőtt. Beszélhetsz neki.

MALVIN Minden percben nem hagyhatom itt nevelési célból a tojásokat.

MÁRTON Ezt használja ki. Hogy meg vagyok kötve. Hogy vak vagyok és beteg. Most is bélszorulásom van.

MALVIN Tegnap veseelégtelességem volt. Vagy májgyulladásod? Epeömlésem? Ki emlékszik az összes bajodra? Hagyj fel a tettetéssel, Marci. Döbrögire ma nem fog hatni. Bár nénapod van, nincs miért gratulálnom, mert ahogy a dolgok állnak, ma el fogsz vérezni.

MÁRTON Ha lúd, akkor legyen kövér, főleg a Márton-napi lúd. Ha az emlékezetem nem csal, Malvin, te

¹ A Gergely-naptár szerint, ha már akkor lett volna, pontosan 11-e lenne.

vagy a legkövérebb tojó, akit valaha megpitykézttem.

MALVIN A göthösség most nem ment meg. A göthösségednek csak azt köszönheted, hogy kitolták a szemed. Hátha többet eszel a vaksötétben és a tálhoz láncolva. Tévedtek, ahogy tévedsz reményeiddel együtt te is. A kurta szárnyaddal, vakon és kötéllel a lábodon repülnél el innen? Kár magad gyötörni. Ma pecsenyéstálban végzed.

MÁRTON Igaz, hogy megvakítottak és látványosan bógni nem tudok, de én élek. Rajtad kívül a többi lúd nem gágorhatja rég ezt. Mindenkit túléltem, túléllek téged is. Ezt a bábjúnárt is.

MALVIN Itt és most, ha azt akarod, hogy elsirasson valaki, meg kell tanulnod kivájt szemmel magad siratni. Könnyeimre te ne számíts a Tartárosban!

MÁRTON Ostoba liba, Tartarosz nincs, Tartáros meg még úgy sincs. Nincs és nincs. Hellén ostobaság az egész. A könnyeid haszna e világon kívül tehát akkora és annyi, Malvinkám, mint az eszed. Rájöhettél volna már, hogy nem a szürkeállományod miatt puffasztottak fel így, ahogy mindenki rájött volna rég erre a helyedben.

MALVIN Rám itt szükség van. Ki keltené ki a tojásokat?

MÁRTON Alkalmasabb vagyok a feladatra, mint hinnéd. Lázam van, nem is kicsi, a tojásoknak más se kell.

MALVIN De ha közben, Marcikám, fűbe harapsz, bezápnak.

MÁRTON Nem fognak. A bomló test meleget áraszt.

MALVIN Három nap után, miután késő. Utána ki fog tojni? Te az örök székrekedésszel?

MÁRTON Nélkülem akarsz tojást csinálni? Azt szeretném látni.

MALVIN A fiunk kész gúnár. Ha nem volnál vak, a saját szemeddel látnád.

MÁRTON Vérfertőzésre készülsz?

MALVIN A faj fenntartása fontosabb az erkölcsi törvényektől. Ha nincs utód, felesleges minden törvény.

MÁRTON Gyalázat minden szavad.

Az egérlyuk szájában Minnie feje sejlík fel a piros masnival. A terepet méri fel. Vár.

MIHÁLY Megint veszekedtek. Hallgassatok végre! Tekintettel lehetnétek a vészhelyezetre. Nekem fontos feladatom van.

MÁRTON A rézüstben vagy a rozsdás nyárson?

MIHÁLY Ti, vén trottyok akartok öröködni? Süketen, betegen, vakon?

MÁRTON A piperkőcnek felvágták a nyelvét. Jobb volt, míg pancsol. Pancsolj tovább és fogd be a csőröd! Lehet, utoljára pancsolsz.

MIHÁLY Csak veszekedtek, amikor a söpredék bármikor ránk törhet. Veszekedtek ahelyett, hogy a halálra készülnétek. Éberségre van itt szükség. Mit ér a pecsenyém, ha betörnek Dózsa György horzái Lúdas Matyival az élen? Ti és a Blöki együtt se értek egy hajítófát.

MÁRTON Mindig mondtam: az öntudatos ifjúság és az anyaszomorító gazság közt pihényi a különbség.

MIHÁLY Ilyenkor, mikor mindenki alszik, tudhatnátok, hogy éberségemre nagy a szükség, mert a kutyák mindenütt a martalócokhoz pártolnak. Egész Döbrögöt egyedül kell őriznem.

MÁRTON Boldog szolgálja, az Úr akit vigyázva talál.

MIHÁLY Már felfrissültem és készen állok. Csak jöjjenek, nem fog csa-

latkozni bennem Döbrög. Ezért hallgassatok!

MÁRTON Eredj az ablakhoz és őrködj, ne pofázz! Nincs az a gágogás, te taknyos, ami összetéveszthető lenne a martalócok búzával. (A levegőbe szimatol.) Egér- és patkányszag rontja a levegőt csak...

MALVIN Egérszag! Szent ég!

MÁRTON ...Szóval, öcskös, ne üsd az orrod az idősebbek dolgába. Itt a bölcsesség vagy az ostobaság a tét.

Minnie váratlan kiugrik a lyukból. Egyik táltól a másikig fut. Az utolsó tálban, Mártonéban talál végül élelmet.

Több marékkal a pofájába töm, majd a lyuk felé iramodik. Malvin, ahogy megpillantja, a félelemtől csak hápog.

Mihály Minnie után veti magát. Épp a lyukba bújna, mikor csőrével elcsípi a farkát. Huzakodnak, a farkok elszakad.

Minnie az öklét rázza Mihály felé, majd eltűnik a lyukban. Mihály kiköpi a farkodarabot.

MIHÁLY Ne rázd az öklöd, hanem gyere ki a lyukadból, kurta farkú!

MÁRTON Megvesztél, asszony, mért rikácsolsz? Vagy a tető ég? Nem érezni füstszagot... Beszélj már és viselkedj háziállathoz méltóan.

MALVIN Irtózom Minnie-től. A nőstények gyengesége, elismerem.

MIHÁLY Pedig a masni a fején nevetséges. De a virágos kalapjában se félelmetesebb.

MALVIN Mégis lúdbőrözik a hátam tőle. Lehet rajta kalap, masni, fehér kesztyű, piros vagy pöttyös szoknya. Irtózom és csak irtózom.

MIHÁLY Egyhamar nem fog háborgatni minket, elég lesz csak a kurta farkára néznie majd, hogy meg-gondolja magát.

MALVIN Nagyon rázta az öklét miatta, Misi. Félek, bosszút fog állni rajtunk. Minnie mindenre képes.

MÁRTON Egy nyavalyás négy lábú miatt csapsz ekkora lármát, hogy majd beszakadt a dobhártyám? Gondolhattam volna.

MIHÁLY A lázadás óta senki se kér, mindenki vérszemet kapott, és a gyáva is fenyegetőzik, lop és rabol.

MÁRTON Az éhínség miatt van ez. Az éhhalál küszöbén kinek van vesztenivalója?

MIHÁLY Hajszál híja, hogy elkaptam. Öregszik és lassul Minnie önagsága. A smink nem segít rajta.

MÁRTON Le van gyöngülve az éhségtől. Korgó gyomorral bajos szaladni.

MALVIN Tévedsz. Vemhes megint, azért lassú. Akkora a hasa már, hogy csak gurul.

MÁRTON Sose láttál még éhezőt, azért mondod ezt. Az éhezőnek a sok víztől felfújódik a hasa. Azt a pár magot ne sajnáld hát tőle.

MALVIN Igenis sajnálom, és sajnálni fogod te is majd, ha tíz vakarcs fog büntetlenül cincogni és felzabálni itt mindent a kicsinyeink elől.

MIHÁLY Ha erre gondolok, még inkább sajnálom, hogy nem sikerült a farkánál fogva jól a földhöz kenni.

MÁRTON A jobbágyfelkelés miatt egyre inkább elfajulnak a dolgok. Ölni és fosztogatni nem bűn már. A rossz példa, tudjuk, igen ragadós.

MALVIN Egy anya mindenre képes. Egyre merészebb, egyre szemtelenebb lesz, és ha majd megszületnek a kis vakarcsok, tízszer annyit fognak zabálni és kilopják a szemünk.

MÁRTON Az éhség a lopásra mentéség, a női rikácsolás azonban semmire se.

MALVIN Egy pofa magot ellopott. Ha Misi nem támad rá, tőled akár te is tömhette volna magát. És a szemünk láttára! Ha így folytatódik, az egerek is hamarosan tojást fognak enni és kislibákat.

MIHÁLY Ostoba vagy! Tudhatnád, hogy nem ragadozó vadállat. Különben is, inkább rájja azt a kevéské magot, mint a falat boszszúból, hogy ránk döntse az egész hóbelevancot.

MALVIN Ha nem lennél kákabélú, most rághatná is a falat. Ha nem lennél vak, észrevehetted volna, hogy napról napra kisebb és kisebb a fejadagunk. Azelőtt mindig maradt a tányéromban valamennyi muhar, zsizsikes borsó vagy pohánka reggelre. Most meg üres a tálam.

MÁRTON Mert élehetetlen vagy, Malvin, és nem osztod be, amit kapsz, hanem zabálsz, amíg van mit, ahelyett, hogy gondolnál a holnapra. Itt van, eljött a holnap, most hát bámuld az üres tányérod!

MIHÁLY Ha nem bírod megenni, apa, legalább borítsd ki a szalma alá a tálad. Üres edénybe több mag fér, és holnap ki tudja, mi lesz.

MÁRTON Végre egy megszívlelendő ötlet.

MIHÁLY Ha nem sajnálnád, odaadnád a maradékot anyának. Vagy sajnálsz tőle?

MÁRTON Sajnálja az ördög! Itt van, te feneketlen zsák! Nesze! Vidd és egyed! Úgyis ez az utolsó vacsorád!

MALVIN A torkomon akadna és megfulladnék biztos a szavaid után.

MÁRTON Nincs idő kényeskedni. Ha engedné a kötél és a karó, kiszolgáltatnám én, de teljesítenéd is rögtön, amiért nóstényt teremtett az Isten. Inkább gyere ide érte, és

végre próbálj meg a házastársi kötelességednek eleget tenni.

MALVIN Nem hagyhatom itt a tojásokat, jól tudod, és fiunk előtt csinálni ilyen nem szép dolog. Misi, hozd ide a maradékot, kérlek.

Mihály Márton és Malvin tálját kicseréli. Malvin mohón eszik.

MÁRTON Te mondtad, hogy nagy fiú már, hogy ismeri a dörgést. Ebben a homályban amúgy se látna semmit. És ha nem sivalkodszt, hallani se fog semmit. Ahogy fiunk kicseréli a táljainkat, úgy a tojásokra is ülhet addig.

MALVIN Majd ha jóllaktam. Üres gyomorral nincs a szeretkezésben semmi élvezet.

MÁRTON Csak egyél gyorsan, mert mindjárt megvirrad. És mire besötétedik, ki tudja, hol leszel.

MALVIN Igazán elmaradhatna ebben az évben a Márton-napi libasült!

MIHÁLY Háborús, inséges időkben? Soha.

MÁRTON A magyarok közt az eszemizom-féle hagyományok népszerűsége nagy. Emlékezz csak Matyira! Egy szalmaszálat értünk nem tett keresztbe, özvegy anyja tömött bennünket, fosztotta tollunk, almozott, míg Matyi csak a legyeket hessegette a hasáról, ám két kézzel tömte magába a libacombot, hogy majd megfulladt belé Márton-napon.

MALVIN Döbrögi se fog különbül banni veled, csak a pocakjára kell nézni, meg se kottyansz majd neki. Egészen nyel el sörkorcsolyának.

MÁRTON Ezért fognak téged felnyársalni. Mert olyan bögyös-faros vagy. Azt sajnálom csak, hogy sokáig nem lesz majd kit pitykézni, míg ki nem kelnek a tojások.

MALVIN Te beszélsz nekem vérfertőzésről?

MÁRTON A morál nem csinál utódot helyettem. Ideje kiiktatni, mielőtt kipusztulunk végleg.

MALVIN Mocskos pedofil!

MÁRTON Pedzi, aki pedzi, de nem te, ostoba liba!

MIHÁLY Rosszat sejtek. Ha kipusztulunk, megint domesztikálják majd a vadludakat, ahogy őseinket.

MÁRTON Az őseink, Misi, nem a vadludak. A vadlúd feleakkora, mint mi. A vadludaktól így girhesen is óriásibb vagyok. A tolluk kemény, csupa csont és bőr mind. Képtelen a hízásra. A húszakat fél napig kell pácolni. A gágogásukat pedig alig érteni. Mi nemesített faj vagyunk, nem egyszerűen domesztikáltak. A vadak domesztikálása eleve kudarc. Ostobaság. Verd ki a fejedből.

MIHÁLY A tudományos elnevezésünkben is benne van. Anser domesticus. Nomen est omen.

MÁRTON Nomina sunt odiosa. Anser domesticus csak annyi tesz: házi lúd. Se többet, se kevesebbet.

MALVIN Azért szálkás a húsa a vadludaknak, mert magasan repülnek a vadászok miatt. Azt mondják, fent hideg van. Attól keményszik a hús.

MÁRTON Ostobaság! Azt hiszik, hogy azért, mert a szárnytollaink kurták, az eszünk is az. A nap kiszárította az agyuk.

MIHÁLY Egyszer egy gögös ifjú a naphoz közel repült, megpörkölődött a szárnya és a tengerbe zuhant.

MÁRTON Ne hidd, Malvin, amit a vadak gágognak. Tücsköt-bogarát összehordanak. A múltkor azt mondta az egyik, hogy Dózsa Györgyöt megsütötték és megették. Ha ez így van, akkor minek ez a nagy felhajtás még mindig?

MIHÁLY Egy vetési lúd szerint Libanont a vadlibákról nevezték el. Meg

azt is mondta, hogy a ludvércek és a libucok a levadászott ludak boszszúálló szellemei.

MÁRTON Haszontalan, hazug madarak! Ha nem repültek volna el délre, Döbrögi uram biztos lőtt volna néhányat Márton-napra.

MIHÁLY Alig repültek el, mégis alig várjátok már a tavaszt, hogy egy rakás ostobasággal megpakolva ideérkezzenek, amiért nekik hagyjátok majd a legfinomabb falatokat a legelőn. A sok disznóparéjt, libatopot, selyemfüvet. Tűzzel-vassal kellene kiirtani belőletek a libertét, az égalitét és a fraternitét számártságát.

MÁRTON Mit értesz te a nemzetközi diplomáciához és a világpolitikához? Éles a szemed ugyan, de még sokat kell tanulnod, hogy megértsd azt, mi a látszat és a valóság különbsége. Hallgass hát, és figyelj inkább az okosabbjára!

MALVIN Ha olyan meleg van fenn, akkor hogy eshet jégeső nyáron? Magyarázd meg, nagyokos!

MÁRTON Mit magyarázzak, ostoba? Ésszel te fel nem érheted, mi a kondenzációs mag lényege.

MALVIN A jégeső őket igazolja. Semmi okuk hazudni. De te sokszor becsaptál már. A múltkor is az úsztatóba csaltál és erőszakoskodtál, pedig esküdtél, hogy nem fogsz. Majd belefulladtam, miközben te élvezkedtél. De mi várható attól, aki becsapja Döbrögi szolgálit is? Ilyen göthös simulyánsz maradt nekem. A Miklóska vagy a Milánka mellett te labdába se rúghatnál.

MÁRTON Ha arra a két Pederewskyre gondolok, előnt az epe.

MALVIN Féltekeny vagy? Valld be! A féltekenység kígyója sziszeg benned.

MÁRTON Két buzi miatt? Ne nevetesd ki magad!

Márton felindultságában a karó körül járkál a kötélén.

MALVIN A féltékenység előtötte az agyad. A Milánkával, ha tudni akarsz, jobb volt, mint veled. És Miklóska is jóval felülütötte a mérceid.

MÁRTON Az a buzi Milánka egyszer lesmárolt az ól mögött. Fogdosott! Ha rá gondolok, elhányom magam.

MALVIN Halottakat rágalmazni, azt, aki a mennyei libalegelőket járja, aljasság.

MÁRTON Azért aludtak mindig öszszefonódott nyakkal este, azért jártak az udvaron mindig kettesben, szárny a szárnyban. Azért jajveszékelt úgy Milánka, mikor Miklóska nyakát szegték épp. Mikor ő került sorra, meg se nyekkent! Át-szellemülten hajtotta fejét a tönkre. Azt hitte a kis buzija, hogy a túlvilágon lesz a nagy légyott.

MALVIN Felfordul a gyomrom tőled.

MÁRTON Malvinkám, ne ringasd magad téveszmékbe. Az élet mellett nem egy gúnárálom. Ha tudni akarsz, én is a szegény Mariskának csapnám a szelet inkább, ahogy a kigyúrt gúnárjaid is mind, ha le nem rágták volna a húst róluuk rég.

MALVIN Ha a Mariskád nem falják fel, ma vénebb lenne tőlem.

MÁRTON Akkor is kívánatosabb lenne. Benne legalább a fajfenntartó ösztönök működtek. Ellentétben veled. Ha rajtad állt volna, a Misi most nem örködné. Mikor elcsábítottalak, az utódok és nem az élvezet miatt tettem. Ha beteg vagyok valamitől, csak tőled. Ha rád nézek, lúdbőrözik a hátam.

Valahol a közelben fát kezdenek hasogatnak. Kést kezdenek fenni, köszörülni.

MALVIN Egész nap nyöszörögsz, mint Döbrögi a náspángolás után, pedig engem kopasztottak meg tegnap. Nézd, fiam, vörös a hasam. Ég a bőröm, mégse jajgatok. Apád persze megint megúsztá a tollfosztást. Kinek is kellene a mocskos tolla? Mégis fetreng itt a libafröccsös szalmán, mint egy meglótt vadliba a felhők közt. Hát nem ott vagy, Marcikám. Messze vagy te a felhőktől és a hősi haláltól.

MÁRTON Gondolod, azért tépkedem örökké a tollam, mert olyan kellemes? Egyszer felejténék rajtad a pihéid, majd megtudnád, mi az a vizsketés! Hogy főznének ma belőled egy bogrács ludaskását!

MIHÁLY Ha itt lennétek és látnátok a vakságtól meg az ostobaságtól, akkor észrevennétek, hogy virrad, hogy már mozognak a cselédek. És ha nem volnátok süketek a haragtól, hallanátok, hogy köszörülik a kést és rönköket hasogatnak. Imádkoztatok, istentelen jószágo! Ütött egyiktek órája. Gyónjátok meg bűneitek és vegyétek fel az utolsó kenetet. A pokolban, a Tartaroszban fogtok örökké sülni.

MÁRTON Pokol, Tartarosz, Hádész, Seol nincs, fiam. Bárhogy is nevezik. Újjá fogunk születni, legalábbis az, aki hisz a körforgásban, de lehet, hogy az is, aki nem hisz benne.

MIHÁLY Ha ezt most hallaná Bakács Tamás érsek, elevenen húzatna a nyársra.

MALVIN Már megint ez a rejinkarmáció? Ettől megfájdul a fejem.

MÁRTON Reinkarnáció, ostoba liba.

MIHÁLY De apám, bennünk, ludakban nincs is lélek, hogy születhetnének hát újjá?

MÁRTON Tévedés. Bennünk, gúnárokban van, ellenben a vadlibákban és a tojókban nincs.

MALVIN Ezért fecsegsz annyit Döbrögiről? Azt hiszed, Döbrögiként fogsz újjászületni?

MIHÁLY Döbrögi lúdtalpas. És különben se lehet több belőle egyszerre.

MÁRTON Ha már újjászületek, igenis Döbrögi úrként szülessek újjá. Erre koncentrálok.

MALVIN Libapecsenyére fáj a te fogad.

MÁRTON Eleget láttam, hogy tudjam, szegénynek lenni átok, de még nagyobb átok a szegény ember keze közé kerülni. Fiam, hozzád beszélek. Anyád a tanú rá, hogy milyen volt Lúdas Matyiék beázó ólójában dideregni télen a szélben, mert lusta volt becsinálni a réseket, amiket a pockok, a borzok, a patkányok, a görények, a rókák meg az időjárás fúrtak. Mind csak az áldozatot szedte köztünk. Matyi sokszor szórakozásból ostorral kergetett minket. Egyszer szárazon tömte belénk a tönkölyt, marékszám a töreket, hogy a nyelőcsövünk mind kisebesedett és székrekedésünk lett. Csak úgy, szórakozásból.

MIHÁLY És ez a fráter mer igazságot osztani a földön? Mire nem vemednek egyesek!

MALVIN Ez csak az érem egyik oldala, fiam, mert a másikon ott az eszesség, a ravaszság, a kitartás. Egy férfi ő a talpán, egy igazságosztó, egy pantareátor.

MIHÁLY Pantareátor? Az meg mi? Sose hallottam ezt a szót.

MÁRTON Én sem. De gyanítom, anyád se tudja, mit beszél.

MALVIN A Matyi háromszor járt túl Döbrögi eszén és náspángolta el, mert lefoglalt minket, a tulajdonát, és mert megbotoztatva fizetség helyett. Ilyen Döbrögi akar a te apád lenni, egy kényúr. Én százszor inkább lennék Lúdas Matyi.

MÁRTON Ostoba liba, nem szaporíthatatsz fajankókat! Ő nem lehet ideáld az újjászületésben. Az a tróger nem tiszteli az időseket. Egy csavargó.

MALVIN Nem igaz. Bátor katona a döbrögi kaszások élén.

MÁRTON Csak azért, hogy elkerülje a büntetést, hogy fosztogasson, és legkevésbé azért, hogy a pogányt aprítsa vagy kimentsen minket innen. Az ilyen sáskák miatt, mint ő, van éhínség Magyarországon. Ez lenne a híres, keresztényi szeretet? A szeresd ellenségedet is? Gondolj vissza arra, milyen kézöld volt Döbrögi uram háta.

MALVIN Matyi háta se nézett ki különbul.

MÁRTON A deres után a saját lábán sétált ki itt a kapun. Búcsút se intve nekünk. Mégis háromszor verte Döbrögít félholtra.

MALVIN Tudhatnád, a magyar paraszt háta mindent kibír, mert kemény fából faragták.

MÁRTON Badarság! A hajdú épphogy legyezgette a hátát a bottal, ennek ellenére úgy jajgatott a deresen, mint a fába szorult féreg. Láttuk és hallottuk jól.

MALVIN Fogat fogért, szemet szemért. A kérdés csak az, hogy ki ütött előbb. Minden egyéb szórszálhasogatás.

MÁRTON Tudom én, mi a fogat fogért, de kinek ártott a sok kivágot gott fa?

MALVIN Az igazság áldozatokkal jár.

MÁRTON A háromszoros büntetés neked igazság? Hogy három máriást kért értünk, mikor felet se értünk, számodra az igazság? Háborús helyzet van, jól tudod. A hús ma a legfőbb áru a nyereszkesedők kezében.

MALVIN Ha arra gondolok, hogy napról napra többet érek, előnt a forróság. Érzem, a tollam is gyorsabban nő ettől. De rajtad még hús sincs, csak inak, ami semmire se jó. Kutyának való! Egy garast ha adnának érted a tyúkpiacon.

MÁRTON Régi trükk a becsmérés, hogy elterelj valakit a tárgytól. De nem tágitok. Ahogy egyik fülemben be, úgy a másikon ki. A Döbrögi úr tehát ebben az ínséges időkből csak a dolgát tette, nem többet, mikor fellépett egy üzérkedő ellen. A törvény kötelezi erre. De mi kötelezte Matyit? A pénz és a bosszú. Túl nagy ár volt ezért kivágni a fél erdőt. Gondolj az odalett madárfészkekre vagy a vásárban a hajdúk agyonhajszolt lovaira; a testvéreinkre, akiket pecsenyeként tállaltak fel Matyinak mint ácsnak és doktornak.

MALVIN Ez nem változtat a lényegen.

MÁRTON Hogy az uraság hátát libaszírral kengették a doktorok, hogy kiirtatta a megyében a ludakat, ha ez nem, mi változtat akkor a lényegen?

MALVIN Elfeledded, hogy Döbrögi becsületes ember lett azóta. Ez mindenképp megérte az áldozatot.

MÁRTON Könnyen beszél az és nagy szavakkal dobálózik, akit nem kopasztottak még meg. Döbrögi míg jajgatott, a szolgálak véres szemmel, rettegve virrasztottak, mert nem vigyáztak urukra jobban. A bíró pedig, aki Matyit mint doktort ajánlotta Döbröginek, az-

óta is álmatlanságban szenved. A pap és a hívek fohászai pedig hiteltelenné lettek, mert Matyi hazug malasztra pazaroltatta el azokat. Az Isten semmibevétele folyt itt! Végeredményben, ha belegondolok, az a bot csak az ördög hátán nem csattant.

MALVIN Te Döbrögi, én Lúdas Matyi, a többi szócseplés.

MÁRTON Elfeledded, Malvin, hogy nyáron az úszató hogy porzott Matyiéknál? Hogy zárt be víz nélkül este az ólba minket? Hogy szomjaztunk, hogy éhezünk, ha beteg volt az anyja? Úgy teszel, mint ha téged nem a csalánosba hajtott volna ki egyszer a legelő helyett! Én Döbrögi úr akarok lenni, és esküszöm, megkeserüli minden Lúdas Matyi.

MALVIN Nem maradok adósod, Marci! Minden ütést kamatostul kapod tőlem vissza majd! „Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!”

Közben az egérlyuk szájában egy kobra feje tűnik fel Minnie piros masnijával a fején, és csöndben vár.

MÁRTON A kést, hallom, köszörülik, de a Matyiéknál minden kés tompa volt, köszörűkő meg sehol. Fiam, anyádnak beszélhetek, pedig képzelheted, hogy nyiszálták el a gúnárok torkát azokkal a békanyúzókkal. A Matyi képes volt baltával lecsapni a fejünk úgy, hogy a tollat le se kopasztotta a nyakunkról!

MIHÁLY Tollasan? Lehetetlen! Az állatkínzás.

MÁRTON Pancser! A liba nyakát se tudja elvágni. Itt legalább szakavatott emberek vágják el a torkod. Gyorsan és fájdalommentesen végzik.

MALVIN Igen, nagy öröm lesz nézni, ahogy szakszerűen végeznek ve-

led. Ahogy majd feltálmak ezüst-
tálon.

MÁRTON Kít erre, kít arra ítelt a vég-
zet. De a legtöbbünket arra, hogy
megegyenek egyszer. Hiba felhány-
torgatni ezt, mikor a lélek szabad.

MIHÁLY Hogy Döbrögi vagy Matyi
emészt meg, hogy ma vagy hol-
nap, kétes vigasz.

MÁRTON Matyi a pénzt háromszor
vette el értünk, háromszor húz-
ta el az úr nótáját, de minket itt
hagyott, nyakig a pácban. És ha
nem hagyott volna is, a Matyi nem
homofág.

MALVIN Hogy Dózsa Györgyöt meg-
sütötték és megették, könnyen le-
het, de nem ma és nem helyetted,
Marcikám.

MIHÁLY Sok lúd hentest győzhet-e?

MALVIN Döbrögi Döbröginek vajná
bár ki a szemét.

MÁRTON Matyit lesheted. Az ajtót ma
nem ő nyitja rád.

MALVIN Lárifári. Az kiabál, akinek az
ólja ég.

MIHÁLY Ki hiszi el, amit mondtok? Ki
hiszi el, amit Fazekas Mihály a lúd-
tollal írt? Mese az egész!

MÁRTON Ha mese, akkor én egy el-
átkozott királyfi vagyok.

MIHÁLY Jelentem! Jönnek a cselé-
dek, imádkozzatok!

MÁRTON Most majd megtudjátok,
milyen az, amikor a vágódeszkán
paraszas vasalóval kezelik a libát!
Most majd megtudjátok, milyen
az, amikor a babonás népség a le-
rágott csontjaitokból csupa szépet
és jót jósolat magának.

MALVIN A te csontodból, vészmadár,
az apokomplexist olvassák majd ki!

MÁRTON A-po-kom-plex-is az eszed
tokja, ostoba liba! Még hogy apo-
komplexis? Mindjárt becsinállok!

MALVIN Az nevet, aki utoljára ne-
vet! Beh, mit törődöm én veled!...

Éhes vagyok. Remélem, hozzák a
reggelim.

MIHÁLY Jelentem, csak egy csomó
madzagot.

MÁRTON Attól aligha fog hízni, Mal-
vin, a májad.

MIHÁLY Apám, mi ez a borzalmas
bűz?

MÁRTON Engem kérdezel? Honnét
tudjam? Kérdezd inkább magadtól!

*Ekkor a kígyó nagy üggyel-bajjal,
mégis csöndben kezd kifelé kúszni
a lyukból. A testén a következő ol-
vasható: Nagaina a nevem. Malvin ré-
mülten hápog.*

MIHÁLY Nyugalom! Csak semmi pá-
nik! Lassan mászik. Meg van der-
medve teljesen.

MÁRTON Úgy hápogtok, mint Blöki
szájában a törött szárnyú kácsa! Mi
az ördög ütött belétek? Jelentést
kérek!

MIHÁLY Jelentem, egy hatalmas, pápa-
szemes kobra kúszik felém, apám!

MÁRTON Képzeld, fiam! Csípj
magadba gyorsan! Döbrögi úrfi
bosszant minket biztos a játékkí-
gyójával.

MIHÁLY Ha ez játékkígyó, megeszem
a kalapomat!

MÁRTON Tégy úgy, mintha döglött
volnál. Dögre nem támad. Ha pe-
dig hallucinálnátok a félelemtől,
a tudatalattiban úgy gyorsabban
semmivé foszlik.

MIHÁLY Hát nem érzed a bűzét?
A tudatalatti nem bűzlik.

MÁRTON Ami igaz, az igaz. Igencsak
ingerli valami a receptoraimat. És
mivel ezért nem én vagyok a lu-
das, fellelegezhetek. De ha nem
én vagyok a ludas, gondolnom kell
arra, akinek ludasnak kell ezért
lennie. Elfog a borzadály! Ha ak-
kora, amennyire bűdös, akkor ez a
Loch Ness-i szörny lehet csak!

MIHÁLY Sose láttam ekkora dögöt!
Csak tüzet ne okádjon!

MÁRTON Képtelenség! Az Alföldön
nincs sárkánykígyó. De ha van is,
nem kell rögtön becsinálni. Mind-
járt itt vannak a szolgák és a fo-
kossal agyonverik.

MIHÁLY Hol vannak azok még?! A li-
baúsztatón túl? Addig lenyel ke-
resztben kétszer! Különb is,
a szolgákban bízni dőreség. Ha
meglátják, rögtön elfutnak majd.

MÁRTON Ez igaz. Gyorsan vágjuk hát
hanyatt magunkat. Ha nem moz-
dulunk, talán nem támad.

MIHÁLY Bent kígyó, a szolgák kint.
Kutyaszorító ez, akármerről né-
zem!

MALVIN A tojásokon vessem magam
hanyatt? Hogy képzelitek? Gyá-
va kukacok! Védjétek meg! Egye-
dül kell gyöngé nő létemre szem-
benéznem egy hullóval?

MÁRTON Gágorj csak a szörny gyom-
rában! Épp eleget rágtad már a fü-
lünket!

MIHÁLY Dugd, anya, a fejed a szár-
nyad alá vagy a szalmába, mint
homokba a struccok a veszély lát-
tán, és meg ne mocsanj!

MÁRTON Tévedés! A struccok nem
dugják a fejüket a homokba, ha-
nem elfutnak.

MIHÁLY A gepárd vagy a leopárd
elői? Aligha... De pszt! Csönd le-
gyen! Valami furcsa zajt hallok...
Dobog a föld! Lovasok talán...

MÁRTON Lennének bár az apokali-
pszis lovasai! Más rajtunk már nem
szóghat.

*A libák döglöttek tettetik magukat.
Malvin a hóna alá dugja a fejét, de
ki-kiles alóla. A kígyó a teli tához
vonszolja magát és tömni kezdi ma-
gába a magokat. A libák közben visz-
szafajtottan beszélgetnek.*

MALVIN Ez a ronda hulló lassan be-
falja a maradékot. Valamit tenni
kell! Nem engedhetjük!

MÁRTON Fogd be a csőröd! A kí-
váncsisággoddal rohanj egyedül a
vesztedbe!

MALVIN Ha nem tudnád, a kígyók sü-
ketek.

MÁRTON Csak nem azt akard mon-
dani, hogy dísznek sziszegnek
vagy csörgetik a farkukat?

MALVIN Ez egy vegetáriánusz, tud-
dista kobra. Lopni jött ide. Éb-
redjétek hát!

MÁRTON Vegetáriánus kobra nincs.
És különben is, a kígyó zsidó-ke-
resztény szimbólum. Mózes vándor-
botja is egy mumifikálódott kí-
gyó volt. Ha megszemjázott, azzal
fakasztott vizet a sziklából.

MALVIN Lenne bár bot, nem falná
akkor ilyen mohón a magot.

MÁRTON Kínjában eszi csupán. És
egye is csak azt! Ellesz vele egy
darabig. Addig ideér a felmentő
sereg.

MALVIN Ha volna Döbrög határában
mérgekígyó, mi volnánk az elsők,
akik tudnánk róla. De mivel nem
tud mérges kígyóról közülünk sen-
ki, ezért ez nem lehet se kobra, se
áspíkígyó, se keresztés vipera.
Mondom nektek, egy fogatlan sik-
ló ez csupán. Egy nőnek kell meg-
magyarázni ezt nektek?

MÁRTON Hogy a magot ropogatja
fogatlanul és nem a csontodat
hangosan, csak annak köszönhe-
ted, hogy rusnya dög vagy!

MALVIN Lenne bár nyújtófa ez a kí-
gyó, akkorát sóznék vele a há-
tadra, hogy a csillagok láttán va-
kon fakadnál sírva!

MIHÁLY Maradjatok veszteg! Süketek
vagytok, vagy csak nem hallotok?

MÁRTON Mi az? Csak nem kopogtat-
nak a hentesek?

MALVIN A jó modorból igazán rájuk férne egy kicsi.

MIHÁLY Jelentem, egy öt-tíz fős lovas csapat vágatva tör a búzamezőn át. Mögöttük, ha jól hallom, húsz-harminc penge füttyülve hajtja a szelet.

MÁRTON Gondolom, nem a libapecsényére hivatalosok.

MALVIN Talán kígyóvadászok.

A paták dobogása erősödik. Kint rémült kiáltások hallatszanak, női sikolyok, ordibálás, gyereksírás, puskaropogás. A harangot is féltreverik.

MÁRTON Ha ezek kígyóvadászok, Malvin, akkor én anakonda vagyok. Szerencsénkre időben érkeztek. Mondd, Misi, mit láatsz?

MIHÁLY Döglött vagyok, ha nem tudnád! Annyit látok, mint te. Se többet, se kevesebbet. De a fülem nemhiába lapul a földön.

MÁRTON Ideje föltámadnod és megnézned, mi ez a fölfordulás odakint.

MIHÁLY Egy kígyóval a hátamban? Nem eszik olyan forrón a kását!

MÁRTON Már teletömte magát biztos. Ha pedig jóllakott, egy kígyó csak alszik és emészt.

MALVIN Igaza van apádnak. Ez a kígyó degeszre tömte magát. Cso-da, hogy szét nem pukkan.

MÁRTON Helyre kell hoznod, fiam, a hibát. A döbrögiek nem lesznek olyan elnézőek, mint én vagy anyád, amiért épp a veszély közeledtekor heverésztél némán.

MIHÁLY Egész éjjel le se hunytam a szemem, és ha a hentesek nem fenik a késeiket és nem hasogatják a rönköket már hajnalban, hidd el, fellármáztam volna őket. Hogy ébren is meglepték őket, arról csak saját maguk tehetnek.

MÁRTON Csak egyszer mondjon csü-törtököt egy muskéta, nem lesz,

aki megköszönje neki, hogy mindig célba talált az éleslövészetten. Fiam, kapd össze magad, mert míg te heversz, a libanemzetség elveszti a jó hírét és az emberek bizalmát.

MIHÁLY Aki a kést feni, ne várjon bizalmat!

MALVIN Füstszagot érzek. Csak nem gyújtogatnak is?

MÁRTON Elevenen fognak megsütni minket a gazemberek pecsenyének!

MALVIN Segítség! Segítség! Segítség!

MÁRTON Tojás helyett ne akarj köztünk pánikot kelteni!

MALVIN Segítséget se szabad már kérni?

MÁRTON A döbrögiek, akik túléltek a mészárlást, árkon-bokron túl vannak már, ahol ha akarnák, se hallanák meg sápiózásod, de ha hallanák is, gondolod, hogy vásárra vinnék a bőrüket egy buta liba miatt? Ha csöndben maradsz, talán a martalócok se fognak észrevenni minket.

Az ablakon vörös fény vetül be, ahogy kint felcsapnak a hatalmas lángok.

MIHÁLY Itt a hátsó udvaron biztonságban vagyunk. És a libaúsztató is tele van esővízzel.

MÁRTON Sajnos nem azért, hogy az ólat oltsák majd veled.

MALVIN Misi, hajlandó lennél végre megnézni, mi a helyzet? Ne várd, hogy itt hagyjam a tojásokat. Azt megbánod!

MÁRTON Szerintem jobb lenne boldog tudatlanságban bevégezni életünket.

MIHÁLY *(kiles)* Jelentem, egy lángtenger csak, amit látok.

MÁRTON A martalócok szándéka nyilvánvaló: elevenen megpörkölni Döbrögi uramat.

MALVIN Most végre megtudja az a pecsenyepusztító, hogy milyen pecsenyének lenni!

MIHÁLY Jelentem továbbá, hogy a szélirány a lehető legrosszabb. Körbe-körbe forog, és erős is.

MÁRTON Hogy melyik a rossz szélirány, a gyújtogatók tudják legjobban és legegőbb. Ezt jegyezd meg!

MIHÁLY Jelentem még, hogy a hátsó udvar többé nem biztonságos. A szikrát tetőről tetőre hordja a szél. Idő kérdése, hogy mikor válik ólunk alaposan befűtött kemencévé.

MALVIN A melléképületeket, mint tudjuk, mindig utoljára szokták oltani.

MÁRTON Egyetlen esélyünk, ha megpróbálsz, fiam, kitörni az ajtót. De nem tudom, okos dolog-e kitörni innen. Ezek a martalócok éheesebbek és veszélyesebbek sokkal Döbröginél. Félek, nyersen és elevenen fognak megenni minket. Jobb, ha nem hívjuk fel magunkra a figyelmüket.

MIHÁLY Gondolod, hogy szénné égni kellemesebb lesz? Én döntöttem, aki akar, velem tart. *(Az ajtónak feszül.)*

MÁRTON Fájdalmat nem érzünk majd semmit. A füst szépen el fog kábítani minket.

MIHÁLY A túlélési ösztön erősebb bennem az észérveidtől, apám. Melegen ajánlom, amint sikerül kitörnünk innen, mindenki arra fusson, amerre lát.

MÁRTON De hát én merre fussak? Arra, amerre nem látok? És kötéllel a lábamon? Hogy képzeled?

MALVIN A szerencse vak, Marcikám, gondolj arra!

MÁRTON A szerencsében pont ezért nem bíztam soha. Inkább elhamvasztom önmagam, mint a szent

életű jógik teszik. Talán úgy egyből a nirvánába kerülök majd.

MALVIN Tólem azt csinálsz magaddal, amit akarsz, ha kitörtük az ajtót. Tepertőt sütsz-e magadból vagy elrepülsz a vakvilágba, senkit nem érdekel már. Itt útjaink végre elválnak! Az ásó, a kapa és a nagyharang válasszon el ma örökre minket!

MIHÁLY Segíts, anyám, egyedül nem boldogulok az ajtóval!

MALVIN Hagyjam itt a tojásokat? A kígyó martalékának?

MÁRTON Hát már elfeledted, ilyen rövid az eszed, hogy egy jóllakott, fogatlan rágcsáló csak?

MALVIN Egy kígyót hiba lenne melegengetni a mellünkön.

MÁRTON Vészhelyzet van, és vészhelyzetben, jól tudod, a vadállatok segítik és nem bántják egymást. Ezt az ösztönük súgja.

MIHÁLY Jössz már, anyám, vagy megvárod, amíg pecsenye lesz belőlünk tojásrántottával?

Malvin segíteni indul, ugyanakkor a kígyóból kibújik Minnie, akinek farkcsonkján hatalmas gézkötés van. A kígyó fejéről leveszi a masniját, és saját fejére illeszti, majd elrágja Márton kötelét, végül az egérlyukon át távozik.

Malvin döbbenten nézi a jelenést. A fojtó füst egyre inkább ellep mindent.

MALVIN *(a levegőt kapkodva)* Az egér... a kígyóból... Az egér... a kígyóból...

MÁRTON Egér a kígyóból? Magyarázatot kérek! Miféle új bűvészműtatvány ez?

MIHÁLY Jelentem, a kígyó megdöglött. A házi egerünk végzett vele. Kirágta a hasát.

MÁRTON Megmondtam, hogy egy egér nem kártevő, de ti nem hittetek nekem. A kígyó azonban egy

igen oktan állat. Egeret egyben lenyelni életveszélyes dolog. Vagy halálra zabálta volna magát, és a lelke egerként távozott belőle?

MIHÁLY Apám, igazad volt, hogy velünk szemben védted Minnie-t. Hárman biztos elbírunk ezzel a vacak ólajtóval.

MALVIN Imába foglalhatod már az utálatos egered nevét, amiért megszabadított, elrágva a köteled, bár nem tudom, miért tette. Megaligha érdemelted.

MÁRTON Ha túléljük a világégést, Minnie és én egy tálból cseresznyézünk majd. Minnie tudja, hogy mindig a pártját fogtam, és ő nem egy olyan hálátlan néember, mint amilyen te vagy, Malvin. A jajgató oroszlán talpából is kihúzta szabadítóm egyik őse a szamártövist. Mikor húznád te ki, ostoba liba? Nem elég butának és mohónak lenni a világban!

MALVIN Napokig szartál a köteledre és magyaráztad nekünk a libafosmaró hatását, és most láss csodát! Egy egér rágja szét, és nem okoskodott semmit.

MÁRTON Bár nőne éles metszőfogad, Malvinkám, hogy elhallgatnál végre!

MIHÁLY *(a füstben köhögve)* Hát sose lesz vége már a fecsegésteknek? Hogy a sátán kopassza le az átkozott tollatokat!

MÁRTON Sátán nincs, már ezerszer megbeszéltük! Ez a tűzvész sem a pokol tüze, ostoba emberek műve csak. A látszat, mint tudjuk, csal.

MIHÁLY A látszat lehet, hogy csal, de akkor mi a fészkes fene szakad mindjárt tűzoszlopként a fejünkre, és mitől kap hamarosan lángra hátunkon a toll is?

MÁRTON Mi tagadás, kezd forró lenni a helyzet itt. *(Az ajtó felé botorkál.)*

MIHÁLY Könyörögjünk, hogy gyorsabban kapkodd magad egy kicsit?!

MÁRTON Hunyd be a szemed, és rögtön rájössz, hogy nem olyan egyszerű dolog sötétben tájékozódni és belőni egy átkozott ajtót. Türelmetlenséged úgy összezavart, hogy félek, belelépek a vidravasba.

MIHÁLY Bajosan. Míg hortyogtál, a vidravasba belelépett egy patkány.

MÁRTON És ezt csak most mondod?

MALVIN Itt a szárnyam, Marci, fogd és vezetlek. *(Szárny a szárnyban mennek.)* A döbrögi vásárra mentünk így együtt Lúdas Matyi szeme előtt. Emlékszel?

MÁRTON Ahogy most, akkor se hiányzott nekem melletted kiverni a díszlépés.

MIHÁLY Siessetek! Mindjárt elered a tűzeső! Szeretnék mielőbb fejest ugrani a libaúsztatóba. Sose vágytam még ennyire rá.

MALVIN De csak a tojások kimentése után. A vízparton azonnal fészket csinállok majd. Lelki szemem előtt már látom, hol lesz a mi nyírványánk.

MÁRTON Ha ki nem merik addig a sarat is a pocsolyánkából.

MALVIN Előbb is eszünkbe juthatott volna kitörni innen.

MÁRTON Ostoba liba, mondd, hogyan juthatott volna eszedbe előbb bármi? Buta állatok vagyunk mi. Csoda, hogy most, mikor lángol fejünk felett a fedél, más is eszünkbe jutott a zabáláson kívül.

Hárman feszülnek neki az ajtónak. Ahogy kitörik az ajtót és kibukfenceznek, a mennyezet beszakad utánuk.

Mindent elborít a füst és a láng. A tojások sorban robbannak fel az égig érő tűzben. A tojót, aki a tojásokért a tűzbe sikoltozva rohanna, a két gúnár alig bírja visszatartani.

Függöny

Matei Vişniec

A pandák gyönyörű utazása

(Színmű kilenc éjszakára)

Szereplők: Férfi, Nő

Reggel

Rendetlen szoba. Ágy. A takaró alatt két test érzékelhető.

A férfi mozogni kezd. Nehezen ébred. Hirtelen valami nyugtalanítani kezd. Különös, ismeretlen illatot érzékel. Nehezen tudja nyitva tartani a szemét. Behunyta szemmel várakozik.

Egy nem tőle származó lélegzést hallgat. Újra kinyitja a szemét, kinyújtja a kezét, és finoman megérinti a mellette fekvő testet. Megdöbben.

Lehunytja a szemét, megpróbál visszaaludni. Nem sikerül. Újra kinyitja a szemét. Lassan lehúzza a takarót a másik testről – egy nő.

A Nő lassan ébred. Kinyitja a szemét. A Férfi és a Nő hosszasan nézik egymást.

A Nő mosolyog. A Férfi visszamosolyog.

FÉRFI Ki vagy?

NŐ Én?

Szünet.

FÉRFI Ismerjük egymást?

NŐ Nem nagyon.

FÉRFI Hol vagyunk? Nálad?

NŐ Nem. Nálad.

FÉRFI Szórakozol?

Szünet.

NŐ Nem. Nálad vagyunk.

FÉRFI Lehetetlen.

NŐ Mindenestre... volt nálad egy kulcs, amivel bejöttünk... gondolom a tiéd.

FÉRFI És mi az ördögöt csinálunk itt?

NŐ Nem tudom.

FÉRFI Szeretkeztünk?

NŐ Nincs véletlenül egy vasalód?

FÉRFI Mim?

NŐ Azt kérdezem, van-e vasalód?

FÉRFI Azt kérdezi, van-e vasalóm. Ez hihetetlen. Biztos álmodom.

Ráhúzza a takarót a fejére. Kis szünet.

FÉRFI Álmodom vagy ébren vagyok?

NŐ Álmodsz!

FÉRFI (tornáztatja picit a nyakát) Ó, a francba!

NŐ Mi a baj?

FÉRFI Nehéz a fejem... Vajon élek még?

NŐ Nem bűzlesz...

FÉRFI Nem... Szeretkeztünk?

NŐ Semmire nem emlékszel?

FÉRFI De igen... (Az egyik kezével a földön keresgél.) Hogy őszinte legyek, egyedül arra emlékszem, hogy a cigimet valahol itt hagytam... (Megtalálja a dobozt, kivesszi belőle az utolsó szálát, rágyújt.) Kérsz egy slukkot?

NŐ Nem, indulnom kell. Hány óra van?

FÉRFI Hogy hívnak?

NŐ *(körülnéz)* Hol a csörgőórám?

FÉRFI *(Gépies mozdulatokkal ki nyújtja a kezét és a padlón tapogatózik.)* Milyen csörgőóra? Nekem nincs csörgőórám.

NŐ Nem azt mondtam, hogy a **tiéd**, hanem hogy az **én** csörgőórám. Az **én** órámról van szó... az **enyém-ről**. Beállítottam. Hol van?

FÉRFI Várj, amíg csörög, akkor megtalálsz.

NŐ Már csörögnie kellett volna.

FÉRFI Ha jól értem... szokásod... hogy amikor így, az ismeretlenben alszol, mindig van nálad ébresztőóra?

NŐ Igen. És szükségem is van rá.

FÉRFI *(Egy kicsit még matat a földön.)* Hát... szerintem a **te** órad a **te** feleden lehet.

NŐ Nincs.

FÉRFI Akkor... elnyelte a föld.

Szünet.

NŐ Kérek egy cigarettát.

FÉRFI *(felé nyújtja a cigarettáját)* Az utolsó.

Néhány pillanatilag csendben dohánnyoznak, „postázzák” a cigarettát.

NŐ Van vasalód, vagy nincs vasalód?

FÉRFI Ne haragudj... feltehetek egy hülye kérdést?

NŐ Tedd föl!

FÉRFI Hol találkoztunk?

NŐ Tehát valóban nem emlékszel semmire.

FÉRFI Csak arra emlékszem, hogy egy adott pillanatban valaki fölbontott egy üveg bort, ritka vörös bort, valami különös nevűt... régi bort... Azt hiszem, velem egykorú lehetett, úgy ezerkilencszáz-

ötven... és utána rögtön... mintha egy fekete lyuk nyelt volna el.

NŐ Mégiscsak jó. Mégiscsak győzelem... Ha emlékszel, hogy fekete volt, különös, régi, az ötvenes évekből való...

FÉRFI Most is érzem az ízét a számban.

NŐ Ez gyakran megesik veled? Akarom mondani... hogy megmarad az íz... a bor íze, amelyet éjszaka ittál... de elfelejtetted, hogy csípted fel azt a lányt, akivel később lefeküdtél.

FÉRFI Tehát szeretkeztünk!

NŐ Nyugodj meg, kiskandúr, nem csináltunk semmit.

FÉRFI Te vetköztettél le?

NŐ Nem, teljesen meztelen voltál.

Szünet. A Férfi kínosan érzi magát.

FÉRFI És mit tettem, hogy...

NŐ Hogy felszedj? A szaxofonoddal teljesen levettél a lábamról. Nem te vagy a hibás.

FÉRFI Komolyan?

NŐ Igen. Hihetetlen, hogy mit ki tudsz hozni belőle!

FÉRFI Valóban tetszett?

NŐ Igen.

FÉRFI De mintha a szaxofonom nem is lett volna nálam...

NŐ Talán kölcsönadta valaki.

FÉRFI Hmm... Majd?

NŐ Majd... Miután elvarázsoltál a szaxofonnal, áttértél Bacoviára.

FÉRFI Én és Bacovia! Ez egyszerűen...

NŐ Elszavaltad Bacovia verseinek felét.

FÉRFI Most szórakozol velem?

NŐ Egyáltalán nem. Bacoviát szavaltál és tetszett nekem.

FÉRFI Ugyan már, egy mukkot nem tudok Bacoviáról.

NŐ Tévedsz. Te sem tudod, mit is tudsz valójában. És amikor kicsit

iszol és Bacoviát szavalsz, csodákra vagy képes.

FÉRFI Például?

NŐ Én vagyok a példa. Másként gondold, hogy itt lennék?

Szünet.

FÉRFI És hol voltam, amikor történt... a csoda?

NŐ Melyik közülük?

FÉRFI A szaxofonos... a bacoviás... ez az egész történet.

NŐ Kikiné.

FÉRFI Ki az a Kiki?

NŐ Egyik barátod, feltételezem.

FÉRFI Kiki, az egyik barátom...

NŐ A nagy borgyűjtő.

FÉRFI Kiki, az egyik barátom, a nagy borgyűjtő...

NŐ Épp a bárját avatta...

FÉRFI (*próbál visszaemlékezni*) Kiki, az egyik barátom, a nagy borgyűjtő, épp a bárját avatta...

NŐ Különben nagyon szimpatikus...

FÉRFI Jó... Azt mondd, van egy bárja... Remélem, emlékszel a címre. Ott dolgozol?

NŐ Nem, csak a megnyitóra mentem.

FÉRFI Hogy hívják a bárt?

NŐ „Atmoszféra”

FÉRFI És én hogy landoltam ott?

NŐ Nincs ötletem.

FÉRFI Hány óra lehetett?

NŐ Hát... Amikor megjelentél... hajnali kettő. De komolyan, nem várhatod el, hogy én emlékezzem mindenre!

FÉRFI Mégis...

NŐ Mi mégis?

FÉRFI Semmi. Próbálok kievickélni a fekete lyukból. Csakhogy mindaz, amit mondasz, egyre inkább a sötétbe taszít...

NŐ Próbálg aludni.

FÉRFI Sokan voltak?

NŐ Igen. Vagy negyven örült.

FÉRFI Kik?

NŐ Nem ismerem őket. Véletlenül vetődtem arra.

FÉRFI Miután produkáltam magam a szaxofonnal, egyenesen hozzá mentem és Bacoviát szavaltam?

NŐ Nem, először a ruhámra hánytál.

FÉRFI Ezt te találtad ki, nem az én stílusom...

NŐ Bocsáss meg. Vicceltem.

FÉRFI Köszönöm. Nagyon vicces, így ébredés után... halálra röhögöm magam.

NŐ Ha. Ha. Ha. Most indulnom kell. Hol van a vasaló?

FÉRFI Istenem, hogy rohansz! Igyunk egy kávét. Lehet, hogy még be is mutatkozunk, nem?

NŐ Mire jó az?

FÉRFI Az Isten szerelmére... ha már együtt töltöttük az éjszakát.

NŐ Hunyd be a szemed!

FÉRFI Miért?

NŐ Kimennék a fürdőbe.

FÉRFI Hát menj!

NŐ Hunyd be a szemed, mondtam!

FÉRFI (*játékba fog*) Ha jól értettem, ön is meztelen, asszonyom.

NŐ Igen, uram.

FÉRFI Ez azt jelentené, hogy szeretted egymást?!

NŐ (*finoman megveregeti a Férfi arcát*) Ez nem jelent abszolút semmit, uram.

FÉRFI (*szigorúan*) Szeretkeztünk vagy nem szeretkeztünk?

NŐ Ne nevetess! Ha. Ha. Fontos az, hogy igen vagy sem?

FÉRFI Nem gondold... hogy jogom van tudni, szeretkeztünk-e vagy sem? Itt vagy az ágyamban meztelenül, teljesen meztelenül, én szintén, jogom van legalább...

NŐ (*Egy könnyed, kedves mozdulattal lezárja a Férfi szemét.*) Ugyan, hallgass már!

FÉRFI (*csukott szemmel*) És ráadásul szeretem a szemérmes nőket.

Szemérem... A szemérem teljesen feligazgat. Megtettük, nem?

NŐ Maradj így, jó? Ne nézz, ne mozogj, ne beszélj. Jó?

A Nő bemegy a fürdőszobába.

A Férfi csukott szemmel keresgél az ágy körül szétszórt sörösuvegek közt.

FÉRFI Az a Kiki... reggel felé... mint ha adott volna nekem egy üveg bort, nem igaz? Vagy tévedek? Mintha lett volna nálam egy üveg bor, amikor hazaértünk. Biztos, hogy még tele van... vagy nem. Hol az üvegem?

NŐ (a fürdőből) A konyhában.

A Férfi a maga köré tekert takaróval elindul a konyha felé. Halljuk, hogy kint megbotlik. Visszatér, egyik kezében egy üveg borral, a másikban egy ébresztőóra. A fürdőajtóban megáll, iszik az üvegből.

FÉRFI Mi a neved?

NŐ Szonja.

FÉRFI Éjjel más nevet mondtál...

NŐ Krisztina.

FÉRFI Nem

NŐ Matild.

FÉRFI Kizárt.

Szünet.

NŐ Anna.

FÉRFI Hagyd abba!

NŐ Corina. Natália. Yvonne... Robinson.

FÉRFI Figyelj, Natália, Yvonne, Robinson...

NŐ Igen?

FÉRFI Biztos, hogy muszáj elmened?

NŐ Igen.

Szünet.

NŐ (Kicsit megnyitja a fürdő ajtaját, kinyújtja a kezét.) Kérlek, add ide a vasalót.

FÉRFI Igen, Szonja... Igen, Matild... Igen. (Megkeresi a vasalót, beadja.) Nem vagy éhes? Tele a hűtőszekrény.

NŐ Nem, nem vagyok éhes.

A Férfi kinyitja a hűtőszekrényt, „letároz”.

FÉRFI Van három tojás, egy kis sajtmadarék... öt keksz... micsoda bőség... Népünnepélyt rendezhetnénk.

NŐ El kell mennem.

FÉRFI Nullaszázalékos joghurt, az alak miatt...

A Nő kijön a fürdőből. Egy rendkívül csinos, elegáns estélyi ruha van rajta. Az egész megjelenése megváltozott; rafináltan, de egyszerűen elegáns.

NŐ Nem, köszönöm, de el kell mennem.

A Férfi csodálkozva nézi. A Nő észreveszi a Férfi kezében az órát.

NŐ A csörgőórám! Hol volt?

A férfi mondana valamit, de nem jön ki hang a torkán.

NŐ (Az órát nézi.) Különös. Nem csöngött. Pedig beállítottam... Ez az első alkalom, hogy nem szólt.

FÉRFI (dadogva) Te... te... te nem lehetsz Szonja.

NŐ Úgy hívnak, ahogy te akarod.

FÉRFI Nem, nem hagyom, hogy így elmenj.

NŐ El kell mennem. Így is sokat kés-tem, nagyon sokat.

FÉRFI A szombat az én napom.

NŐ És? Nem akarhatod, hogy szombatig itt maradjak!

FÉRFI Még egy kicsit maradj... Várj, amíg felöltözöm, és elviszlek autóval. Hova kell menned?

NŐ Nem. Figyelj... először is pihen-ned kell. Jó? Nem aludtad ki magad. Majd amikor formában leszel,

vissza kell menned Kikihez, hogy elhozd az autódat. OK? Az autódat olyan helyen hagyta, ahova már nem találnál vissza reggel. Meg-egyeztünk? Utána majd meglátjuk. Jó, kiskandúr? Gyere... adok egy pusztit, és szép álmokat.

FÉRFI Nem, nem egyeztünk meg! Egyáltalán nem egyeztünk meg. Szaxofonon játszottam neked, Bacoviát szavaltam neked, a ruhádra hánytam... Akarom, hogy megadd a telefonszámodat!

NŐ *(odartja az arcát)* Tessék, megengedem, hogy megcsókolj lefekvés előtt... Jó?

FÉRFI Nem. Nálam aludtál, levetkőztettél, kölcsönadtam a vasalómat, akarom tudni a valódi neved.

NŐ Ugyan miért?

FÉRFI Mert... mert... meg akarlak ismerni, a fenébe is, azért.

NŐ Mondtam már, csak ki kell választanod egy nevet számomra.

A Nő kinyitja az ajtót. A Férfi elnyújtózik az ágyon, majd a térdét fölhúzza az állához.

FÉRFI Nem igazságos! Nem! Egyáltalán! Nem, nem, nem! Szavaltam neked... Végül is... A fenébe, elveszítettem a józan eszem, el kell bújnom valahová... El kell tűnnöm egy időre... De egyáltalán, sehogy sem igazságos! Szavaltam neked... Igazán maradhattál volna még... Nem igazság... nem tisztességes...

A Nő visszajön mellé.

Nő: Valóban úgy gondolod, hogy nem vagyok tisztességes?

FÉRFI Igen! Ezerszer igen!

NŐ Hány éjszakára lenne szükséged, hogy megismerj?

FÉRFI Még egyre.

NŐ Jó, akkor még följánlok egyet.

FÉRFI Nem, inkább kettőt.

NŐ Kettőt. Helyes. Kettőt.

FÉRFI Nem. Egy hetet. Hét éjszakát.

NŐ Hét éjszaka az nagyon sok. Tel-hetetlen vagy.

FÉRFI Nyolcat.

NŐ Nyolcat? Az szinte egy élet!

FÉRFI Kilencet! Kérlek, kilencet.

NŐ Kilenc, nagyon jó, megítélve. De azután soha nem kérsz tőlem semmit.

FÉRFI Soha.

NŐ Becsületszavadra?

FÉRFI Igen, kilenc éjszaka, és utána... soha semmit, szavamra.

NŐ Jó, áll az alku. Kilencszer visszajövök. *(Otthagyja a csörgőórát az éjjeliszekrényen.)* Nézd, kilenc éjszaka, de ez minden! Világos? És játszol majd nekem szaxofonon!

FÉRFI *(Egy kulcsot ad.)* Tessék, vedd el!

NŐ Mit kezdjek vele?

FÉRFI Miattam, hogy tudjam, bár-mikor bejöhetsz, amikor akarsz. Ez megnyugtat majd.

NŐ És te hogy méysz majd ki?

FÉRFI Nem megyek már ki. Várni foglak.

A Nő kimegy.

Jelenet sötétben

A Férfi Bacoviát próbál szavalni.

FÉRFI Oly régen hallom...

Oly régen hallom, hogy esik... *(győzedelmesen)*

Oly régen hallom, hogy esik, Hogy sír az éjben az anyag...

Hm.

Oly régen hallom, hogy esik, Hogy sír az éjben az anyag...

S a gondolatom elragad

A vízi hajlékok korába.

S úgy érzem, nedves deszkán al-
szom;

Egy hullám tör rám...

Egy hullám tör rám s átítat.

S úgy érzem, nedves deszkán al-
szom;

Egy hullám tör rám s átítat.

Fölrezenek: ...

*Megszólal a telefon. A Férfi nem vá-
laszol. Az üzenetrögzítő bekapcsol.
Idegen hang.*

ÜZENETRÖGZÍTŐ Szia, én vagyok,
Krisztián... Otthon vagy?... Nem
vagy otthon... Jól van, figyelj, híj
fel, nagyon fontos, van egy aján-
latom! Szia.

Az első éjszaka

Sötét. A Nő fölkapcsol egy lámpát.

NŐ Én vagyok.

FÉRFI *(fölrriad)* Hmm?

NŐ *(fölkapcsol egy másik lámpát)*
Én vagyok.

FÉRFI Oh... Hogy jöttél be?

NŐ Adtál kulcsot. Elfelejtetted?

FÉRFI Az a pince kulcsa volt.

NŐ *(leveti a kabátját, fölakasztja a
fogasra; nevet)* Mért tetted ezt?

FÉRFI Nem tudom. Ez az ötlet a
kulccsal nagyon megtetszett. Bo-
csáss meg.

NŐ *(leveszi a kalapját, a haja a vállá-
ra hull)* Megbocsátok. Hülye vagy,
de megbocsátok.

FÉRFI Hogy jöttél be?

NŐ *(bemegegy a konyhába, letesz né-
hány zacskót, almát eszik, kijön)*
Nyitva volt az ajtó.

FÉRFI Valóban?

NŐ *(beleül a hintaszékbe, beleharap
az almába)* Igen. Felhoztam a pos-
tádat is.

FÉRFI Te valóban minden zárat ki-
tudsz nyitni. *(Nézi a leveleket.)* Le-
het, hogy el is olvastad őket.

NŐ Igen. De semmi érdekes. Csak
számlák.

FÉRFI Igen. Szarban vagyok, ez az
igazság.

NŐ Ma nem is voltál kint?

FÉRFI Nem, vártalak.

NŐ Hazudsz! Úgy aludtál, mint akit
lelőttek.

FÉRFI Nem, vártalak. És rájöttem,
hogy az a pasi, akiről beszéltél, az
a Kiki nem is létezik.

NŐ Nézd csak! Kiki nem létezik.

FÉRFI Felhívtam az összes barátó-
mat. Tegnap egyikük sem volt
semmiféle bárvatáson.

NŐ Pofátlanul hazudsz! Nem hívtál
fel senkit.

FÉRFI Te ezt honnan tudod?

NŐ Ahogy minden zárat ki tudok
nyitni.

Szünet.

FÉRFI Nem hittem, hogy visszajössz.

NŐ Szavamat adtam.

FÉRFI Éjfélkor játszottam neked sza-
xofonon.

NŐ Hallottam.

FÉRFI Mondd csak, nem te vagy az új
szomszédnő, aki most költözött az
alattunk lévő lakásba?

NŐ Nem. Én **nálad** lakom.

FÉRFI Kilenc éjszaka erejéig. Így van.

NŐ Kilenc éjszaka. Kilenc élet.

Szünet.

FÉRFI Tudod, szeretek veled üzle-
telní.

NŐ De ha tudod, hogy mindent el-
veszítesz, nem sajnálod?

FÉRFI Nem. Ezt a kulcsos dolgot, ezt
sajnálom. Azt hittem, csak játszod
az agyad és...

NŐ Szeretted volna bosszút állni raj-
tam.

FÉRFI Esküszöm, hogy rögtön megbántam. *(szünet)* Mit gondolsz, megcsókolhatlak?

NŐ Nem, előbb zuhanyozz le.

FÉRFI Mi?

NŐ Borzalmasan büdös vagy. Kinyitjuk az ablakokat, és kicsit rendbe szedjük ezt az ólat. Kilenc éjszakán át nem alhatom itt veled ebben a pokoli koszban.

FÉRFI *(szalad a fürdőbe)* Parancsára, asszonyom!

NŐ Borotválkoznod is kellene. Nézd csak, fogd ezt! Reggel észrevettem, hogy elfogyott az arcszeszed.

FÉRFI Hogy vetted észre?

NŐ Allergiás vagyok az üres üvegekre, üvegcsékre, dobozkákra.

FÉRFI Ebben az esetben a konyhához ne közelíts! Tele van üres dobozokkal.

NŐ Ne búsulj, már bevásároltam.

A Férfi bemegy a fürdőbe. A Nő a konyhába. A fürdőből a zuhany hangja, a konyhából általános takarítás hallatszik. Csörög a telefon. Az üzenetrögzítő bekapcsol.

ÜZENETRÖGZÍTŐ: Jó estét, Mihály! Én vagyok, Liza. Ott vagy? Kérlek, vedd föl, ha ott vagy... Otthon vagy?... Nem vagy otthon... Otthon vagy?... Nem vagy otthon... Nem felelsz?... Nem felelsz. Jól van. Liza voltam. Viszlát.

A Nő kijön a konyhából, kissé rendet rak, kinyitja az ablakot. Megterít, gyertyát gyújt stb. Néhányszor végigjárja a konyha-szoba útvonalat. Mire a férfi kijön a fürdőből, az asztal készen áll.

FÉRFI Ez kedves! Évek óta nem volt gyertyafényes vacsorám.

NŐ Nem hallgatod meg az üzeneteidet?

FÉRFI Nyakig vagyok velük. Hagyjanak végre békén!

NŐ Ma még nem ettél semmit.

FÉRFI Nem voltam éhes.

NŐ *(megcsókolja)* Valóban vártál?

FÉRFI Igen.

NŐ Gyere, ülj le! Bontsd föl a bort, ha akarod!

FÉRFI Mi ez? Bordeaux-i, ezerkilencszáznegyven... Te jó Isten, ez az üveg bor egy vagonba kerülhetett.

NŐ Na és? Végül is üzletet kötöttünk, ez az első éjszakánk. Meg kell ünnepelni az eseményt.

FÉRFI Bordeaux-i, ezerkilencszáznegyvenes évek... Emlékeztet valamire.

NŐ Mire?

FÉRFI Arra emlékeztet... Különös, pedig érzem, hogy emlékeztet valamire... de... mire?

NŐ *(mint egy főpincér)* Kérem, foglaljon helyet, uram. *(a Férfi leül)* Köszönöm. *(Bort tölt a Férfi poharába.)* Kérem, uram, ízlelje meg a bort... Mi a véleménye?

FÉRFI *(Hosszasan vizsgálja a bort.)* Igen... Tiszta... Az illata emlékeztet a... Megengedi? *(Tölt még egy pohárral.)* Kóstolja meg, hölgyem! Lehetetlen, hogy ez az íz ne emlékeztesse valamire.

Kopognak az ajtón.

NŐ *(szórakozottan)* Vár valakit?

FÉRFI Én?

HANGOK KINTRŐL: Renescu úr!

NŐ *(súgva)* Ki az?

FÉRFI Bolondok mind!

NŐ De miért nem...

FÉRFI Mindenbe beleütik az orrukat... *(hangosan)* Piaci legyek vagytok! Legyek!

HANGOK KINTRŐL: Renescu úr!

NŐ *(suttogva)* Nyisd már ki! Nézd meg, mit akar!

FÉRFI Pssst! Semmi kedvem megtudni, mit akar.

NŐ Szeretnéd, ha én megnézném?

További dörömbölések az ajtón.

KINTI HANGOK: Renescu úr...

FÉRFI *(súgva)* Gyere, tűnjünk el!

NŐ Hogyan?

FÉRFI Gyorsan, gyorsan! Ha még maradunk, elkapnak! Örültek mind! Örült legyek! *(Vetkőztetni kezdi a nőt.)* Gyorsan, gyorsan... *(Leoltja a fényeket.)* Siess, siess!... El kell menekülni...

NŐ *(vidáman)* Renescunak a neved...

FÉRFI *(az ajtó felé kiált)* Nincs itt senki, hallják? Nincs senki ebben a lakásban, nem látják? Érzéketlen barmok! *(súgva a Nőnek)* Mondd te is, mondd meg nekik, mondd meg nekik, hogy érzéketlen barmok, veszett legyek.

NŐ Barmok! Legyek!

A Nő az ágyhoz vezeti a Féfit. Újból dörömbölnek az ajtón.

KINTI HANG Renescu úr...

FÉRFI *(hangosan)* Nincs itt senki! Senki! *(súgva)* Mondd te is! Mondd nekik, hogy nincs itt senki!

NŐ Egyáltalán nem vagyunk itt.

FÉRFI Mondd nekik, hogy egyáltalán nem is vagyunk.

NŐ *(A Féfit mögé bújzik, a takaró alá; a Féfit eloltja az utolsó lámpát is az éjjeliszekrényen.)* Egyáltalán nem vagyunk, sehol sem vagyunk! Barmok!

Sötét.

FÉRFI Jó volt! *(Nevetnek a takaró alatt.)* Láttad? Láttad? Épp hogy megúsztuk.

NŐ Oh! Mi ez?

FÉRFI Az üveg. Csak ezt tudtam megmenteni.

Éjszakai jelenet

Halkan, mintha csak magának játszana, a Férfi szaxofonozik. Néha-néha a Hold besűrűdő fénye megcsillan a hangszeren. Néhány percig játszik.

A telefon megcsörren. A Férfi nem veszi föl. Az üzenetrögzítőre új üzenet kerül, a Férfi hallgatja, de tovább játszik.

ÜZENET Szia, itt Krisztián... Hát... Értem, nem vagy otthon. Hallod, tudnál zenélni a tengerparton, Constantán 27-én és 28-án? Tehát két hét múlva... Ha nem vagy nagyon elfoglalva, kérlek, rögtön hívj vissza! Ez hipersürgős, tehát... Ja, még lenne egy ajánlatom számodra... várj, belenézek a határidőnaplomba... igen, egy teljes hét, május végén... Óriási pénzcsucc lenne, majd később elmondom a részleteket. Még mindig Constantán vagyok. Tudom, hogy 15-én jössz Bukarestbe, csakhogy én éppen akkor nem leszek ott, még mindig itt leszek Constantán... De majd felhívlak újból, hogy ott aludnál-e a garzonomban. Majd megbeszéljük, hol hagyom a kulcsokat, és hogy mennyit maradnál Bukarestben, és hogy tudunk-e mégis találkozni... Lehet, hogy egyszer mégiscsak odautaznék, hogy együtt töltsünk egy estét, és hogy megbeszéljük alaposan a dolgokat. Jó? Tehát holnap... holnap csütörtök van, egész reggel itthon leszek, érzük már el egymást telefonon. Remélem, minden úgy megy az életedben mint a karikacsapás... Na jó, csókollak, öregem. Minden jót!

Csend.

A második éjszaka

A Férfi és a Nő félhomályban. Lehet, hogy épp szeretkeztek, és most pihennek.

Egymás hátának támaszkodva ülnek a földön. A Nő szőlőt eszik. A Férfi egy meggyújtatlan cigarettát tart a szájában, kezében öngyújtó.

NŐ Mondd azt: á.

FÉRFI á.

NŐ Kedvesebben... á.

FÉRFI á.

NŐ Suttogva... á.

FÉRFI á.

NŐ Kérek egy édes á-t.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád, szeretlek.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád, hogy soha nem felejtesz el.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád, szép vagyok.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: hülye vagy.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: kívánlak.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: maradjak.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: vetkőzz.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt kérdeznéd: Késtél?

FÉRFI á?

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt szeretnéd mondani: Isten hozott.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: Viszlát.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt kérdeznéd: Hoztál valamit nekem?

FÉRFI á?

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: Boldog vagyok.

FÉRFI á.

NŐ Úgy mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: Soha többé nem akarlak látni.

FÉRFI á.

NŐ Nem, nem jól mondtad...

FÉRFI á!

NŐ Figyelj, ha nem hallod meg, mit kérek, nem játszom többet.

FÉRFI á.

NŐ Tehát mondd azt, hogy á, mintha azt mondanád: Soha többé nem akarlak látni.

FÉRFI á...

NŐ Nagyon jó. Most meg úgy mondd, mintha azt akarnád mondani, hogy nagyon rosszul aludtál nélkülem, folyton rólam álmodtál, ezért reggel nagyon nyúzottan ébredtél, minden életkedv nélkül és ez már így lesz örökre.

FÉRFI á.

NŐ Hm... Mondd azt, hogy á, mintha valami fontosat szeretnél mondani.

FÉRFI á.

NŐ Mondd azt, hogy á, mintha arra akarnál kérni, hogy kérjelek többé arra, hogy azt mondd, hogy á.

FÉRFI á!

NŐ Mondd azt, hogy á, mintha azt akarnád mondani, hogy csodálatos csak á-kat mondani.

FÉRFI á.

NŐ Kérj, hogy mondjam én is: á.

FÉRFI á.

NŐ Kérj egy édes á-t.

FÉRFI á.

NŐ Kérj egy suttogó, édes á-t.

FÉRFI á.

NŐ Kérdezd, hogy szeretlek-e anynyira, mint te engem.

FÉRFI á...?

NŐ Mondd, hogy megörülsz értem.

FÉRFI á!

NŐ Mondd, hogy elegend van.

FÉRFI á!

NŐ Jó... Vajon innék most egy kávé?

FÉRFI á?

NŐ Persze hogy innék.

A Férfi feláll, kávé töl. A cukorfogót beleteszi a cukorba, majd a nő felé nyújtja kérdőn.

FÉRFI á?

NŐ Egy kockát, köszönöm.

FÉRFI *(Felé nyújtja a cigisdobozt) á?*

NŐ Köszönöm, majd az enyémből.

Elővesz egy doboz cigarettát, kivesz egy szálat.

FÉRFI *(Felé nyújtja az öngyújtóját) á?*

NŐ Később.

FÉRFI á?

NŐ Nem is tudom... Inkább ahhoz lenne kedvem, hogy itthon maradjunk, itt eszeggessünk valamit.

FÉRFI á.

NŐ Biztos. Van valami szósznak való?

FÉRFI á.

NŐ Akkor kimegyünk a városba.

FÉRFI á!

NŐ Akkor itthon maradunk.

FÉRFI á...

NŐ Gyere ide!

FÉRFI á...

NŐ Nézz a szemembe!

FÉRFI á.

NŐ Mondd azt: á, gondolatban.

FÉRFI ...

NŐ Édesebben.

FÉRFI ...

NŐ Hangosabban. Érthetőbben, hogy be tudjam fogadni.

FÉRFI ...

NŐ Úgy mondd gondolatban azt, hogy á, mintha azt mondanád, hogy szeretsz!

FÉRFI ...

NŐ Még egyszer.

FÉRFI ...

NŐ Úgy mondd gondolatban azt, hogy á, mintha azt mondanád, hogy soha nem felejtess el!

FÉRFI ...

NŐ Úgy mondd gondolatban azt, hogy á, mintha azt mondanád, hogy szép vagyok!

NŐ És most kérdezek valamit... Valami nagyon fontosat... Te meg gondolatban felelj! Készen állsz?

FÉRFI ...

NŐ á?

FÉRFI ...

NŐ ...

FÉRFI ...

Jelenet sötétben

Csörög a telefon. A Férfi nem veszi föl. Az üzenetreggítő működni kezd.

ÜZENET Jó estét, Mihály. Újból én vagyok, Márk. Figyelj, el kellene küldened nekem valamit... Ha még nem adtad postára a leveled, kérlek, csúsztass bele egy cetlit a bankszámlaszámoddal, kell a szerződésedhez. O. K.? Ha kérdésed van, Jolikánál felhívhatsz, vagy ma este még itthon vagyok. Viszlát!

Csend.

A harmadik éjszaka

A Nő az asztalnál várakozik. A Férfi a konyhából jön, a kezében tálca.

FÉRFI Ééérkeziik! Parancsolj. Tócsninak hívják.

NŐ *(csodálkozva)* És ez a valami ehető?

FÉRFI Persze hogy ehető.

NŐ Valami zsidó étel, igaz?

FÉRFI Nem. Inkább lengyel. Anyám gyerekkoromban sokszor készítette. Fogd... Kell még egy kis tejföl.

NŐ Édes?

FÉRFI Nem, nem desszert. Étél. Főfogás, előétel után.

NŐ Mmm.

FÉRFI Ízlik?

NŐ Krumplival van?

FÉRFI Igen.

NŐ Mmm. Nem rossz. Hogy készül?

FÉRFI Nem árulhatom el.

NŐ Miért?

FÉRFI A család titkos receptje.

NŐ Akkor nem eszem többet.

FÉRFI Jó, legyen... Először meghámozod a krumplit, lereszeled...

NŐ Mint a répát?

FÉRFI Igen, mint a répát... Majd hozzáadsz két tojást, egy kis lisztet, sót, fűszerezed... Addig vered, míg egységes massa lesz belőle... Olajt forrósítasz egy serpenyőben, beleöntöd a masszát, mintha omlettet készítenél. És készen van. Anyám mindig ilyet süttött, amikor még kicsi voltam. Van vagy harminc éve, hogy nem ettem már tócsnit. Kiskoromban nagyon falánk voltam. Állandóan éhes voltam. Apám mindig azt mondta, túl nagy a fejem, a nyakam meg túl vékony. De nem volt igaza. Nézz rám, nagy fejem és vékony nyakam van? Hihetetlen, hogy múlnak az évek...

Apám mindig hajnali ötkor kelt. El tudnád képzelni, hogy harmincöt éven át minden hajnalban ötkor felkelj? Ráadásul mérgező környezetben dolgozott, a bútorgyárban. A munkások mindennap ingyen kaptak egy üveg tejet, hogy méregtelenítsék a szervezetüket, úgymond... Apám azonban mindig hazahozta a tejet... Azt hiszem, eléggé szegények voltunk akkoriban. Végére is... Emlékszem, egyszer fogadtam az unokatestvéremmel, hogy meg tudok inni egy szuszra egy üveg tejet. Nyolcéves lehettem... És megittam. De azóta nem bírom a tejet. Csak a tejfölt, abból sem túl sokat... Hihetetlen, hogy múlik az idő... Ahol laktunk, volt egy kis kert is... benne egy almafa, azon a napon ültette apám, amikor születtem. Ilyen volt az én öregem. Mindig elültetett egy fát, amikor anyám gyereket szült neki. Mire én megszülettem, a kertben volt már egy barackfa, egy szilvafa, egy cseresznyefa és egy diófa. A barack a legnagyobb nővéremé, Boglárkáé volt. A szilva a bátyámé, Jánosé. A cseresznye és a dió ikernővéreimé, Júliáé és az Annamarié. Nagy figura volt az apám... Különben senki sem jött rá, mi alapján választotta a fákat a gyerekeinek. Én mindig is úgy gondoltam, hogy a dió nem talál Annamarihoz. Végül is apám macacs volt, ha valamit elhatározott, nem lehetett egykönnyen kivenni a fejéből. Az én születésem után is sokasodtak a fák a kertben, előbb egy körte, majd egy fenyő és végül egy egzotikus ébenfélé, lassan növekedett, nagyon lassan... Az ében a kishúgomé volt, aki ballerina lett... Igen... Néhány éve meglátogattam anyámat és újból

láttam a kertet. Érintetlen volt, az összes fa virágzott. Anyám, mikor beléptem, annyira meglepődött, mintha az almafa sétált volna be a házba... Különben anyámnak nem volt kifejezetten szüksége arra, hogy lásson minket, sem engem, sem a testvéreim... Nem hiányzunk annyira. Mind ott vagyunk neki, a kertben. Anyám annyira megszokta, hogy ül a verandán, nézi a fákat, minket, várja, hogy valamennyien gyümölcsöt hozunk, hogy egyszerűen... hogy is mondjam... Föl kellene hívnom a napokban... Most az almaérés ideje van... érzem, ahogy belém harap, megesz. Az örület az, hogy az öregem mégiscsak valami logika által vezérelve választotta a fákat. Tudta, hogy anyám egy napon magára marad. Legalább friss gyümölcs legyen egész évben. Már egész kora tavasszal terem az első gyümölcs, a cseresznye. Majd következik a szilva, a barack... Ezután jön a körte ideje, később, később ősszel az alma és a dió. Télen a fenyő zöld marad és anyám nézheti... És az ébenfa... az ében annyira lassan nő, hogy úgy tűnik, mintha egy gyerek tipegne mindig a ház körül. Tiszta örület... érted? Anyám titokban megeszi gyerekeit, hogy pótolja hiányunkat... Bocsáss meg. Szóömlésem van... Le kellett volna állítanod.

NŐ Jó ez a te tócsnid.

Sötét.

A negyedik éjszaka

A Nő egy fekete anyaggal letakart kalitkát hoz.

NŐ Boldog születésnapot... Ajándékot hoztam.

FÉRFI Mit?

NŐ Egy állatot.

FÉRFI Madarat?

NŐ Igazából senki sem tudja pontosan, milyen formája van.

FÉRFI Hogyhogy?

NŐ Ahogy mondom. Nem tudni, milyen formájú állat... Soha senki nem látta a testét... Mert hogy... nincs teste.

FÉRFI Láthatatlan?

NŐ Nem láthatatlan, de nem látható.

FÉRFI Akkor honnan tudod, hogy ott van a kalitkában?

NŐ Mert mozog, de csak akkor, ha a kalitka le van takarva.

FÉRFI Komolyan?

NŐ Igen. Csak akkor mozog, ha védi a sötét. Hallgasd csak.

FÉRFI Mit csinál?

NŐ Nem tudni. Talán eszik. Talán sétál. Talán álmodik. Talán énekel.

FÉRFI Az az érzésem, hogy inkább motyog, mint énekel... Vagy így énekel ő?

NŐ Mindig van mondanója. De soha nem tudni, mi.

FÉRFI *(hallgatja)* Á! Mintha kiáltott volna. Így kiált?

NŐ Nem tudom.

FÉRFI És mit szeretnél? Mit tegyek veled?

NŐ Dekoratív.

FÉRFI Dekoratív?

NŐ Arra való, hogy elhelyezd a házban. Legjobb a hálószobában. Nagyon nehezen viseli a magányt.

FÉRFI Tudod, nekem nem tetszik ez a senki által nem látható állat.

NŐ Te azonban nézheted.

FÉRFI Hogy nézhetném, amikor láthatatlan?

NŐ A jelenlétét nézed. Annyi elég neked. És ha mindenáron meg akarsz győződni a létezéséről, akkor etesd. Felemeled a takarót, egy tiszta tányérkában beadod az ételt, letakarod a kalitkát és vársz kicsit. Mindig gyorsan eszik, és mindent felfal. Tehát ahogy befejezte az étkezést, felemeled a takarót és láthatod az üres tányért. Olyan, mintha őt látnád.

FÉRFI Nézem az üres tányért.

NŐ És így lényegében őt látod.

FÉRFI Igen, bizonyára...

Szünet.

NŐ Tehát?

FÉRFI Mi tehát?

NŐ Elfogadod?

FÉRFI Mit szeret enni?

NŐ Barackmagot, petrezselyem zöldjét... Meleg kenyérhéjat... De előre figyelmeztetek, hogy rengeteget zabál... Négyóránként kell etetni.

FÉRFI Nem, határozottan nem. Vannak napok, amikor egyáltalán nem vagyok idehaza.

NŐ Na és? Nincs más dolgod, mint hogy négyóránként hazajöjj, és enni adj neki. És ráadásul nagyon résen kell lenni, mert néha kicsinyei lesznek.

FÉRFI A-ha. Csak úgy, egymaga? Tőjást rak, vagy hogy?

NŐ Nem tudni. Gondolom, a fény hatására. Minden alkalommal, amikor leveszik a leplet a kalitkáról, a beható fény megtermékenyíti.

FÉRFI Nőstény tehát.

NŐ Lehetséges. Sőt az is lehetséges, hogy ennek a fajnak csak nőgyedei vannak.

FÉRFI Rendben. És ha megjelennek az újszülöttek, mihez kezdjek velük?

NŐ Eleinte simogathatod. Az újszülöttek hagyják simogatni magukat életük első három-négy percében.

FÉRFI És a zaba?

NŐ Ez már problémásabb.

FÉRFI Ugyanúgy négyóránként etetem őket?

NŐ Nem. Először is a picinyeket el kell választani az anyjuktól. Ez nagyon fontos ennél a fajnál, ha nem választod szét őket, meghalnak. Ezért mindig legyen nálad egy kis kalitka, tartalékban. Amint észreveszel egy kis szikrát az anya kalitkájában, az azt jelenti, hogy a picinyek át akarnak költözni a sajátjukba. Akkor kinyitod a nagyot és mondogatod: **pi, pi, pi**. És a csemeték máris átsétálnak a kis kalitkába.

FÉRFI Mi tagadás, hihetetlenül értelmes teremtmények.

NŐ Igen, és remek a memóriájuk. Ha valamelyiküknek elmesélsz egy történetet, az összes utód már születése pillanatában szóról szóra elismétli neked. Igen, vannak olyan pillanatok, amikor beszélhetsz velük.

FÉRFI Pontosan mikor?

NŐ Minden napfogyatkozásakor.

Az ötödik éjszaka

A Férfi a nappaliban borotválkozik, az asztalon egy kis tükör van.

A Nő vasal.

Úgy látszik, mintha a nő a férfit egy estélyre készítené elő.

A szekrény nyitva, az asztalon, széken kikészítve az öltöny, ing, nyakkendő stb.

FÉRFI Hallod? Nyolc óra van.

NŐ Honnan tudod?

FÉRFI A fenti szomszéd... Hallod?

Most ért haza.

NŐ Nem hallok semmit.

Szünet.

FÉRFI Mindennap este nyolckor jön haza. Most veszi le a cipőjét.

NŐ Órült vagy! Honnan tudod, hogy most veszi le a cipőjét?

FÉRFI Nem tudom, hogy honnan tudom. Néhány napja kiélesedett a hallásom. Az épület minden neszt hallom. Tessék, most hallom, ahogy fölkapcsolja konyhájában a villanyt.

NŐ Hagyd abba!

FÉRFI Esküszöm, hogy igaz... Hallok a lépteket, a hangokat, a légzéseket... Még a rovarokat is a falban... Főként ha sötét van... Egy ideje az épület összes zaja az én fejemben keresztezi egymást...

(Úgy fordítja a tükröt, hogy az a plafonra világít.) Amikor minden és mindenki hallgat, azt hallom, hogy hallgat.

NŐ A fenti pasi magányos?

FÉRFI Igen. Három hónapja költözött be. Érzed, hogy halad át a szobáján?

NŐ Nem.

FÉRFI Most teszi le az asztalra a leveleit, az előbb vette ki a postládából.

NŐ *(Közelebb megy, belenéz a tükröbe.)* Most nyitja ki a hűtőt...

FÉRFI Kivesz egy üveg tejet...

NŐ Biztos vagy benne, hogy tej?

FÉRFI Most megissza. Csak tej lehet.

NŐ Igazad van.

Szünet.

NŐ Visszateszi az üveget, becsukja az ajtót.

FÉRFI Bravó!

NŐ Visszamegy a nappaliba.

FÉRFI És most?

NŐ Meghallgatja a telefon üzenet-rögzítőjét.

FÉRFI Tökéletes.

NŐ Bekapcsolja a tévét. Váltogatja a csatormákat.

FÉRFI Megtalálta a kedvenc debilműsorát.

NŐ Milyen műsor?

FÉRFI Rajzfilm.

NŐ Hány éves lehet?

FÉRFI Úgy harminc körül.

NŐ Kimegy a konyhába.

FÉRFI Kivesz a fagyasztóból egy darab karajt.

NŐ Beteszi egy serpenyőbe. A serpenyőt a tűzhelyre. Begyűjt. Nagy lángra állítja. Felnyit egy borsókonzervet.

FÉRFI Biztos, hogy borsó?

NŐ Abszolút biztos.

FÉRFI Látom, jól belejöttél...

NŐ Á! A fenébe, mi ez?

FÉRFI Más hangok, a földszintről jönnek. Egy kisfiú teljesen megőrült a számítógépes játékoktól.

NŐ Balra valaki fejhallgatóval szimfonikus zenét hallgat.

FÉRFI Moricerti úr az.

NŐ És a zene? Vivaldi?

FÉRFI Nem. Alessandro Marcello.

NŐ Várj... Valaki kinyitotta a lépcsőházajtót.

FÉRFI Bizonyára Varga kisasszony az. Mindig negyed kilenckor ér haza.

NŐ Nem száll be a liftbe. Gyalog indult el.

FÉRFI Igen, az elsőn lakik.

NŐ Fáradtnak tűnik.

FÉRFI Sokat dolgozik.

NŐ Lehúzza a kesztyűjét. Keresi a kulcsokat a táskában.

FÉRFI Mindig harminc, negyven másodpercre van szüksége, hogy megtalálja.

NŐ Nagyon félnék lány!

FÉRFI Sokat gondolkodtam azon, hogy találkozniuk kéne, a lánynak és a főnti fiúnak. De az az érdekes, hogy nincs meg egy váratlan találkozás lehetősége. A fiú reggel fél hétkor megy dolgozni. A lány háromnegyedkor. Szombatonként a lány nyolckor megy a piacra, a fiú meg tízig alszik. Vasárnap a fiú kilenckor indul dzsoggingra, akkor a lány főz. És amikor mindketten valami váratlan indíttatásból sétálni vagy bevásárolni mennek, akkor is mindig elkerülik egymást. Gyakran csak percek múlva az egész.

NŐ Hallom, hogy húzza le a csizmáját. Most a kabát... fölkasztja a fogasra.

FÉRFI Ő is meghallgatja az üzeneteit.

NŐ Valóban, azt hallgatja.

FÉRFI Mindig az anyja. Arra kéri, hogy azonnal hívja fel. Néhány másodperc múlva kimegy a konyhába.

NŐ Kimegy.

FÉRFI Egy almát fog elővenni.

NŐ Azt hiszem, az az alma most körte.

FÉRFI Mindegy... Be fogja kapcsolni a tévét...

NŐ Úgy érzem, ő is ugyanazt a rajzfilmet nézi, mint a fenti pasi.

FÉRFI Érzed, hogy berendezkedett a magány közájuk? Milyen kár, hogy nem együtt nézik a sületlenségeket.

NŐ Valamit tennünk kéne értük.

FÉRFI Mit?

A Férfi borotválkozik, a Nő tartja a tükröt.

A hatodik éjszaka

A Férfi belép.

Fölkapcsolja a nappali két lámpáját. Leteszi a leveleket az asztalra.

Kimegy a konyhába, kinyitja a hűtőszekrényt. Egy üveg sörrel jön vissza. Iszik.

Hallgatja az üzenetrögzítőre befutott üzeneteket.

NŐ (*hangja az üzenetrögzítőről*) Hol voltál? Nemrég arra jártam, és nem voltál otthon. Bujkálsz előlem, vagy mi történik? Azt ígérted, hogy otthon vársz. Csak nem vetted ki a leveleidet a postaládából? Remélem, még nem bontottad fel őket. Tedd szépen vissza, rendben? De vigyázz, hogy ne lásson meg senki. Bármennyire is sajnálom, ma már nem tudok visszajönni. Holnap majd látjuk egymást. Ma reggel otthagytam valahol a kesztyűmet. A párnán kell lennie... Látod? Hagyd ott, tesszik, ha a fejed a kezemen nyugszik. Jól van, figyelj, légy jó és feküdj le korán ma este. Még egyet kérek, ne hallgasd meg többször az üzenetemet. Jó? Megígéred? Mondd, hogy ígéred. Ígéred? Hangosabban, hogy halljam a hangod...

FÉRFI Igen...

NŐ (*hangja az üzenetrögzítőről*) Hangosabban! Nem hallok semmit. Hangosabban, kérlek...

FÉRFI Igen, igen, igen...

NŐ (*hangja az üzenetrögzítőről*) Köszönöm. Bízom benned... Csökkollak, nagyon, nagyon... Holnap. Ne feledd el, menj le és tedd vissza a leveleket a postaládába. Jó? A tiéd vagyok, veled vagyok most is, ebben a pillanatban. Rendben? Majd holnap...

Vége az üzenetnek.

Hosszú csend.

A Férfi megnyomja az ismétlőgombot és még egyszer meghallgatja az üzenetet.

Miközben hallgatja az üzenetet, a konyhából kihoz egy zacskó gabonapelyhet. Eszik.

NŐ (hangja az üzenetrögzítőről) Hol voltál? Nemrég arra jártam, és nem voltál otthon. Bujkálsz előlem, vagy mi történik? Azt ígérted, hogy otthon vársz. Csak nem vetted ki a leveleidet a postaládából? Remélem, még nem bontottad fel őket. Tedd szépen vissza, rendben? De vigyázz, hogy ne lásson meg senki. Bármennyire is sajnálom, ma már nem tudok visszajönni. Holnap majd látjuk egymást. Ma reggel otthagytam valahol a kesztyűmet. A párnán kell lennie... Látod? Hagyd ott, tetszik, ha a fejed a kezemen nyugszik. Jól van, figyelj, légy jó és... ne próbáld **harmadszor** is meghallgatni az üzenetet. Miért nem teszed azt, amire kérlek? Vannak dolgok, amit neked is meg kellene érteni. Nem rághatok mindent a füledbe. Gyere, ígérd meg, hogy nem árulsz el. Megígéred? Mondd, hogy megígéred. Hangosabban, hogy halljam a hangod...

FÉRFI Igen...

NŐ (hangja az üzenetrögzítőről) Hangosabban! Nem hallok semmit.

FÉRFI Igen, megígérem...

NŐ (hangja az üzenetrögzítőről) Köszönöm. Bízz magadban... Akkor holnap. És ne feledd, menj le és tedd vissza a leveleket. Rendben? A tiéd vagyok, veled vagyok most is, ebben a pillanatban. Rendben? Holnap majd találkozunk.

Üzenet vége.

A Férfi tölt magának és iszik.

Hosszú csend.

Megnyomja az ismétlőgombot.

Harmadszorra hallgatja az üzenetet.

NŐ (hangja az üzenetrögzítőről) Hol voltál? Nemrég arra jártam, és nem voltál otthon. Bujkálsz előlem, vagy mi történik? Azt ígérted, hogy otthon vársz. Remélem, senki sem látott kimenni vagy bejönni. Ma éjszaka, bár nagyon sajnálom, nem tudok visszajönni. Nem, nem azért, mert nem tartottad be az ígéretedet. Nem, ezt megbocsátom. És holnap mindenképp találkozunk. Rendben? Most pedig légy jó fiú és próbáld meg korán lefeküdni. És még valami. Hagyj fel a kis nyomozásoddal. Soha nem találsz rá újból sem a Kiki kávézójára, sem másra... Hagyj fel a keresgéléssel. Jó? Köszönöm... Bízom benned... Csókollak nagyon, nagyon... Majd holnap. És ne feledd, a tiéd vagyok, veled vagyok most is, ebben a pillanatban. Ez a hatodik éjszaka, amit együtt élünk meg. Viszlát holnap.

Üzenet vége.

FÉRFI Nem!

Újraindítja az üzenetet.

FÉRFI Nem! Nem! Nem! Nem lopatsz el egy éjszakát. Ezt nem fogadom el.

NŐ (hangja az üzenetrögzítőről) Természetesen ez a hatodik közös éjszakánk. Veled vagyok most vagy sem? Gyönyörű éjszaka lesz, majd meglátod. Ott van a kesztyűm a párnán, melletted... És az elmúlt öt éjszaka mindig ott lesz veled... Most kapcsold le a fényeket és tanuld a csendet... Fe-

küdj az ágyba... Hunyd be a szemed... Csak a csendet hallgasd... És ne nyúlj többé ehhez a géphez... Együtt hallgatjuk a csendet, rendben? Képzeld, hogy az én hangom csöndje... **ez a csönd** én vagyok... Érted? Maradj így, ne mozdulj... Én vagyok **ez a csönd**, ami simogat... Nyugodj meg, ved led vagyok... Hallgasd...

Az üzenetrögzítő magnószalagja tovább pörög. A Férfi hallgatja a szalagra rögzített csendet.

A hetedik éjszaka

A Nő belép. Egy zacskó almát hoz. A gyümölcsöt egy tátra rakja, a tálat egy székre teszi, majd a széket az ajtó elé helyezi.

Lehúzza a cipőjét. Felkapcsolja a nappali lámpáit.

Leveszi a kabátját, fogásra akasztja.

Leveszi a kalapját, haja a vállára omlik.

Kivesz egy almát a gyümölcsartóból. Leül a hintaszékbe, beleharap az almába.

A szoba tele van kis kalitkákkal.

NŐ Gyere, bújj elő!

Csend.

NŐ Ne bújócskázzunk! Gyere elő!

Csend.

NŐ Értem, megsértődött uraságod. Istenigazában megsértődött, igaz?

Csend.

NŐ Ettél?

Csend.

NŐ Ha gondolod, készítek valamit.

Csend.

NŐ Kérsz spagettit?

Csend.

NŐ *(Keresgél a hűtőszekrényben.)* Még van három tojás, egy kis sajtmарadék... Süssek rántottát?

Csend.

NŐ Tócsnit?

Csend.

NŐ Ah! Mondj már valamit, ez már túlzás... Semmi rosszat nem tettem.

FÉRFI *(Nem látható, a hangja mindenhonnan hallatszik.)* De igen.

NŐ De nem.

FÉRFI De igen.

NŐ Mi lenne, ha békét kötnénk?

FÉRFI Nem.

NŐ Készítek valami ennivalót. Elmosom az edényeket is.

FÉRFI Nincs rá szükségem.

NŐ Hoztam egy üveg bort. A kedvenced.

FÉRFI Nem érdekel. Én csak tejet iszom.

NŐ Mit keres itt ez a sok kalitka?

FÉRFI Nem tartozik rád.

NŐ Nem akarsz megcsókolni?

FÉRFI Mi értelme?

NŐ Gyere, tudom, hogy szeretnél megcsókolni.

FÉRFI Várj! Először enni kell adnom a ragadozóknak.

A Nő fölbontja a bort, tölt két pohárba.

NŐ *(iszik)* Ez a bor valóságos csoda. Igazad volt, amikor semmi másra nem emlékeztél, csak erre az ízre.

FÉRFI Légy jó, kérek, add ide azt a kalitkát.

NŐ Melyiket?

FÉRFI Azt a nagyot. Köszönöm. Ja!

NŐ Mi történt?

FÉRFI Semmi.

NŐ Megharapott?

FÉRFI Mi? *(Szikrázás az egyik kalitkában. Férfi a „ragadozóíhoz”)*
Hagyjátok már abba, az isten szerelmére, hagyjátok abba!

NŐ Mit csinálsz?

FÉRFI Örültek, örültek, mind örültek. Alig jönnek a világra, máris sokasodnak! Ráadásul mind azt hiszik, hogy én vagyok az apjuk!

NŐ De hát te vagy az apjuk. Nem jöttél rá, hogy te készteted a picinyeket újabb picinyek szülésére?

FÉRFI Hozzájuk sem érek.

NŐ Azt csak hiszed!

FÉRFI Valóban nem érek hozzájuk. Hihetetlenül perverzek lettek. Szeretkeznek az illattal, az árnyékkal, a lélegzetemmel, a szívveréssel. És ahogy monddok valamit, máris párosodnak a szavaimmal... Ha tükörbe nézek, az arcképpemmel szeretkeznek... Ilyen erős vágyakozással még soha nem találkoztam. Mit tegyek? Hová teszem őket két-három nap múlva? Ideadnád azt a melletted lévő kalitkát?

NŐ Melyiket? Ezt a picit?

FÉRFI Igen. De van még több is a szekrényben. Kinyitnád a szekrényajtót, kérlek!

A Nő kinyitja a szekrényt. Apokaliptikus látvány. Rengeteg kalitka, mind-egyik szikrázik, villog, fura csiripelés hallatszik stb. Egy pár kalitka ki is gurul a földre. Mindegyik szikrázik, olyan, mint egy tűzijáték.

NŐ Jól van, most már magukra hagyhatnád őket kicsit. Gyere elő!

FÉRFI Az istenit, honnan jössz elő? Én sehol sem vagyok és mégis mindenhol. Valójában én magam sem tudom, hol vagyok. Meg

tudnád mondani, honnan hallod a hangom?

NŐ Igen.

FÉRFI Honnan?

NŐ Sehonnan és mindenhonnan.

FÉRFI Tehát nincs honnan kijönnöm.

NŐ Éhen halsz a semmiben, a mindenben.

FÉRFI Én már nem halhatok éhen. Egy **étek** nem halhat éhen.

NŐ Tehát megettek?

FÉRFI Igen, az az érzésem.

NŐ Biztos?

FÉRFI Igen. Azt hiszem, olyan gyorsan megzabáltak, hogy észre sem vettem.

NŐ Fájdalmas volt?

FÉRFI Ellenkezőleg, élveztem. Csak most felfoghatatlanul kerengek a szobában. Azt hiszem, ez hozzá ennyire izgalomba őket, hogy szünet nélkül sokasodnak. *(kétségbeesetten)* Hess! Hess! Hess!

Egy újabb szikrázási sorozat.

NŐ Mit akarnak még?

FÉRFI Épp azzal a gondolattal szeretkeztek, ami most született a fejemben...

NŐ Az istenit! Akkor ne gondolkodj. Az egész lakótelepet előzönlük.

FÉRFI Nem jönnél át te is erre a part-ra? Szeretném érezni, hogy a szerelmünkkel szeretkeznek.

Szikrasorozat. Összegabalyodó árnyak.

A nyolcadik éjszaka

FÉRFI Feleségül akarlak venni.

NŐ Nagyon helyes.

FÉRFI Remélem, már nem vagy felesége valakinek.

NŐ Nem.

FÉRFI Nagyon helyes.

Rövid csend.

FÉRFI Tehát?

NŐ Mit tehát?

FÉRFI Leszel a feleségem?

NŐ Remélem már nem vagy férje valakinek.

FÉRFI Nem.

NŐ Nagyon helyes.

Rövid csend.

FÉRFI Tehát?

NŐ Mit tehát?

FÉRFI Összeházasodunk?

NŐ Igen.

FÉRFI Azonnal szeretném.

NŐ Nagyon helyes.

Rövid szünet.

FÉRFI Azonnal, vagyis most.

NŐ Most?

FÉRFI Most.

NŐ Ma?

FÉRFI Nem ma, most rögtön.

NŐ Most, most, most?

FÉRFI Igen.

NŐ Nagyon helyes.

Rövid szünet.

FÉRFI Tehát?

NŐ Mit tehát?

FÉRFI Megejtjük?

NŐ Igen.

FÉRFI Nagyon helyes.

Rövid szünet.

FÉRFI Kell egy tanú.

NŐ Ha akarjuk.

FÉRFI Igazad van. Nincs szükség tanúnak.

NŐ Nincs.

FÉRFI Nagyon helyes.

Rövid szünet.

FÉRFI Nincs szükségünk senkire.

NŐ Nincs.

FÉRFI Nagyon helyes.

NŐ De valami ünnepélyesség azért mégiscsak kell.

FÉRFI Fölmehetünk a tetőre, ha gondolod.

NŐ Igen, az jó lenne.

A Férfi a mennyezetből lenyit egy csapóajtót, mindketten fölmásznak a „tetőre”.

FÉRFI Készen állsz?

NŐ Igen.

FÉRFI Biztos?

NŐ Igen.

FÉRFI Utoljára kérdezem, biztos, hogy készen állsz?

NŐ Igen.

FÉRFI Akkor férj és feleségnek nyilvánítom magunkat.

NŐ Igen.

Mindketten leugranak a semmibe. Fogják egymás kezét és lágyan lebegnek.

A telefon csörög. Egyszer, kétszer, háromszor, négyszer, ötször, hatszor, hétszer, nyolcszor.

A hívások befejeződnek.

A kilencedik éjszaka

NŐ Álmodsz?

FÉRFI Azt álmodom, hogy beszélsz hozzám.

NŐ Hallasz?

FÉRFI Álmodom, hogy hallak.

NŐ Félsz?

FÉRFI Igen.

NŐ Kitől?

FÉRFI Attól, aki föl tud ébresztetni eből az álomból.

NŐ Álmodban veled vagyok?

FÉRFI Igen.

NŐ Meg tudsz érinteni?

FÉRFI Nincs rá szükségem, mindket-
ten ugyanazt az álmot álmodjuk.

NŐ Próbáld elmesélni!

FÉRFI Még nem egészen világos. De
mintha lassan elszakadnánk ön-
magunktól.

NŐ A testünktől?

FÉRFI Igen, lassanként hátrahagyjuk.

NŐ Látod még... a testünket?

FÉRFI Igen. Összefonódva aludtak
el. Jól érzik magukat.

NŐ Akkor figyelj rám jól! Gondolod,
hogy szükségünk van még rájuk?

FÉRFI Úgy látszik, nem.

NŐ És a volt testünk? Sajnálja tá-
vozásunkat?

FÉRFI Úgy látszik, nem.

NŐ Érzed, hogy távolodunk jele-
nünktől?

FÉRFI Igen.

NŐ Emlékképeinktől?

FÉRFI Igen.

NŐ Öt érzékünktől? Úgy maradnak
hátra, mint egy aszfalra rajzolt
pentagon.

FÉRFI Igen.

NŐ Fáj, ami történik?

FÉRFI Nem. Ezek a történések köny-
nyűvé tesznek.

NŐ Összefonódott testünk már na-
gyon messze van. Egyre mesz-
szebb. Látod még?

FÉRFI Olyan, mint egy ikerdióhéj.

NŐ Hangok lettünk. Semmi más. Két
repülő hang.

FÉRFI Annál több.

NŐ Annál több... mi?

FÉRFI Inkább két szárnyzuhogás.

NŐ Két szárnyzuhogás.

FÉRFI Igen, két szárnyzuhogás.

NŐ Saját lényünk fölött szállunk,
nem igaz?

FÉRFI Annál több.

NŐ Annál több...?

FÉRFI Nem tudom. A fölött lebegünk,
ami körülvett.

NŐ A világ felett?

FÉRFI Minden fölött.

NŐ. Lehet, hogy elválaszthatatlanok
lettünk. Végre, elválaszthatatla-
nok.

FÉRFI Úgy érzem, mintha te meg én
egy és ugyanazon madár szárnya
lennénk.

NŐ Furcsa, hogy még tudunk be-
szélni. Most már a hangunk is
egy kéne legyen.

FÉRFI Ez is bekövetkezik.

NŐ Az én hallásommal hallgatsz en-
gem?

FÉRFI Igen.

NŐ Az én látásommal látsz engem?

FÉRFI Igen.

NŐ Megérinteni már nem érinthetsz
meg. Senki sem tapinthatja saját
tapintását.

FÉRFI Így van.

NŐ Melankolikus lettél így, alak nél-
kül?

FÉRFI Nem, közelebb a tökéletes.

NŐ Látsz még valamit magad körül?

FÉRFI Igen, olyan vagyok, mint egy
szemhéj, körülölelem a láthatót.

NŐ És mit látsz a mindenség kö-
zepén?

FÉRFI Minket.

NŐ És mit hallasz?

FÉRFI Zenét. A zuhanásba zuhanás
zenéjét.

NŐ Nem jó! Még mindig félsz ma-
gadtól.

FÉRFI Lehet.

NŐ Már nem kéne válaszolnod ne-
kem.

FÉRFI De rengeteg választ tudok...

NŐ Még mindig félsz a csöndtől?

FÉRFI Nem, a csönd már nem lé-
tezik.

NŐ És mi az idők végezetéig így be-
szélnünk?

FÉRFI Igen. Félek, ha abbahagyjuk,
elveszítjük az egyensúlyunk és le-
zuhanunk.

NŐ Emlékszel, honnan indultunk?

FÉRFI Nem.
 NŐ Emlékszel, mit kérdeztem utoljára?
 FÉRFI Nem.
 NŐ Emlékszel, mit fogok kérdezni mindjárt?
 FÉRFI Nem.
 NŐ Még hallod a zuhanást?
 FÉRFI Nem.
 NŐ Mennyi idő telt el a kérdésem és a válaszod közt?
 FÉRFI Előbb válaszoltam, mint hogy kérdeztél volna.
 NŐ Látod, ennyire egyszerű.
 FÉRFI Soha nem hittem volna, hogy ilyen egyszerű.
 NŐ Rendben, most dönts. Átme-
 gyünk a másik oldalra, vagy sem?
 FÉRFI Átme-
 gyünk.
 NŐ Biztos?
 FÉRFI Igen.
 NŐ Utoljára kérdezem, biztos?
 FÉRFI Igen.
 NŐ Melyik állatot kedvelted legin-
 kább gyerekkorodban?
 FÉRFI A pandát.
 NŐ Mondj egy várost, ahol szívesen
 éltél volna.
 FÉRFI Frankfurt. Ott gyönyörű az ál-
 latkert.
 NŐ Jó. Akkor a következő életedben
 pandamackó leszel.
 FÉRFI És te?
 NŐ Én elmegyek és meglátogatlak
 Frankfurtban.

*Koromsötét. Valahol a távolban, na-
 gyon messze egy ébresztőóra csörög.*

Reggel

*A szoba üres. Félhomály.
 Hangok hallatszanak a folyosóról.*

ELSŐ HANG Itt van.

A RENDŐR HANGJA Bizonyosak ben-
 ne, hogy...

ELSŐ HANG Nem érzi a szagot?
 Nem hiszem, hogy normál álla-
 potban...

Dörömbölés az ajtón.

RENDŐR HANGJA Renescu úr...

ELSŐ HANG Hasztalan. Már tíz napja
 nem válaszol.

A RENDŐR HANGJA De biztos abban,
 hogy bent van?

ELSŐ HANG Nem tudom, mit mond-
 jak, attól tartok... a legrosszabbtól
 tartok...

*(Valaki kinyit egy ajtót a lépcsőház-
 ban, az Első hang felé szól) Bilausné!
 Nem jönne egy pillanatra?*

BILAUSNÉ HANGJA Jó napot kívá-
 nok!

ELSŐ HANG Az úr a rendőrségtől
 jött...

A RENDŐR HANGJA Jó napot, asz-
 szonyom! Ön a háztulajdonos?

BILAUSNÉ HANGJA Igen.

A RENDŐR HANGJA Nincs egyetlen
 pótkulcsa?

BILAUSNÉ HANGJA Volt... de... mi-
 velhogy Renescu úr gyakran el-
 veszítette a kulcsait, én meg min-
 dig odaadtam a pótkulcsokat...
 így...

EGY HATÁROZOTT FÉRFI HANGJA Jó
 napot!

TÖBBIEK Jó napot.

A HATÁROZOTT FÉRFI HANGJA Be-
 törjem?

A RENDŐR HANGJA Várjon még!
 Szükségünk van még egy tanúra.

BILAUSNÉ HANGJA Varga kisasz-
 szony! Varga kisasszony, nem jön-
 ne fel egy percre?

A LÁNY HANGJA Jó napot.

BILAUSNÉ HANGJA *(egy fönti ajtón
 kopog a szereplő)* Dorneanu úr...
 Lejönne egy pillanatra?

A FIÚ HANGJA Igen, már itt is vagyok...

BILAUSNÉ HANGJA *(a rendőrnek magyarul)* Dorneanu úr a harmadikon lakik, pont e lakás fölött. Tíz napja semmi zajt nem hallott, semmit. Csak az üzenetrögzítő hangja hallatszott.

A RENDŐR HANGJA Ismerte az alsó szomszédját?

A FIÚ HANGJA Nem nagyon. Nem nagyon volt mikor megismerni. Három hónapja költöztem ide. Sajnos soha nem találkoztunk.

A LÁNY HANGJA Én néha hallottam, hogy szaxofonozik.

A FIÚ HANGJA Én is.

A LÁNY HANGJA De körülbelül egy hete nem hallottam semmit.

A FIÚ HANGJA Én sem.

A HATÁROZOTT FÉRFI HANGJA Na? Mi' csináljak? Kezdzem?

A RENDŐR HANGJA Igen... *(ünnepélyesen)* Kisasszony... Asszonyom... Uraim... Most feltörjük a záratat...

A művelet hangja.

BILAUSNÉ HANGJA Jaj, Istenem! Vigyázzanak, kérem...

A záratat kintről kisserelik. A műveletet csak hallani, mint ahogy a kommentálásokat is.

– Igaz ugyan, hogy...

– Ez a szag, az én véleményem szerint...

– Én mindig is mondtam...

– Tessék?

– Moricerti úr... Moricerti úr...

– Először talán telefonálni kellett volna a...

– Ó a rendőr...

– Ah, jól van...

– Anya, gyere gyorsan!...

A zárat leszerelték. A lakatos próbálja benyomni az ajtót.

A HATÁROZOTT FÉRFI HANGJA Hm, beragadt, belülről nem engedi valami...

Nagyobb nyomás az ajtóra. Az kissé kinyílik. Közben beleütközik a székbe.

A gyümölcsöstál fölborul, az almák szétgurulnak a lakásban.

Senki nem lép be a szobába.

A szoba üres, csak az ajtón bejövő kinti fény világítja meg a helyiséget.

Nagyon erős almaillat hatol be a szobába.

Valahol szól egy szaxofon.

VÉGE

Mihály Csaba fordítása

Matei Vişniec az észak-romániai Rădăuţiiban született, 1956-ban. Bukarestben filozófiát tanult. Színdarabokat 1977 óta ír, színrevitelüket akkor nem engedélyezték. 1987-től politikai menekültként Franciaországban él, 1993-ban megkapta a francia állampolgárságot. Romániában ma ő az egyik leggyakrabban játszott szerző. Több mint húsz országban játszották alkotásait. A Radio France International munkatársa lett, franciául is ír. Több darabja is műsoron van Franciaországban, az avignoni fesztivál off programjában többször szerepelt műveivel.

A színművek nyilvános előadásokra vonatkozó felhasználási jogával kapcsolatban a következő e-mailen lehet érdeklődni: visniec@yahoo.fr

Ioan Buteanu

Szeretem a szerelmet

*Szeretem a szerelmet,
ahogyan a tévében
látható.*

*Szeretem a szerelmet,
ha átment nébány integrált áramkörön.
Szeretem a szerelmet,
ha eljön hozzám a drótban,
de nem lép ki belőle.
Szeretem a szerelmet,
azt a tévébelit,
amelyik nem az utcán él.*

*Szeretem a szerelmet,
a tarkón szúrtat,
a savanyodni tettet.*

*Persze,
én is
szeretem a szerelmet,
ráadásul anélkül, hogy kicsit is tétováznék
vagy bárhogyan személyesen hozzájárulnék.
Szeretem a szerelmet
érintések és emberek nélkül.*

*Egész egyszerűen
szeretem a szerelmet,
mint egy költői képet szokás.*

Szexuális szerelem

*Mutasd meg életed legesősebb napját,
Legkeserűbb tekinteted,
S a mosolyod utána.*

*Mosolyod, az esőcseppek közt.
És hangod, a legkeserűbb.*

Király Farkas fordításai

Elena Vlădărean
jelenlegi történelem.

*így állnak a dolgok:
anya soha nem megy el
romániából
apa soha nem megy el
romániából
ha meghalsz soha nem mész el
romániából*

*a haj samponoknak miket összegyűjtök
szállodáid fürdőiből, európa
ugyanolyan az illatuk mint a trafikban
vásárolt levenduláé
nem érted, a dolgok nem annyira másak
ott, ahova te már nem jutsz el?*

★

*a történelem egy faldarab
európa közepén egy városban
a történelem sarok egy fényképen
minden utcagyereken
van valami belőlem
minden úzótt ébező kutyában
van valami belőlem
a hányással teli részeg férfiakban
népünk dicső férjjaiban
húgyszagukban rothadtságukban és
félelmükben
én vagyok és az én nevem románia.
vagyonom: pár száz könyv
egy piros műanyag mosdótál
egy használt vasaló
egy rádió
egy földszínű
teáskészlet
egy kegyetlen és büszke lélek
egy átkozott irha
egy unott isten
egy vágy mint egy halálos bűn
egy közép-európai város
utcain sétáltatod
gyávaságomat és reménytelenségemet.*

Király Zoltán fordítása

Eduardas Mieželaitis

A nő

Ilyennek látlak téged:

Zöld lombos fa alatt, meztelenül, csak egy falevélkével takarva, mint az antik szobrok, miként a fehér hal, oly kecses vagy, s mint a fa ágaival, csodálatos ujjaidal tartod az érett almát, mint a kis magot, a kerek arany gombolyagot, belőle sodorják a lét fonalát. Minden munka öröm. Az öröm pedig kezdetben kicsi, mint a mákszem. S a mákszem gömbölyű, akár az alma. S az alma kerek, mint a föld, a föld meg olyan, mint a könny. És a kis magról fonál tekeredik, és forog, gömbbé válik, mint ez az alma, majd föld nagyságúra növekszik. Olyan lesz, mint ez a gombolyag, amelyet a tenyereden tartasz.

*Míntha néznék egy Dürer-képet –
egyszerű, bűnös földi nő vagy –
ilyennek látlak téged...*

Ilyennek látlak téged:

A messzi égbolt kékségét nézem, s áttetsző háttérében ott látlak, kék ál-mú szemekkel, magasba tartva a gyermeket, hadd lássa a csillogó ködben a virágokhoz vezető utat. Orcádon pedig nyugalom és áldás, két útitársa minden nőnek, aki kész tűrni a kínokat és várni, míg a gyermek ajkáról meghallhatja az első szót. Hogyne lennék büszke rá, az anyák egyikére, kitől a végtelen élet árad, és minden anya a világon, a mindenségnek gyermekkort ajándékoz. Így adja a nap a földnek első sugarát, az új földi nap csecsemőjét. Aki meg tudja mérni kezén a homokszemet, aki társai közt szerény, csak az érzi a Föld súlyát. Ilyen az anya, ki gyermekét magasba emelve az egész földet tartja kezében. És ezért szentnek nevezhetjük őt.

*Rafael vászna őrzi képed:
kezeden tartod a földet s a magot –
ilyennek látlak téged...*

Ilyennek látlak téged:

Nyitott ajkadról felém siklik arany mosolyod, mint mikor felhők között át-tör a Nap, s felmelegíti szívemet, akárcsak ezt a hatalmas földgolyót, melynek ölén életre kelnek és nőnek a magvak, fis engedetlenül siklik ajkadról az arany mosoly, mint a fecske röppen ki csendes fészkeből, kitárt szárnyakkal, hogy el-űzze a kicsinyes gondolatok raját.

*És az emberi gyengeségek
mosolyra fakasztanak, Mona Lisa –
ilyennek látlak téged...*

Ilyennek látlak téged:

A köd kék színű fátyla mögül márványfehér Aphrodité jelent meg előttem, leszállt a piederstárlól, s az áttetszően kék szobában eleven nővé változott. Fe-

ledve az évszázados mozdulatlanságot, a márvány tavaszi orgonaként illatozó, eleven testté változott. Elgondolkozó, ragyogó arcát, félig nyílt ajka virágát, pihető mellét, széttárt kezét és testének kéklő havát hattyúhoz szeretném hasonlítani, aki magára öltötte a part kódét – aki földöntúli, s akire szükségünk van nekünk, szépségre áhítózóknak.

*Magasságos és földi lénynek –
akárcsak a Renoir vásznán –
ilyennek látlak téged...*

*Ilyennek látlak téged:
s ilyen vagy valóban. Örökké másnak, változónak
mutatnak évek napjai,
szépség vagy, értelem,
magasságos, aki
még a bűnre is képtelen.
Fény vagy te, fény,
épp ilyennek
akarlak én...*

Párizs

Bán Péter fordítása

Ioan Buteanu 1969-ben született Kolozsváron. Eddig három kötete jelent meg, valamint egy kétnyelvű válogatás *Álmoktól összezavarva* címmel (Kriterion kiadó, Kolozsvár, 2005) az én tolmácsolásomban. (K. F.)

Elena Vlădărean 1981-ben született a Konstanca megyei Medgidiaán. Az *Averea* című hetilap szerkesztője, *európa. tíz gyászének* című kötete a Cartea Românească kiadónál jelent meg 2005-ben.

Eduardas Mieželaitis (1919–1997) Kareiviškiaiban született. Jogot tanult a kaunasi és vilniusi egyetemen. 1954–1959 között a litván írószövetség bizottsági titkára, 1959-től 1970-ig a bizottság elnöke. Verseit először 1935-ben publikálta. Több költészeti esszékötete is megjelent.

Milan Jesih

[én a nagy ősmadárban hiszek]

*Én a nagy ősmadárban hiszek,
aki ódivatúan buggyos nadrágban, büszkén,
kényelmesen az udvaron fel-alá jár-ke
és akit tyúkok kotkodákolása bálványoz,*

*és hiszek az ő kétkedő igazában,
amikor az ég alól a trágyadombról kukorékol,
mintha élvezet keveredne kukorékolásába,
bár vakító képe mintha egy pillanatra köddé válna,*

*hosszú idő után az ősfőnix ismét magához tér,
mint egy végső élőlény, aki a semmiből jött elő,
felismeri önmagát és megtekinti kórusát,
mely kotkodálásával bálványozza őt –,*

*megvallom, a nagy ősmadárba vetett credóm
– senkiházi fióka, évszázadok óta a pelenkában –
óriási kezdeti összavába,
mellyel torka mélyéből engem előcsalt,*

*hogy mindig szélsőséges batáreset legyek;
a csőrét tél közepén jéggel élező madárba,
a vidéken túl és a metaforán innen,
aki ha csak egyszer belém csíp, már nem is létezem.*

Lukács Zsolt fordítása

Milan Jesih Ljubljánában született 1950-ben. A szlovén poszt-modern költészet egyik jelentős képviselője, drámaíró, nyolc könyve jelent meg. Angolból és oroszról fordít. Szülővárosában összehasonlító irodalomtudomány szakot végzett. Jenko- (1991 és 2001), Veronika- (2001) és Prešeren-díjas (2002).

Lauri Otonkoski 1959-ben született Helsinkiben. Költő, műfordító, zenész, irodalom- és zenekritikus, kulturális szervező. Nyolc verseskötete, több esszé- és fordításkötete jelent meg. A mai finn irodalmi élet kulcsfigurái közé tartozik, munkásságáért számos irodalmi díjat nyert. Válogatott verseit tartalmazó kötete Magyarországon először Domokos Johanna fordításában, a Napkút Kiadó gondozásában idén nyáron jelenik meg.

Lauri Otonkoski

Dec. 11.

Az üvegajtón olvasható, hogy Røgtön jövök, így ma sem jutok el a borbélyhoz, így marad időm, és akár teleírhatnám a sorokat, vagy összepakolhatnám cuccaim, más országba költözhetnék, de miből marad meg igazán az idő, milyen edényből, reményből vagy szitkok töltötte szobából.

Homályban az ajtó mögötti tér, tükrök, mint császár udvarában, ollók és kefék megbízható rendben. Borbélyok nem lehetnek érzékiek. A beszédes borbélyok nem értik tettük igazi mélységét. El kell csendesülni, cipő orrát bámulni, és végzetszerűen találgatni, hogyan nézel majd ki, mikor végül kimész innen, karba tett kézzel vagy szirénák katasztrófa utáni sikoltozásával.

Szép volt a fiam, halottan is, és apám is, mit keresek én itt egyáltalán. Borbély székében, meg a repülőgépen le kell mondani a felelősségről. Hirtelen elfog a vágyódás a borbély után. A versenybicikli a hóban marad. Illetlen tréfaként

látszanak ki a bicikli görbe szarvai a kormos hóból. Közelebb lépni mindebbhez, rányomni arcod a freskó lapjára, eggyé válni azzal a hideg látthatatlannal, melyen a Røgtön jövök áll.

Szóltam erről egyszer A.-nak. A. nem név, sem irodalmi dió,

hanem egy foglalkozás. És arról is szóltam, milyen volt, mikor kipróbáltam szaladva pisálni.

Hirtelen kezdődött, a láz emelkedésével. Olyan hideg volt, mintha minden belső szervem fagyasztóból vették volna elő, és üregekben, kamrácskákban valamennyire a helyükre tették őket, ez volt a teljes, dermesztő.

Lét.

Másnap kezdődött a pisálás. Harmadnap a lé a vécékagylóban volt, ha egyáltalán oda akartunk nézni rá, pirossá lett. Parkon keresztül robantam a kórházba, pisálva. Igaz történet, melyet A. úgy hallgatott, ahogy a hazugságokat is, lakatlan sírgödörként.

Az út kétirányú forgalmát bonyolítja. Helsinkire büszke lehet, de borbélyt csak nem látni, nem hallani. Hányadika van, és melyik hónap?

Ötvenbét napja bombázza a szentháromság istene osztatlan unokatestvérét, célbiztosan.

Ilyen idők. Karácsony oly közelre akar jönni, hogy csak vasvillával vagy trágár szavakkal lehet távolabb kergetni. A karácsony szó behelyettesíthető bármilyen szóval, de ez az egész mégis kimondatlan marad.

Ez az egész itt van, hogy lássuk.
Reggel erőm visszatért egy pillanatra. De pár perc
izzasztó ténykedés után
az előbb említett erő zavaros lucsokká vált a lepedőn.
Ez az egész értelme? Erőtlenységében,
a síkságon fénylő messzi klimaxok között
emberekre szeretne támaszkodni. Felszállni a villamosra.
Íratlan finn törvények ellenére
leülni a nyak körül műszörmével díszített,
sötét ulszterkabátos idős hölgy mellé,
és elkezdni fecsegni. A Pamina fecsegés csak kellék,
oly gyenge szerep, hogy a feminista bennem felocsúdik.
Tamino egyike a tökök legényeknek. Ilyen fecsegés a finn nyelv.
Leültem fecsegni a villamoson az idős hölgy mellé,
és ő visszafecsegett. Füllentenék egy ideig
Chuck Peterson nevű régi barátomról,
aki most épp perzsa mondatokat motyog
félálmban hanyatt fekvve, de lehetne a neve
akár Mike Graham, de Chuck vagy Mike feltétlenül.
ChuckMike megláztaná kurta szárú csizmája szíjait,
a lárma ellenére álomba merülne,
mint ahogy 126 másik tiüskésbajú ChuckMike tenné körülötte.
Kerekék forgatták a levegőt. A katonák érzik oldalukban
a tartaléktöltények éles megjegyzéseit. És elalszanak.
Ekkor a műszörmés öregasszony minden tapasztalatával azt mondhatná,
hogy a háború másik bátrányos oldala,
hogy olyan hangos.
Most azt kívánnám, hogy a tengerpart mellett haladjon a villamos,
színpadcsere, azaz metafora és könyörgés. És Tér. És Hely.
Amint vagonunk befordulna a
posztmodernül feszítő emeletes házak negyedébe, egyhangúan
fecseghetnénk, az öregasszony, én meg a tenger,
kik e tágas tér vigíliájából sarjadtak, arról, hogy természetesen
háborúba csukott szemmel mennek,
hiszen valamikor csukott füllel jönnek vissza.
Nem tudok illendően viselkedni. Decemberben csúnyák a fák.
Nem tudom szégyelleni magam, másfelől pedig feltrancsírozom a szégyent szavakra,
és elrejttem a könyvespolcomra, mely 3,80 széles és 3 magas.
Egyszer úszóborgokat úsztattam a nádas szélén.
Nem halásztam.
Nem vagyok nő,
sem prózáíró,
utolsó lélegzetem pillanatában sem
fogjátok látni, hogyan ítélkezem mások sorsa felől.
Nem fordulok a nőkhöz lekicsinylően, csak a részemért,
saját részem veszem el, nem többet.
Nem vagyok középpályás játékos, sem csatárságom nem árulom potom áron.

Ha lehetne teljesen

Nem Én lenni.

Végül az arckifejezések egyenként tűnnek el.

Így ez a nap is összegyűjtötte cuccait. Fogta magát és elment.

Arcok sétálnak az úton,

fejek testek folytatásaiként,

és előre néznek a lábfejek.

Nem lehet minden ennyire jól.

Jan. 3.

Valaki bevásárolt. Dívány, szék. Ebédlőasztal:

fényudvar, hol este veszekedni lehet. Hogy eljuss

a hallból a konyhába, iránytűre és térképre van szükség.

Vagy párducot kell kikölcsönözni. Csak pubaszőrű

ugró vad tud itt seb nélkül boldogulni.

Jan. 11.

Éjjel, vihar felszállta előtt valaki

mindig eltűnik a pincébe.

Fogva tartja a bázat a lábánál fogva, és terbes.

(Febr. 1.) *Ha nincs mennyezet furcsa az akusztika és látszik az ég*

ha hiszünk benne és a pokol

kertkapun keresztül boldogan jövök baza

saját mennyezetem alá

mint csuka a borgon

erről nem lehet beszélni A.-nak mert még magamnak sem tudok

minden embert és engem

jelent A.

amint elkezdek mesélni és hallgatni egyszerre vagyok minden ember

nincs taps, a koncertnek vége

gondolatok útja nem szabad ha ez meg az van

és a hegedű sem akar rendesen

felhangolódni és szavak

melyek frakkot hordanak leizzadnak és fészengnek milyen

csodálatos lenne tagja lenni a társaságnak melynek neve

Donaudampfschiffahrtselectrizitaetenhauptbetriebs-

werkbauunterbeamtenengesellschaft

ami a Dunai Gőzbajózási Társaság Villamosművének Központi

Irodája alá tartozó

tisztviselők klubja

nincs oly tagkönyv mely elfér zsebemben

nincs oly nyugtalanság melyet ne tudnék magaménak

Domokos Johanna fordítása

Luisa Gorlani
Költözködések

*18-szor szedtem szét az életem
és raktam ládádba
hogy új helyre küldjem*

*18-szor tértem vissza hogy a lakásokban
melyeket elbagyni készültem megsimogassam a falakat
titkos üstököseim őrzőit*

*18-szor lettem vándor a vándorlás korszakában
ennyiszor költöttem át a bizonytalanságot és a szorongást
ismeretlen városokba iskolákba házakba*

*18-szor tártam ki új ablakomat
hogy új madarak énekét hallgassam
új világokról új gondolatokról*

*18-szor töltöttem meg élettal idegen szobákat
bangommal nevetésemmel gondolataimmal
vágyakozással emberi szóra*

*18-szor haltam meg és születtem újra
elvesztve múltam és árnyékom
s a hiány megtelt lényeggel*

*Hérakleitosz folyójának sodrásában
a Parmenidész-lét
simára kopott jáspiskője
az időn át a halálnak hajított fénykő*

A Holdhoz

Hiányzol nekem Hold

*de íme érzek
égi csemlalóddal
a csillagborzongásban
eléred csöndemet
szirén égítest
fény énekesnője
arcod enyhíti
szorongásomat
a tökéletestől*

*A te Platón előtti világod
és a te vonzásod
te változó és változatlan
megváltoztat engem
hogy legyőzzem
az én széthullott földi napom
örök bizonytalanságát*

*Fényes és titokzatos Hold
az Univerzum
ismeretlen és feltáratlan birodalmaiban*

*életem mint a béljósé
ki hosszasan tanulmányozta
az emberi zsigereket
hogy megjósolja a holnapot*

*a tudás és a remény
balzsamával kúrálom
a tudatlanság és a félelem
kínjait és sebeit*

*az én Időmben
mely az értelem szorongásától beteg*

Anyámnak

*Magamba szívtalak
életnedveiddel
amikor kibukkantam a fényre*

*Imádtalak
az ártatlanság bizalmával
amikor megigéztél mint a mágikus hajnal*

*Ellened szegültem a keresés idején
amikor kamaszként ébredtem*

*Megtagadtalak kakasszóláskor
amikor kirobbant az ifjúságom*

*Kibívtalak
új asszony voltommal
és gyűlöltelek tolakodó jelenlétedért
amikor figyelted hogyan erőlködöm
az utópikus szenvedélyek fogságában*

*Otthagytalak könnyeiddel
hogy a sors kibívására
megmászam Herkules oszlopaít*

*Hozzád fobázkodtam az elszakadásnál
amikor idegen földeken szálltam partra
és visszasírtalak a próba magányában*

*Irgyeltem humánus derűdet
amikor megkísértett engem az „isteni közöny”
de mindig élni tudtam szíved sugallta érveiddel*

*Feledést álmodtam karjaidban
amikor szorongtam a tökéletestől*

*Aztán az egyetlen kívánság elaltatni
a várakozás csöndes rémületét*

*A te fájdalomad
az én szánalmam ára
minden régi harag
megbánásával és feloldásával*

*És most itt vagyok anyám
melletted
a végórádon
a balál iskolájának
küszöbén
életed együtt fogyatkozik
a napvilággal és a XX. századdal
utazol
a fény felé*

Kérész Gyula fordításai

Luisa Gorlani költőnő Veronában született. Irodalmat, olasz nyelvet tanított, pszichológusi képesítést is szerzett. Írt színdarabot, mesét. A *Porta Portese piaca* című darabját több színházban is előadták. *Lunazioni* című verseskötete, melyből ízelítőt adunk, egy éven belül két kiadást is megért, ezt további kiadások követték. A kötet, melynek címe *Holdáció*nak fordítható, elnyerte a Premio Internazionale Frontire lírai szekciójának első díját. A zsűri elnöke indoklásában az elmélkedés és a képzelet metaforáját emelte ki. A kötetben központi szerepet játszik a Hold, de a versek – mint egyik méltatója írja – mentesek minden beteges romantikától és dekadenciától.

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű terméink kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétcsillagos, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnovban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Júniusi közönségrendezvényeinkből

Június 14., 22. 18 óra: Jókai Anna „Szegény Sudár Anna” c. regényéből készült monodráma. Színművész: Bálint Márta; rendező: Kincses Elemér; dramaturg: Scarlet Anna. Jegyek kaphatók a helyszínen, 1.500,- forintos áron.

Június 15., 22. 20 óra: „Marquise” kosztümös barokk kamarakoncert. A műsorban a barokk muzsika gyöngyszemei, közöttük Händel, Monteverdi, Vivaldi és magyar barokk zeneszerzők művei csendülnek fel.

Június 17. 19 óra: Musical Vár 3. Fellépők: Nádasi Veronika, Nagy Sándor, Serbán Attila

Jegyek kaphatók az ismert jegyirodáknak és a helyszínen 2.500 Ft-os áron.

Mindenkit szeretettel várunk!

Borzák Tibor

Színarany színészek

Büszkék vagyunk rájuk!... A Nemzet Színésze kitüntető címet tizenkét művésznek adományozta 2000-ben a nemzeti kulturális örökség minisztere. Az „aranycsapat” tagja elsőként Agárdy Gábor, Berek Kati, Bessenyei Ferenc, Darvas Iván, Garas Dezső, Kállai Ferenc, Lukács Margit, Máthé Erzszi, Psota Irén, Raksányi Gellért, Sinkovits Imre és Törőcsik Mari lett, az élők sorából távozók helyére került Avar István, Komlós Juci, Zenthe Ferenc és Szabó Gyula. Mindannyian óriási színészegyeniségek, mindazonáltal soha nem tolakodnának előtérbe. Az alábbiakban a régi Nemzeti Színháznak az élők sorából idén távozott nagy egyéniségevel, Agárdy Gáborral közlünk beszélgetést, melyeket a szerző készülő könyvéből bocsátott rendelkezésünkre.

Agárdy Gábor

Krahácsból

Végig komolyan beszélt. Féltő szavakkal, aggódva – sok más mellett a mester-ségéről, a nemzet színházáról. Akkor is, ha könnyed témák kerültek szóba. Valahogy ő ilyen (is) volt. Azért néha mosolygott, kacshintott, nevetett. A vidámság végképp nem állt távol tőle. „Nyomják Krahácsot!” – tudjuk jól. A régi Nemzeti melletti presszóban találkoztunk. Kedves hely volt ez számára, előadás előtt és után gyakran üldögélt törzsasztalánál. Megköszönte, hogy interjút kértem tőle, azt hitte, rá már senki sem emlékszik. Agárdy Gábor ásványvizet kortyolgatott, én egy kávéra voltam a vendége.

– Fótról jött?

– Nem, ott csak nyáron tartózkodom. Közel lakom a színházhoz, a Király utcában. Oda-vissza sétálok. Ennyit vagyok szabad levegőn, a nap többi részét benn töltöm.

– A lakásban?

– Vagy a színházban. Reggeltől estig.

– A telkén pihen?

– Nyáron igen. De nehogy valami hatalmas nyaralóra gondoljon. Csak egy kis faház az egész. Szeretek ker-

tészkedni, ápolom a virágokat, nyírom a füvet. És festek.

– Ikonokat?

– Azokat is. Nagyon jó ott kinn, csönd van.

– Néha vágyik az ember a csöndre, szeret elhúzódni a város zajától. Ám egy idő után hiányzik a nyüzsgés.

– Ezzel én is így vagyok. Ha vége az évadnak, kimegyek a faházunkba, és élvezem a nyugalmat. Aztán eltelik egy hét, két hét, majd jön a követke-

zó, s én egyre türelmetlenebb leszek, mígnem egyszer csak felpattanok, és keresek magamnak valami színházi elfoglaltságot. Este héttől tízig színpadon kell lennem, mert ellenkező esetben nem találom a helyem. Ebben a korban a munka életet jelent. Ha nem dolgozom, nekem végem van.

– Szerencsére sokat dolgozik...

– Lehet, hogy egy kicsit túlzásba is viszem, havi húsz-huszonöt estén játszom. Be kellene húznom a féket. Még is csak elmúltam már nyolcvanéves.

– Honnan ez az energia?

– Erre vagyok beállítva. Fiatalkoromtól kezdve bírom a megterhelést. S amíg eltűnnek, amíg nevetnek rajtam – de nem kinevetnek! –, addig csinálom. Különben nekem már minden nap ajándék.

– Tervez egyáltalán?

– Nemigen.

– Mit is tervezhetne?

– Gyerekkorom óta színpadon vagyok, eljátszottam egy csomó szerepet, szép számmal kaptam kitüntetések is. De azért érhetnek még meglepetések. Szülővárosomban, Szegeden Pro Urbe Díjjal jutalmaztak. Ez azért is nagy megtiszteltetés, mert 1941-ben jöttem el otthonról, végigjártam a történelmi Magyarország színházait, most meg valakinek eszébe jutottam Szegeden.

– Örül neki?

– Hogy a csudába ne örülnék! Budapestnek, Fónak is díszpolgára vagyok, de amit a szülővárosától kap az ember, annak örül a legjobban.

– Vissza-visszatér Szegedre?

– Főként a temetőbe, a szüleimhez. Jártam ott a színházzal is. Gyönyörű élményben volt részem. Márai Sándor A gyertyák csonkig égnek című darabját játszottuk két estén át, s még egyszer vissza kellett mennünk, mert olyan nagy volt az érdeklődés. Szétverték a színházat. Felállva ün-

nepelt a közönség. Éljeneztek, hogy hazajött a „mi fiunk”.

– *Én a nyolcvanas évek elején diákoskodtam Szegeden. Azóta sokat változott a város, szájátva nézem, milyen gyönyörű lett...*

– Nagyon szép lett. Tényleg csak kapkodja az ember a fejét. A Széchenyi tér mindig is Európa egyik legszebb tere volt, nekem legalábbis – ott van a szülőházam. A szobrok, a virágok, a fák, az épületek. A korszót, a Kárász utcát olyan szépen felújították, hogy akár olasz tengerparti látványosság is lehetne.

– Fontosak önnek a kötődések?

– Miskolcra 1952-ben jöttem fel Pestre, azóta egy helyen lakom, a Tereztvárosban. „Hatkerületes” vagyok. Azon kívül, hogy itt élek, itt dolgozom, semmilyen kötődésem nincs a fővároshoz.

– S a színházhoz?

– Ott van egy szentélyem. Sinkovits Imrével 38 évig egymás mellett öltöztünk. Több időt töltöttünk együtt, mint a családdal. Amióta nincs köztünk, senkit nem engedek magam mellé, egyedül szeretek készülni. Készítettem egy ezüstplakettet, rajta felirat: „Itt öltözött Sinkovits Imre.” Ha benn vagyok, gyertyát gyújtok, s mindig viszek friss virágot.

– Nagyon hiányzik?

– Nagyon. Azzal vigasztalom magam, hogy csak elment valahová, és nemsokára visszajön. Várom, mikor köszön rám... Képtelen vagyok elfogadni a halálát. Nem csak kollégák voltunk, hanem barátok is. Egymásra néztünk, meg sem kellett szólalnunk, és tudtuk, mi a baja a másinak. Amikor néhány éve nagyobb műtétre bekerültem a kórházba, mindennap meglátogatott, és tartotta bennem a lelket, hogy meg kell gyógyulnom, mert nekünk együtt kell játszanunk.

Aztán felépültem, újra színpadra álltam, ő meg két hét múlva itthagott.

– *Egyre kevesebb a színésziadás. De akik még köztünk vannak, azokat legalább teleaggatják kitüntetésekkel, halhatatlanok közé kerülnek, örökös tagoknak választják meg nemzet színészeinek titulálják. Ez boldogság?*

– Az hát. Azt szoktuk mondani, hogy minden kitüntetés ideje a harag napja. Aki nem kap elismerést, az végig sértődik. Ezt nem lehet egy kézlegyintéssel elintézni. Nagyon jóleső érzés, ha megbecsülik az embert, figyelnek a munkájára. És a parlamenti lépcső piros szőnyegén is élmény fel sétálni. Persze soha nem ezért dolgozunk. Nekem legalább is a színpadon még nem jutott eszembe, hogy egyszer majd jön a kitüntetés.

– *Hanem?*

– Minden előadásnak ünnepnek kell lennie, legelőször is nekem. Mert önzők vagyunk. Valljuk már be végre őszintén: mi, színészek nem a közönségnek, hanem saját magunknak játszunk. Olyanok vagyunk, mint a gyerek. S ha tetszik a játék, amit kitaláltunk és továbbadunk, az nagyon jó érzés. Engem szomorúsággal tölt el, hogy a mai színházban a színésztől a játékot veszik el. A rendezőközpontúság nem az én világom. Persze mindig hozzáteszem: „Igen, én már öreg vagyok, konzervatív vagyok, azért nem értem meg őket.”

– *Hadd nyugtassam meg: a taposómalmot otthagya azért megyünk színházba, hogy elvarázsoljanak bennünket, s értsük a mondanót.*

– Az illúziót meg kell hagyni. Hadd legyen a vihar tényleg vihar a színpadon, nekem ne árulják el előre, hogy Schwartz bácsi rázza a bádoglemezt a színpad mögött. Amit pedig végképp nem értek, hogy meri valaki átírni a klasszikusokat!? Vörösmarty,

Aranyt, Shakespeare-t meghamisítani főbenjáró bűn, főleg arra hivatkozva, hogy a közönség nem érti a régies nyelvezetet. Ez egyszerűen nem igaz.

– *A színésznek el kell hinnie, hogy ő a III. Richard.*

– Így van. Ha én nem hiszem el, hogy az vagyok, akkor a közönség sem fogja elhinni. Csak úgy lehetek hiteles és őszinte, ha belebújok a figura bőrébe. A színésznek úgy is el kell tudnia játszani egy királyt, hogy soha nem találkozott valódi királlyal. Viszont a mindenkori királyok tanultak a színésztől, hogy hogyan kell királynak lenni. Ez nem véletlen!

– *Azért az nem egészen normális állapot, ha a színész elhiszi magáról, hogy este héttől tízig ő Anglia királya...*

– ...de ha nem hiszi el, akkor nagyon rossz színész. Én ehhez tartom magam. Semmi pénzért nem vennék részt tőlem távol álló, számomra idegen produkciókban. Ballonkabátban, kemény kalapban, fekete szemüvegben játszani III. Richardot? Na nem! Hazugnak, hamisnak, sőt álságosnak tartom a klasszikus darabok mai világra való hangolását, az üzenetéseket, az áthallásokat. A színházak játszószák csak az eredeti műveket, s ha a közönség felkapja a fejét a mondanivalóra és magától jön rá a mával kapcsolatos párhuzamokra, az a valami.

– *Nem kell szájba rágni semmit?*

– Isten őrizz! A közönség utálja, ha kioktatják. Az iskolában sem az a jó tanár, aki szimplán csak oktatja a növendékeit, hanem az, amelyik képes lenyűgözően mesélni, információkat ad át és mindeközben nevel.

– *Sokféle arcát megmutatta a pályája során. Nekem mindig elsöre beugrik, hogy emlékezetes figurája volt a Rádiókabarének. Szívesen gondol rá?*

– Természetesen. Egyik legjobb barátom, Latabár Kálmán ezt mondta magáról: „Apuskám, én nem vagyok színész, én mulattató vagyok.” Nagy igazságokat tanultam tőle, például azt, hogy bármilyen idióta, komikus, dadogó, púpos vagy sánta figurát alakít is a színész, egyet nem szabad elfelejtenie, mégpedig azt, hogy az is ember. A trükk csupán annyi: azt az embert *olyannak* kell megmutatni. Említette a Rádiókabarét. Hát, tudja, egyre inkább a cserkészhumor jellemzi. Mindenki azt csinálja, ami éppen eszébe jut, mintha tábornút mellett fitogtatnák gyöngécske tehetségüket, az is nagy szám, ha valaki zsírpapíron át fújja a fésűt vagy az orrán keresztül füttyül.

– *Én nem a mostani műsorokra gondoltam, hanem a régi időkére, amikor állandó tagnak számított Major Tamás, Psota Irén, Garas Dezső, Bárdy György, vagyis a legnagyobb színészeknek sem volt kínos szerepet vállalni.*

– Bizony! Én például Csákányi Lászlóval tíz évig „nyomtam” a Nyomják Krahácsot epizódjait. Imádta a közönség.

– *A mai fiatalok nem tudják, mi az a Krahács.*

– Egy kitalált megye Lúvár faluval. Erős politikai kabaré volt. A jeleneteket ugyanaz a személy írta, aki Kádár János beszédeit. Ennek következtében előre lehetett tudni, mit fog elmondani az Öreg a következő héten a Csepeli Vasgyárban. Nálunknál jobban senki nem volt informálva. Kádár egyszer meg is jegyezte: „Ha maguk engem megemlítenek a Krahácsban, az nagyobb reklám nekem, mintha két órát beszélnek Csepelen.” *(Kádár hangját utánozza!)*

– *A „leguidámabb barakk” kabaréja sok szempontból izgalmas volt.*

Azt hittük, nem szabad, közben mégis engedték.

– Persze. Virágnyelven beszélünk, de mindenki tudta, miről van szó, mit akarunk mondani. Néha adódtak kínos helyzetek is. Az egyik választás előtt az volt a témánk, hogy kik lesznek a nyerők *(sic: egy-pártrendszer!)*, mi meg is adtuk a választ: nem tudjuk, de az biztos, hogy egy „fokkal” tisztább lesz a levegő. Édes Istenem, Fock Jenő volt a miniszterelnök... Na, le is tiltottak bennünket, egy évig csendben kellett maradnunk.

– *Ma nincs ilyen?*

– Nem hiszem. A politikusok szeretik, ha róluk beszélnek. Tessék elmenni a Mikroszkóp Színpadra, ahol olyan bátor dolgok hangzanak el, hogy végigsziszegi az estét a közönség.

– *Meg kell kérdezni: találkozott Kádárral?*

– Igen, a díjátadásokon. Koccintott velünk.

– *A pártállamban nehezebb volt tisztának maradni?*

– Aki akart, tiszta tudott maradni. Abban az időben a Bánk bánt eljátszani maga volt az ellenállás. A közönség értette az üzenetet. Tombolva tapsoltak.

– *És most?*

– Nézze, aki művész, az maradjon meg művésznek. Lehet persze véleménye, de ne kiabáljon, ne köpködjön, próbáljon meg normálisan élni, és tegye a dolgát tisztességesen. Akinek meg ez sem tetszik, majd szól vagy ad valami jelet.

– *Őn szókimondó?*

– Elmondom a véleményem, de mindig hozzáteszem, nem kell elfogadni. Soha nem is volt ebből afférom.

– *Ha csöndben hallgatna, gyomrára menne az ideg?*

– Lehet. De nem jellemző rám a szájtépés, és a direkt ellenkezés sem. Finoman is a rendező vagy a kolléga tudomására lehet hozni, ha valami nem tetszik.

– *Hogyan vezeti le a feszültségeit? Iszik egy pohárával?*

– Ha hiszi, ha nem, ásványvíz van a poharamban. Nézze csak meg. Egyébként nem iszom se bort, se sört.

– *Nem bírja?*

– Még Jávor Pali beszélt le róla: „Ne igyál bort!” „Miért?” – kérdeztem. „Mert sok benne a lé!” – szolgált a magyarázattal. „Akkor mit igyak?” – néztem rá csodálkozva. „Konyakot!” – vágta rá. Úgyhogy sokáig konyakoztam, majd áttértem a vodkára.

– *Nem sínylette meg az egészsége?*

– Á, nem ittam én annyit. És kizárólag csak előadás után nyúltam a pohárhoz. Akkor viszont jogot formáltam arra, hogy talicskán toljanak haza, az már nem tartozott a közönségre. Világéletemben gyűlöltem a részeg színészt, mármint azt, aki illuminált állapotban jelent meg a próbán vagy az előadáson.

– *Odahaza az ikonfestés a kikapcsolódás?*

– Csak nyáron festek, amikor sokáig világos van. Otthon inkább olvasok és pihenek.

– *Házimunka?*

– Java része a feleségemre, Rác Boriskára marad, de ha úgy adódik, boldogan segítek neki. Vasalni gyönyörűen tudok, a ruháimat főleg. Muszáj valamit tevékenykednem, nem tudnék tétlenül üldögelni a fotelban.

– *Nem szokott beszélni a magánéletéről. Kevesen tudják például, hogy Agárdy Ilona színésznő az ön lánya volt...*

– Nem vertük nagydobra. Nem akartuk, hogy hozzám hasonlítgassák vagy

bárki is megjegyzést tegyen: „Könynyű neki, mert az Agárdy lánya.” Sajnos már meghalt. Férje, Pethes Gyuri halála után roppant össze. Egyszerre öt komoly betegsége volt, bármelyik elvihette volna. Végrendeletében mindenét a fiatal színészekre hagyta.

– *Tartották a kapcsolatot?*

– Tizenkét éves volt, mikor elváltam az első feleségemtől. A lányom egyszer csak azzal állt elő, hogy színésznő szeretne lenni. Rendben, mondtam neki, de rám ne számíts. Egy életre tönkretelhettem volna azzal, ha csak egy lépést is teszek az érdekében vagy elintézem, hogy színésznő lehessen. És ennek ellenére felvették a főiskolára, diplomát kaptott, szép sikereket ért el. Vidéken játszott, figyeltem a pályáját, néha találkoztunk, de elég laza volt köztünk a kapcsolat.

– *Mostanság ezekből csinálnak címlapsztorit!*

– A magánéletemet soha nem te-regettem ki. Ma meg tényleg erről szól a világ. Borzalom, miket írnak össze a kétes értékű „revolverújságok” a hírességekről. Az olvasónak mi köze van hozzá, hogy válik valaki vagy nem válik. Az előadásokról persze nem írnak, pedig azok tartoznának igazán a nyilvánosságra, hogy milyenek voltak estéről estére a komédiások. A színész számára megszűnt a televízió, megszűnt a rádió. A színházakat nem reklámozzák, a hirdetőoszlopokról eltűntek az előadások színlapjai. A fiatal és tehetséges kollégákról szinte csak azok tudnak, akik látják őket valamelyik előadásban. Szomorú, hogy itt tartunk.

– *Ha botrányt kavarnának, azonnal címlapra kerülnének.*

– A Pesti Magyar Színházban több olyan darabot játszunk, amely óriási közönségsiker. Nem érti az igazgató,

miért nem foglalkoznak velük az újságok. Azt válaszoltam neki: „Harapd le a Moór Marianna fülét, s akkor tele lesz veled a sajtó.” Az a jó, ha vér folyik, az a publikus.

– *Bosszantó ez?*

– Nagyon. De engem sok minden bosszant. Például a sertésválság. Ha az egész világ a mangalicára esküszik, nem tudom felfogni, hogy nálunk miért nem azt tenyésztik, inkább behozzuk külföldről. Aztán a tej. A dohányzás miatt mindennap megiszom belőle két litert, de bizony az távol áll az igazítól, miközben a termelők nem tudják értékesíteni és kiöntik a lefolyóba. Az uniós cirkusz. Egyszer biztosan jó lesz, de nem az elején. Mégis vállalni kell, mert ha egyedül maradunk, még szörnyűbb lesz. Én már nem fogom megérni.

– *Az unió veszélyezteti az ön mesterségét?*

– Nem tudom, lesz-e olyan előírás vagy utasítás, hogy, mondjuk, belga színészeknek kell magyar színpadon játszani. Az elég furcsa lenne. Ha továbbra is magyarul beszélünk, akkor a színház sem szűnik meg. A színház örök.

– *A színház szent és sérthetetlen. Mi történhetne vele?*

– Nézze, minden „izmus” tíz-tizenöt évig szokott tartani. Voltunk mi már szocialista realisták, idealisták, naturalisták, brechtisták, shakespeare-isták...

– *Most milyenek?*

– Most? Mázlisták! Hogy egyáltalán még létezők. Ám minden elmúlik egyszer. A színház előbb-utóbb visszatér az ember ember által való ábrázolásához. Reménykedem benne, hogy vége lesz a „koszos színjátszás”-nak, leszoknak arról, hogy „csurog a mocsok a színpadról”. Újra eljön majd az idő, amikor nem rongyokban játszunk a színészek, és nem attól lesz modern egy szerelmi jelenet, hogy a pad-

lón szeretkeznek. Én a hatvanhat éves színházi pályafutásom során átéltem már jó néhány változást, szemtanúja voltam egy csomó divathullámnak.

– *Jelenleg mi az aktuális divat?*

– A látvány. Ahhoz pedig pénz kell.

– *Azért vesszük mi borsos áron a jegyet!*

– Úgy bizony! De nem lehet tovább emelni a jegyárakat, a magyarországi fizetésekhez képest már így is a csillagos eget verik. Persze tudjuk, hogy ennyiért Bécsben még egy állóhelyet se kapnánk.

– *Változhat a helyzet az unióban?*

– A pénzért nekünk is adnunk kell valamit. Nem lehet fekete körfüggönyben, díszletek nélkül játszani, mert az olcsóbb. Játék, látvány, illúzió kell. A színház feladata csak az lehet, hogy aki két és fél órára beül a nézőtérre, azzal képes legyen elfeledtetni, hogy mi történik az épületen kívül. Vígjáték, dráma vagy kabaré – teljesen mindegy. A lényeg, hogy szórakozzon a nép.

– *A varázslatért megyünk...*

– Az igazi varázslatért. Az emberek tudják, melyik előadás a jó, és melyiket kell elutasítaniuk. A Nemzeti legendás rendezője, Németh Antal mondta: „Ha a közönség értene a színházhoz, akkor nem járna oda.” Ez nem igaz! Én épp az ellenkezőjét gondolom. Vannak olyan színházcsinálók, akik őrzöngenek a gyönyörűségtől, hogy micsoda nagyszerű dolgot hoztak létre, a nézők meg előadás közben hazamennek. Nincs ennél borzasztóbb! Tudni kell, hogy kiknek játszunk. Nem az angoloknak, nem a franciáknak, nem a belgáknak, hanem a magyaroknak. Ők veszik meg a jegyet, ők tartanak el bennünket. Hát akkor őket kell szórakoztatnunk.

– *Lassan hetven éve van a pályán, ebből negyvenet a Nemzetiben töltött. Ez azért szép dolog!*

– Az bizony. Én hűséges ember vagyok, nem szeretem a kalandokat. Ha valahová letettem a fenekem, akkor nem emelem fel onnan. Legalábbis addig nem, ameddig elviselnek s ameddig igény van rám.

– *Felépült az új Nemzeti. Oda se szerződne?*

– Az a jövő Nemzeti Színháza. Az már nem a miénk. A tisztikar ne hagyja ott a hajót, mert akkor a legénység elsüllyed. Nyolcunkat hívtak, az „ős-magot”, többek közt Sinkovitsot, Kállait és engem is, de nemet mondtunk. Kellemetlen lenne, ha nekünk magyaráznák el, hogy hogyan kell játszani. Persze drukkolunk nekik. Mind egy, hol van az épület, az is mindegy, hogy néz ki. Egy színházat az minősít: mi történik a színpadon.

– *Jobb a Pesti Magyar Színházban?*

– Jobb. Amióta a Hevesi Sándor téri épületről levették cégért, azóta érezhetően nagyobb a sikerünk. A közönség velünk van, nekik ez a Nemzeti Színház. Tudják, mi ment végbe a lelünkben.

– *Nehezen élték át a történeteket?*

– Rettenetes volt. Mindannyiunkat nagyon megviselt. Nem azt mondom, hogy Sinkovits Imre ebbe halt bele, de egy kicsit biztosan hozzájárult a halálához.

– *Nyújtson némi vigaszt, hogy régi álom vált valóra az új színházépülettel. Mennyien küzdöttek érte Gobbi Hildától Spéter Erzsébetig!*

– Ezzel nincs is baj. Az előbb már mondtam, drukkolunk nekik. Azt kívánjuk, legyenek képesek megfelelni

azoknak az elvárásoknak, melyeket a nemzet első színházával kapcsolatban elvárhatunk. Ha ezt másként gondolják, az sem probléma, de akkor azt írják fel a homlokzatra, hogy Nemzeti Kísérleti Színház vagy Nemzeti Próbálkozunk Színház.

– *Maradjon meg az ön számára Nemzetinek a Pesti Magyar Színház...*

– Én ezt így is érzem – legbelül. Semmiben nincs hiányérzetem. Egész életemben becsületesen és tisztességesen végeztem a mesterségemet. Tiszta lelkiismerettel fogom itthagyni ezt a világot.

2004. március

Nemzet Színésze:

– Nagy kitüntetés számomra Nemzet Színészének lenni. Már csak azért is, mert az én életem a nemzet színházáé. Az ember tragédiáját 1964-ben mutattuk be, a próbákat a Blaha Lujza téri Nemzetiben tartottuk, de mindenki tudta, hogy a metró építése miatt halálra van ítélve az épület. A premiért már az ideiglenes játszóhelyünkön, a Nagymező utcában, a hajdani Petőfi Színházban tartottuk meg, mivel a Hevesi Sándor téri épületet éppen felújították. Aztán átköltöztünk a Hevesi térre, és én azóta sem mentem el innen. Nekem az átnevezett Pesti Magyar Színház jelenti továbbra is a Nemzeti Színházat. Négy évtizedes „nemzetis” létem talán feljogosít arra, hogy büszkén viseljem a Nemzet Színésze kitüntetését.

Barna T. Attila

Régi kintorna dallamára

(Bella István emlékének)

Bella István

(1940. augusztus 7–2006. április 20.)

*Már megint vasárnap,
már megint a másnap,
a szégyen-vasárnap,
gyalázat-vasárnap,
infarktus-vasárnap,
a hulla-vasárnap,
letakart vasárnap,
büdösség-vasárnap,
a nóta-vasárnap,
a vagon-vasárnap,
Isonzó-vasárnap,
Doberdó-vasárnap,
tömegsír-vasárnap,*

*„Már megint esik az eső, már megint
csupa kék-zöld barapás a szívem”*

(B. I.)

*Trianon-vasárnap,
lépcsőház-vasárnap,
a verkli-vasárnap,
nagyapa-vasárnap,
zokogás-vasárnap,
könny-takony-vasárnap,
keringő-vasárnap,
veronál-vasárnap,
revolver-vasárnap,
a nincs-tovább-vasárnap,
sobase bocsánat,
árulás-vasárnap,
a kötél-vasárnap,
bitófa-vasárnap,
gumibot-vasárnap,
a cella-vasárnap,
deszkaágy-vasárnap,
a kübli-vasárnap,
a moslék-vasárnap,
albérlet-vasárnap,
vártalak-vasárnap,
fölszabál a bánat,
úgy nézek utánad,
a te-kurva-vasárnap,
a dögölj-meg-vasárnap,
szomorú vasárnap.*

Szomorú vasárnap.

„Az idős emberek várnak valamire!”

avagy a Székember utolsó „Gubizmája”

Gubis Mihály

(1948. április 4–2006. május 17.)

Igen, róla van szó, az 58 éves Gubis Mihály képzőművészről, aki 2006. május 17-én, ahogy a különféle hírügynökségek nagyjából megegyező módon jelentették, a dél-németországi Mundelsheimben (Baden-Württemberg tartomány), a Neckarkunst II. művésztelepen halálos balesetet szenvedett: szállítás közben rádőlt és agyonnyomta őt egy nyolc méter magas, másfél tonnás kőszobor. A német rendőrség csütörtöki közlése szerint a tragédia akkor történt, amikor Gubis a mű kínai alkotójának segített volna felrakni egy teherautóra homokkőből készült gigantikus monumentumát. Az önnön nehézkedésébe temetkező, süppeteg talajába gyökeret eresztő, álmatag magányából ébresztett „bálvány” azonban kibillentve egyensúlyából, amelyet a művész (talán ösztönszerűen?) testével próbált megtámasztani, saját tehetetlenségénél fogva érzéketlenül tovább dőlt (ez maga a borzalom!), és a földnek szegezett mellkasból

visszavonhatatlanul kipréselve az utolsó szuszt, a szívós kicsi inas ember ijedt lelkét teremtőjéhez űzve, könyörtelenül kioltotta annak egyetlen, drága életét. A vidám megnyitó ünnepség helyett tehát szomorú gyász következett, s az ernyedten kókadózó fekete zászló tükörképét magához ölelte a tovasiető folyó...

Váratlan és buta, de talán sorsszerű halál!?

Mert úgy hírlik, a folyó ihlette, fából ácsolt, saját monumentális (zászlós?) székszobrát már fölállította a Neckar-partján, s egy kedves ismerőse, sokkos állapotban, azt nyilatkozta róla, hogy már kedden hazajöhetett volna, de ő maradni akart, „pedig nem volt oké neki Németország”...

Ha akkor autóba ül, gondolom, most kezét rázhatnánk. De nem így történt. Ő maradt, és sorsa lett a váratlanul reátörő halál.

„Ilyenkor szinte teljesen elmegy a kedvem mindentől... Most mit csináljak? Szerencsétlen és teljesen értelmetlen halál” – írta nekem egy elektronikus levélben a keserű hír hallatán egy Hannoverben élő, magyar származású képzőművész, mindkettőnk barátja.

Mert „...keserű gondolat [a halál] annak, aki az élet javait élvezi, de kívánatos kilátás annak, akit az élet sújt. Ezekias siratja küszöbön álló halálát, Jób viszont

nagy kiáltásokkal hívja” – fogalmazza a halálról szóló szócikkében Pierre Grelot (*Biblikus Teológiai Szótár*, 1986). Mihálytól (vagy inkább Miseltől, mert minden barátja és ismerése így szólította őt) a váratlanság tényezője által a kérés vagy az ohajtás lehetősége véttet el, holott sorsában mindkét lehetőség kódolva volt.

Mert egyrészt úgy tűnik, a hosszú koplalás és szűkölködés után most látszólag minden összejött neki, hogy szeresse az életet és elhárítsa magától a halál gondolatát. Megörökölte a közelmúltban elhunyt, kiváló festőművész, Vágréti János műtermét Békéscsabán, NKA alkotói ösztöndíjat kapott, megjelentette *A SZÉK (Vasfaszobrok, avagy melankolikus ábrándozások)* című könyvét, amely monumentális székszoborállítási világprogramjának szellemes foglalata és álnaiv manifesztuma, az eddig megvalósult műveinek és szimbólumainak meggyőző taglalata s a felépítendő tervezettek mesészerű gyűjteménye. Megépültek már a *Zászlós szék* (Fony, 1996), a *Csíki szék* (Csíkszereda, 1999), a *Sámánszék* (Kazahsztán, Aksai, 2001), a *Székely szék* (Székelyudvarhely, 2004) című, tíz méter körüli alkotásai, s készült Gyergyószentmiklósról is, meg a többi földrészre, a németországi Mundelsheimbe is ezért utazott...

Roppant akaratereje, kitartó, bár nehéz természete és bezárkózva is kiáradni tudó szeretete és szereteténél volt ennek a kicsi embernek...

Ugyanakkor művészetében már a nyolcvanas évek eleje óta jelen volt egy bizonyos megnevezhető s egy megnevezhetetlen feszültség és fájdalom, amelynek „költői” dramaturgiája egyre inkább tragikus erejűvé fokozódott. Ebben valószínűleg nagy szerepet játszott más-más anyától született két, súlyos testi fogyatékkal élő leánygyermekének kikerülhetetlen halála: családi kötelékei meglazultak, magánélete egyre bonyolultabbá, néha kétségbeesítően zavarossá, a kiegyensúlyozottabb periódusok mellett összességében terhelte vált. A kemény, szerkezetes és konstruktív vonalhálókat alkotó, a Budapesti Műhely jótékony hatása alatt álló egykori Gubis Mihály egymás mellett futó és egymást keresztező egyenesei egyszer csak felpöndörödtek, összekunkorodtak, szálkásodtak, felaprózódtak és összekuszálódtak. Festményei és grafikái arcán a heves kézjegyek, mint a késpengejelek, sűrűn kaszabolt sebhelyeket ejtettek, villámként cikáztak, varasodtak, majd újra bevéztek. Fokozatosan kialakította kevés alapelemre épülő, leegyszerűsített, mégis igen változatos és beszédesen érzelmes jelképrendszerét. A síkszerűen kiterített, amőbaszerű kereszt és kettős kereszt kontúrvonalú sematikus emberjelet (amely általánosítható szenvedéstörténeti jellegén túl utalhatott az emberi jelenlét hiányára is), a zászlót, a rácsot, a széket, a tolokocsit, a létrát, a fát, és az obeliszket, hogy csak a legfontosabbakat említsük, amelyeket a képzőművészet minden műfajában, festészetben, grafikában, szobrászatban, tájművészetben, térberendezésben, tárgy-kollázsban és performanszban egyaránt alkalmazott és kombinált, igen nagy leleménnyel. Szobrászatában kizárólag a vasat és a fát alkalmazta. Szerette, amint a felhevített tüzes fém beleég a fába, szerette a láncfűrész sivítását, a csiszolókorong jajgatását, a hegesztőpáka sercegését és villámlását, az olvadó fém lecsorgó és megdermedő könnycseppjeit. Kővel sohasem foglalkozott!

Művészete az utolsó néhány évben hátborzongató módon lecsupaszodott, valódi botránnyá, „riasztó világossággá”, „mysterium tremendummá”, „rémítő titokká” vált. Érdekes módon az egykori botránnyairól (is) elhíresült szentendrei

Vajda Lajos Stúdió folyó év eleji zalaegerszegi kiállításán már nem fe Lugossy László vagy Krizbai Sándor művei zavarták a Gönczi Galéria és Művelődési Központ látogatóit és használóit (pedig, elhihetik, ezek sem voltak egyszerű képek!), hanem Gubis Mihály egyetlen, a fogadótérben elhelyezett, egy női testet ábrázoló festménye a *Zuhany* sorozatból. A nézők egy bizonyos rétegét olyannyira irritálta a mű eszköztelen, nyers, végsőkéig leegyszerűsített, lecsupaszított, szókimondó formanyelve, hogy felháborodásukban meg akartak szabadulni tőle. De az sem lehet véletlen, hogy a hasonló felfogású, 2006 márciusában megrendezett utolsó kiállítását a kispesti Nagy Balogh János kiállítóteremben, amely az *Asszonyisékek* címet viselte, szintén be akarta zárni a környéken lakó polgárok egy konszolidáltabb értékrendet követő része.

Való igaz – ezt most már utólag így kell látnunk –, élete „végső” periódusában a nő és a szék, illetve az embriószerű ember és az ülőalkalmatosságok egyre tárgyyszerűbb és konkrétabb viszonyának ábrázolásában valami olyan, az élet lényegi kérdéseit érintő témavilággal kezdett el foglalkozni, amellyel, ha öntudattalanul is, de a saját bekövetkezendő végzetének stációit fogalmazta lépésről lépésre. Ez a „kezdet” azonban inkább folytatás, az előzményekből fakadó, „tökéletes” végkifejlet. Egyre inkább hajlamos vagyok életútjának azt a verzióját elfogadni, hogy halála nem a véletlen műve volt, hanem egy zárt fátum beteljesülése.

Egyik utolsó festményén (*Böszörmény*) a hosszúra nyúlt ülőkéjű széken egy kicsi, embriószerű emberi lény kuporog, oldalnézeti ábrázolásban, akár egy koravén bálvány, gyermek és felnőtt egyszerre, ül, mint maga a törvény, zárkózott póza örök idejű, minden idők tudója. Egy másik képén (*Hosszúszék 2.*) ennek az embriószerű emberi figurának a hasonmásváltozata már olyannyira a szék ülőkéjének a szélére kerül, hogy, mint egy tehetetlen kőszobor, lebukik onnan...

Mert vajon mekkorára növekedhetett már benne a korán elment leánygyermekéi fantomképei által az a bizonyos önmagára vett lelki teher?

Gubis Mihályra mintha e gyerekekből összeadódó saját sorsa zuhant volna rá abban a hatalmas kőszoborban, amelynek súlyos terhét törékeny testével már sem elhárítani, sem késleltetni nem lehetett. Váratlan halála megdöbbsentett mindnyájunkat. A Vajda Lajos Stúdió Kulturális Egyesület, a Patak Képzőművészeti Egyesület és a Patak Csoport, valamint más egyéb szervezetek tagjai, a rokonok, barátok és ismerősök, szerte az országban s a határokon innen és túl, mind-mind megrendülve gyászolják őt.

Egy sokrétű, hallatlanul izgalmas és következetes, kezdetben racionális, majd egyre inkább drámai hangvételű, expresszív anyaghasználatú, gazdag életművet hagyott itt nekünk, amelyről feltétlenül gondoskodnunk kell.

Novotny Tihamér

BÖSZÖRMÉNY

HOSSZÚSZÉK 2.

ZÁSzlós SZÉK (FONY)

CSÍKI SZÉK (CSÍKSZEREDA)

SÁMÁNSZÉK (KAZAHSZTÁN)

SZÉKELY SZÉK (SZÉKELYUDVARHELY)

FEHÉR MAGÁNY

PUCSÍTÓ

EMBRÍÓ 2.

EMBRÍÓ 1.

KÍNPAD

JEAN

LATOR

MÁRIA

A TÜZES SZÉK

Balázs Géza

Gondolkodási formák, gondolatalakzatok

A dramatizált nyelv

Az alakzat nem csak kép! A köztudatban az él, hogy az alakzat = beszédet szépítő eljárás, vagyis stilisztikai jelenség. A magyar nyelv oktatásában kiemelt szerepet kap a stilisztika, s a „nyelvtannak” ezt a fejezetét általában kedvelik mind a tanárok, mind pedig a diákok, talán ezért is gondoljuk sok stilisztikai jelenségről, hogy ezek „csak” az irodalomban, azon belül is leginkább a költészetben fordulnak elő. A mindennapi nyelv más... Pedig nincs így. Minden, ami megvan az irodalomban, lírában, drámában, epikában, köztes műnemekben és műfajokban, mind-mind megtalálható a mindennapi nyelvben.

Fónagy Iván ekként utal az alakzatokra: „Nem csak a lírai költemény, az elbeszélés vagy a dráma szerkezetét határozzák meg. Minden verbális mű, így a film, a tudományos értekezés, az újságcikk, a miniszterhez intézett kérés vagy az iskolai dolgozat kisebb vagy nagyobb mértékben alá van vetve ezeknek a formai kényszereknek.”¹

A gondolkodási formákból következő alakzatok tehát befolyásolják, meghatározzák – átfogják – a teljes szóbeli és nem szóbeli kommunikációt. Ez pedig azt jelenti, hogy általában, fő irányzatként a nyelvi formák válnak irodalmivá, nem pedig az

irodalmi formák „hétköznapiasulnak”. Több következménye is van ennek. Az egyik az, hogy a nyelvhasználat közösségi szempontból jóváhagyott, ellenőrzött tudás, a másik pedig az, hogy nem lehet büntetlenül a nyelv vagy a nyelvi közösség ellen poétizálni.

Gondolkodási formák. A mindennapi nyelvhasználatunkat alapvető megismerési, gondolkodási formák irányítják. A gondolkodási formák eredményei nyelvi jelenségekben öltenek testet. Az első nyelvészek, sokkal inkább rétorok, stilisztikák ezeket vették észre, s foglalták szabályokba. A klasszikus retorika és követői Arisztotelésztől napjainkig olykor a nyelvtudomány, olykor az irodalomtudomány keretében mindig foglalkoztak az alakzatokkal, néha kellő elméleti mélységgel, máskor másokat ismételve, kiegészítve, ismét mások egyszerűen kihagyták stilisztikájukból az alakzatokat.² Ebből következően ma meglehetősen változatos az alakzatok kutatás, és az alakzatoknak sokféle rendszerezése ismert.

Alakzatok. Bár a kutatás nem állt meg a *Világirodalmi Lexikon* megszületése (első kötet: 1970) óta, Fónagy Iván, a magyar nyelvészet (nemrég el-

¹ Fónagy Iván: *Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1990. 44.

² Pl. Tolcsvai Nagy Gábor: *A magyar nyelv stilisztikája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 1996.

hunyt) zseniális alakjának ottani „alakzat” címszava ma is vállalható:³

Az alakzat (szkhéma, schema <görög>; figura <latin>) a klasszikus retorika alapfogalma, a beszédet megszépítő, a szó hangalakját és jelentését, a mondatot, a mondatnál nagyobb gondolati egységeket az expresszivitás érdekében átalakító eljárás eredménye. Az alakzat, illetve az alakzat operatív alapját képező egység szintje, terjedelme szerint a következő alakzattípusokat különböztethetjük meg:

1. hangalakzat
2. szóalakzat (vagy trópus)
3. mondataalakzat
4. a mondatnál nagyobb egységekkel operáló gondolatalakzat

Fónagy Iván ismerteti a klasszikus retorikának a nyelvi átalakító műveletek szerint csoportosított alakzattípusait. Ezek alapján a következő négy eljárást különböztethetjük meg:

1. adjekció (bővítésen alapuló eljárás)
2. detrakció (csökkentésen, elhagyáson alapuló eljárás)
3. transzmutáció (az elemek felcserélésén alapuló eljárás)
4. immutáció (a helyettesítésen alapuló eljárás)

Mivel ugyancsak a klasszikus retorikán alapul, igen hasonló, de a korábbinak csak részben megfelelő Szabó G. Zoltán és Szörényi László *Kis magyar retorikájának* felosztása is. Ebben a kifejezés (elocutio <latin>; lexisz <görög>) alatt szereplő alakzatok között a következő csoportosítás figyelhető meg:⁴

³ Fónagy Iván: *Alakzat*. In: *Világirodalmi Lexikon*. Főszerk.: Király István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 1/146–147. nyomán (nem szó szerinti idézet, B. G.)

⁴ Szabó G. Zoltán–Szörényi László: *Kis magyar retorika*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988. 127–199.

1. a fonológia alakzatai (vagyis: hangalakzat)
2. a szintaktika alakzatai
3. a szemantika alakzatai
4. pragmatikus alakzatok

A négy változáskategória mondataalakzatai:

1. az adjekció alakzatai
2. a detrakció alakzatai
3. a transzmutáció alakzata (itt csak egyet sorolnak fel, a hiszterológiát)
4. az immutáció alakzatai

A klasszikus retorika műszavai talán sokaknak okoznak nehézséget. Ezért egészen egyszerűen magyarul így nevezhetnénk meg a jelenségeket:

1. bővítés
2. csökkentés
3. felcserélés
4. helyettesítés

A nyelvi működés = átalakítás.

A nyelvi működés tehát szabályszerű átalakításokból áll. Ha most kommunikációs szempontból szeretnénk megvilágosítani az alakzatok rendszerét, akkor azt is mondhatjuk, hogy:

1. A bővítés növeli a redundanciát (terjengősséget), a hírértéket, a terjedelmet, azaz ismétlek, körülírok, többet mondok, magyarázok.
2. A csökkentés növeli az entrópiát (az információs bizonytalanságot), azaz kevesebbet mondok, sejtetek, kihagyok.
3. A felcserélés megzavarja a várhatóságot, a kiszámítotttságot, azaz váratlanságával meglepetést okoz.
4. A helyettesítés segíti az árnyalást, a téma jobb megvilágítását, azaz színesíti, egyúttal világosabbá teszi a közlést.

Antropológiai szempontból mind a négy művelet alapvető, mert segíti

az emberek közötti kommunikációt. Az ismétlés segíti a megértést, egyszerűsíti egy-egy szó, mondat (szöveg) megjegyzését. A csökkentés gazdaságossá teszi a közlést. Olykor fölösleges mindent kétszer mondani, sőt egyszer is sok. A felcserélés izgalmat, feszültséget kelt, ezzel felrázza a hallgatót. A helyettesítés a dolgok jobb, érzékeltetőbb megértését szolgálja. Nem véletlen, hogy fontos eszköze a metafora, amelyet már régen nem csupán stilisztikai képként, hanem gondolkodási módként, alapformaként tartunk számon.

Funkcionális alakzatelmélet. A korábbi klasszikus rendszerezéseket (s részben az ettől eltérő liege-i retorika nézeteit) az 1970-es évektől kezdődött szövegtani és pragmatikai, majd a legújabb kognitív kutatások eredményeként Gáspári László egy funkcionális alakzatelméletben összegzi.⁵ Bevezetője így hangzik:

„Egy funkcionális alakzatelmélet keretein belül a gondolatok elrendezésének formai megoldásai (az ismétlés, az ellentét, a chiazmus, az allúzió, az allegória, az irónia, a hiperbola stb.) mint a legtágabb pragmatikus ismeretelméleti kategóriák – úgy is mint a szemléleti-hangulati létezőmód foglalatjai – a nyelvvel bomlanak le, illetve ki, mondat-, szintagma-, lexéma- vagy hangalakzatokkal, melyek a rájuk jellemző specifikus jegyek mellett egyszerűsíti (és szükségszerűen) a fölérendelt és elsődleges alakzattípus generikus jegyeit is képviselik, hordozzák. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a gondolatalakzatok vizsgálata az egyéb alakzatok minősítését, a szövegben

betöltött funkcionális természetük feltárását is magában foglalja.”⁶

Más szavakkal: legcsodálatosabb tevékenységünk, a beszélés, a szövegalkotás legfontosabb jegyei megragadhatók a gondolatalakzatok segítségével.

Bővítés. Adjekciós alakzat a protézis és a paragogé. A protézis a szó elejéhez, a paragogé a szó végéhez illeszt egy vagy több elemet. Pl. vagy → avagy, hiába → mindhiába, hozzám → énhozzám, illetve: majd → majdan, itt → itten. De a szó belsejét is lehet bővíteni, ez az alakzat az epentézis: szorgalmas → szorgalmatos, lelkiifurdalás → lelkiismeret-furdalás.

Ugyancsak bővítő eljárás az egyszerű ismétlés (iteráció = egy elem ismétlése), valamint a leplezett ismétlés (variáció, fokozás, figura etimologica = a szótó ismétlése).

*ne hódolj és ne hódíts,
ne csatlakozz a hadhoz.*

*(József Attila: Tudod, hogy
nincs bocsánat...)*

Ebben az idézetben a hódolj és a hódíts figura etimologica (hód-ol, hód-ít), de véletlenül összecseng vele a következő sorban található had szó is, amely a paronomázia⁷ jelenségét adja. A paronomázia vagy szójáték ugyancsak adjekciós alakzat, hiszen „szaporítja” a mondanivalót vagy egybecseng valamilyen más

⁶ Ennek alapján készül az ELTE Bölcsészettudományi Kar Mai Magyar Nyelvi Tanszékén működő Stíluskutató csoportban az alakzatlexikon, valamint Az alakzatok világa című könyvsorozat. A kutatócsoport vezetője, a könyvsorozat szerkesztője: Szathmári István.

⁷ paronomázia: szójáték; különböző értelmű, de hasonló hangzású szavak egybefűzése

⁵ Gáspári László: *A funkcionális alakzatelmélet néhány kérdése*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001. 13.

nyelvi jelenséggel, felidéz valamilyen más jelenséget. A paronomázia a lapok kedvelt címadási technikája is egyben. Pl. (a cím után az eredeti szót, szószerkezetet, frazémát közöljük):

Nyolc óra munkát, nyolc óra pihenést
(nyolc óra munka, nyolc óra pihenés)

Híg a leve (olcsó húsnak híg a leve)

Mindenkit bele! (mindent bele!)

Árnyal a gazdaság (Szárnyal a gazdaság)

Utaskísértők (utaskísérők)

Három a gazság (Három a magyar igazság)

Mindennapi kenyerük (mindennapi kenyerünket...)

Romálom (réomás)

Tendernyi pénz (tengernyi pénz)

Szeletet vett (szelet vet)

Megjött a szétvágó (megjön az étvágó)

Pöröshadsereg (vörös hadsereg)⁸

Ritka és vicces a teljes szerkezetre kiterjedő paronomázia (tulajdonképpen szóhatár-eltolódással keletkező többletjelentés, poliszémia):

*Egy kispesti vendéglőbe
egy kis pesti vendég lő be*⁹

Végül a bővítés sajátos esete az antonima, az ellentét is, hiszen az antonima egyik tagja megköveteli vagy előhívja a másik tagot is. Nem készült még magyar nyelvű antonimaszótár, de a *Magyar szókincstárban*¹⁰ megtalálhatjuk a legfontosabb ellentéteket. Pl.:

⁸ Címek a Heti Világgazdaságból, 2006. május 6.

⁹ Pesti folklór. Saját gyűjtés.

¹⁰ Kiss Gábor főszerk.: *Magyar szókincstár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 1988.

alapít – megszüntet, felszámol
balsejtelem – bizakodás, remény
balsors – jósors, jószerencse
bélpoklos – étvágytalan, kákabélú
kikap – győz, diadalt ül, nyer
mereng – cselekszik
örökös – mulandó

Csökkenés. Detrakciós alakzat a klasszikus retorikában az aferézis és az apokopé. Az aferézis a szó elejét, az apokopé a szó végét hagyja el. Pl. aki → ki, amely → mely, otthon → hon, illetve: éppen → épp, valamiért → valamiér' (ez esetben sokszor aposztrofál jelezzük a hiányt). Szinkopénak nevezzük azt a jelenséget, melynek során a szó belsejéből hagyunk el egy vagy több elemet; a szisztolé egy hosszú szótag megrövidítését jelenti. Természetesen ezek a jelenségek össze is kapcsolódhatnak. Régi szokás a hosszú településnevek megrövidítése. Pl.:

Budapest helyett Pest (aferézis)
Nyíregyháza helyett Nyíregy
(apokopé)

Balmazújváros helyett Balmaz
(apokopé)

Zalaegerszeg helyett Zeg
(szinkopé)

Esztergom helyett Egom
(szinkopé, szisztolé)¹¹

Az ellipszis (elhallgatás) egy kevésbé fontos, a nyelvtani szerkezetben nélkülözhetetlen, de a szövegösszefüggés alapján kikövetkeztethető szó elhagyása. Az ellipszis beszédünket gazdaságosabbá teszi, hiszen nem kell mindig mindent elmondani. Állítható: ellipszis nélkül nem lehetne emberi beszéd, hiszen nincs unalmasabb, fárasztóbb a mindig mindent elmondásnál. Az ellipszis emellett bizonyos szövegtípusokra különösen jellemző. Ilyen pél-

¹¹ Saját gyűjtés.

dául a közmondás és a szólás: [Nincs] Se pénz, se posztó (= kudarc, sikertelenség kifejezése: mindkét remélt haszontól, kedvező esélytől elestünk).

A zeugma a mondat egy szavának odaértése a többihez. Annyiban detrakció, hogy egy többtagú szerkezet valamely résztagját elhagyja. Pl.

*Közel s távolban semmi fény nincs,
Csak mécsvilágom s honszerelmem ég.
(Petőfi Sándor: A hazáról)*

Vagyis a konkrét 'ég a mécsvilágom' az átvitt értelmű 'ég a honszerelmem' szerkezetre is vonatkozik. A zeugma (detrakció) az első szó szerkezeti tag esetében áll fenn.

Az aszúndeton a kötőszóelhagyás jelensége. Szövegeinkben gyakran élünk vele, általa feszesebb, olykor rejtelmesebb lesz a szöveg. Mint József Attila *Nem emel föl* című versében:

*Nem emel föl már senki sem,
[pedig/mert?] belenehezültem a sárba.*

Felcserélés. A transzmutáció, az alkotóelemek cseréje a várhatóság felszámolásával leginkább meglepetést kelt. A metatézis hangok, betűk felcserélését jelenti. A metatézisnek mint kreatív nyelvhasználati műveletnek nyelvtörténeti, nyelvhelyességi vonatkozása is van. Pl. kanál ~ kalán, szöcske ~ szökcse, comb ~ bonc. Számos játékos nyelvi jelenséget sorolhatunk a felcserélési hangalakzatokhoz. Ilyen például a kecskerím, az anagramma vagy a visszafelé is olvasható szó/mondat, a palindrom.

A szabályos mondat szerkezet föllazítása az anakoluthon:

*A bűn az nem lesz könnyebb
(József Attila: Tudod, hogy
nincs bocsánat...)*

József Attila versében a 'bűn' szót kiemeli, s ráutaló névelővel (az) teszi még hangsúlyozottabbá. Az az névelő ebben a helyzetben gyakorlatilag „témaösszegző”, „témakiemelő” szerepet lát el.

A felcserélés másik eszköze a hiperbaton (gyakorlatilag: közbeékelés), két szerkezetileg összetartozó szószerkezet szétválasztása. A szorosan összetartozó elemek költői szétválasztása a tmézis:

*Össze az agg ember rogya két térdére,
Kegyelmet urától szava miatt kére...
(Arany János: Buda halála)*

A hiperbatonból gyakran fakad a hétköznapi kommunikációban mixtura verborum, azaz összezavart mondat. Pl. „garantált haláleseti biztosítási összeg” (egy biztosítási kötvényből). Helyesen: halál esetén garantált biztosítási összeg.

Transzmutációs alakzatnak számít a hiszterológia, amely nevéből is következően a logikus időrend vagy két esemény sorrendjének a megzavarása (sorrendi cseréje). A következő kis vicc ezt a jelenséget aknázza ki:

„Fiam, átugrom öt percre a szomszéd-
ba, félóránként kavard meg a levest!”

A felcserélés sajátos és a magyar nyelvben különösen sok játékosságot megengedő alakzata a kommutáció vagy kiazmus (amelyben egy szó vagy szószerkezet elemeit cserélik föl). Pl. Tizántúl ~ túl a Tizán, királyok bora ~ borok királya, egyöntetű ~ ön egy tetű stb.

Helyettesítés. Immutációnak, azaz helyettesítésnek a klasszikus retorika az archaizmusokat tekintette. Tény, hogy egy-egy régi, avitt szó fölelevenít-

tése, szóba hozása árnyalja, színesíti a közlést. Az archaizmusok ellentéte, a neologizmus, vagyis az új nyelvi formák megjelenése egyébként ugyanilyen hatást kelt. A helyettesítések közé sorolhatjuk az eufemizmust (az enyhítést), modern változatát, a politikai korrektség nyelvezetét, illetve ennek ellenkezőjét, a diszfemizmust (a közlés „rosszabbá”, „durvábbá” tételét). Később immutációs hangalakzatnak tartották a halandzsát, a blabla-szöveget, majd szóba kerültek a szökölcsonzések is. Helyettesítésen alapuló mondatalakzat az interrogáció (költői kérdés):

*Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hírét?
(Petőfi Sándor: A nép nevében)*

További, a helyettesítésen alakuló alakzat még az ironia (a mondaton túlnövő gúnyos, távolító nyelvhasználat), az allegória (a mondaton túlnövő „téves” elnevezés), a koncesszió (az ellenfélnek tett látszólagos engedmény) is.

A dráma nyelve. Bár valamennyi gondolkodási formának, gondolatalakzatnak lehet szerepe a dráma nyelvében, a dramatizálás maga ugyancsak helyettesítés. A dramatizálás vagy dialógus tulajdonképpen fiktív párbeszéd teremtése.

Gondolkodási formák és nyelv-művelés. A nyelv-művelés tulajdonképpen a gondolkodási formák, gondolatalakzatok előírásai, műveletei szerint kívánja tudatosan alakítani a nyelvet.

A nyelv-művelés, többnyire nyelv-bővítés, erre az adjekciós módszert ajánlja. Vagyis: színesítsük stílusunkat szinonimákkal (rokon értelmű szavakkal). A magyar nyelv-művelésben különleges hangsúlyt kapott a szójátékok készítése és megoldása is. Más esetben a nyelv-művelés a csökkentést javasolja. Csökkentsük az idegen szavak, a divatkifejezések, a káromkodások számát, kerüljük a durvaságot, és – új művelettel – cseréljük fel/helyettesítsük őket másokkal. A detrakciót tehát kövesse transzmutáció vagy immutáció. De a transzmutáció olykor összezavart mondathoz (mixtura verborum) vezet, ami azután ugyancsak nem üdvös. A nyelv-művelés fontos módszere a helyettesítés: mondjuk másként, például szebben (eufemizmus, illetve politikai korrektség), használjuk az archaizmusokat, s ne féljünk a neologizmusoktól – inkább igyekezzünk megérteni azokat.

Röviden összegezve:

1. Bővítés: színesítsük a stílusunkat szinonimákkal! Játssz a nyelvvel!
2. Csökkentés: ne használjunk fölöslegesen idegen szavakat, divatkifejezéseket, kerüljük a nyelvi durvaságot!
3. Felcserélés: ügyeljünk az összekevert szerkezetű mondatokra!
4. Helyettesítés: mondjuk másként, mondjuk szebben!

Mindez azt bizonyítja, hogy a gondolkodási formák, gondolatalakzatok nyelvi vetületei nemcsak spontán, hanem már tervezhető módon is változnak. Mindenkinek hasznára válhat, ha megismerkedik velük és tudatosan használja őket.

„1956 után Magyarország a hideg magány országa volt.”
(Esterházy Péter)

Fél évszázada lobbant fel és hamvadt el hirtelen a magyar forradalom lángja.

Meglett ember lett, aki akkoriban született, mire a rendszerváltozásban a szabadságharcot nevének lehetett nevezni. Azóta további másfél évtized telt el. Neves írónk egy francia lapnak 2005 végén adott interjújából vettük a mottót körkérdeésünkhöz, melyben arra kértünk többeket, fogalmazzák meg, milyen lenne ma a saját számvetésük, hogyan látják most az eltelt ötven évet.

Eddig Nagy Bandó András, Bodrogi Gyula, Kaján Tibor, Szalay Károly, Kiszely István, Frenkl Róbert és Gyulai Líviusz válaszát közöltük.

Tüskés Tibor

Meditáció egy történelmi évforduló előtt

Meddig kell az időben visszahátrálni ahhoz, hogy egy emberi döntés magyarázatát, minden okát megtaláljuk? A személyes indítékok és a társadalmi (objektív) motívumok milyen aránya van jelen akkor, amikor egy ember választása megszületik? Mi befolyásolja azt, hogy életed során a gyöngék, az erőtlenek, a kiszolgáltatottak, a kisebbségben élők mellé állsz, vagy az erősekkel, a fölényeskedőkkel, a hatalom gyakorlóival haladsz együtt és a farkasokkal üvöltesz? Érzékenységemet, személyiségemet (mondhatnék súlyosabb szavakat is: életszemléletemet, világlátásomat, hitemet) nagyjában négy-öt motívum alakította ki: a család (a vasutas apa, a háztartást vezető anya, a pár évvel idősebb báty), az iskola (nyolc osztály a piaristák nagykanizsai gimnáziumában), olvasmányaim, az irodalom (a korai indián-romantika, Cooper, majd a kötelező és a szabadon választott könyvek, *A Pál utcai fiúk*, az *Egri csillagok*, a *Légy jó mindhalálig*, később a francia és az orosz klasszikusok), valamint a természeti környezet (a Balaton melléke, a ma is körülvevő dunántúli táj) és a magyar történelem.

Ha gyermekkorom és ifjúságom meghatározó emlékeire gondolok, ezek a képek villannak föl előttem: valamely ártatlan gyerekcsínyért apám a sarokba térdelpeltet. Légítámadás alkalmával bombatalálat éri a bérházat, amelyben lakunk. Deportáltakat lezárt marhavagonokban hurcolnak nyugatra, köztük egy

családot a mi házunkból. Katonaszökevény kivégzésére téglafalat húznak a piactéren. Rákosi Mátyás ingujjban, nadrágtartósan szónokol egy választási gyűlésen, mögötte, a paraván fölött az első világháborús szobor két hős katonaalakja látszik, amint szuronyt szegezve, puskatust emelve – a szobor felirata szerint – „dalolva rohannak csatáról csatára”. Pesti egyetemi éveimben a Szalay utcában tanúja vagyok, amikor fényes nappal egy férfit elrabolnak az utcán: két civilruhás alak egy lefüggönyözött autóba tuszkolja a szerencsétlent.

Minden érzékenységet, szorongást (a választási gyűlés talán némi humort), félelmet (s talán hitet is) táplált bennem, de nem tett lázadóvá, forradalmárrá. Még egyetemistaként az egy hónapos katonai szolgálat sem, a Bakonyban, 1951-ben, pedig annak embertelen légköre már közel járt a munkatáborok és a lágerek rendjéhez. Még barátom, albérlő szobatársam letartóztatása sem, akit azért vittek el, mert pénzt gyűjtött valamelyik pesti plébánia szegényeinek. Még szállásadóm kitelepítése sem az Alföldre...

Úgy látszik, nem születtem forradalmárnak. Nem vagyok harcias természetű. Sem személyes okok, sem történeti tapasztalatok nem tettek lázadóvá, a revólúció hívévé.

Azokról a jelzőkről pedig, amelyek 1952-ben az egyetemen az úgynevezett elosztó bizottság a meghallgatásomkor, majd később, 1953-ban B. G. állam-biztonsági kihallgatásakor tett vallomása nyomán a nevemhez tapadtak, nem tudtam. Az egyetem szigorúan bizalmas minősítését az 56-os forradalom napjaiban kaptam kézhez, B. G. vallomását pedig a Történeti Levéltár nemrég továbbította. Mik voltak ezek a jelzők? „Ideológiailag fejletlen”, „klerikális”, „marxista ellenes”, „illegális”, „ellenséges”...

Örültem, amikor 1952 őszén elkezdhettem tanítani egy dunántúli kisváros gimnáziumában. A következő évben már Pécsen éltem: megnősültem. Tizenegy évig egy társbérleti lakás volt az otthonunk. Ide született mindkét gyerekünk. 1956-ban egy egyéves fiúgyerek apja voltam. Ott voltam tanítványaimmal a tömegben, amikor a Nádor Szálloda tetejéről leverték a vörös csillagot, de úgynevezett forradalmi eseményekben, harcokban nem vettem részt. Megnéztünk egy, oroszoktól elhagyott, üres lakást, de arra már nem került sor, hogy ki is igényeljük, be is költözzünk.

Érzékenységem inkább az „események” után ébredt föl bennem. Amikor újra elindult a tanítás, az egyik nyelvtanórán egy szokatlanul hosszú körmondatot – Illyés versét – olvastam föl „nyelvtani elemzés” céljából. Egy másik alkalommal a népköztársaság új címerére tettem ironikus megjegyzést a tanári szobában, amiért egyik kollégánóm följelentett. Valamiféle naivitás élt bennem. Hittem a „személyi kultusz” korszakának végében, az „olvadásban”, a „konszolidációban”. Nem tudtam a kivégzésekről, a három per hármas ügyosztály létezéséről és működéséről, a továbbélő aktákról. Tanári munkámra soha egyetlen elismerést, kitüntetést nem kaptam, de 29 évesen, pártonkívüliként 1959-től a pécsi írók bizalmából a Jelenkor című irodalmi és művészeti folyóirat szerkesztője lehettem. A főszerkesztői székben is naiv voltam. Hittem József Attilának: „Az én vezérem bensőmből vezérel!” Rá is fizettem. 1964 nyarán elért – ahogy egy „zárt, bizalmas, számozott” jelentés fogalmazott – „a főszerkesztőcsere indokoltsága”. Mentem vissza tanítani. És írtam a könyveimet. Azt éreztem, hogy az irodalomban van téma és terület, ahol érvényesen, ön-

feladás nélkül megszólalhatok. Tudtam arról, hogy létezik három tabu, amit kritikával nem érinthetek. Ezek az internacionalizmus (a Szovjetunióhoz való hűség, a megszállás ténye), a többpártrendszer kérdése (a demokrácia) és az a kifejezés, hogy 1956 forradalom és szabadságharc volt. De írhattam könyvet hitem és meggyőződésem szerint Kodolányiról, Nagy Lászlóról, Illyésről, Piliinszkyről – azért csak ezeket említem, mert ezek 1989 után változatlan szöveggel új kiadásban is megjelentek.

1989 után – mondom. Mert ami akkor is azóta a társadalmi, a politikai és a gazdasági életben bekövetkezett, azt magam is korszakhatárnak, a rendszerváltozás kísérletének tartom. A hangsúly a „kísérlet” szón van. Mert optimista vagyok a történelem egészének alakulásában A („a világ előre megy”, „reményünk: az üdvösség”), de borulató vagyok a részletekben, az eszmények, a nemes célok megvalósulásában, a rosszra hajló („manipulálható”) emberi természet miatt. Azt is mondhatnám, hogy realista vagyok. Vagy kissé fennköltebben fogalmazva: hiszek a jóság, a szépség és az igazság értékében, de a valóságot dialektikusan szemlélem: az érték mellett az értéktelenség is jelen van az életben, a gonoszság, a rútság és a hamisság is valóságos fizikai, anyagi erő.

1956 óta ötven év telt el. Nem hiszek abban, hogy a történelem megismétli önmagát, de történelmi párhuzamok, történelmi tanulságok léteznek. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kirobbanása után ötven évvel 1898-at írtak. Túl volt az ország az önkényuralmon, a Bach-korszakon, a kiegyezésen, a millennium görögtüzén. A magyar századvég a „boldog békeidőket” élte. Néhány veterán 48-as honvéd kitűzte Damjanichtól kapott kitüntetését. De Széchenyi, Petőfi, Arany már nem élt. Csak Jókai írta romantikus hangú, a múltat megszipító, fellegekbe emelő regényeit, és szerkesztette Rákosi Viktorral és Bródy Sándorral együtt a Révai testvérek kiadásában megjelent, vaskos negyvennyolcas emlékkönyvet. 1898 Magyarországa nagyon más volt, mint 1848 Magyarországa.

És 2006 Magyarországa? Aki 1956-ban tízéves volt (s akinek talán vannak az akkori időkről személyes emlékei), annak ma hatvanévesnek kell lennie. A hatvan éven aluliaknak, a magyar társadalom nagyobb részének 1956-ról nincsenek személyes emlékei. Az a magyar társadalom, amelyik ma ünnepel, emlékbeszédet mond és megemlékezést hallgat, szobrot állít – egy egészen más társadalom, mint amelyik a forradalom megélője, részese és tanúja volt.

Gondoljuk el: Pál apostol Krisztus evangéliumát hirdette szerte Kis-Ázsiában és a görög félszigeten, Korinthoszban és Tesszalonikiben, és néhány száz év múlva mégis mivé lettek ezek a területek? A szent gyülekezetek, a keresztény közösségek helyén a mohamedán hit győzedelmeskedett.

Egy '56-os dokumentum van előttem. Ötven éve apám küldte el Kanizsáról Pécsre. A nemzetiszínekkel keretezett, kétoldalas nyomtatvány 1956. október 29-én kelt, és a „Nagykanizsai Városi Nemzeti Bizottság” határozatát tartalmazza. A határozat tizenkét pontba foglalja a közvetlen tennivalókat. A bevezető részben a két legfontosabb követelést fogalmazza meg. Az egyik: „a Magyarországon állomásozó szovjet haderőnek az ország területéről történő leg-rövidebb időn belüli kivonása”. A másik: „szabad és titkos választások útján megválasztott és több párt képviselőiből alakult országgyűlés döntsön az or-

szágos jelentőségű kérdésekben". Ha ezeket a követeléseket nézem, azt kell mondanom: mára megvalósult 1956 két fő célja, a nemzeti függetlenség és a demokratikus népképviselés.

Megvalósult?

Hajdan volt ellenzékiként (a létezett szocializmus ellenségeként) miért érzem magamat ismét ellenzékben lévőnek? Miért találok magamat ma ismét a gyengék, az erőtlenek, a kiszolgáltatottak, a szegények, a magányosak, a munkanélküliek, a hajléktalanok mellett? Számomra ezek a szavak: jobboldali és baloldali, konzervatív és liberális, semmit sem jelentenek. Csak azt tudom, hogy megbélyegezni, „ölni” lehet velük. Ellenséget kreálni. Miként valamikor ezekkel a szavakkal (mert volt idő, amikor ezek éltek): klerikális, reakciós, osztály idegen, kulák. Az én szótáramban ezek a fogalmak találhatóak: érték, tisztesség, részvét, alkotás. És hiányoznak ezek: érdek, haszon, hatalom, siker, érvényesülés.

Miként az árulást (a beszervezést), azonképpen a hatalom kísértését (a párttagságot, a pártpolitikát) is sikerült elkerülnöm. Maholnap betöltöm a hetvenhatodik évet. Túl sok meglepetés a politikai életben már nem érhet. Ismerem, megtanultam a Szovjetunió Kommunista Pártjának történetét. Tudom, milyen módon, milyen eszközökkel kívánták legyőzni a bolsevikok a mensevikeket. A többség a kisebbséget. Én kisebbség maradok.

Ismerem a televízióval, internettel agymosott populáció reagálásait.

Emlékezem 2004 adventjének döntésére, a hibás kérdésre adott elhibázott válaszra.

Van ok, ami keserűségemet vagy inkább szürrealizmusra hajló, képzeletemet és érzékenységemet táplálja.

Az oroszok kivonulásakor a megyei könyvtár volt a munkahelyem, gépkocsivezetője mondta: „Miért kellett kihajtani őket? Ha nem mennek el, ha nem hagyják ránk az üres, lepusztult laktanyákat, most süthetnének nekik jó pénzért a jó magyar lisztből a jó magyar kenyeret.”

Frissen vasalt fehér ingben, jól öltözött nagytőkések és bankárok éneklük te-le tüdővel: „Föl-föl, ti rabjai a földnek...”

Olvasói levélben javaslat az iskolai erkölcsi oktatásra: „Jó, jó, szép a tízparancsolat. De az órákon csak a törvény negyediktől a tizedikig terjedő pontjaival kell foglalkozni.”

...Reménykedve várom a történelmi évforduló megünneplését. Lesznek majd tömegek, ünnepi beszédek, kitüntetések, alkalomra komponált vers és zene, szobor és film. De még inkább legyen belső csönd, béke és emlékezés. Szülessen meg a lélek ünnepe. Minden emberben külön-külön.

Jankovics Marcell

Ötven év kétszáz sorban

Ha jubileum, válogat az emlékezet

1956 nyara. A magyar nemzeti bankosok hűtlenségi perében életfogytiglani börtönre ítélt, 'odabenn' agyvérzést szenvedett édesapám kegyelmi kérvényét elutasítják. Indok: különösen veszélyes. A betegségére való tekintettel a büntetését leszállítják nyolc évre.

1956 ősze. Pannonhalmán megkezdem a gimnázium II. osztályát. A soron következő három évben a diákothton dekorációja nagyrészt az én feladatom.

1956. október vége. Felbolydul az iskola. Söveges Dávid igazgató azzal próbál lecsendesíteni bennünket, hogy kijelenti: mi közünk ahhoz, hogy Budapesten két kommunista banda öli egymást? A következő napokban változik a véleménye. Részt veszünk a falu forradalmi ünnepén. Ledöntjük a szovjet emlékművet.

1956. november 1. Szabadságharcosok Luka László politikai elítélt segítségével kiszabadítják a Kozma utcai gyűjtőfogház politikai foglyait, köztük apámat. Ötvenéves, hat évet 'ült'.

1956. november 4. után. Édesapámat orvos barátja kórházba 'dugja'. Az érte jövő civil belügyesek nem találják anyja lakásán. (A kitelepítés óta nincs saját lakásunk, szétszórta, rokonoknál lakunk.)

Iskolánknál meg-megállnak a Nyugatra menekülők. Közöttük három Corvin közti harcos egy félig szétlőtt Pobjedán. A felsős diákok közül sokan nekivágnak a határnak.

1956. december. Nővérem és három unokatestvérem az anyjukkal

disszidál. Apám telefonon kéri, hogy ne menjek utánuk.

1956. december 10. A fűtés és áramszolgáltatás akadozása miatt hazaküldenek. Szüleimet és engem itthon maradt nagybátyám fogad be.

1957. eleje. Apámnak utólag harmadolják a büntetését, de rendőrségi felügyelet alatt marad. Gyógyíthatatlan betegsége miatt rendes munkavégzésre alkalmatlan.

1957. március. A MÚK miatt ideges kormány orosz katonákat és magyar karhatalmistákat küld Pannonhalma 'ellen'. Az épületre ágyú és géppuska szegeződik. Általános házkutatás és testi motozás. Söveges Dávid igazgatót a matracában talált '56-os versek miatt letartóztatják. (Három évet kap.) Egy orosz kiskatona tényleg azt hiszi, hogy Szezenben van. Egy karhatalmista sorozatot ereszt iskolatársunk faláába, mert az a felszólítás ellenére nem volt hajlandó kijönni a szekrényből. Az egyik nyomozó a fiókomban talált műanyag Kossuth-címer szegélyéről letöri a gyászszalagot.

1957. április. Egy osztálytársam két rendőrré félhangosan azt mondja séta közben: 'Kádár-huszárok'. Mindkét rendőr haptákban állt a szovjet emlékmű ledöntésekor. Beviszik a gyórszentmártoni őrre, és gumibottal dagadtra verik mindkét kezét.

1957. Augusztusban kocsikísérőként dolgozom. Tankönyveket hordunk ki budapesti és főváros környéki iskolákba.

1958. Augusztusban figuránsként dolgozom. Napközben kútvízen és Munkás cigarettán élek.

1959. május. Elkészítem osztályunk érettségítáblóját. Pannonhalmán kitűnő érettségi vizsgát teszek annak ellenére, hogy az állami érettségielnök (a „Foxy-Maxi” – a Marxista-leninista Egyetem – igazgatója) azoknak a magyar írásbelijére közepes jegyet ad, köztük nekem is, akik nem a munkásmozgalmi, hanem a hazafias témát: a *Himnusz*, a *Szózat* és a *Nemzeti dal* összehasonlító elemzését választották. Hárman voltunk ilyenek.

1959. június. Felvételizem a Budapesti Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karára. Elutasítanak. Az értesítésben ez áll: „Nem felelt meg.” Mikor a dékáni hivatalban közlöm, hogy ez nem igaz, azt válaszolják, hogy „Na jó, akkor hely hiányában nem vesszük fel.” (Pannonhalmi diákokat csak több próbálkozás után vettek fel egyetemre.)

1959. július 27–1960. szeptember 17. Az Erőműjavító és Karbantartó Vállalat Anyagvizsgáló Laboratóriumának a betanított segédmunkása vagyok. Megtanulok különféle gépeken dolgozni. 1440 forint a bérem. Délutánonként segíték a szüleimnek háziipari szövetkezeti munkájukban (például zacskót ragasztani). Munkahelyi főnököm, Becker István három hétre fölment a segédmunka alól, hogy lerajzolhassam a labor összes munkatársát.

Édesapám azt tanácsolja, lépjek be a KISZ-be, akkor majd fölvesznek az egyetemre. A KISZ-be sem vesznek fel. Az egyetemi felvételi alkalmával pedig már a szóbelin közlik: ha nem tudom bizonyítani, hogy apám ártatlanul ült, ne is próbálkozzak többé. Osztálytársaim közül csak nekem nincs felsőfokú végzettségem.

1960. szeptember 19-én a szerencsémnek és jóindulatnak köszönhe-

tően felvesznek a Pannónia Filmstúdióba fázisrajzoló gyakornoknak. Egyetlen feltétel, amit Matolcsy György, az akkor még csak rajzosztályként elközlönült rajzfilmstúdió osztályvezetője és Kozma Anna személyzetis bizalmasan kér tőlem, töröljem ki életrajzomból a 'petty'-eket. Máig ott dolgozom.

'60-as évek eleje. Ha hárman beszélgetünk a Kalefen (Moszkva téren), odajön a rendőr és azt mondja: „Ne csoportosuljunk!”

A házmesterünk unokája rendőrségi besúgó. Ezért egyszer majdnem agyonverik.

Egy taxis, aki felismer, amikor másodszer visz haza éjjel, elmondja, hogy miután kiszálltam, a sarki rendőr megállította és kifaggatta felőlem. Hol szálltam be, részeg voltam-e, mondtam-e valami 'említésre érdemes'-et, mennyi borralalót adtam stb.

Vállalati kirándulásra megyünk Jákra, Kőszegre, Szombathelyre. Határsávengedélyt kell kérvényezni a rendőrségen.

Pelyhedző szakállam láttán egy rendőr igazoltat. Mivel a személyi igazolványomban borotvált a képem, elteszi az igazolványomat a következő szavak kíséretében: „Én most lassan elindulok az őrsre. Nagyon ajánlom, hogy mielőtt odaérek, sima képpel jelentkezzen nálam.”

A szórakozóhelyeken állandóan razziáznak; de még a presszókban is. A margitszigeti Casinóban és másutt a civil ruhás nyomozók azzal szórakoznak, hogy azokat a fiatalembereket, akiken csónadrág van, kivezetik a vécébe, és ott azt követelik tőlük, hogy a húgyos kőpadlón állva, cipőn keresztül húzzák le a nadrágjukat. Ha nem megy, a náluk lévő borotvával felhasítják a nadrág szarát.

Belvárosi presszókban egy rendőrségi provokátor arra próbál rávenni

többedmagammal, hogy éjjel menjünk horogkereszteket mázolni a házfalakra.

A külföldről küldött rock and roll lemezek rendszeresen ripityára törve érkeznek meg.

1964. Komlós János, akinek a felesége a filmstúdió párttitkára, Görgey Gábert ajánlja be dramaturgnak.

Először kérek és kapok nyugati országra szóló turistaútlevelet. Útlevélkérelmemet sohasem utasították el, édesanyámat azonban 1968-ig Lengyelországba se engedték kiutazni. (Akkor Svájcban élő nővéremmel úgy tervezték, hogy ott találkoznának.) Apám halála után, 1970-ben már kiengedik hozzá az USA-ba is.

Hatvanas évek vége. A stúdióvezető korábbi, 1965-ös rendezői ki nevezésem érvényességét ahhoz köti, hogy elvégzem a Foxi-Maxi esztétika szakát. Olyan színvonalatlan, hogy az első félév után otthagynom. Nem ér retortzió érte.

Ekkortájt egy amerikai turistával készült interjút hallgatok a rádióban. Arra a kérdésre, hogy mit szól Magyarországhoz, visszakérdez: „Amerikában annyi nagyszerű dolog van. A magyarok miért pont a Coca-Colát, a rágógumit, a farmert és a sztriptízt vették át tőlünk?”

Egy november 7-i vállalati bulin egyik mozigépész kollégám, aki egyébként, hozzá nem illő módon, mindig kalapban és bőrkabátban járt, részegen sírja el a vállamon, hogy a belügy besúgója.

1973. Elkészül a *János vitéz*. Tanulságos a nemzetközi utóélete. A szovjet filmátvevő bizottság a filmet nacionalistának ítéli és nem veszi át (a tíz másodpercig látható trikolór miatt, mely a zöld törököket lehengerlő, fehér lovon ülő piros huszárokból alakul ki). A Hanna and Barbera cég megveszi a forgalmazás jogát angolszász

nyelvterületre, örök időkre, majd mint piaci vetélytársat eldugja a raktár félre-eső zugába, nehogy valahol valaki véletlenül levetíthesse. Kínában látja vagy négyszázmillió ember. 1994-ben a pekingi Tian-tan Hotel halljában, liftjében a film zenéjét hallom halkán szólni.

1974. *Sisyphus* című filmemet az amerikai filmakadémia Oscar-díjra jelöli. Az eredményhirdetésen ott van Szabó István filmrendező (nincs jelölt filmje). Én nem.

Több mint harminc nemzetközi díjam közül egyetlenegyét vehettem át személyesen, azt is szocialista országban. Ezt úgy érték el, hogy a nevezésekről nem tájékoztattak, a fesztiválok meghívóját vagy egyáltalán nem, vagy későn továbbították a címemre. Néhányszor tagja lehettem ugyan magyar filmesdelegációnak, de a magyar felet terhelő költségeket nekem magamnak kellett állnom és valutáról nekem kellett gondoskodnom – amire viszont nem volt törvényes mód. Hogy mégis sok fesztiválon vehettem részt, annak köszönhettem, hogy ‘dolgozni’ is hívtak, például zsűritagnak.

1970-es évek közepe. A stúdióvezetés be akar léptetni a pártba. Kertelés nélkül mondok nemet. Bene Éva, az ORFI ma is aktív, az MDF-ben politizáló orvosa akkoriban a II. ker. párttitkáraként személyesen keres föl, hogy rábeszéljen.

1977. Cannes. Arany Pálmát nyerek rövidfilm kategóriában. A díjamat Monica Vitti (!) kacsójából átveszi Föld Ottó, a Mafilm főgyártásvezetője, akkor talán már vezérigazgatója. A másnapi Nice Matin a Monicának kezelt csókoló Föld Ottó képe alá az én nevemet írja.

Ettől kezdve mint újsütetű híreséget engem is megkeresnek ellenzékiek, hogy tiltakozó jegyzékeket írsanak alá velem. Mindig sokadik len-

nék a sorban, ezért módomban van megnevezni, kikkel írni alá. (Ezzel kapcsolatban ugyanazt az elvet vallottam, mint fontos megnyilatkozások tárgyában. Nem az számít, mit mond, hanem hogy ki mondja.) Ezért aztán csak egyszer írok alá politikai tiltakozást: a Bős–Nagymaros vízlépcső ellen. A Charta '77 aláírása miatt Szörényi László irodalomtörténésznek, a Pannónia szerződéses lektorának felmond a stúdióvezető.

1978. Kossuth-díj. Megerősített információ szerint Pozsgay Imrének köszönhetem. Aczél György kihúzta a nevemet a listáról, Pozsgay miniszter visszavetette. Olyan kiválóságokkal együtt kaptam meg, mint a 'rabszabadító' Darvas Iván, Dózsa Imre, Durkó Zsolt, Eck Imre, Galgóczi Erzsébet, Kántor Sándor (fazekas népművész), Kocsis Zoltán, Ránki Dezső, Sára Sándor, Szabó Magda, Vigh Tamás. Kegyelmi pillanat! Meghívják a díjkiosztás utáni április 4-i állami ünnepségre. A meghívást telefonon lemondok. (Május 1-jén sem vonultam fel soha.)

Ekkortól egészen 1993-ig minden hónap első szombatján 'szalont' tartunk. Nagyjából tudjuk, kik a hozzánk járó informátorok, hangulatjelentők. Előfordul, hogy rendőrautó áll a ház előtt, de soha nem zaklatnak. Valószínűleg azért nem, mert a szalonunk tényleg nyitott (open house, ahogyan angolul nevezik), könnyen jutnak hozzá minden információhoz. Ismeretségi körünk rendszerváltozást követő szétszakadása miatt kell nyitott ajtónkat bezárnunk.

1980. Meghal Komlós János. A temetésén Görgey Gábor búcsúztatja.

1981. Barátaimmal létrehozuk a Március 15. Társaságot. Oka, hogy legalább magunk között méltón tudjunk ünnepelni. Az utcán még mindig verik és begyűjtik a hozzánk ha-

sonlókat. Célja viszont, hogy minden március 15-én kitüntessük azokat, akikről baráti kuratóriumunk azt gondolja, hogy sokat tesz a nemzetért. Íme az eddig kitüntetettek névsora: Katona Tamás (1981), Somogyi Győző (1982), Makovecz Imre, Sára Sándor (1983), Kallós Zoltán (1984), Beke Pál (1985), Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes, Ráday Mihály (1986), Czeizel Endre (1987), Glatz Ferenc (1988), Varga János (1989), Tőkés László, Chrudinák Alajos (1990), Halmy Miklós, Fodó Sándor (1991), Kozma atya (1992), Gelu Păteanu, Erdélyi Zsuzsanna (1993), Kunkovác László (1994), Duray Miklós (1995), Czako Gábor (1996), Hermann Róbert (1997), Melocco Miklós (1998), Molnár Tamás (1999), Szakály Ferenc (2000), Méry Gábor (2001), Anthony Gall, Kassai Lajos (2002), Berecz András (2003), Oláh János, Mezey Katalin (2004), Szörényi Levente (2005), Nagy Gáspár (2006).

1986 (?). Az utolsó szocialista választás éve. A II. kerületi Tanács vb-titkár asszonya felkér, hogy induljak a Hazafias Népfrent képviselőjelöltjeként. A felkérést elhárítom.

1989. Elkezdődik *Az ember tragédiája* animációs filmváltozatának a gyártása.

1994. A választást az MSZMP egyik utódpártja nyeri. Az '56-os karhatalmista Horn Gyulával az élen az SZDSZ-szel együtt koalíciós kormány alakul.

Kilencvenes évek vége. A kihallgatási jegyzőkönyvekből és a periratokból, amint azt korábban is sejtettem, fény derül apám ártatlanságára. Megtudom továbbá, hogy egyik kihallgató tisztje Komlós János ÁVH-százados volt.

1998–2002 között a Nemzeti Kulturális Alap, majd Alapprogram elnöke vagyok.

2002. A volt MSZMP KB-tag és sztisztt személyében Medgyessy Péter alakít MSZP–SZDSZ koalíciós kormányt. Görgey Gábor kultuszminiszter kéresemre fogad, és közli, hogy nincs ugyan kifogása a munkám ellen, de az NKA jövőjét más elnökletével képzei el. Két hét múlva a Népszabadság kishírben tudósít, mi volt (mégis) a kifogás ellenem. (Nem léptem fel elég határozottan a polgári kormány NKA-átalakítása ellen.)

2003 tavasza. Belépek a Fidesz Magyar Polgári Szövetségbe. A párt kulturális tagozatának elnökségi tagjaként a Fidesz kulturális stratégiájának kialakításában működöm közre.

2003. (?) A Fidesz ORTT-elnöknek jelöl. A jelölést elfogadom, bár a fennálló hatalmi viszonyok között semmi esélyem a pozíció elnyerésére.

2004 tavasza. Sajtótámadás indul ellenem mint filmrendező és a Pannónia-film Kft. ügyvezetője ellen. A támadással párhuzamosan névtelen feljelentés nyomán nyomozás indul ismeretlen tettes ellen a Pannóniának különösen nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés vádjával. (A célpont nyilvánvalóan én vagyok. Még jó, hogy csak hűtlen kezelés a vád, és nem hűtlenség, mint apám esetében. Ezért csak három–nyolc év a büntetési tétel, amazért első fokon halál, majd életfogytiglan volt az ítélet.)

2004. június. A Fidesz képviselőnek jelöl az Európai Parlamentbe. A 18. helyen, ami csak jelképes szerepvállalás.

2004. Medgyessy megbukik, helyét Gyurcsány Ferenc volt KISZ-titkár, jelenleg milliárdos és Apró Antal leányának a veje foglalja el. Egy vezető konzervatív holland napilap szeptember végi száma Gyurcsányt mint 'Lucky Gangster'-t mutatja be.

2005. Megtudjuk az újságból, hogy a Pannónia rajz- és bábfilmeseinek III/III-asa Foky Ottó volt. Vajh miért vállalta? Nem érezte magát elég tehetségesnek?

2005. október 20. A Magyar Nemzeti Bank bocsánatot kér a kommunizmus áldozatául esett alkalmazottaitól. Járai elnök úr erről adott tájékoztatóján név szerint említi apámat.

2005. november 14. A 168 óra című lap felváltva élcelődik és háborog Járai Zsigmond lépésén. Egy véleményformáló szerint 'bankárokat' minek kárpótolni. Példaértékű csúsztatás. Apám titkárnője vagy a bank vezető jogtanácsa, akik három évet kaptak, bankárok lettek volna? Az MNB-ben banktisztviselők és nem bankárok dolgoztak. Fekete János nyilatkozatában 'inkorrektnek' tartja a bank kezdeményezését. Hát persze, 1950-ben került a bankba, amikor apámat sokadmagával kirugdosták.

2006. január 27. Gervai András az ÉS-ben megjelent tényfeltáró cikkében közlésezi, hogy Szabó István filmrendező ügynök volt.

2006. március 15. Fekete János a rendszerváltozás előtti elévülhetetlen (?) érdemeiért Széchenyi-díjban részesül.

Tizenhét év után a *Tragédia*-filmből 14 'szín' van készen. A tizenötödiken dolgozunk, de még mindig sok pénz hiányzik a befejezéshez.

A 2006. évi választáson, amit a balliberális koalíció nyer Gyurcsány Ferenc vezetésével, a Fidesz a nyolcvanadik listás helyen indít. Jelképes szerepvállalás ez is, hiszen semmi esélyem bejutni a parlamentbe.

2006. október 20. Járai Zsigmond, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, a forradalom ötvenedik évfordulójának a tiszteletére ünnepséget szervez erre a napra. Elvállaltam, hogy ünnepi beszédet mondok a rákosista rendszer nemzeti bankos áldozatai leszármazottainak a nevében.

Apám ebben az esztendőben lenne százéves.

A Babits kereste belső forma

A színikritikus Babits. Babits dráma és színház iránti vonzódásának egyik első kézzelfogható jele véletlenszerű és nagyon rövid ideig tartó színikritikusi tevékenysége. 1908-ban a premontreiek nagyváradi gimnáziumába távozó Juhász Gyula ajánlására és helyén kap színikritikusi megbízatást a Szeged és Vidéke című laptól. Ezt követően mintegy három héten keresztül, két-három naponként jelennek meg színházi beszámolóí. Tudósít többek között Jókai Mór *Az aranyember*, Csiky Gergely *A cifra nyomorúság*, Molnár Ferenc *Az ördög* és Herczeg Ferenc *A dolovai nábob leánya* című, a századelő népszerű magyar színpadi műveinek előadásáról, a *Gül baba*, Henry Bernstein *Sámson* című négyfelvonásos drámájának bemutatójáról, valamint a Thália Társaság szegedi vendégszerepléséről egy Hebbel- és egy Courteline-darabbal. S noha ezek az írások rövid időszak termékei, tárgyuk a színházi bemutatók változásának megfelelően esetleges is, egy-egy általánosítható jellemzőjük hasznos adalék lehet Babits dráma- és színházeszményének felvázolásához.

A cikkek ilyen rendre visszatérő motívuma például – mint arra Babits szegedi éveinek kutatója, Apró Ferenc figyelmeztet –, hogy szerzőjük „mindig irodalmi szempontokat keres; azt vizsgálja, hogyan terjeszti a színház az irodalmat” (APRÓ 1983:115). Babits színikritikáinak másik általános jegye irodalmiság és drámai hatás egymást feltételező követelményrendszerének szem előtt tartása. A *Sámson* előadásában is azt emeli ki, hogy hatott, méghozzá olyan rafinált módon, ami az ilyen típusú művek sajátja. Egyszerre volt képes a páholy, a karzat és a földszint közönségére hatni, az ott ülők rendkívül eltérő igényeinek, követelésének (pszichológia, vérbosszú és ordítózás, modernség és szociológia) megfelelni. A színészi játékban is, a szerep jelentőségétől függetlenül, aszerint dicsér vagy marasztal el kíméletlenül (a *Sámsonban* például Almássy kapja meg a magáét sablonos gesztusaiért), hogy a játék mennyire adekvát a darabbal és a nézőben kiváltandó hatás szempontjából (BABITS 1987 1:24–26.). Az irodalmi érték és a közönségre való hatni tudás képességének kettős követelménye fogalmazódik meg Babitsnak a Thália Társaság bemutatójáról írott rövid beszámolójában is. A *Mária Magdaléna* kapcsán néhány sorban képes a hebbeli dráma lényegét felvázolni. Ezzel összefüggésben a színészi játék természetességét, egyszerűségét emeli ki, ami lehetőséget teremtett arra, hogy a nézőhöz a súlyos gondolatok eljussanak. A Courteline-bohózzal, *A rendőrfőnök jó fiúval* kapcsolatban viszont éppen azt hangsúlyozza, hogy a darab lehetővé tette a gyors, pergő, hatásos színészi játékot, a közönség jó hangulatának megteremtését. (Uo., 22.)

A Szeged és Vidéke 1908. márciusi számában az újonnan bemutatott, *Szabad szerelem* című darabról már nem Babits tudósít. Mint március 15-i, Juhász Gyulának írt levelében beszámol róla, „...kritikusi működésem beszünt, s helyemet Domokos László foglalta el; azóta hírlapíróiddal, akikkel különben sem

nyertük meg egymás rokonszenvét, nem találkoztam, bár törött esernyőm máig is a szerkesztőségben van. Így léptem le a díszes méltóságról, melybe beiktattál: újságíróktól, színháztól hosszú időre idioszinkráziát kapva” (JGYÖM 9:173.). A sokszor sebtében készült, alkalomhoz szorosan kötődő színikritikákban megfogalmazódó gondolatok ennek ellenére fel-feltűnnek Babits drámával és színházzal kapcsolatos későbbi előadásáiban, tanulmányaiban. Ezek jelentik a meghatározó szempontot akkor is, amikor esszéiben a nagy dráma(író)i eszmények és korszakok lényegét, illetve annak érvényesülési lehetőségét kutatja a kortárs irodalmi és színházi viszonyok közegeiben.

A klasszikus dráma és színház eszménye. A klasszikus drámával és színházzal kapcsolatosan az eszményt, a mértéket mindenekelőtt Shakespeare és a görög klasszikusok jelentik Babits számára. Shakespeare korát az „érett művészi virtuozitás” korának nevezi, amelyben „talán soha oly nagy tömege a költői tehetségeknek nem jelent meg egy helyt és egyszerre”, s amelyből toronyként, mint a legnagyobb, Shakespeare magasodik ki (BABITS 1979:162–164.). Shakespeare műveiben Babits elsősorban a drámai, a lírai és az epikus elemek mesteri vegyítését elemzi, s csodálatosan intenzív hatásuk összetevőit kutatja. Az ő megközelítésében ezek a darabok még képesek voltak nagy tömegekre hatni, amiben az ismert és aktuális témán túl bizonyára az a tény játszott szerepet, hogy a „színpadi művészet még sokkal inkább a szó művészete volt, mint ma. A közönség a dikció hallgatására volt »beállítva«, s figyelme talán még sokkal frissebb, éberebb és naivabb volt, mint a mai közönségé”. Drámái oly gazdagok részletszépségekben, rejtett utalásokban és bravúros formai megoldásokban, hogy „igazában csak olvasva érvényesülnek. Egy-egy során meg kell állni, kortyonkint ízlelni, mint a jó bort”. (Uo., 173.)

Mi magyarázza hát drámaíró és közönség harmonikus kapcsolatát, a tömeghatás akadálytalan, egységes érvényesülését? „A legvalószínűbb magyarázat mégis amaz elmúlt kor magasabb műveltsége és fogékonysága, amelyet mi már megérteni és elhinni sem bírunk. Tény, hogy az utolsó három században az irodalmi kultúra folytonos hanyatlásával kell számolnunk, minden látszat s egy-egy csodálatos fölvilanás ellenére is.” (Uo., 174.) Babits szerint a jelen színházzal foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberei Shakespeare-t rendre félreértik és félremagyarázzák. Benne főként a tipikus színpadi, a főleg cselekményes elemekre, színpadi sablonokra építő írókat látják és látatják.¹ Ezzel

¹ A magyarországi Shakespeare-kultusz történetét áttekintő Dávidházi Péter szerint a két világháború közötti időszakról a különböző megközelítések mást és mást tartanak fontosnak az angol szerzőben: „A közkeletű Shakespeare-rel szemben így körvonalazódik többféle *igazi* Shakespeare: egy bensőségesen átélhető költő, egy színpadi szerző, egy neoklasszicista rétor, egy népi író” (DÁVIDHÁZI 1989a: 81.). Babits természetesen az első nézet képviselője; esszéi és fordítói alapelvei egyaránt azt jelzik, hogy „szeretve tisztelt Shakespeare-je milyen távol került a színházi előadásokon ünnepelt drámaírótól is: olvasásra szánt költeményként fordítja *A vihart*, saját költészetével bensőségesen áthatva, s legfőjebb mintegy akaratlanul tesz eleget a színpad követelményeinek. [...] A költészettel ható irodalmi Shakespeare-t Babits olyanformán állítja szembe a cselekményes színházival, ahogy a lényegét szokás a jelenséggel, sőt ahogy a valóságot a csalóka látszattal; az *igazi* Shakespeare-re így nem vet árnyékot a színházi Shakespeare kultuszának hitelfosztása.” (Uo., 82–83.) A Shakespeare-kultusz részletes feldolgozását l. DÁVIDHÁZI 1989b.

éppen azt emelik ki, amit maga Shakespeare a legkevésbé tartott fontosnak, s azt mellőzik, ami benne a legnagyobb: „a lírai és filozofikus magasságokat, a szóval való jellemzés csodás művészetét, a nyelv és a vers imponderábilis gyönyörűségeit, a leírás pazar természetbűvöletét, a millióteremtés epikai biztonságát és mély hangulatát”. (Uo., 174–175.) Az „igazi” Shakespeare Babits egyértelmű ítélete szerint a „költő” Shakespeare. Ezt az alapvető igazságot a magyar Shakespeare-kultusz elindítói, az első fordítások nagy tehetségű készítői még pontosan tudták. „Akik kezdték, lírikusok voltak és autodidakták: Vörösmarty s Arany és Petőfi. Őket nem elméletek vezették, hanem költői ösztönük. Shakespeare az ő kezükben az lett, ami igazában és eredetileg volt: költészet.” (Uo., 175.)

A másik nagy eszményt jelentő drámai korszak Babits számára az antik görög dráma korszaka. Az antik tragédiaké és komédiaké, amelyek a shakespeare-i drámához hasonlóan erőteljes tömeghatásra épültek, s amelyek, Babits szerint, éppen ezért a rémdráma, a pornográfia és az aktuális karikatúra elemeit is magukban foglalták. A görög dráma ugyanakkor a legdurvább hatásokat a legfinomabb hatások lépcsőjéül használta, de oly módon, hogy a tömeg azon fel is tudott hágni. Aiszkhülosz darabjainak legfőbb értéke, ebben a megközelítésben, természetesen a líraiság. A *Perzsák* egyenesen „didalalénekként” hat, a *Leláncolt Prométheusz* meg „az emberi vallás igazi nagy himnusza” (BABITS 1979:34.). („Himnusz, vagyis megint líra! Ez az első »drámai költemény«, a Faust-félék őstípusa.” – uo.) Az *Oreszteiában* bűn és bűnhődés korszerű tematikája jelenik meg. „Külső” és „belső” tökéletesség, világosság és modernség egysége jellemzi Szophoklész tragédiáit is. Az *Antigonénak* már a témaválasztása is Aiszkhülosz drámatárgyaira emlékezteti Babitsot. Abban hazafiasság és emberiség problematikájának első felbukkanását látja, s mintegy saját Laodameia-témáját előlegezve kiemeli: „A költő, ahogy mondani szokták, egy nő szívét teszi dilemma harcterévé.” (Uo., 38.) Az *Oidipusz királyt* sorsdrámaként elemzi. Tévedésnek ítéli, hogy pusztán a lélektani érdekesség miatt a pszichoanalízis drámáját keresik benne, hiszen az mindenekelőtt „babona, vallás és matematika különös fonadékú szöveve. A sors irracionális gyökereinek ízeit érezzük. Micsoda ellentét forma és tartalom közt!” (Uo., 39.) Reinhardt cirkuszban megrendezett, modern *Oidipusz királyt* éppen azért marasztalja el, mert ott az eredendő antik hangulat, a klasszikus stilizálás nem szervesen vegyül a modern hatásokkal, a modern naturalizmussal. A hatás uralkodik mindenben, de ennek a szinte fizikai hatásnak semmi köze a görög tragédiához. A színészek nem verset mondanak, nem domborítják ki eléggé a strófát és antistrófát, az ütemes beszédet. Pedig Babits szerint: „Az ütemes beszéd! Nekem úgy tűnik fel, ebben áll a kulcsa a klasszikus tragédiának” (BABITS 1978 1:205.). Minden sort külön, hatalmasan kell ejteni. „Minden sor egy nehéz faragott kő, törhetetlen; egymás után gurulnak a lelkünkre. Mint a görög sorok.” (Uo.) Itt nincs szükség az indulatok természetes kifejezésére, mimikára, a hagyományos értelemben vett színészi játékokra, a fényhatásokra, hiszen a klasszikus görög tragédiák bemutatása sem igényelt ilyesfajta eszközöket. „Itt csak egy hatalmas költeményről van szó, melyet roppant számítással és művészettel alkotott szerzője, az életet nem utánozva, hanem stilizálva és zenésítve: Úgy is kell játszani.” (Uo., 206.) Ez a dráma, noha hatásában izgalmakat akar kelteni,

mindvégig nyugodt és kiszámított, szimmetrikus (zenei) és érdekfeszítő; az előadásnak, Babits szerint, ezt a rejtett szellemiséget kell(ene) közvetítenie.

Hogy Babits antikvitás iránti rajongása mennyire nem differenciálatlan, s hogy felfogása mennyire határozott, azt jól mutatja a *Könyvről könyvre* sorozat Euripidész művészetéről szóló darabja. Euripidészt, másik két kortársával szemben azért marasztalja el, amiért Reinhardtot is: a könnyűségéért, az olcsó és durva hatásokért, a közönségnek tett engedményekért. Megítélése szerint Euripidész világa nem az a súlyos világ, mint Aiszkhüloszé. Nem olyan mély, mint Szophoklészé, érdekessége pedig átlagérdekesség, ami a szerelem és házasságtörés problematikája körül forog. Vagyis, amit Babits véleménye szerint a kortársak – tévesen – modernnek tartanak, s ami Dumas, Ibsen, Strindberg és Wedekind témája is. Ez pedig nem más, mint olcsó népszerűség, „valódi modern, színpadi barbárság”, amit Babits – Nietzsche-re és Arisztophanészre hivatkozva – határozottan elutasít (BABITS 1978 2: 27.).

A modern dráma és színház eszménye. Véletlenszerű, de sokatmondó az az egybeesés, hogy a korszak legátfogóbb és legszínvonalasabb drámaelméleti és -történeti munkája és Babits két legjelentősebb drámakísérlete, illetve -törredéke ugyanabban az esztendőben jelenik meg. 1911-ben adják ki a fiatal Lukács György *A modern dráma fejlődésének története* című nagy ívű dolgozatát, ekkor lát napvilágot Babits második verseskötete és benne a *Laodameia*, s ekkor teszi közzé a *Nyugat A második Ének* befejező részét.² Jelképes és jelentős ez az egybeesés azért, mert a két, pályája elején járó tudós és művész drámáfelfogásában, drámai és színházi tárgyú gondolataiban meglepően sok a hasonlóság. Nemcsak a klasszikus tragédia iránti vonzódás kapcsolja őket össze, hanem a modern dráma és színház, valamint a magyar dráma és színház helyzetének értékelése, sőt a helyzetelemzés kapcsán levont következtetések rokon volta is. Az antik görög és az angol reneszánsz dráma eszményítése csakúgy, mint a magyar drámairodalmi hagyomány, pontosabban hagyomány nélkülség megítélése, dráma és színház egymástól fokozatosan elágazó fejlődéstörténetének elemzése, az üzletszerűvé váló, kommercializálódó színjátszás és az esztétikailag értékes, irodalmi dráma közötti egyre mélyülő szakadék megmutatása, illetve az annak áthidalására kínálkozó, csekélynek látszó lehetőségek számbavétele.

Lukács könyvének első fejezetét a drámai műnem elméleti kérdéseinek szenteli.³ A számunkra most fontosabb második fejezetben a modern dráma helyzetének általános jellemzésére vállalkozik. Megközelítésében a modern polgári dráma alapvető sajátossága, hogy – a drámatörténet során először – nem a tömegeket, színpadot és közönséget kölcsönösen átható és eggyé forrasztó közös, misztikus, vallásos érzésekből nőtt ki. Ezzel függ össze az a másik alaptulajdonság, hogy a modern drámának ugyanakkor egy régebbi drámaforma hatása alatt kialakult színházi viszonyhoz, állapothoz kell alkalmazkodnia. Míg korábban drá-

² Babits és Lukács kapcsolatáról I. SIPOS 1976, FÖLDÉNYI F. 1980, HERMANN 1985, SZERDAHELYI 1988, ÉLES 1996.

³ Lukács drámaelméletéről I. BACSÓ 1979; BÉCSY 1982; Poszler György: *A történetfilozófia műfajelmélete – a műfajelmélet történetfilozófiája* = POSZLER 1983:119–251; Fehér Ferenc: *A dráma történetfilozófiája, a tragédia metafizikája és a nem-tragikus dráma utópiája. Válaszutak a fiatal Lukács drámaelméletében* = FEHÉR–HELLER 1995:68–115.

ma és színház egymásra hatott, együtt létezett és változott, addig mostanra dráma és színház útjai különváltak. A kortársi színpad nem alkalmas terepe a modern drámának: „A valóságban nincsen már meg a drámai formát meghatározó tömegérzéseknek megfelelő valóságos tömeg. Az igazi modern színházat mindig csak nagy küzdelmek árán lehet a nagyközönségre rákényszeríteni. Csak megalkuvások árán lehet fenntartani, mert a mai közönség a lényegeset is elfogadja ugyan néha egyebek között, ha mással van vegyítve, de az magában nem állhat meg soha. Az Erzsébet-korban – a görögökről nem is szólván – nem volt ez a különbség” (LUKÁCS 1978:67.). Sőt, a könyvdráma azt a lehetőséget kínálja, hogy a dráma(író) kitérjen a színpaddal vívandó küzdelem elől. Ez pedig dráma és színház elszakadásának véglegessé válását jelent(het)i: „A könyv lehetővé teszi a dráma számára az egyedít az általános, a differenciáltat a primitív, az intimet és hangulatszerűt a hangosan monumentális, az intellektuálist az érzéki, a lassan beállót a vehemensen közvetlen helyett.” (Uo., 72–73.) Dráma és színház különválásának tehát stílusbeli következményei vannak, s ennek alapvető oka, hogy az a modern kultúra, amelyből az új dráma táplálkozik minden eddiginél intellektuálisabb. Ez a tény pedig egyfelől szintén a tömeghatás ellen hat; a befogadó tömeget meg is osztja, lehetetlenné téve nagy tömeg előtt a modern dráma közvetlen és erős hatását. Másfelől az intellektualizálódás mindinkább és szükségyszerűen arisztokratikussá is avatja a drámát: „Mindig exkluzívabbak, nehezebben megérthetők, az élvezővel szemben nagyobb és magasabb rendű igényeket támasztók lesznek a darabok.” (Uo., 74.) S ez ellen nem nyújthat megoldást az úgynevezett intim- vagy kamaraszínházak elterjedése sem.

Könyvének további fejezeteiben Lukács elemzi azokat a modern drámái próbálkozásokat, amelyek ezt a dráma és színház viszonyában létrejött elentétet oldani igyekeznek. A gyakorlati elemzést követően azonban megint csak azt kénytelen megállapítani, hogy a naturalizmus után, mely színpad és irodalom közelítését célozta, „a mai dráma mindig erősebben leszorul a színpadról. A legfiatalabbak, a nem nevesek alig kerülnek színpadra, és az idősebb nemzedék – [...] – minél magasabbra viszi költői fejlődése, annál jobban leszorul róla”. (Uo., 539.) Ebben a helyzetben a modern dráma megteremtése, illetve megteremtődése számára két fő irány követése, esetleg társítása látszik lehetségesnek: „Közeledés a tragédiához (a tragedia classique stílusához is közeledve) és távolodás tőle, egy erős érzékiségű képek és mély lírikus hangulatok alkotta életmisztérium felé (vagy esetleg: tragédiáknak csak intellektuális lírikus tükrözése felé). Talán igazuk lesz ama legfiatalabb írónak, akik hisznek a kettő szintézisének lehetőségében, de eddig még nem jött létre semmi, ami kétségtelenül sikerült voltával ennek bizonyága lehetne.” (Uo., 579.)

Könyvének utolsó fejezetében Lukács az elméleti és történeti áttekintés után megpróbálkozik a magyar dráma történetének és jelenkori helyzetének áttekintésével is. Abból indul ki, hogy a drámatörténetben magyar dráma(író) meghatározó szerepet soha nem játszott. Az utóbbi évek magyar drámái sikerei „csak magyar színdarabkivitel jelentettek; irodalmi jelentőségük, a dráma stílusát előbbre vivő erejük és hatásuk ezeknek a daraboknak nem volt” (uo., 581). Ráadásul a magyar drámára, az epikával vagy a lírával ellentétben, mindig is az alacsonyabb rendű írók, a mesteremberek hatottak inkább, mint a fejlődést meghatározó nagy egyéniségek. „A görög tragédia szigorúan és mélyen

egyszerűsítő ereje nálunk nem szerepelt soha. A nagy német stílusküzdelemből nem éreztünk semmit. Még Shakespeare hatása is – csakúgy, mint Franciaországban – felszínes volt: az hatott benne, ami a francia romantika rémdrámájához közel álló, belül mindig üres, erős hatásaival rokon vagy rokonnak képzelhető volt.” (Uo., 582.) A magyar filozófiai kultúra hiánya miatt maradt Kátóna József műve minden drámai ereje, Madách *Tragédiája* minden gondolatgazdasága ellenére, lényegében véve epikus alkotás. Kivétel csak Vörösmarty, akinek *Csongor és Tündéje* „...a magyar dráma legelőbb, talán egyetlen igazán organikus alkotása. Mégpedig olyan, amelynek nem kellene egyedül állnia, folytatás és követők nélkül.” (Uo., 585.) A XIX. század közepétől a magyar drámaírókat és drámákat csak az különbözteti meg egymástól, hogy mely külföldi stílusirányt követik. A legfiatalabbak pedig a magyar drámairodalomnak ezt a szolgálai gyakorlatát folytatják. Tevékenységük, Lukács szerint, nem sok jóval kecsegtet. Könyvének befejező és összegző mondataival ezért csak kétségeinek adhat hangot: „Csak a legkülsőlegesebb színpadi technika ügyesebbé válásáról számolhatunk be mint fejlődésről. És ezt a fejlődést magára a drámára csak veszedelmesnek lehet látnunk: féltő, hogy a »színpadművészet« éppen úgy maga alá fogja temetni költőinknek azt a részét, akik igazán drámaírók lehetnének, mint ahogy egy ideig a közönyösség tartotta őket távol attól.” (Uo., 600.)

A modern dráma és színház helyzetét értékelve Babits is arra a következtetésre jut, hogy a drámai kultúra története a folytonos hanyatlás története. A *színpad válsága* című összefoglalásában a modern dráma és színház válságát három okra vezeti vissza. Az első ezek közül, hogy a modern dráma nem a shakespeare-i népdráma, hanem a francia udvari dráma hagyományait követi. Nincs köze a klasszikus dráma kollektív szelleméhez. Egy-egy társadalmi réteg vagy probléma drámája csupán, ahelyett hogy „az” ember drámája kívánna lenni. Ezen a színpadon a nagy példaképek, Shakespeare és Szophoklész csak megtúrt vendégek lehetnek. A színház ugyan az embereket összekapcsoló közös érzés, vallásos világnézet híján is megpróbál tömegekre hatni, de hatását a destruktív, kritizáló jelleggel, a pusztító logikum érvényesítésével képes csak elérni (lásd Shaw és Pirandello drámái), ami szükségszerűen minőségi süllyedést eredményez. A drámát a szellem és élc virtuóz játéka, az üres technikai bravúrok és a mulattatás hatja át.

A válság második okát Babits abban látja, hogy a naturalista örökség, amelynek segítségével a modern irodalom pszichológiai mélységekig jutott el, a regényforma számára adekvátabb forma, mint a dráma számára. Az az író, aki mégis a drámai formát választja, vagy leegyszerűsít, vagy erőltetett szimbolizmusra kényszerül (lásd Ibsen, Maeterlinck drámái vagy az expresszionista próbálkozások). A modern dráma így egyre inkább eltávolodik a nagybetűs élettől, költészettől, színháztól. Akiknek életlátása és -ábrázolása a legdrámaibb, idegenkednek a drámai formától.

A harmadik, legsúlyosabb ok végezetül az, hogy a modern színpadi művészetet nem irodalmi célok alakítják, hanem elsődlegesen a siker szempontja: „Kultúra és irodalom mind kevésbé érdeklik korunkat: kábulatra vágyó barbár tömegek kora ez. A mai színháznak az író teljesítménye legfeljebb eszköz, melyet a saját céljai szerint felhasznál, de mely által semmiben sem érzi kötve magát. Ez a szellem testesült meg például Reinhardtban, aki nem habozott a világirodalom

legnagyobb remekműveit pusztán anyagként kezelni, a színpadi hatás törvényei szerint szabadon idomítva. A színpad nem interpretálja többé a költői alkotásnak, s esze ágában sincs annak intencióihoz alkalmazkodni. Ellenkezőleg: az írótól kíván feltétlen alkalmazkodást, a rendező fontosabb személy lévén az írónál, s minden színházi est oly kollektív munka eredménye, melynek sikerében az író teljesítménye csak nagyon alárendelt szerepet játszhatik. Az íróra nézve ilyen munkában (nyereséget remélve) részt venni: prostitúció.” (BABITS 1978 2: 206.)

Mára a drámának, miként Babits ehhez *Dráma* című elemzésében hozzáfűzi, lényegében két alapformája alakult ki. Az egyiket csak a párbeszédes forma, a külső színpadiasság teszi drámává, egyébként regénynek vagy irodalmiatlan műnek is lehetne nevezni (lásd a modern társadalmi dráma vagy a színházak műsordarabjainak java része). A másik, a „valódi dráma”, mely még őrzi belső forma és tartalom, irodalom és színpad, színpad és vallás hajdani egységét, de amely éppen ezért, a megváltozott körülmények miatt „...nem feltételezi a színpadi formát, sőt manapság már leggyakrabban nem színpadra szánt vagy egyáltalán nem is párbeszédekben írt mű. A léleknek dráma, nem a fülnek, szemnek.” (Uo.) A ma drámaírója számára úgy vetődik fel a kérdés, hogy vagy pusztán a színházak, a közönség igényeire figyelő drámát ír, amelyet a színpadi külsőségek uralnak, vagy a „léleknek szóló” drámát alkot, amelyet viszont nem szán(hat) elsődlegesen és kizárólagosan színpadra.

A ma drámaírójának tevékenysége során ráadásul meg kell küzdenie a magyar drámai hagyomány és érték szinte teljes hiányával. Az a kevés értékelhető hazai drámai alkotás, amely rendelkezésére áll, többnyire valamilyen külföldi mintát követ. A magyar regényben és versben – szól immár a *Magyar irodalom* címmel készített áttekintés summája – mindig is a benyomások, színek, hangulatok változatossága és egyúttal csekély kimélyítettsége volt az uralkodó. Ez azonban már pusztán formai szempontból sem kedvezett a drámának, „...ahol éppen az emberi érzelmek és szenvedélyek mély és belső ábrázolása lenne a fontos, s maga a szigorú forma kevés csapongást, kevés szín- és cselekvésbeli változatosságot enged meg. Valóban, a dráma inkább intenzív, mint extenzív műfaj; a magyar költészet szelleme pedig inkább extenzív. Ehhez képest irodalmunkban a dráma van leggyengébben képviselve, s ami van, az is inkább a technikai virtuozitásnak remeke.” (Uo., 388.)

Mai drámaírónak tehát, a babitsi helyzetértékelés szerint, egyszerre kell a modern színház válságából és a hagyomány nélkülségből fakadó nehézségekkel megküzdenie.

A szimbolikus lélekdráma formaeszménye. *Dráma* című elemzését Babits 1913-ban, a Balázs Béla három egyfelvonásosát tartalmazó kötet megjelenése alkalmából írja. Lukács Györggyel egy időben, elsőik között ismeri fel az újfajta drámai hang megszólalását.⁴

⁴ Babits és Lukács, ill. Babits és Balázs viszonyának alakulását jól tükrözi ekkortájt folyamatossnak mondható levelezésük. Vö. Lukács György levelei Babitshoz. Közli Gál István, It, 1974/3, 595-601; Levelek Lukács Györgyhez. Közli Fekete Éva, uo, 610-613; Újabb adalék a Babits-Lukács-vitához. Ford. és közli Tímár Árpád, uo., 618-626; Lukács György levelezése 1902-1917. Vál., szerk., bev. és jegyz. Fekete Éva és Karádi Éva, Bp., Magvető Kiadó, 1981; BJK 1959:306-309; BABITS 1988.

A kettejük értelmezésében, a drámafelfogásban és a helyzetelemzésben ismételtelen kimutatható nézetazonosságon túl, ez esetben érdemes felfigyelni a különbözőségekre is.⁵ Más-más szempontból – természetesen a maguk szemszögéből – közelítik meg a friss drámákat, s ebből következően más és más értékelnek azokban. Az irodalomtudós elsősorban a saját elvi-elméleti feltételezéseinek, a művész alkotói törekvéseinek megerősítését látja és kívánja írásaiban láttatni Balázs Béla drámái kapcsán. Lukács, láttuk, éppen a tízes évek legelején jut arra a meggyőződésre, hogy az egyre elterjedtebb – a kor állítólagos antitragikusságával igazolt – drámai, nem tragikus drámaformával, a „románccal” szemben a korszerű forma a drámai, a tragikus, a „metaetikus vagy lélekdráma” lenne.⁶ A korábban – konkrét példák hiányában – csak elvi lehetőségként körvonalazott „szintézisdráma”, a számára is legfontosabb két klasszikus drámatörténeti út, a hol szophoklészi és shakespeare-i, hol analitikus és szintetikus, hol éleai és héraikleitoszi tragédiának nevezett forma szintézisét pártolja.⁷ Az egyfelvonásosok és Balázs – a személyes ismertség okán jól ismert – egyéb drámakísérletei bizonyítják a számára, hogy ez az elméletileg igazolható, a modern életérzést hitelesen kifejező tragédiaforma ki-munkálható. Az eredmények láttán csupán idő kérdése, hogy az új dráma a színházakban is létjogosultságot nyerjen. Babitsnak a *Misztériumok* kötetről írott kritikájában éppen ezért egyrészt azt hiányolja, hogy abban nem kap kellő hangsúlyt a modern dráma formaproblémájának megoldása során véghezvitt, ma még kevesek által (el)ismert drámatörténeti és -elméleti érdem. Másrészt azt teszi szóvá, s ez az alapvető elmozdulás korábbi helyzetértékeléséhez képest, hogy a kritikus nem ad esélyt e drámák színpadra kerülésére. Kifogásait,

⁵ Egyezésnek és különbözőségnek erre a kettősségére utal Kenyeres Zoltán is: „Lukács és Balázs törekvései az 1910-es évek elejétől kezdve több ponton érintkeztek Babits kísérleteivel, de – itt ugyancsak nem részletezhető – kölcsönös félreértések megakadályozták, hogy eszmei szövetséget kössenek.” (*A Nyugat és kora. Vázlat egy korszak geneziséről*. It, 1995/2-3, 381 = KENYERES 2001:18.) Uő. másutt e szövetség elmaradásának konkrét okait és általános művészet(elmélet) tanulságait is feltárja: „A Balázs és Babits művei és állásfoglalásai körül föllángoló viták nemcsak a Nyugat belső tagolódására vetnek fényt, hanem rávilágítanak néhány mélyebb elvi kérdésre is. Lukács *Az utak elváltak* c. híres tanulmányának befejező soraiban nyilvánvalóan Babits szélsőségig fokozott énlírájára utalt elmarasztaló hang-súllyal, azt mondván, hogy az igazán új, modern művészet, mint Kernstokék festészete, ott kezdődik, ahol az impresszionizmus személyiség-központúsága véget ér. Ugyanennek az év-nek [1910-nek] a végén Babits az *Új Könyvekre* c. versében köszöntötte fogarasi magányából Balázs Béla *A vándor éneke* c. kötetét, és mint Rába György írja, meg is fogalmazta benne a maga Balázsétól eltérő költői eszményét. Mi volt ez az eszmény? Az énlírat meghaladó ob-jektív költészet, mely egyetemes törvényszerűségekre figyel. Lukács nem fedezte föl ezt a törekvést Babits verseiben, Babits nem vette észre a vele rokon elvi igényt Lukács tanul-mányaiban. A kísérletezések párhuzamosan folytak, és gyakran összecsaptak részleteken olya-nok, akik az általánosítás szintjén hasonló irányban indultak el.” (KENYERES 1995:63–64.)

⁶ Vö. különösen *A tragédia metafizikája; A nem-tragikus dráma problémája; A „románc” esz-tétikája (Kísérlet a nem-tragikus dráma formájának metafizikai megalapozására)* = LUKÁCS 1977:492-523; 784-806.

⁷ Vö. *Két út – és nincs szintézis (Megjegyzések a tragédia stílusproblémájához); Ariadne Maxosz szigetén; Paul Ernst Brunhildja* = LUKÁCS 1977:527–531; 657–666; 771–778.

némi módszertani kioktatás kíséretében, nyílt levélben hozza kritikustársa tudomására: „Ön Balázs drámáit a lírához viszi közel: azok mély, igazi és erős drámák, abban az értelemben, ahogy akár Shakespeare-éi azok, ahogy persze ma csak kevés ember (Paul Ernst, Beer-Hofman, Paul Claudel) keresi egyáltalában a drámát. De ez az ideiglenes eltávolodása a »színpadművészetnek« a drámától és ezzel kapcsolatban az igazi dráma leszorulása az aktuális színpadról csak történeti tény. Ezek a drámák azért igazi drámák, *színpadi drámák* – ha a mai színpad teljesen prostituálva van is.”⁸

Babits akkor írja a költőtárs drámakötetéről szóló kritikáját, amikor maga is drámaírással próbálkozik. Számára a *Misztériumok*-kötet darabjai ezért elsősorban a saját, drámával kapcsolatos elvi és gyakorlati elképzeléseinek igazolódását jelentik, egyúttal a megerősítését annak a felismerésének, mely szerint az igazán értékes dráma terepe nem feltétlenül és mind kevésbé a színház. Az általa vallott drámaeszmény és a kor színházi állapota közötti ellentét (távlatokban is) feloldhatatlan. Ezért is érzi – Lukács György ingerült, nyílt levélben megfogalmazott kifogásai ellenére – fontosabbnak Balázs drámatörténeti vagy -elméleti érdemének hangsúlyozása helyett a saját drámafelfogását és írói gyakorlatát mélyebben érintő kérdések előtérbe helyezését. Nem arról van szó tehát, hogy Balázs drámáit ne tekintené igazi drámáknak, csak „a szó legirodalmibb értelmében” tekinti azoknak. S ez a kifejezés az ő szóhasználatában, láttuk, a külsődleges eszközöket alkalmazó dialógusos művekkel szemben a „valódi dráma”, a léleknek és nem a fülnek, szemnek szóló, nem elsődlegesen a színpad számára készülő dráma kritériumát jelenti. Ebben az értelemben valóban „közel viszi” Balázs drámáit a lírához, mert azok jelentőségét éppen e – színházi meg-

8 Lukács György, *Egypár szó a dráma formájáról*. Babits Mihálynak = LUKÁCS 1977:586. Babits és Lukács vitájával kapcsolatosan Fehér Ferenc 1968-ban írott és a kilencvenes években kötetben is megjelentetett tanulmányában így foglal állást: „Szerintünk Lukácsnak teljes mértékben igaza volt, amikor *A Szent Szűz vére*nek »szabályszerű«, »színpadi« drámamivoltát védelmezte Babits ellenében (és ezt *A kékszakállúra* is kiterjesztenénk; nem beszélve arról, hogy a kérdés az epikai parabolák esetében inkongruens). De egy fontos tény szembeötlő. Nevezetesen az, hogy éppen a századfordulón és a huszadik század elején szaporodnak a vezető [...] költők és muzsikuskok együttműködésének példái: így Hofmannsthal és Richard Strauss, Maeterlinck és Debussy esetében. A Balázs–Bartók-kooperáció ennek egyik legmagasabb rendű példája.” (*Balázs Béla és Lukács György szövetsége a forradalomig* = FEHÉR–HELLER 1995:47.) Angyalosi Gergely 1982-es és kötetben szintén a kilencvenes évek közepén újra megjelent és már idézett írásában ezúttal is igyekszik mindkét vitázó felet megítélni: „Babits első bírálata, kifejezett idegenkedése ellenére, jóval elismerőbben szól Balázsról, mint a későbbiek, ahol már Lukácssal polemizál. A »németes homályosság« kérdése olyan indulatokat kavart, amelyek nem sok helyet hagytak tárgyilagos esztétikai megfontolásoknak. Kétségkívül obskúrus és, ha úgy tetszik, provinciális vád volt ez Balázsék ellen. Lukács jogosan fejtegeti, hogy a magyar kultúra nem akkor fogja megőrizni sajátos nemzeti színezetét, ha minden elvont gondolatot, gondolkodás-formát mint nemzetietlent, elutasít. Éppen ellenkezőleg, asszimilálnia kell a »mélységet«, amelynek Lukács szerint nincsenek hagyományai nálunk. Hozzá kell tennünk azonban, hogy Lukács mélység-fogalma sem maradéktalanul világos; ebből a mélység-homályosság csatából a legegységelműbbek az úgynevezett felhangok, amelyek nemegyszer a becsületsértés színvonalán mozognak.” (*Balázs Béla: Napló; Balázs Béla levelei Lukács Györgyhez* = ANGYALOSI 1996:266.)

ítéléstől és körülményektől függetlenül is meglévő – költői-irodalmi értékben látja. Álláspontjának helytálló volta, sajnos, nagyon hamar bebizonyosodik. Nemcsak Balázs Béla drámaírói pályafutása reked meg az értetlen fogadtatás és a színházak folytonos elutasításai miatt, a maga drámai próbálkozásait is, néhány baráti reflexiót nem számítva, teljes visszhangtalanság fogadja.

Amikor Babits *Dráma* címmel közzéteszi a Nyugatban Balázs drámáit üdvözlő írását, csaknem biztos lehet az események illetően alakulásában. Eddig talán nem kellőképpen méltányolt fejtegetéseiben, minden külső körülménytől vagy feltételezéstől mentesen, egyedül az új – a cikk leggyakrabban használt szófordulatát idézve –, a „belső forma” lényegét igyekszik meghatározni, annak legjellemzőbb összetevőit mintegy a maga számára is összefoglalni. E belső formájú dráma jellemzése így lesz nemcsak a költőtárs elismeréssel illetett eredményeinek összegezése, de legalább annyira a drámaíró Babits formaeszményének foglalata is. Eszerint a belső forma a Dionüszosz-kultusz vagy a középkori misztériumdrámák „lelki hagyományának” formája. A drámai megformálás alapvető célja lényegét tekintve ma sem más, mint volt hajdanán: az emberi sors művészi ábrázolása. „Az emberi sors azonban – s itt következik a balázs-babitsi drámaírási eszmény vagy eszményi drámaírás érzékletes leírása – egy hosszú kanyargós folyam, mélyében a lélek folyama, a művész nem ábrázolhatja az egész folyamatot, úgyhogy itt szinte azt lehetne mondani: *vita longa ars brevis*. Nem a drámai mű külső okok miatt kényszerű rövidségére gondolok, hanem arra a belső szükségyszerűségre, hogy ábrázolásunk valóban *kép* legyen, egy egységes benyomásban felfogható, ami minden művészet lényegéhez tartozik. Ezért *egyetlen pontban* kell ábrázolni a folyamatot, de úgy, hogy azért mégse csak az a pont legyen ábrázolva, hanem *maga a folyamat*: más szóval, meg kell találni a folyam görbéjének differenciálhányadosát az illető helyen. És hogyan válasszuk ki ezt a helyet, e pontot? És mi okozza és határozza meg a folyam görbülését, vagyis magát a differenciálhányadost? Több ily folyam egymáshoz való viszonya, helyzete határozza meg minden egyes folyamnak útját, kitérítve egymást irányukból, mint a delejes áramok. Az ember társas állat, és sorsa csak a fajnak immanens, az egyedi sorsok egymástól függenek. Így a dráma találkozások és kilengések drámája lesz. E kölcsönhatások azonban – Balázs felfogása szerint – éppenséggel nem külsőlegeseek: nem lökés- vagy érintésszerűek, hanem valóban delejes hatások. Valóban csak távolba hatások: külső esemény nem is kell hozzájuk, a lélek mélyén mennek végbe, *a másíknak* – a hatónak – pusztán közelségétől. Hogyan lehet ezeket a nagyon finom, nagyon belső, láthatatlan, megfoghatatlan dolgokat *képben* ábrázolni? Csakis szimbólumok útján.” (BABITS 1978 1: 345–346.)

Mik tehát összefoglalva, Babits megközelítésében, a drámai forma ősidők óta meglévő és ma is egyedül elfogadható követelményei? A dráma alaki-formai kereteinek viszonylagos szűkösségét messze meghaladó sűrítettség; egy belső lélektani folyamat egyetlen intenzív képbe sűrítése oly módon, hogy az a kép mégis az egész képzetét keltse, egyéni sorsok rejtett, külső valóságuktól megtisztított egymásra hatásából jöjjön létre, és drámabeli megjelenése áttételes, szimbolikus legyen. Hogyan lehet és miért kell(ene) manapság – az ennek teljességgel ellentmondó helyzetben, a széles körű elvárás ellenében is – ilyen drámákat írni? Babits számára Balázs drámái mindenekelőtt az ezekre

az alapkérdésekre adható és adandó egyetlen lehetséges választ jelentik. Erről vallomásértékű záró mondatai egyértelműen tanúskodnak: „A dráma Balázs értelmezésében micsoda belső lírai dolog. Valóban, míg a legmodernebb lírát [...] szinte elborítják a külső világ képei, és majdnem megfosztják lírajellegétől: addig a dráma, pedig *par excellence* szemek számára termelt műfajnak látszhatik, mind jobban bensősül, s íme, Balázsnál már sokkal fontosabb a belső lírai mondanivaló, mint a külső szimbólum, történet, ember, akiken keresztül elmondja. A fáradt és annyi-annyi benyomásnak kitett modern lélek nem tud ellenállni a világ mindenünnen rászakadó ezer színének, és közöttük elveszti a saját lelkét, elveszti a saját líráját. Mit csinál tehát? Elvontan konstruálja meg a lelket, lélektípusokat és sorstípusokat, líratípusokat, ezeken az elvontan konstruált lélektípusokon át akarja meglátni, összehasonlításokkal megkeresni a saját lelkét. Vajon megkerül még ez az elveszett lélek? Ez az elveszett líra?” (Uo., 347–348.)

Babits a legkritikább esetben zárja irodalommal-művészettel foglalkozó tanulmányait kérdésekkel. Itt pedig, s talán ezért sem volt haszontalan hosszabban idézni a fenti részleteket, sorjáznak a kérdések. Sőt, mintha az állító mondatok mögött is a bizonytalanság, a kétségek láthatatlan kérdőjelei bujkálnának. Babits hangja szinte mindig tárgyilagos, hűvös és pontos, amikor művészeti-esztétikai kérdésekben kell állást foglalnia. Dolgozatai alaposan megfontolt, leszűrt gondolatok közlései. Még a legvadabb, a legképtelenebb támadásokra is higgadtan, igaza és elkápráztató műveltsége biztos tudatában válaszol. Most mégis megenged magának olyan látszólagos pongyolaságot, mint „belső lírai dolog” vagy hogy a dráma „mind jobban bensősül”. Úgy gondoljuk, a lényeghez érkeztünk. Babits ezt az önmaga számára is nehezen megfogalmazható „valamit” találta meg a shakespeare-i és az antik tragédia irodalmi-esztétikai értéket az olvasó-néző számára nagy drámai hatásfokkal közvetíteni képes formájában. Ennek hiányát, illetve modernnek tűnő, barbár eszközökkel történő helyettesítését, meghamisítását – erényei ellenére –, szerinte olcsóságát ítélte el például Reinhardt rendezéseiben. S végezetül, ezt a lélekről és lélekhez szóló, bensősült, lírai drámát fedezi fel a költőtárs, Balázs Béla mérész formakísérleteiben. Azt, aminek a megteremtésén éppen akkor maga is fáradozik, s aminek valóban nem kisebb a tétje, ezért a sorjázó kétségek és kérdések, mint az elveszett lelkület és líra megtalálása.⁹

Vilcsek Béla

⁹ Babits drámafelfogásáról, dráma- és színházeszményének formálódásáról I. VILCSEK 1988; 1994; 1998.

Szakirodalmi rövidítések jegyzéke

- ANGYALOSI 1996 Angyalosi Gergely: *A költő hét bordája*. Debrecen, Latin Betűk, 1996.
- APRÓ 1983 Apró Ferenc: *Babits Szegeden*. Szeged, 1983.
- BABITS 1978 Babits Mihály: *Esszék, tanulmányok, 1–2*. Összeáll. és jegyz. Belia György, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978.
- BABITS 1979 Babits Mihály: *Az európai irodalom története*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979.
- BABITS 1988 Babits és Balázs Béla. *Levelek, cikkek, tanulmányok*. Szerk. és jegyz. Téglás János, Bp., Ságvári Endre Nyomdaipari Szakközépiskola, Athenaeum Nyomda, 1988.
- BABITS 1997 Babits Mihály: „Itt a halk és komoly beszéd ideje”. *Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*. Vál., szerk. Téglás János, Celldömölk, Pauz–Westermann Kiadó; (Babits könyvtár, 1, szerk. Sipos Lajos), 1997.
- BACSÓ 1979 Bacsó Béla: *A forma utópiájától az utópia formájáig = A fiatal Lukács dráma- és művészetsemélete*. Bp., Magyar Színházi Intézet, 1979, 218–251.
- BJK Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése. s. a. r. Belia György, Bp., Akadémiai Kiadó, 1959.
- BÉCSY 1982 Bécsy Tamás: *Lukács György drámaelméletei*. It, 1982, 22–43.
- DÁVIDHÁZI 1989a Dávidházi Péter: *Az „Igazi” Shakespeare apostolai. Babits Mihálytól Németh Lászlóig*. Új Írás, 1989/ 2.
- DÁVIDHÁZI 1989b Dávidházi Péter: *„Isten másodszületője”. A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza*. Bp., Gondolat Kiadó, 1989.
- ÉLES 1996 Éles Csaba: *A tradíció kalandjai. Lukács György és a kulturális örökség*. Bp., Seneca Kiadó, 1996.
- FEHÉR–HELLER 1995 *A Budapesti Iskola. Tanulmányok Lukács Györgyről I. Fehér Ferenc–Heller Ágnes*. Vál. és szerk. Kardos András, Bp., T-Twins Kiadó–Lukács Archívum, 1995.
- FÖLDÉNYI F. 1980 Földényi F. László: *A fiatal Lukács*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1980.
- HERMANN 1985 Hermann István: *Lukács György élete*. Bp., Corvina, 1985.
- JGYÖM Juhász Gyula: *Összes művei. Levelek I. 1900–1922*, s. a. r. és jegyz. Belia György, Bp., Akadémiai Kiadó, 1981.
- KENYERES 1995 Kenyeres Zoltán: *Irodalom, történet, írás*. Bp., Anonymus Kiadó, 1995.
- KENYERES 2001 Kenyeres Zoltán: *Étika és esztétizmus. Tanulmányok a Nyugat koráról*. Bp., Anonymus Kiadó, 2001.
- LUKÁCS 1977 Lukács György: *Ifjúkori művek (1902–1918)*. Szerk., jegyz. és névmut. Tímár Árpád, Bp., Magvető Kiadó, 1977.
- LUKÁCS 1978 Lukács György: *A modern dráma fejlődésének története*. Bp., Magvető Kiadó, 1978.
- POSZLER 1983 Poszler György: *Kétségektől a lehetőségekig. Irodalomelméleti kísérletek*. Bp., Gondolat Kiadó, 1983.
- POSZLER 1988 Poszler György: *Filozófia és műfajelmélet. Költői műfajok Hegel és Lukács esztétikájában*. Bp., Gondolat Kiadó, 1988.
- SIPÓS 1976 Sipos Lajos: *Babits Mihály és a forradalmak kora*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1976.
- SZERDAHELYI 1988 Szerdahelyi István: *Lukács György*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1988.
- VILCSEK 1988 Vilcsek Béla: *A dráma és a színház vonzásában. Babits Mihály drámaelmélete*. Napjaink, 1988/2, 26–27.
- VILCSEK 1994 Vilcsek Béla: *Babits dráma- és színházeszménye*. Emberhalász, 1994/9–10, 72–73.
- VILCSEK 1998 Vilcsek Béla: *A szimbolikus lélekdráma eszménye. A drámairó Babits*. It, 1998/4, 551–584.

Pillanatképek egy fordító életéből

Szabó Lőrinc Shakespeare-drámafordításai

„A lelkiismeretesség Szabó Lőrincnél nem fékezője, hanem szárnyaltató erőforrása volt képzeletének és ez az adottság arra predesztinálta volna, hogy ő ajándékozza meg színházi kultúránkat egy élő Shakespeare-oeuvre-rel” – írta Szabó Lőrincről Németh Antal, a Nemzeti Színház igazgatója egy 1968-as keltezésű tanulmányában, melyet azért adott át Szabó Lőrinc feleségének, hogy addig ismeretlen részleteket ismerhessen meg belőle és hogy a költő egyes fordítás-szövegei „felvehetőek legyenek majd egyszer Lőrinc összes műfordításainak kritikai kiadásába.”¹

Németh Antalnak köszönhetjük a Szabó Lőrinc Shakespeare-fordításaival kapcsolatos dokumentumok nagy részét, ezért talán indokolt, hogy az ő szavaival vezessük be tanulmányunkat, amely Szabó Lőrinc Shakespeare-drámafordítói pályáját tekinti át az 1935-ös indulástól az 1954-es befejezésig. Célunk az, hogy a költő személyes életútjából részletesen bemutassuk azokat a periódusokat, melyeket elsősorban William Shakespeare drámáinak fordítása határozott meg. Bár ezek a szakaszok a költő életének csak egy kis részét ölelik fel, jelentőségük óriási mind a költői életmű, mind a magyar Shakespeare-kutatás szempontjából.

Athéni Timon. Németh Antal, amikor 1935-ben átvette a Nemzeti Színház vezetését, a visszaszerződött Somlay Artúrnak keresett méltó bemutatkozó szerepet, így esett a választása az *Athéni Timonra*, amelyet éppen akkor fedezett fel az egyik londoni és a beziers-i színház is,² és amelynek jó előadása „rendkívül erős hatást tehet” – így „végre alkalmat adhattam a szonett-fordító Szabó Lőrincnek, hogy tolmácsolhassa a mai magyar költészet nyelvén Shakespeare-t”.³

Így kezdődött Szabó Lőrinc második nagy műfordítói korszaka, melyet alapvetően a Shakespeare-fordítások határoztak meg.⁴ Németh Antal a költő *Te meg a világ* című kötetének ismeretében döntött úgy, hogy Szabó Lőrinc alkalmas lehet a feladatra; a nagylélegzetű narratív versek és a drámai feszültséget magukba sűrítő kisebb költemények, úgy látszik, elnyerték a tetszését. Illyés Gyula szerint ezekben a versekben a követelő elégedetlenség, a

¹ Németh Antal 1973:97. Az eredeti tanulmány a PIM Németh Antal-letétjében található.

² n.n.: Az *Athéni Timon* angol és francia szabadtéri színpadon és a Nemzeti Színházban. Magyarország, 1935. aug. 9.

³ Németh 1973:98

⁴ Közvetlen bizonyítékkal nem rendelkezünk, de valószínű, hogy a Nemzeti Színházban 1935-től 1949-ig dramaturgként dolgozó Szűcs László is tevékeny részt vállalt Szabó Lőrinc megkeresésében. Szűcs László legfőbb törekvése magyar írók, költők, zeneszerzők bevonása volt a Nemzeti Színház munkájába.

rombolásra szító illúziótlanság és a kivezető út felé tapogatózó önmarcangolás szólal meg,⁵ éppúgy, mint a *Timon*ban.

A fordítás egészen pontosan 1935 júliusától 1935. szeptember 29-ig készült, egy kisalakú füzetbe, Déván, Bisztrán és Budapesten.⁶ Erdélybe Farakas Ferenc hívta meg „vadember módra élni a rengetegben”, ahogy a költő a *Vers és valóság*ban fogalmazott.⁷ *Versek a havasról* című tanulmányában így emlékezett arra a nyárra: „1935 nyarán Erdélyben jártam. Déda felett, a falutól 11 kilométernyire, egy elhagyott, öreg erdészházban gyűlt össze a társaság [... a dolgom az volt,] hogy jókora részletét lefordítsam Shakespeare *Athéni Timonjának*: az embergyűlölő tragédia új magyar szövegének elkészítésére ugyanis épp akkor kért fel a Nemzeti Színház.”⁸ Szabó Lőrinc három hét alatt elkészült a dráma nagyobbik felével, s minden bizonnyal nagyon jól érezte magát: „Talán a legszebb nyaralásom volt ez.”⁹ „Indiánok voltunk; semmit sem kellett kímélni; pl. aki akart, a ház korhadó falán járt ki. [...] A fiatalok futballoztak és a pisztrángos patakot szabályozták. Elképzeltetetlen bolondságokat eszeltünk ki. Közben azonban én szorgalmasan dolgoztam Shakespeare *Athéni Timonjának* a fordításán, amelyből három felvonást itt készítettem el. Reggeltől estig a napon dolgoztam” – írta a *Vers és valóság*ban.¹⁰ Leveleiből a munka menete is jól rekonstruálható: július 13-án még kijelenti, „Attól tartok, hogy gyengén fog menni a munka. Itt csak pihenni lehet”, július 17-én azonban már arról számol be, hogy elkezdte a második felvonást.¹¹ Mindenkinek „...egyöntetű bámulatát vívtam ki betűvető szorgalmammal. Egy kis asztalt kiviszek a kertbe, amely egy jókora szabad rét s melyet épp most kaszáltak. Odaállítom a napba és sapkával a fejemen, lepkék, darazsak és egyéb repülő jószágok közt görnyedek Shakespeare felett. Már túl vagyok a II. felvonáson; szeretném, ha hárommal elkészülnék. Utólag még kell majd itt-ott simogatni a szöveget, de nagyjában kész van.” [...] „Naponta 6-8 órát dolgozom [...]”¹² Július 20-án már a harmadik felvonást kezdi. Szabó Lőrinc lelkesen dolgozott: „...a darab, minthogy ma is sok a csőd, tönkremenés, nagyon aktuális húrokat penget; élvezem. Elejétől végig kihagyás nélkül fordítom, Németh Antal nem küldte el a húzott szöveget. Nem baj, hátha ki lehet adni könyvben is!”¹³ Élményeiről később a *Különbéke* kötetben írt; ehhez a nyárhoz kapcsolódik a már idézett *Versek a havasról* ciklus is.

A füzet, melybe a fordítást lejegyezte, 86 oldalnyi fordítást és gyorsírásos jegyzeteket tartalmaz. A költő bejegyzései szerint az első felvonás 2. jelenetétől a negyedik felvonás 3. jelenetének közepéig (Timon és Apemantus beszélgetése) dolgozott Bisztrán (tehát kb. 3 felvonást ott fordított). Adalék a műfordító

⁵ Illyés 1956:31

⁶ A kézirat adatai: MTAK KT MS 4669/7.

⁷ *Vers és valóság*, 2001:82

⁸ Szabó Lőrinc: *Versek a havasról*. (pp. 749–750) Szabó 2003:749

⁹ Szabó Lőrinc: *Versek a havasról*. (pp. 749–750) Szabó 2003:750

¹⁰ *Vers és valóság*, 2001:82–83

¹¹ Szabó Lőrinc 1992:48–49

¹² Szabó Lőrinc 1992:51

¹³ Szabó Lőrinc 1992:51–52

Szabó Lőrinc megismeréséhez az, ahogy naprakész nyilvántartást vezetett az elkészült sorokról. A precíz költő a sorokról és a százalékokról későbbi fordításainál is nyilvántartást vezetett.

November 8-án Somlay Artúr címszereplésével mutatták be a darabot a Nemzeti Színházban. Szabó Lőrinc így vallott munkájáról:

Megvallom, a darab óriási meglepetés volt a számomra. Amikor a nyáron Németh Antal igazgató felkért, hogy fordítsam le a „Timon”-t, nem gondoltam, *meny-nyire aktuális Shakespeare-darabhoz nyulok*. A tragédiát ismertem és Shakespeare legemberibb darabjának tartottam addig is, de emlékezetemben valahogy háttérbe szorult a többihez képest. [...] Ami a fordítást illeti, igyekeztem *természetes és mai nyelven beszélni* anélkül, hogy bárhol is a szövegbe nyulva modernizálnám Shakespeare-t. *Shakespeare nem szorul modernizálásra, de jó fordításra annál inkább*. Sajnos, a teljes magyar Shakespeare nagyrészt rossz, sokszor érthetetlen, avult. A klasszikus fordításokon, *Vörösmarty, Petőfi* és *Arany* művein kívül alig van Shakespeare-hez méltó szöveg a magyar Shakespeare-ben. A „Timon”-t előttem *Greguss Ágost*, majd *Rákosi Jenő* már lefordította. Tisztelettel nézek uttörő munkájukra, melyből át is vettem azt, ami jó, fordításuknak az egészére azonban csak azt mondhatom, hogy nem voltak eléggé költők és eléggé nyelvészek ahhoz, hogy eleget tudjanak tenni a shakespeare-i stílus követelményeinek.¹⁴

A költő büszkén említi, hogy a darab nem felújításához, hanem premierjéhez érkezett el, hiszen évtizedek óta nem játszották, s akkor sem modern, jó szöveggel. A kor különös aktualitást adott a drámának, ahogy a fordító is írta: *„válságoknak, kiélezett gazdasági harcoknak, gyűlölködő ellentéteknek, csődöknek a korszakát éljük*, nem csoda tehát, ha annyira magunkénak érezzük *Timon líráját és társadalomkritikáját*”. A darab új szövege 1936-ban nyomtatásban is megjelent az Athenaeum Kiadó gondozásában. Szabó Lőrinc fordítását vették föl az 1948-as Shakespeare-kiadásba is. Az 1955-ös Shakespeare-összes kiadása előtt – valószínűleg kontrollszerkesztői segítséggel – a költő újra tüzetesen átnézte munkáját. Ezúttal több helyen változtatott, és ha nem is „fordította újra” a darabot, de alaposan átnézte, átjavította a szöveget, aminek nyomán az még egyszerűbb, tisztább és kifejezőbb lett. A megrendelő Németh Antal szerint *„későbbi szövegváltozataiban világosabbá vált az értelem és keményebbé a replikák”*.¹⁵ „A timoni életérzés hitelesen először 1935. november 8-án szólalt meg Szabó Lőrinc zsenije jóvoltából magyar színpadon” – írta Németh.¹⁶

Ahogy tetszik. Szabó Lőrinc második Shakespeare-fordítása az *Ahogy tetszik* volt, ismét a Nemzeti Színház számára. 1938. június 14-én kötötte meg a szerződést, mely szerint október 1-jére kellett elkészülnie a fordítással. Németh Antal úgy érezte, hogy Rákosi Jenő régebbi fordítása „eltakarta Shakes-

¹⁴ n.n. „Athéni Timon.” A fordító a Nemzeti Színház Shakespeare-bemutatójáról. *Magyar Színpad*, 1935. nov. 6–12. XXXVIII. évf. 309–315. szám

¹⁵ Németh 1973:101

¹⁶ Németh 1973:101

peare-t,¹⁷ ezért döntött az újrarendezés mellett. (A darabot 1938. december 17-én mutatták be; a Jaques-ot alakító Uray Tivadar Greguss-díjat kapott a szerepért.) A szerződés a bevétel négy százalékát biztosította a fordító számára, és kapott ezer pengő előleget is, hogy nyugodtan dolgozhasson. 1938 júliusában a költő Németországba utazott, hogy ott készítse el a fordítást. A Titisee nevű üdülőhely egyik melléképületében bérelt egy olcsó szobát. Így írt erről:

Ebben az idillikus világban vettem munkába a shakespeare-i idillt. Valamicskét már előbb is dolgoztam rajta. Egy-egy sor, egy-egy jelenet egész Ausztrián végigkísért. Tirol hegyei közt angol jambusokra kattogott a vonatom, s a Bodeni-tó kis gőzhajójának szalonjában a háromszáz éves szöveg tájképei fotografálódtak össze bennem a partokkal, Lindau és Meersburg látnivalóival. Teljessé és állandóvá azonban csak Titiseeben vált a költészet és a valóság egybejárásának élménye.¹⁸

Szabó Lőrinc teljes mértékben átélte a Shakespeare-vígjáték történéseit, és leírta, hogy mennyire nagy hatással volt rá a romantikus erdő, „melynek tisztásain minden porcikájában átélte a darabot”:¹⁹

A fordító lelkében már akkor színész, néző és műélvező, már akkor színpad és egész szereplőgárda volt, amikor Shakespeare-nek ezt a művét magyarul újraformálni, szavakból és sorokból összerakni, felépíteni igyekezett. Éppen olyan díszletek között dolgozott nap-nap után, amelyeket ez a „most delightful and popular comedy of Shakespeare” – Shakespeare-nek ez a rendkívül élvezetes és népszerű vígjátéka emel és rak maga köré: tavaszi és nyári hegyek közt, erdőben és virágpettyes tisztásokon, illatos, sűrű napfényben, méhek és lepkék zsongó, szikrázó káprázatában, egy kis asztalka mellett.²⁰

„Olyasféle boldog számkivetettnék éreztem magamat a munkában, amilyen az *Ahogy tetszik*ben az Idősebb Herceg” – írta másutt.²¹ A költő reggeltől estig szakadatlanul dolgozott – naponta 10-12 órát –, összesen 23 napon át. Feleségének így írt 1938. július 29-én:

Kedd: reggel ½ 10-től este 11-ig megállás nélkül munka.

Szerda: Reggel 9–este 10: munka. Vége a II. felv.-nak.

Csütörtök: Reggel 8–este 11: munka. Egész nap esett.

Péntek: Reggel ½ 9–11: vége a III. felv.-nak.

[...] Most összeesem és meghalok.²²

Későbbi leveleiben is gyakran említi Shakespeare-t. 1938. augusztus 3-án ismét beszámolt arról, hogyan halad. A Shakespeare-fordítás lassú és nehéz

¹⁷ Németh 1973:102

¹⁸ Szabó Lőrinc: *Shakespeare-rel a Fekete-erdőben*. (pp. 453–458) Szabó 2003:453

¹⁹ Szabó Lőrinc: *Shakespeare-rel a Fekete-erdőben*. (pp. 453–458) Szabó 2003:453

²⁰ Szabó Lőrinc: *A fordító az Ahogy tetszikről*. A Nemzeti Színház műsorfüzete, 1948. jún–júl. pp. 1–2.

²¹ Szabó Lőrinc: *Shakespeare-rel a Fekete-erdőben*. (pp. 453–458) Szabó 2003:454

²² *Huszonöt év*, 323

munka, mert „...sokat kell a szöveget preparálnom. Ezért dolgozom ilyen kétségbeesetten, s ezért fogy ilyen jó tempóban a kétségbeesésem” – írta. S ezért mondott le a nyaralás tulajdonképpeni örömeiről is. Augusztus 4-én Szűcs László nevű barátjától kapott biztatást: „A Te rendkívüli munkakedved nagyon fellelkesít [...] Epedek a vágytól, hogy fordításaidban gyönyörködhessem” – írta Szűcs – „számomra Te vagy »a« magyar színpadi költő, műfordító... stb.”²³ Szűcs László nem tévedett:

A Shakespeare-rel is jobban birkózom, mint vártam. Véletlenül nagyon jól kiszámítottam mindent, hogy mire lesz szükségem; nem áttalottam a kicsik mellett ilyen nagy, nehéz, jegyzetes kiadást, nagy szótárt stb. hozni a kofferemben; s most minden kéznél van. S valahogy mintha többet tudnék az angolban, mint vártam. Az *Ahogy tetszik* kétötöde is készen van már. Itt minden napom majdnem egy otthoni héttel fölér.²⁴

Az ihlet percei és a nyugodt környezet sokat jelentettek a költőnek. Mint látjuk, egész kis könyvtárat vitt magával a Fekete-erdőbe, nemcsak a nagy, Delius-féle kiadás, amely azóta elveszett, hanem a Tauchnitz-féle kis könyv és feltehetőleg Rákosi Jenő második szövegváltozata is ott lapult a bőröndjében: „társalogtam fordító-elődömmel, aki csikorogva beszélt, mihelyt rímtelen jambusokban vagy éppen rímes sorokban kellett megszólalnia, s rögtön talpraesetten mozgott, mihelyt prózára került a sor. Adósa vagyok így is, hálás tisztelettel gondolok emlékére” – írta 1938-ban.²⁵

Szabó Lőrinc a már idézett esszében úgy emlékezett: „a munka megsemmisítette az időmet, szabadságomat – elrabolta egész nyaramat”. Erre utal az a mondat is, hogy „türelmetlen százalékszámításokat végeztem minden lap alján: hány sor van meg, mennyi kell még?”²⁶ Ezek a számítások ma is láthatóak Szabó Lőrinc jegyzetfüzetében. A dráma végén valóban sűrűn követik egymást a számítások: Szabó Lőrinc még a száz százalékot is kiszámolta. „Mikor a Shakespeare-rel végeztem, hazatáviratoztam Németh Antalnak az örömhírt” – írta a *Vers és valóságban*.²⁷ Az „örömhír” így hangzott: „igen nagy újságot írok: készen vagyok mindkét darabbal! [...] Persze még van simogatnivaló.”²⁸ A költő ezután pihenhetett volna, de erre már képtelen volt: „Négy hét Shakespeare úgy megmérgezett, hogy utána nem bírtam a leggyönyörűbb valóságot” – írta.²⁹

A kézirat egy kis füzetbe került, amely összesen 82 oldal írott szöveget tartalmaz bejegyzésekkel, variánsokkal együtt. A keltezés szerint a fordítás elkészültének helye Titisee–Feldberg–Titisee, a dátum 1938. júl–aug. Silviusnak a III. felvonás 5. jelenetében található „Drága Phoebe” kezdetű szövegénél található a „Feldberg” bejegyzés, a költő ugyanis kirándulást tett a Fekete-erdő legmagasabb pontjára, a Feldbergre. „Az egész napot ott töltöttem, oda vittem

²³ Szűcs László levele. Az MTAK Kézirattárában MS 4687/56 jelzet alatt.

²⁴ *Huszonöt év*, 325–326 (1938. augusztus 3.)

²⁵ Szabó Lőrinc: *Shakespeare-rel a Fekete-erdőben*. (pp. 453–458) Szabó 2003:455

²⁶ Szabó Lőrinc: *Shakespeare-rel a Fekete-erdőben*. (pp. 453–458) Szabó 2003:458

²⁷ *Vers és valóság*, 2001:119

²⁸ A képeslap eredetije megtalálható: Fond 63/296 az OSZK KT gyűjteményében.

²⁹ Szabó Lőrinc: *Shakespeare-rel a Fekete-erdőben*. (pp. 453–458) Szabó 2003:458

magammal a munkát” – írta augusztus 5-én Vékesné Korzáti Erzsébetnek.³⁰ A fordítás végén található bejegyzés szerint a mű 1938. aug. 9-én délután 3 óra 35 perckor készült el.

A fordítás szövege 1938-ban nyomtatásban is megjelent a Singer és Wolfner kiadónál, majd kisebb változtatásokkal bekerült az 1948-as, Franklin-féle Shakespeare-összesbe. Ezt a változatot mutatták be 1949-ben. Az 1954-es rádióelőadásban és a Faluszínház előadássorozatában már az 1954-ben kijavított, átdolgozott fordítást használták, amely az 1955-ös nagy Shakespeare-kiadásban is megjelent, ismét kisebb változtatásokkal.

A harmadik szöveg kialakításánál Szabó Lőrinc az 1939-es változathoz inult ki,³¹ és Szenczi Miklós kontrollszerkesztő észrevételeire hagyatkozhatott, aki mintegy 35 szövegtérésre és 47 stílushibára hívta fel a fordító figyelmét.³² 1954. július 24-én a következőket írta feleségének:

A Shakespeare-anyag megjött, én is elkészültem vele, a napokban majd postázom. Lehet, hogy szeptember táján akár már korrektúra is várható a Népművelési Intézettől, illetve a Művelt Nép könyvkiadójától, amely ezt a „Népszerű Drámák Sorozatát”-t kiadja. Mindenesetre jó, hogy készen vagyok, hiszen eddig is csak az késleltetett, hogy a Szépirodalmi Kiadó – a nagy, új Shakespeare előkészítéseképpen – nem küldte el a javítandó kéziratot (csak, még áprilisban, azokat a korrekció-javaslatokat, amelyeket Szenczi Miklós dr. anglicista professzor tett). Ha most majd küldik a Szépirodalmi-kéziratot, csak át kell vezetnem rá az itt elvégzett módosításokat, melyeket magamnak külön feljegyeztem s megőrzök. Még az idén ugyanúgy át kell majd vizsgáltatniuk Domokos Jánoséknak még a *Timon-t*, a *Macbeth-et* és a *Troilus és Cressidá-t* is, s át kell javítanom nekem.³³

Szenczi javaslatai mellett a fordító 1954. április 19-én E. Kovács Kálmán megjegyzéseit is megkapta az Állami Faluszínháztól, melyek szintén segítettek a végleges változat kialakításában.

Macbeth. Németh Antal felkérése nyomán 1939 nyarán Szabó Lőrinc Ótátrafüredre utazott, és az ott megismert – a szövegértelmezésben valószínűleg sokat segítő – Moldvay Klára angol szakos tanárnő segítségével készítette el a *Macbeth* új fordítását – Németh Antal szerint „meglepően rövid idő alatt”.³⁴ Talán nem tudta, hogy Szabó Lőrinc két felvonással már készen volt (a kéziratok tanúsága szerint a második felvonás harmadik jelenetéig már kész volt a „piszkozat;” a költő ezt tisztázta le, s hozzáírta a dráma többi részét is)³⁵. A befejezés

³⁰ Id. *Huszonöt év*, 327. és Szabó Lőrinc Füzetek 5. Szabó Lőrinc németországi utazásai. 21. o.

³¹ A költő könyvtárában megtalálható az autográf bejegyzéseket tartalmazó 1938-as kötet, amelyre Szabó Lőrinc rá is írta: „1955-ös szöveg alappéldánya!”

³² A dokumentum adatai: MTAK Kézirattár, MS 4669/5. Dátuma 1954. április 4.

³³ *Harminchat év II*, 429

³⁴ OSZK KT Fond 63/296, p. 36. A költő ide is a Delius-féle nagy kiadást vitte magával, amit bizonyít, hogy a könyvben – közvetlenül a *Macbeth* után – egy szlovák nyelvű vasúti brosúra található.

³⁵ MTAK MS 4669/10-11 jelzet. 2/4-től a „piszkozat” kis noteszbe készült, ennek a végén szerepel a befejezés pontos dátuma is.

dátumaként „1939. július 23 (24) este ¾ 8” szerepel. A fordítás keletkezésének helye: „Budapest–Ótátrafüred.” A költő a tőle megszokott munkatempóban dolgozott, átlagosan napi 120 sort fordított le. 1939. július 20-i levelében így írt Vékesné Korzáti Erzsébetnek:

Ideges vagyok, kedves, csupa gond (biztosan te is) – mihelyt hazagondolok, vagy az életre, a valóságra, bármilyen vonatkozásban, és szinte jó reggeltől estig betemetkezni ebbe a királygyilkosságba. Jaj, de szép, rettenetes és erős mű! Tudod, hogy időnkint dolgoztam rajta február óta. Kb. két gyenge felvonás volt kész, hogy eljöttem Pestről. Most a negyediknek a közepén tartok. Valami 1900 sor az egész, és 1282 megvan. Remélem 5 nap alatt befejezem. S akkor átdülök a *Troilus és Cressidába*.³⁶

Július 26-án már a kész fordításról számol be: „Vasárnap estére elkészültem az új *Macbeth*-tel. Tudod mi ez? Embertelen teljesítmény, álmodni se lehetett. Az utolsó három napon 240, 177, majd 187 sort csináltam meg. És azt hiszem gyönyörűen. Utána aztán kiállt belőlem a szusz, azt mondhatnám, hogy rombadóltam.”³⁷ Ugyanezt a hírt közli munkaadójával, Németh Antallal 1939. július 31-én: „Kész vagyok a *Macbeth*-tel, gyönyörű; a *Troilus* most morzsolom, egyszer csak meglesz az is. Kár, hogy el kell mennem innen, nagyon jól ment a munka.”³⁸ Erről a fordításról nem készült beszámoló vagy esszé, mint az előző két fordítás esetében: az *Új Hírek* „körinterjúja” tudósított csak Szabó Lőrinc fordítói munkájáról. A „*Körinterjú Ótátrafüreden három magyar művésszel – Szabó Lőrinc Shakespeare-t fordít, Hír Sári fogyni, Simonffy Margot hízni akar*” – című tudósításban³⁹ Szabó Lőrinc humorosan annyit jegyzett meg, hogy ő fogy is és hízik is egyszerre: ahogy az angol szöveg fogy, úgy nő az ő kézírata. A bemutató előtt két nappal több lapban is megjelent Szabó Lőrinc rövid nyilatkozata az új fordításról:

Nyolc hónapig dolgoztam a *Macbeth* fordításán. Az az érzésem, hogy soha ilyen szép, teljes és nekem való munkát nem végeztem még a műfordítás terén. Lenyűgözött a mű mélysége, sűrített energiája, lángoló repülése. Lázban dolgoztam. Sírtam és nevettem munka közben... A fordításom, mint mindig, formahű. Pontosságra törekedtem és a legteltesebb tömörségre a shakespeare-i tragikus hangra és a beszéd közvetlen természetességére. Munkámban a legszigorúbb filológiai szempontokat követtem. Shakespeare remekei számomra elsősorban irodalmat, költészetet jelentenek.⁴⁰

³⁶ Huszonöt év, 333. A költő valóban elkezdte a *Troilus és Cressida* fordítását, a kéziratos füzet címlapján *Macbeth* és *Troilus és Cressida* szerepel, de a *Troilus* lapjait Szabó Lőrinc kitepte.

³⁷ Huszonöt év, 333

³⁸ Szabó Lőrinc képeslapja Németh Antalnak. OSZK KT Fond 63/298.

³⁹ Segesváry Izabella: Körinterjú Ótátrafüreden három magyar művésszel – Szabó Lőrinc Shakespeare-t fordít, Hír Sári fogyni, Simonffy Margot hízni akar. *Új Hírek*, 1939. augusztus 8.

⁴⁰ Szabó Lőrinc: A fordításom most is formahű. Szabó Lőrinc *Macbeth*ről. *Pesti Magyar Hírlap*, 1939. nov. 16. Szó szerint ugyanez a szöveg több napilapban is megjelent (pl. *Új Magyarság* 1939. nov. 16.)

A darabot az új fordításban 1939. november 18-án mutatta be a Nemzeti Színház, nagy sikerrel. A költő barátai szintén gratuláltak remekbe sikerült munkájához. Cs. Szabó László így írt neki: „Nagyon köszönöm a *Macbeth* elküldését. Nem voltam rest elolvasni, pedig egyes szakaszait már félig-meddig kívülről tudom. Szerző is, fordító is igen dicséretre méltó. Minél több ilyen szerzőt, s minél több ilyen fordítást neki!”⁴¹ A fordítás 1940-ben külön kötetben is megjelent a Singer és Wolfner gondozásában, majd bekerült az 1948-as Shakespeare-gyűjteménybe is. Az 1955-ös kiadás számára a költő tüzetesebben átnézte, átírta fordítását (kb. száz helyen átírta, ezen kívül több helyen módosította a szöveget),⁴² így alakult ki a *Macbeth* végleges változata, melyet a színházak napjainkig használnak.

A bemutatót 17 előadás követte. Szabó Lőrinc kiforrott, teljesen érett Shakespeare-tolmácsolása jó színházi szövegnek bizonyult. „A láttatóan képszerű és izmos magyar szöveg az érett Shakespeare metaforavillanásokat egymásba szikráztató képzeletének szakadatlanul nyugtalan mozgását híven követi, és mégis pontosan és világosan mutatja a beszélő hős lelki mechanizmusainak működését. A fordító részéről szinte kedvtelés látszik az örület fantasztikumainak követésében: átérzi, megéri az örült képzelet útját [...] nagyító alatt szedi szét a szálakat s úgy érti és érteti meg” – írta Németh Antal.⁴³

Troilus és Cressida. Negyedik feladatként Szabó Lőrinc a *Troilus és Cressida* fordítását kapta meg (a szerződés dátuma szintén 1939. február 11.). „Az első feladat volt egy olyan szöveget kapni a tervezett előadás anyagául, amely a kifejező nyelv-kezelés rugalmasságával átmenti e mű bizarr életgazdagságát [...] Ezt a műfordítói problémát legtisztább meggyőződésem szerint nem oldhatta meg más, mint Szabó Lőrinc” – írta Németh Antal.⁴⁴ Németh tervezett előadásához olyan szöveget akart, amely megeleveníti „a nagy rétori szárnyalást és a legintimebb líra szíromkönnyű bensőségét, a higgadt bölcsesség okos mérsékletét és a tébolyodott nihilizmus szó-örjögéseit, a legtisztább rajongást és a legegésebb szarkazmust, a színesen kavargó álmot és a vad realizmust”.⁴⁵ Németh felfogásának modernségét akkor értékelhetjük leginkább, ha összehasonlítjuk Sebestyén Károly 1936-os, tehát kortársnak számító elemzésével. Sebestyén valójában nem tudott mit kezdeni a darabbal: „Nem lett belőle tragédia, de komédia sem. Tragédiának indult és tragikomédiává fordult. Ez „az *Athéni Timon* mellett a legijesztőbb dráma”, amelynek legfőbb jellemzője a „borzalmas pesszimizmus”.⁴⁶

A már három kitűnő fordítást magáénak tudó Szabó Lőrinc 1939 nyarán – közvetlenül a *Macbeth* után – nekilátott a mű átültetésének, de a háború kitörése miatt félbeszakította a munkát. „Megijedtem. Tudtam, én tudtam legjobban, hogy a munkásságomban mi jó és mi csak félig kész, s *egyszerre*

⁴¹ MTA MS 4680/68: Cs. Szabó László levele Szabó Lőrincnek. Bp., 1939. dec. 15.

⁴² A korrektúra jelzete MTA MS 4669/15.

⁴³ Németh 1973:104

⁴⁴ Németh 1973:106

⁴⁵ Németh 1973:106

⁴⁶ Sebestyén 1936:237

félretoltam mindent, ami nem szorosan az én művem volt. Hogy kell ezt érteni? Úgy, hogy például abbahagytam a nagy fordításokat. A három Shakespeare-darab után egyszerűen nem volt lelki erőm befejezni a negyediket, a *Troilus és Cressida*-t, *bizony becsaptam vele a Nemzetit.*⁴⁷ A *Troilus és Cressida*-t csak az 1948-as Shakespeare-összkiadás számára fejezte be, így ebben a reprezentatív kiadásban Szabó Lőrinc négy Shakespeare-fordítása is szerepelt.

A MTAK kéziratárában megtalálhatóak az első két felvonás autográf fogalmazványai, „Ótátrafüred–Diszel 1939” keltezéssel. A dokumentumok között több – részben gyorsírásos – fogalmazvány is szerepel, kitépett noteszlapokon, jegyzetfüzetben, kis spirálfüzetben. A többi fogalmazvány ismeretében bizonyossággal állíthatjuk, hogy Szabó Lőrinc ezeket az anyagokat már nem túl nagy lelkesedéssel készítette. Ezek a korai fogalmazványok nagy vonalakban hasonlítanak az eredeti szövegre, és a későbbi végleges szöveg alapját képezik majd – nyolc év múlva.

Szabó Lőrinc 1947. február 17-én ugyanis levelet kapott a Franklin Társulattól a következő szöveggel: „Aziránt érdeklődünk, vállalkozik-e i. t. Szerkesztő Úr Shakespeare: *Troilus és Cressida* c. művének fordítására.”⁴⁸ Egy következő, március 7-i levélben ismét felteszik a kérdést, megjegyezve, hogy az előző levélre még nem kaptak választ.⁴⁹ 1948. márc. 4-én az éppen betegeskedő Szabó Lőrinc azonban már azt írta Kardos Lászlónak a kórházból, hogy „időnkint rohamok jönnek, általában jól vagyok, s szünetekben dolgozom is (a „Troilus”-on)”.⁵⁰ Thomas Marianne-nak is hasonlókat írt 1948. márciusában: „Egyébként dolgoztam is, egy üres külön szobát a prof. rendelkezésemre bocsátott nappali használatra, én meg behozattam a Shakespeare-irodát – csakugyan egész iroda! –, és a „Troilus”-t előbbre vittem valami 1200 sorral! Most már nem lesz nagy a késedelem.”⁵¹ Az 1947–48-as kézirat ma a PIM gyűjteményében található meg 4805/1 jelzet alatt (befejezésének dátuma 1948. márc. 18.)⁵². Az 1948-as keltezésű gépirat (az előző tisztázata 4805/2 jelzet alatt) Ruttkay Kálmán jóvoltából kontrollszerkesztésen esett át; Ruttkay mintegy ötven változtatást javasolt a költőnek,⁵³ aki az 1948. május 22-es keltezésű első korrektúrába írta be a gépirathoz képest eltérő részeket. A dátumok tanúsága szerint a *Troilus és Cressida* első modern fordítása rohammunkában készült. 1948. augusztus 17-én Szabó Lőrinc újra kórházba vonult, s ezt írta egyik levelében „Shakespeare-t viszek be magammal, hiszen ez az év már

⁴⁷ Interjú a *Film, Színház, Irodalom* 1944/5. számában. Idézi Kabdebó 1974:318

⁴⁸ MTAK KT MS 4677/156

⁴⁹ MTAK KT MS 4677/157

⁵⁰ Szabó 1974:444

⁵¹ Szabó 1974:445. Ismét jellegzetes, ahogy Szabó Lőrinc a sorokat számolja; megszámlálta, hogy az egyes felvonások hány sorból állnak. (I.: 850; II.: 616; III.: 688; IV.: 646; V.: 641.) Szabó Lőrinc az első két felvonással nagyjából kész volt, mire kórházba került (1466 sor), így összesen kb. csak 1900 sor maradt hátra.

⁵² Ezzel összevág, hogy a költő a kis *Troilus*-példányán az autográf bejegyzés szerint 1948. január 10. és március 18. között dolgozott.

⁵³ Javításaira jelen dolgozat szerzője bukkant rá Szabó Lőrinc könyvtárában, eddig ismeretlenek voltak.

amúgy is Shakespeare-év lett.⁵⁴ Itt nyilvánvalóan négy elkészült fordításának kijavítására és a szonettekre gondolt.⁵⁵

1948. október 10-én már küszöbön állhatott az új Shakespeare-összes megjelenése, mert Szabó Lőrinc azt írta Kodolányi Jánosnak, hogy „csömörít már az általános versfordítói élmény”, viszont tudta már, hogy „a teljes új Shakespeare példányszáma 1500”.⁵⁶ 1948. november 28-án megírhatta Thomas Ernónének, hogy „Megjelent ezen a héten az összes Shakespeare-dráma. Egy példány van itthon mutatóban. Gyönyörű. Kívül fehér kötéssel, bibliapapíron. Négy szép kötet, 285 forint. Még nem is nagyon drága. Részletre is vehetik a dolgozók. Külön pótkötetben jelenik meg a Shakespeare-szonettek, hasonló, de nem azonos külsőben, kétnyelvűen. Ez is gyönyörű lesz, kívül-belül. Pénz már elköltve.”⁵⁷ 1949-ben, az *Ahogy tetszik* felújításakor (és színhelyére gondolva) így emlékezett vissza a költő:

Második Shakespeare-fordításom volt az *Ahogy tetszik*, s most jut eszembe, hogy a négy Shakespeare-mű közül, amely hozzám is fűződik, három ugyanígy készült, ugyanilyen hegyi környezetben. Az *Athéni Timon* Erdélyben, az *Ahogy tetszik* az Alpokban, a *Macbeth* a Tátrában, s mindegyik nyáron, szerkesztőségi szabadságom idején; csak az utolsó, a *Troilus és Cressida*, emlékeztet zárt, nagyvárosi otthonra, a magaméra. Sőt klinikai szobákra és folyosókra, ahol befejeztem.⁵⁸

A *Troilus és Cressidának* talán jót is tett ez a borúsabb, keserűbb hangulat; Németh Antal később nagy elismeréssel írt Szabó Lőrinc fordításáról. „Szabó Lőrinc eddig megfigyelt műfordítói erényei, megemelkedett színvonalon mind feltalálhatók ebben a munkájában: hűség, könnyedség, gazdagság, természetesség! Minden sor él, sehol egy petyhüdt rész. [...] A dráma komplikált és túlzó szépségei és mélységei mind érvényesülnek. A hanglejtés igen nagy mértékben maga is szinte azonos a shakespeare-ivel.”⁵⁹ A kiadó sem fukarkodott a dicsérettel. „Több ízben hallottam már a bókot a kiadó lektorátusától, hogy az én *Troilus*-om lesz az új teljes Shakespeare-ben a legszebb fordítás, beleértve Arany Jánost is” – dicsekedett a költő.⁶⁰

Az 1948-ban megjelent szöveg 1955 második felében újabb kontrollszerkesztői ellenőrzésen esett át – Ruttkay Kálmán mintegy százötven javítandó helyet jelölt meg, illetve megjegyzésekkel látta el a fordítót a szöveggel kapcsolatban. Ennek emléke, hogy Szabó Lőrinc Delius-féle Shakespeare-kiadásában néhány hely jelölve van; 17 szöveghelyről van szó, amelyek minden bizonnyal gondolkodóba ejtették a fordítót. Az 1955-ös korrekció a postabélyegző sze-

⁵⁴ *Huszonöt év*, 391

⁵⁵ Közben szonettekét is fordít: 1948. július 30-i levele szerint „Shakespeare-ben túljutottam a 100. szonetten, azt épp egy útelágazásnál készítettem el, Tab mellett, a jelzótáblánál, szekérre vagy autóra várakozva, és szalonnázva a forró, ragyogó, zöld somogyi tájban.” *Harminchat év*, 62.

⁵⁶ Szabó 1974:458

⁵⁷ Szabó 1974:461

⁵⁸ Szabó Lőrinc: *A fordító az Ahogy tetszikről*. (pp. 777–779) 2003:777

⁵⁹ Németh 1973:106

⁶⁰ Kabdebó 1980:226

rint 1955. október 14. körül készült el, a *Macbeth*-tel együtt (MS 4670/5). A szöveg az 1955-ös összkiadásban jelent meg végleges változatában.

Vízkereszt. A *Vízkereszt* első modern fordítását Radnóti Miklós kezdte el, aki korai haláláig csak az első két felvonást készíthette el. Munkáját Rónay György fejezte be, aki a kontrollszerkesztői megjegyzések feldolgozását is elvégezte. A darabot 1947. május 9-én mutatták be az új fordítás alapján, majd a szöveg az 1948-as Franklin-kiadásban is megjelent. Ezt megelőzően Szabó Lőrinc is nem hivatalos megbízást kapott egy új fordítás elkészítésére. Naplójában a következőket írta 1945 májusában: „S közben szegény jó drága Szűcs Laci arra gondol, hogy előkészítik a *Vízkereszt* új rendezését; mivel új, jó szöveg kellene, majd én fordítom a darabot? Shakespeare-vígjáték! Az *Ahogy tetszik* után egész természetes volna. Kéne hozzá vagy három hónap, egészségben és nyugalomban. Shakespeare-t fordítani? Fenét! Napszámosnak, halj meg, kutya!”⁶¹ Az idézett részlet több dologra is rávilágít. Először is: egyértelműnek tűnik, hogy ekkor még nem létezett az a minden szempontból megfelelő, modern, filológiaiilag is kifogástalan fordítás, amire a színházaknak szüksége volt. Szabó Lőrinc tisztában volt vele, mekkora vállalkozás egy ilyen nagyszabású mű magyarra fordítása, s a megtiszteltetés mellett érezte a feladat felelősségét, súlyát, és azt is, hogy a fordítás olyan szolgálat, mely rengeteg figyelmet, odaadást, kompromisszumot követel: „Átfutottam a *Vízkereszt*t. Nehéz, nagy munka volna. Ó, Istenem, ez is »internálna«, magától, vagy három hónapra!...”⁶² Egyértelmű utalást találunk itt a kor politikai hangulatára is. Végül aztán mégsem kezdte el a munkát, lehet, éppen amiatt, mert közben megjelent a Radnóti–Rónay fordítás.

Szabó Lőrinc 1953 augusztusában azt írta Kodolányi Jánosnak, hogy „várok még valamit Shakespeare körül”.⁶³ Nem sokkal később kapta meg az Ifjúsági Színház 1953. július 29-i keltezésű levelét, amelyben a következőt írták: „Felkérem, hogy Shakespeare: „*Vízkereszt*, vagy amit akartok” című darabját színházunk számára lefordítani szíveskedjék. Határidő: 1954. jan. 1.”⁶⁴ Szabó Lőrincnek nagy szüksége volt a pénzre, ezért haladéktalanul munkához látott. Lendületesen dolgozott, s a fordítást először három kisméretű számtanfuzetbe jegyezte le,⁶⁵ majd legépellette. A dátumok szerint meglehetősen sietve kellett dolgoznia. A kitartó munka eredményeképpen 1954 elejére végül a színház rendelkezésére állt a teljes szöveg. A bemutató előtt (1954. május 8-án⁶⁶) a köl-

⁶¹ Szabó Lőrinc: Napló (1945. április–szeptember). *Birákhöz és barátokhoz*. 1990:59

⁶² Szabó Lőrinc: Napló (1945. április–szeptember). *Birákhöz és barátokhoz*. 1990:59

⁶³ Szabó Lőrinc levele Kodolányi Jánosnak. 1953. aug. 10. *Ne panaszd a magányodat* 230. o. Szabó Lőrinc 1953 nyarán már tudta, hogy a következő évben komoly megbízatások várnak rá a tervezett 1955-ös Shakespeare-összessel kapcsolatosan.

⁶⁴ MTAK KT MS 4677/137. Az Ifjúsági Színház levele, 1953. júl. 29.

⁶⁵ A dátum a címlapon „1953. nov–dec;” a befejezés dátuma 1953. dec. 22. Szabó Lőrinc október 21-i levelében említi először az új munkát: „Most Shakespeare-rel vagyok magyar társulásban, kezdem a *Vízkereszt* új fordítását.” Szabó Lőrinc levele Kodolányi Jánosnak. 1953. okt. 21. *Ne panaszd a magányodat!*, 237

⁶⁶ 1954. május 8-án jelentette Lipták Gáboréknak, hogy „A *Vízkereszt* elé ma sikerült végre megírnom a kért kis prológust [...]”; ugyanezen a napon Dr. Baumgartner Sándornak: [...] „melyet majd a bolond recitál a függöny előtt” (Szabó 1974:551–552).

tő egy kísérő verset is írt fordításához, *Prológus egy Shakespeare-előadáshoz* címmel. A rövid, vidám verset a bolond mondja el az előadás előtt – a darab végén elhangzó dallal párban így mintegy keretbe foglalja a színművet.

A költő számára az 1954-es év is „Shakespeare-év” volt. Április 14-én a következőket írta Baumgartner Sándoréknak: „Ilyenek, ilyen mai, autóbusszon járó állami vándorszínészek (vagyis a Faluszínház-ék) környékeztek meg újabban Pesten. A Shakespeare-féle *Ahogy tetszik*-et adják elő itt meg tizenkét faluban meg kisvárosban országszerte. [...] Egy évig vagy fél évig játsszák a darabot, s megígérték, hogy – mint fordító kartársat és Shakespeare helyettesét – elgurítanak magukkal ide-oda, ha kívánkozom rá.”⁶⁷ A *Vízkereszt*-előadással kapcsolatban viszont kétségek gyötörték a költőt. Már július 2-án azt írta Baumgartnernek, hogy „Eszembe jut még a *Vízkereszt*. Hát ez roppant sikernek ígérkezik. A dolog éppen csak kibontakozott, s máris jön a nyári szünet; ősszel azonban »százás szériákat« vár az igazgató. Bár úgy volna!”⁶⁸ Egy szeptemberi levelében már csalódott hangon kérdezi feleségétől, hogy „A Faluszínháztól komolyabb pénzt kaphatunk? Igen örülnék neki, mert az Ifjúsággal szemben gyanakvó vagyok. Mi a fenének nekik az a nagysikerű (Párizs, Moszkva) V. Hugo oly hirtelenében, ha ugyanakkor komoly a reményük és akaratuk, hogy a *Vízkereszt* százszor (sőt kétszázszor) menjen?”⁶⁹

A *Színház és Mozi* című folyóirat 1954. május 28-i számában tudósít arról, hogy az Ifjúsági Színházban folynak a *Vízkereszt* próbái. Külön említik „Szabó Lőrinc remekbe sikerült új fordítását”. A színház kamaratársulata végül 1954. június 11-én mutatta be a *Vízkeresztet*, Apáthi Imre rendezésében, Farkas Ferenc zenéjével.⁷⁰ Tény, hogy a *Vízkeresztet* június 11. után csak tízszer adták elő, és szeptember 13-tól adták újra, egyáltalán nem sűrűn. A darabot egészen 1954 decemberéig műsoron tartották, de az 1955-ös műsorfüzetekben már nem említik. Ennek oka nem feltétlenül a fordítás hiányosságaiban keresendő. 1954-ben politikai okai is lehettek egy-egy színdarab bemutatásának vagy mellőzésének. Ráadásul a sajtó egyáltalán nem írt az új bemutatóról, a kor fontosabb napilapjai inkább politikai eseményekkel foglalkoztak, úgymint a francia kormányválság, az indokínai háború, Amerika „gazdasági válsága”, az 1954. évi költségvetés vitája és a magyar csapat számára diadalmasan induló svájci futball-világbajnokság. A darab bemutatóját az 1954. június 20-tól zajló „a magyar dráma hete” és a Nemzeti Színház jól sikerült *Othello*-előadása is elhomályosíthatta. Szabó Lőrinc *Vízkereszt*-fordítása így gyorsan feledésbe merült (az *Örök barátaink* II. kötetében jelent meg mintegy kétszáz sornyi szöveg), nyomtatásban csak 2004-ben látott napvilágot.⁷¹

Szele Bálint

⁶⁷ Szabó 1974:549

⁶⁸ Szabó 1974:553

⁶⁹ *Harminchat év* II:447. A levél dátuma 1954. szeptember 3.

⁷⁰ *Színház és Mozi* (Szerk. Gyetvai János), 1954. június 11.

⁷¹ Szabó Lőrinc kiadatlan drámafordításai 1. *William Shakespeare: Vízkereszt, vagy: amit akartok*. A szöveggondozást végezte és a kísérő tanulmányt készítette Szele Bálint. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.

Bibliográfia

- Harminchat év* II. Szabó Lőrinc és felesége levelezése. 1945-1957. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1993. s.a.r. Kabdebó Lóránt.
- Huszonöt év*. Szabó Lőrinc és Vékesné Korzátai Erzsébet levelezése. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. s.a.r. Kabdebó Lóránt.
- Illyés Gyula (1956): Szabó Lőrinc, vagy boncoljuk-e magunkat elevenen? In: *Szabó Lőrinc válogatott versei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. pp. 5–48.
- Kabdebó Lóránt (1974): *Útkeresés és különbéke*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Kabdebó Lóránt (1980): *Az összegezés ideje*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Ne panaszkodj a magányodat!* Kodolányi János levelezése Szabó Lőrincével és Szabó Lőrincné Mikes Klárával. 1948-1957. Argumentum, Budapest, 2002. s.a.r. Horányi Károly.
- Németh Antal (1973): Szabó Lőrinc Shakespeare-fordításai. In: *Filológiai Közlöny*, 1973/I–II. pp. 97–113.
- Sebestyén Károly (1936): *Shakespeare: kora, élete, művei*. Rózsavölgyi és Társa kiadása, Budapest, é. n. [1936]
- Szabó Lőrinc (1974): *Napló, levelek, cikkek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Szabó Lőrinc (1990): *Bírákhoz és barátokhoz*. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Szabó Lőrinc (1992): *Utazás Erdélyben. Cikkek, versek és levelek*. Mikszáth Kiadó, Salgótarján. s.a.r. Kabdebó Lóránt.
- Szabó Lőrinc (2001): *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szabó Lőrinc (2003): *Emlékezések és publicisztikai írások*. Osiris Kiadó, Budapest.

Háy a Tetrán

1. Háy János, a Sikergyerek. Háy János a *Házasságon innen és túl* című új kötetével visszatért a rövidebb prózákhöz, de a szerző drámaíróként is töretlenül jelen van a magyar színpadokon. A legfrissebb Háy-ősbemutató *A Pityu bácsi fia*, tavaly novemberben a Thália és a Beregszászi Illyés Gyula Színház közös produkciója volt, Bérczes László rendezésében; *A Gézagyereket* – a szerző legelső bemutatott darabját¹, amely egyben a 2004-ben megjelentetett tetralógiájának címadója – Vincze István vitte színpadra a Pécsi Harmadik Színházban, ez az előadás már bejutott az idei VI. POSZT versenyprogramjába is.

A drámaíró Háy recepciója nemcsak azért tekinthető sikertörténetnek, mert megírásuk kezdete óta máig játsszák darabjait és az előadások általában kedvező fogadtatásra találnak, hanem azért is, mert *A Gézagyereket* ősbemutatója és sikerei kapcsán elindított viták², valamint a négy Háy-darab kötetváltozata is mind hozzájárultak a magyar színházi és irodalmi életet jellemző válaszfal leomlásához.

Mivel egy drámaszöveg alapvetően előadásra szánt mű, a magas kultúrát és a kultúra szórakoztató szegmensét erőteljesen elválasztó hazai szemlélet szerint a drámaíró erőteljesen ki van szolgáltatva a kor piaci igényeinek. Következésképp a szerző meg kell gondolja, hogy írói autonómiáját érdemes-e kockára tennie a színház nagyobb, közvetlenebb hatásának érdekében. Ezt a gondolkodásmódot még jól illusztrálja a Háy-műveket alapvetően élénk figyelemmel kísérő irodalomelméleti, -kritikai recepció kontrasztja az első darab iránt tanúsított kisebb érdeklődéssel.³ A Háy-darabok recepciótörténetében azonban megfigyelhető egy pozitív irányú elmozdulás, hisz már az előadásokat elemző kritikák többsége is foglalkozott a szerző addigi munkásságával, a megírt szövegek irodalmi kvalitásaival, és idővel több recenzió készült magáról a kötetéről is.⁴

¹ A debreceni Csokonai Színház Stúdiószínház *A Gézagyereket* ősbemutató-előadásával (R.: Pinczés István) kapcsolatos elismerések, díjak a teljesség igénye nélkül:

POSZT, Pécs, 2002: Baranya megye nagydíja (produkció); legjobb dráma; legjobb réfri mellékszereplő; Stúdiószínházi Műhelyek Találkozója, Bp., 2002: legjobb főszereplő; térszervezés-rendezés; Kortárs Dráma Fesztivál, Bp., 2002.; KONTAKT Nemzetközi Színházi Fesztivál, Torun (Lengyelország), 2003: 2. díj; Torun város nagydíja; Nemzetközi Színházi Találkozó, Wiesbaden (Németország), 2004.

² Vö.: Szakmai fórum (POSZT), Háy János: *A Gézagyereket*, www.poszt.hu/szakmaiforum_05_gezagyereket.php 2002.06.09., illetve az *Ellenfény* 2003/7. számának mind *A Gézagyereket* szövegével, mind a Pinczés rendezte előadással foglalkozó cikkei.

³ „Mindjárt elsőként a darab az irodalmi recepcióból átkerült a sokkal gyakorlatiasabb színházi recepció körébe – vélhetően ennek az is oka, hogy megjelenése után nem sokkal bemutatták. Ettől fogva a darab és az előadás recepciója összefonódik, sőt, a recenzensek gyakorta inkább az előadás szemszögéből tekintenek a darabra.”

Sebestyén Rita: *A darab és az előadás recepciójáról*. In: *Ellenfény*, 2003/7. 21. old.

⁴ Csontos: *ÉS*, 2005.02.19.; Koltai: *Színház*, 2005/4.; Krusovszky: *Csutdu*, 2005/3–4.; Radnóti: *Kritika*, 2005/3.; Tarján: *Új Könyvpiac*, 2004.12.03.

Az írói-drámaírói munkásság így már nem különül el egymástól anynyira, mint ahogy ezt a hazai recepcióban megszokhattuk. Nem véletlenül: A *Gézagyerek* című kötet bosszantó szerkesztési hibái ellenére is kuriózum a magyar könyvpiacra, hiszen a szerző három istendramája és egy színjátéka (mely jelenleg 'ördögjáték' a Thália színpadán) mellett tartalmazza az azokhoz alapul szolgáló novellákat (többségük a *Közötte apának és anyának, fölötte a nagy mindenségnek* című kötetből) is, hangsúlyozva ezzel az önadaptáció tényét, ezáltal az irodalom-dráma-előadás egymással szorosan összefüggő létét, melyeket a magyar recepció az előbb említett okokból kifolyólag hajlamos egymástól külön kezelni. Ennek ellenére kevés elemzés kívánja (pl. Krusovszky tesz erre kísérletet) a Háyra jellemző nyelvi eszközök kiemelésén túl elhelyezni a tetralógiát az egész életműben, valamint hiányosságok mutatkoznak a tetralógia rész-egész viszonyainak leírásában is.

2. A Jancsi bácsi világa. Az életmű szempontjából Háy nyelv- és világteremtő útvonala, így tematikailag az „itt és most” valósága felé fordulása, műfajilag a novella sajátosságai és az író sajátos oppozíciós technikája együttesen vezettek a színdarabok megírásához.

A feszültséget teremtő oppozíciókban Keresztury Tibor⁵ már korán megsejti a nagyobb komplementer halmazok, a tragikum és játékosság, a kiábrándultság és érzelmesség között feszülő ellentétet, mely a hideg-meleg, a távolodás-közeledés, az öregség-fiatalság, a testi-szellemi, a súlyos-könnyű motívumaival és a szív, hold, kő, bőr szimbólumaival íródnak tovább az életmű egyes darabjaiban. A valóság tapasztalatainak megragadása – s egyben ellensúlyozása – Háy műveinek kulcskérdése marad, s mindvégig nagy szerepet játszik a műfajhatárok fellazítása, a metaforikus vizualizálás technikája, a szerepjáték, valamint a nyelvi aspektus szempontjából az egyszerűség csapdája, mely könnyed, rontott nyelvi inventáriumában a legbonyolultabb metafizikai kérdéseket hordozza.

Ezt az eszközrendszert, a belőle eredő drámaiságot kamatoztatja darabjainak megírásakor a szerző, továbbra is a boldogság-boldogtalanság viszonylatában szervezve költői-írói világát.

A boldogság-boldogtalanság pólusai között kezdetben maga a teremtő fantázia képes közvetíteni (*Gyalog megyek hozzád a sétálóúton, Welcome to Africa*), az általa központi értéként kijelölt szerelem még képes létrehozni egy „ott lenne jó” világot (*Marlon és Marion, Holdak és napok, Dzsigerdilen*). A nyelv erejébe vetett bizalom halványodik el az *Istenek, a Valami nehezék, a Kotródom el* világában, és szűrődik át a *Közötte apának anyának...* novelláiból a drámák világképébe, átfogalmazva a teremtés lehetőségeit, jelentéseit és jelentőségét, miközben kiéleződik a szereplők önazonosításának tétje, amit a novellák esetében a narrátor személye még többé-kevésbé biztosított. A drámaíró Háy tovább működteti az általa kidolgozott kontrasztos motívumhálót és beszédtechnikát, vagyis azt a nyelvet, mely nyomokban már megtalálható a *Xanadu* regénybéli angyalainak, kocsmázó hajósainak párbeszédeiben is. A 2000-től íródó drámaciklus ezt a nyelvet és világképet radikalizálja dialógusaiban.

A szerző az egyes drámák felépítésénél más-más dramaturgiai fogásokkal él ugyan – ezáltal különböző szerkezetet, összetettséget mutatnak a drámák –,

⁵ Keresztury Tibor: *Ott, ahol mi sehol és semmikor*. In: Alföld, 1989/12. 71. old.

a novellák alapanyagában mégis, egy egységesülő világgép szellemének megfelelően, a dialógusokban folyton variálhatónak tűnő ismétlések segítségével adja vissza az eredetileg felvetett metafizikai problémákat.

3. A Részegész. A tetralógia összefüggő voltát boncolgató elemzések többsége az egységes világszemléleti alapot tételező műfajiságot teszi meg vizsgálatá tárgyává, és a darabokban fellelhető redundanciát minőségbéli egyenetlenségként értékeli, holott az módosított ismétléseiben egyfajta negatív irányú fejlődést fejez ki.

Tarján Tamás ajánlója az Új Könyvpiac tavalyi számában⁶ kezeli először egyértelműen tetralógiaként a kötet novella-dráma párokra osztott darabjait. Egy későbbi kritikájában⁷ az előadások tekintetében is ezt a szemléletmódot ajánlja, de nem szövegekből rekonstruálható tényezőket sorol fel lehetséges és valós kohéziós erőkként (mint pl. történeti linearitás, láncolatos etikai példázatosság, a figurák sakkjátéka), hanem az eléggé talányos 'istendráma' minősítést mint „fordított szakralitást” teszi meg a darabok közös nevezőjének. Radnóti Zsuzsa korábbi, a népszínmű felőli megközelítését vonja vissza az „istendráma” megjelölés javára, mely fogalom szerinte jobban visszaadja a tetralógia istenhiányra épülő szervező elvét.⁸

Ha a darabok műfaji megjelölése alapján feltételezzük, hogy azok Isten és ember viszonyára kérdeznek rá, a középkor hagyományaihoz nyújthatunk összehasonlítási alapot, amely keretei között a kereszténységben mindennek „nagyon lényeges világszemléleti tartalma volt. Szent Ágoston szerint Isten nem jövőbe látó, mert benne a világ egész története, a múlt, jelen és jövő egyszerre, egy időben van jelen. Az idő és a történelem lényege ezek szerint nem horizontális irányban, hanem az Isten és az e világi vertikális viszonyban található meg. A történelem folyamata azonban horizontális, és ebben egyenes vonalú az előrehaladás a teremtéstől az utolsó ítéletig.”⁹

Háy drámáiban a horizontális viszony nyelvi szinten is keveredik a vertikálissal: a lucerna- és a fűmetaforák, a disznók és az ember halálának párhuzama, az ok-okozati összefüggések felcserélése az emberi létet a növényekéhez vagy állatokéhoz hasonló vegetációs szintre helyezik. A gyermeki, mindent öszszemosó, de a legalapvetőbb összefüggésekre rákérdező látásmód nemcsak a gyerekek és az autista Géza sajátja, de a legtöbb figurára igaz. Isten és ember világszintje egybeeshet, és mégsem: Jani fia mindent lát a lovak hátán ülve, Pityu bácsi fia a szénakazal magasából tekint a világra, Géza a magasban tétlenkedik a gyárban, mely térszimbólumok kifejezik az ember törekvéseit, de a „megistenülés” bizonytalan; kudarccal vagy halállal végződik.

A horizontális-vertikális viszonyok keveredésében a figurák által használt nyelv nem tud rendet teremteni: nemcsak a gondolatok kifejezésére, közvetítésére válik képtelenné, de a dolgok megnevezésére is, amely az identitás meghatározásának legfontosabb eszköze. Az Isten létére, funkciójára való rákérde-

⁶ Tarján Tamás: *A dialógus hatalma*. In: Új Könyvpiac, 2004/12. 5. old.

⁷ Uő: *Dőlésszög*. In: *Critikai lapok*, 2004/6. 20–21. old.

⁸ Vö: Radnóti Zsuzsa: *Egy magyar népszínmű*. In: *Színház (drámamelléklet)*, 2000/10. 1–2. old.; Radnóti Zsuzsa: *Az ősbemutató felelőssége*. In: *Kritika*, 2005/3. 14–17. old.

⁹ Bécsy Tamás: *Mi a dráma?* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 78–9. old.

zés során a szereplők egy önmaguk által elképzelt, jól működő világhoz mérik a jelenlegit, mely ellent látszik mondani az isteni tökéletesség princípiumának, hiszen a párbeszédekben leképzett történések egyik fő irányvonalát a különféle balesetek, betegségek, halálnemek ritmikusan visszatérő taglalása adja.

Így a figurák fejtegetései groteszk eszmecseréknek tűnnek a teremtő szó paródiáiként, mintha csak a *Valami nehezék* és az *Istenek* köteteit folytatná a szerző, mely kötetekben a <teremtés> többértelművé válik, „<teológiai> jelentése mellett állandóan szembesülni kell lehetséges profán referenciáival: ez olykor az isteni teremtés ironizálásához vezet.”¹⁰

Háy drámaiban a földi valóság szintjére ráakódik egy, annak nyelvi aktusai által folyamatosan megteremtteni szándékozott magasabb szint, mely viszont épp a teremtés eszközének hatástalanságával, a horizontális és vertikális viszonyok nyelvileg leképzett rendetlenségben való rögzülése által nem képes megvalósulni; de nem kizárólag ez a darabok mondanivalója metaszinten.

4. Gézagyerekek teremtője. Míg az egyes darabok mindent összemosó „rendetlensége” egy tét nélküli örök körforgás változatlanságát sejteti, a tetralógiában elfoglalt helyük éppen azt állítja, hogy van fejlődés, csak visszafelé – időben rekonstruálható romlás formájában, ahol az öntudatlan erők, a véletlen, a sors nyernek egyre nagyobb jelentőséget.

A sorszámokkal ellátott, ezáltal összetartozónak minősített novella-dráma párok között időbeli előrehaladás áll fenn, méghozzá az 1960-as évektől (*A Senák*) haladunk a Kádár-korszakon (*A Pityu bácsi fia*), majd a kilencvenes évek privatizációs időszakán (*A Gézagyerekek*) keresztül egy közelebbről kevésbé meghatározható ma felé (*A Herner Ferike faterja*).

A mához közelítve a történelemhez, ez egyéni történethez való viszonyulás, így a történelemben való benne állás, más történelmi korok, tettek, a fejlődés-hanyatlás megértése – egyáltalán érzékelése – csökkenő tendenciát mutat. Míg a falusi közösségben a Nagymama rendelkezik emlékekkel, s a Gyerek a jövőkép hordozója, három jól elkülöníthető generáció szerepel (*A Senák*), addig Bandáék Shakespeare sírásóira emlékeztető hármasa már neveikben sem különülnek el az előttük levő generációtól (*A Herner Ferike faterja*). A történelem előrehaladása az archaikus falusi együttélési forma és az oda kívülről betörő modernizáció (legyen az a párthatalom, a falóból elszármazottak, idegen német munkaadók, különféle technikai újdonságok, médiumok révén) szembeállításában jut kifejezésre, és az interperszonális kapcsolatok elszegényedésében, a szerelem, szeretet, barátság értékeinek eltűnésében nyilvánul meg.

A teljesen a szóbeliségen alapuló információk, a történetek különféle variációi egyre távolabb kerülnek a személyes tapasztalatoktól, mígnem végül a média lesz egyetlen zavaros forrásuk (pl. Herner Ferikéék esetében). Így esnek el az emberek a pletyka által kicsire zsugorított világ fenntartásának lehetőségétől, és válnak végleg otthontalanná. Már nincs lehetőség arra, hogy „A pletykával az információs jelenidejűség, a mi személyes történetünk reprodukálódjék – M. W.] újra meg újra: a történésben való benne levés. A pa-

¹⁰ Kulcsár-Szabó Zoltán: *A szív, az olvasás és a gyönyörűség*. In: *Jelenkor*, 1997/2. 209–217. old.

radicsomi állapot helyreállítására törekszik a pletyka, felidézve az időt, amikor mindig mindenki együtt volt...”¹¹

Háy figurái darabról darabra lesznek egyre talajvesztettebbek globalizálódó világunkban, ahol nem mentheti meg őket semmilyen Isten, hisz már nem képesek teremteni maguknak egy teremtőt. Így végeredményben maga a nyelvvel/nyelvből való teremtés lehetőségei kérdőjeleződnek meg általuk; vagyis az író (akár drámaíró) pályáját figyelembe véve a kozmikus boldogtalanság áthidalhatósága. Hogy ő maga saját lehetőségeit kutatva akar-e, képes-e új világokat teremteni, amelyhez minden valószínűséggel egy új nyelv szükségeltetik, vagy ezt az alaposan kidolgozott nyelvet-világot építi-e tovább – nos, ebből a szempontból is érdekes lehet a frissen megjelent Háy-kötet.

Marion Wagner

Könyvleletek

„Minden láng csak részekben lobban”

A Háy-novellák világdarabkái

Mert hogy minden egész eltörött, s lángjaink is inkább csak ellobbannak, Ady óta tudjuk, csak éppen megemészteni nem vagyunk képesek e tényre. Illúzióink megmaradtak, elképzeljük az Egészet, mely teljes és harmonikus, s olyan életet teremtünk képzeletünkben, melynek egysége megkérdőjelezhetetlen. Azonban lassan illúzióink is elmaradoznak, hiszen a külső világ valósága oly erőteljesen kényszeríti ránk akarátát, hogy képtelenség ellenállni, s az ellenállás is csak távoli lehetőséggé válik. Mint ahogyan **Háy János** legújabb novelláskötetében sem képesek a szereplők egységet, Egészet teremteni önmaguknak. Sodrónak az árral, egyre erősebben kötődnek a külső valósághoz, s így a *Házasságon innen és túl* novelláiban

nem jön létre az a lehetséges fiktív világ, melyet egységessé szervezhetne a harmónia, a képzelet Egészsébe vetett hite. S így e kötet olyan lelete lesz korunknak, mely – még ha elrettentő és kiábrándító is – híven tükrözi emberi kapcsolataink sivárságát, kiüresedését és így hagyományos értékeink fel számolódását.

A kötetben négy nagyobb ciklus található, melyeket római számok jelölnek, s ezen fejezetek vagy ha tesszük, ciklusok szövegei szorosán összefüggnek egymással. Azonban korántsem arról van szó, hogy ismétlődő szereplőkkel dolgozik a szerző, s így alakul ki egyfajta viszonyrendszer az írások között. Minden történetben más figurákat és más helyszíneket láthatunk, miközben e kötet szerep-

¹¹ Szvetelevszky Zsuzsanna: *A pletyka*. Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2002. 32. old.

lőinek nincs nevük, kivéve az utolsó, negyedik fejezetben (de erre még külön visszatérünk). A névadás elmaradt, csupán a lány, a fiú, a férfi, a nő, a férj, a feleség, a kislány, a kisfiú, az anya, az apa, esetleg a nagypapa vannak. Nem szereplők tűnnek fel, hanem sokkal inkább szerepek. Hagyományos, hétköznapi emberi szerepek: hiszen mindenki fiú vagy lány, férfi vagy nő, esetleg férj vagy feleség. Szerepek, melyeket a mindennapi életben bárki betölthet, s tudtán kívül vagy tudatosan be is tölt. A szövegek megszüntetnek minden individuális tulajdonságot, mely közelebről meghatározhat egy embert, s elsőként a nevét veszítik el. Akinek nincs neve, azt nem lehet megszólítani, azt nem lehet meghatározni, az nem István vagy Mária, hanem egyszerűen csak egy ember. S éppen ez az általánosítás, az emberről való általános beszéd az, mely Háy János legújabb kötetének írásait szervezi.

Az első fejezetben a férfi-nő kapcsolat kerül előtérbe, minden novella egy-egy kapcsolatot mesél el, mely semmiben sem különbözik az általunk is ismert hétköznapi viszonyoktól. Talán annyiban, hogy míg az olvasó esetleg ismerhet sikeres és boldog párokat, addig ezekben a szövegekben csak megfeneklett párkapcsolatokról értesülünk. A férfi megcsalja a nőt és a nő megcsalja a férfit; a lánynak túl gyors a fiú közeledése, a fiút pedig idegesíti a lány vonakodása. Valami folyamatosan elromlik, vagy már el is romlott, csak éppen még nem mondta ki senki. És nincsenek okok, hanem csak egyszerűen odébbáll a férfi, új asszonyt keres, akivel tud perceket, órákat lopni a családjától, hogy aztán egyszer csak bejelentse, hogy vége, nincs tovább, elköltözik. Az ünnepek varázsa sem a régi, hiába van ka-

rácsony, az sem más már, mint pusztán kötelesség: *„Ezekben a napokban a legvérmesebb szeretők sem zavarják meg a családok nyugalmát. Visszavonulnak csendes garzonukba, ahol egy kicsi fenyőág mellett gyűlölik a szeretet ünnepét, hogy egyszer ennek is, mint tavaly, vége lesz, és akkor a férfi/nő végre kiszakad otthona köteteléből, s megint megjelenik nála, s kis bókók mellett újra ígéretet tesz, hogy ha felnőnek a gyerekek, akkor majd elválnak.”* Értéktelenné válik mindaz, ami valaha értéket jelentett: nem számít a hűség, a másik tisztelete, a szeretet még a szeretet ünnepén sem jelent semmit. S a kísérletek, hogy az emberek megmentseik kapcsolataikat, kudarcba fulladnak: *„Az épületben ki lehetett alakítani két távoli pontot, ahol az asszony és a férfi élt, ahonnan nem látszottak és nem is hallatszottak egymás számára. Mint két szomszéd vár, olyan volt, s a gyermekek afféle hírnökök, Szondi Lipót két apródja, közvetítettek a birtokosok között.”* Az új lakás vásárlása sem oldotta meg az *Agglomeráció* című novellában szereplő család problémáját, inkább alkalmat szolgált a teljes elhidegülésre. Az első fejezet novelláiban emberek szerepelnek, akiknek nincs nevük, nem tartoznak senkihez, s nem ismerik sem magukat, sem társukat. A teljes elhidegülés és elidegenülés történik meg, mely visszafordíthatatlannak látszik. S a fejezet végére illesztett, *Titok* címet viselő szöveg méltón zárja a kötet első részét. A férfinak van egy titka, melyet az asszony nem ismer, de nem is akar megtudni. Végül a férj egy nap elmondja, hogy rákos, most már nem tudja tovább titkolni, hiszen kemoterápiára van szükség, s ezután nemsokára meghal. Az olvasó – úgy tűnik – fellélegezhet, hiszen a fejezet utolsó szövege mintha vissza-

vonná az előbbi állításokat, s mégis, talán mégis létezik hűség, tisztelet és szeretet két ember között. Azonban az utolsó mondat – egyszerre zárja csattanóval a novellát és az első részt –, mely a férfi temetésének kimerevített képe, így hangzik: *„Nem látta senki ezt a lányt, s nem látta ennek a lánynak a fájdalmát sem, nem érezték ennek a lánynak az illatát, azt a kellemes kókuszszagot, amit a tusfürdő hagyott rajta, hiszen úgy volt ő nemlétező, miképpen nemlétező volt immáron: a férfi is.”* Még sincs feloldás, nem történik meg a visszavonás, sokkal inkább a kimerevített képben válnak végérvényesen visszavonhatatlanná a felsorakoztatott negatív állítások.

A második fejezet novellái ott folytatják a viszonyok destrukcióját, ahol az első fejezet szövegei befejezték. A különbség annyi, hogy a hangsúly a párkapcsolatokról a szülő-gyerek viszonyra helyeződik, mely szintén megromlott, megszűnt vagy csak már nevében létezik. Háy János írásai a legrégebb és legértékállóbb emberi hagyományt, a családot kezdik ki, melynek strukturálnia kellene az emberek közötti kapcsolatokat. Szintén erre, a kapcsolatok – ember és ember közötti párbeszéd – hiányára játszik rá a harmadik fejezet, melyben szimbolikus jelleggel feltűnnek Budapest hídjai. A híd, „melynek karcú teste átível a Duna fölött, ahogy a férfi karja ível a nő válláig, ahogy az erős izmok átlendítik a kart a gyenge vállig, hogy összekössék azt, ami eddig ketté volt választva”. A híd összeköt, kapcsolatot teremt két fél között, azonban a hidat nem elég felépíteni, hanem át is kell kelni rajta. A megépítés csupán a kapcsolatteremtés első fázisa, utána következik annak szinten tartása, mely talán nehezebb munka, mint maga az „építkezés”. S míg a harmadik fejezet híd-novellái szimbolikus az ed-

dig felvázolt kapcsolatok szerkezetére utalnak, addig egyúttal a negyedik fejezettel is összeköttetést létesítenek. Az utolsó rész szövegeit már ismerhetik a Háy-olvasók, hiszen java részük már megjelent a *Közötte apának és anyának, fölötte a nagy mindenségnek* című kötetben. A *halottember, Haza a Senkiházából, Pince, A telefonszerelő* már jól ismert novellák, azonban van egy alapvető különbség az újabb szövegekkel szemben: egyfelől ezekben a szereplőkhöz még nevek is tartoznak, másfelől pedig – igaz, alig-alig – mintha meg lenne még a család egységének illúziója. Ezekben az írásokban mintha még szerephez jutna a hűség, a tisztelet és a szeretet. Igaz ugyan, érezhető már a „minden Egész eltörött” hangulata, viszont még él az illúzió, az egység és az Egész távoli reménye. A *halottemberben* Leczki Géza még hazajön a feleségéhez, csak éppen Annus, mivel nem bírja elviselni, hogy egy halottnak képzelt ember nyúljon hozzá, megöli. A szeretet és hűség még megvan, azonban valami már örökre elveszett. Mintha ezek a már régebben megjelent szövegek jelentenék a kiindulópontot, a még megvan és a már elveszett pillanatát, melyből kinőttek a *Házasságon innen és túl novellái*.

S ahogyan Budapest hídjai fontos szerephez jutnak, úgy a város a maga arctalan és névtelen emberáradataival jelenti az írások hátterét és egyben helyszínét. Az agglomeráció, a Rózsadomb vagy éppen a zegzugos pesti utcák tűnnek fel, ahol már nincsenek emberek, csupán embernek látszó ösztönlények, akik nap nap után róják a rájuk szabott sors kacskaringós ösvényeit. Gyakran azt sugallva, hogy Budapest az oka mindennek: a tönkrement házasságoknak, az elköltözött gyerekeknek, a szétszakadt családoknak vagy az iszákos apáknak.

Erre játszik rá a lecsupaszított, szinte már az unalmassáig puritán nyelv s a semleges és közönyös elbeszélői beszédmód, melyek közösen hozzák létre a külső világ referenciáiból építkező világot. S ismerve a drámaíró Háy önadaptációit, melyeket nagyszerűen foglalt magába az *A Gézagyerek* című kötet, felmerül a gyanú az olvasóban, hogy nem novellaformában megírt dráma-vázlatokat olvas-e véletlenül. Hiszen a szövegekben nem valódi, életteli szereplők tűnnek fel, hanem lények, melyeket szinte csak a nemi másság különböztet meg egymástól. Eleinte úgy tűnik, hogy az Apa, az Anya, a Feleség, a Férj, a Kislány, a Kisfiú valódi szereplők, akik még megkísérlik ellátni alapvető és elsődleges funkciójukat, azonban mindez kudarcba fullad. A hagyományos szerep már betölthetetlen, nem marad más, csak a férfi és nő teremtett különbsége, akik a beléjük írt nemi ösztönnek köszönhetően végzetesen vonzzák egymást. A vonzalom

viszont a közösülés után megszakad, nem jön létre kapocs, s így a szövegek a névtelen és arctalan tömeget az állatokkal teszik egyenlővé. Ezáltal olyan szerepek jönnek létre, melyek megformálása mind a drámaíró, mind a színház számára kihívást jelenthet.

Ijesztően aktuálisak és érvényesek Háy János legújabb novellái, melyek korunk társadalmának tartanak tükröt, hogy felismerhetővé tegyék a szinte már visszafordíthatatlan zűrzavart. S hogy születnek-e majd önadaptált drámák ezen írásokból? Az anyag megvan, a „szerepek” is körvonalazódtak, s ahogy *A Senákból* vagy *A Gézagyerekből* remek drámák íródtak, úgy a *Házasságon innen és túl* novellái esetében is adott – véleményem szerint – ez a lehetőség.

(Háy János: *Házasságon innen és túl*. Palatinus Kiadó, Budapest, 2006)

Vincze Ferenc

Modern térköltészet

Lábán Rudolf-díj, 2006

Kortárs táncalkotásokat jutalmazó díjat alapítani sokkal könnyebb, mint meghatározni a kortárs tánc fogalmát. A Lábán Rudolfról, a 20. század egyik legjelentősebb táncújtójáról elnevezett díj esztétákból, kritikusokból álló kuratóriumának tagjai a kiírás alapelveiben könnyen megegyeztek, de amikor a „mi is az a kortárs tánc?” kérdésre kellett volna szakszerűen válaszolniuk, finoman szólva elbizonytalanodtak. Persze nem kell azt gondolni, hogy a hazai tánckritikusok és -esztéták értelmi képessége mélyen az európai kollégáiké alatt van, hiszen általánosan elfogadott definíciót a nemzetközi szakirodalomban sem lehet találni. Ebből annyi mindenki számára bizonyosan kiderül, hogy a kortárs jelzővel kialakított nyelvi szerkezetek (például az angolszász irodalomban a *contemporary art*, a *contemporary dance* stb.) nem egyszerűen gyűjtőfogalmai a jelenünkben készült műalkotásoknak (akkor időbeli tartományokba illesztve könnyen meg is lehetne határozni őket), hanem műfaji, esztétikai kategóriák.

A kurátorok (köztük jómagam) azért igyekeztek meghatározni a fogalmat, mert a Lábán Rudolf-díj „a magyar kortárs tánc legszínvonalasabb alkotásainak és alkotóinak elismerésére” született. Kétségtelen: ha valamit el akarunk ismerni, nem árt tudnunk, mi az.

De a meghatározást kőbe vésni – bár figyelemre méltó próbálkozások születtek – ezúttal sem sikerült. Pedig szükség lenne rá, mert a tudományos gondolkodásban nélkülözhetetlen a terminológiai tisztaság. Végül azért kerülhetett le a kérdés a napirendről, mert a kritikairáshoz, a műelemzéshez és a közérthető értékeléshez – bár nem árt, ha van – nem feltétlenül szükséges az egzakt fogalomrendszer. A nézőt meg egy kicsit sem érdekli, hogy az esztéták minek nevezik azt, amit lát.

Mindezek ellenére az értékelendő produkciók körét természetesen meg kellett határozni. Ez azért volt majdnem olyan nehéz, mint a fogalommeghatározás, mert a kortárs táncszínházi alkotások egyik legmarkánsabb jellemzője éppen a műfaji és stílusbeli sokszínűség, az összművészeti jelleg. A műfaji törvényszerűségek alapján élesen elkülönül egymástól mondjuk a klasszikus balett és az autentikus néptánc (lásd az Operaházban néhány éve felújított *A hattyúk tavát* és az Állami Népi Együttes által tavaly bemutatott *Örök Kalotaszeg*), de hogy például a világ színházművészetében meghatározó szerepet játszó magyarkanizsai Nagy József milyen műfaj szabályai szerint alkot, azt egy fogalommal megválaszolni nem lehet. Az idő- és térbeli határokat könnyebb volt meghúzni: díjazásban az a produkció részesülhetett, amelyet 2005-ben Magyarországon legalább egyszer eljátszottak.

A díj alapítói (a Trafó – Kortárs Művészetek Háza és a MU Színház), valamint a grémium tagjai abban egyetértettek, hogy a díjátadás gyakorlati módjában el fognak térni a kialakult szokásoktól: a protokolláris külsőségek helyett a szakmaiságra helyezik a hangsúlyt. Ennek megfelelően mind a hét díjat nyert alkotást (öt esten) másorra tűzték, és az előadások előtt rövid szakmai értékelést olvastak fel. A díj célja, hogy értékorientált állásfoglalással segítse az alkotómunkát és népszerűsítse, évente egyszer a figyelem középpontjába helyezze a magyar kortárs táncot.

A díjazott művek – bár kiválasztásukban nem játszott szerepet ilyen irányú szándék – reprezentálják a műfaj sokszínűségét. Az alábbi együttesek és alkotók részesültek elismerésben: Artus – Goda Gábor Társulata: *Rókatündérek* (koreográfus-rendező: Goda Gábor); Frenák Pál Társulat: *Fiúk* (Frenák Pál); Közép-Európa Táncszínház: *Nagyvárosi ikonok* (Horváth Csaba); Nagy József: *Utolsó tájkép*; PR-evolution Dance Company: *Visible Shape* (Kun Attila); Színházművészeti Egyetem – La Dance Department: *44 feet* (Ladányi Andrea); TranzDanz: *Tranzit* (Kovács Gerzson Péter).

A *Rókatündérek*ben több tonnányi bontott faanyagból felépített térinstalláció (a Medence Csoport alkotása) zegzugaiban mozgó különleges lények, élőszobrok fogadják a meglepett nézőt. A játszóhely felé vezető, kanyargós út mentén mai, de bármelyik őszivel csereszabatos mitológia rekvizitumai, jelképpé váló tárgyak láthatók. Az előadás mozdulatból, ritmikus lihegésből, halk suttogásból, misztikus és hétköznapi hangokból, zenéből, kedves, közeli nézőszuggerálásból, szimbólummá vált tárgyak használatából épül fel. Közben mítosz teremődik, amely ugyanazzal foglalkozik, mint az összes többi hitrege: férfi és nő kapcsolatával, születéssel, halállal, lélekdémonokkal és a világ mágikus egységét megbontó, racionalitásra törekvő, kreatív emberrel. A kínai le-

gendák ihlette, emberi formát öltött rókatündérek szertelen, vad, titokzatos, érzéki, fiatal lányok. Goda Gábor alkotói módszere Antonin Artaud kegyetlen színházról vallott nézeteihez hasonló: a beszéd rendeltetését megváltoztatja, varázslattal rokon térbeli költészetet hoz létre, amelyben a mozgás, a gesztusok, a szavak, a hangok, a zenék és a tárgyak kombinációját jeleníti meg. Goda „kegyetlensége” is hasonló a 20. században színházi forradalmat kirobbantó francia elődéhez: nem sokkoló látványt és brutális eseménysorozatot rendez, hanem módszerének következetes alkalmazásában – elsősorban önmagával szemben – szigorú és kegyetlen.

Frenák Pál *Fiúkja* az előírt, „kötelező” nemi szerepek és a rejtőzködő belső vágyak ellentmondásáról szól. A Franciaországban élő, nemzetközi csapattal dolgozó koreográfus lerántja a leplet az elvárásoknak megfelelni akaró, kényszerből eljátszott, felszínes macsóságról. A darabban a domináns hímek belefáradnak a magamutogató keménykedésbe és kiderül róluk: gyöngédségre vágyó, érző lények. A *Fiúk* túlmutat a nemi identitászavar jelenségén. Megfeleléskényszer csapdájába zuhant emberek sorsát jeleníti meg, így sokakhoz szól. Látás- és ábrázolásmódja merész, őszintesége brutális. Frenák nem idegenkedik a meztelenségtől és a frivol, obszcén jelenetektől. Színpadán a fiúk, ha arra vágnak, festik, rúzsozzák magukat, női ruhába bújnak, vagy éppen – a társ hiányát jelképezve – saját testrészeiket gyöngéden simogatva önmaguknak okoznak örömet. A *Fiúkban* nem egy provokatív jelenet is látható: ilyen az, amikor két fiú meztelenül, leragasztott fenékkal négykézláb kutyagol. A vágyaikat elfojtó, kiszolgáltatottságban vergődő, törekeny férfiak ellentétéként megjelennek a nemi jellegüket túlhangsúlyozó, erőfitogtató macsók is. A színpadon lógó köteleken eróművészszenvedélyeket előadva, mindig feljebb és feljebb törekednek. A kötél később nemcsak az értelmetlen törtetés terepét jelképezi: olykor falloszszimbólummá, máskor nyakba tekerhető, könnyű boává lényegül át. Frenák a *Fiúkban* mély, érzékeny gondolatokat tud látványos, trendi nyelven megfogalmazni. Ő is műfajokat elegyít, összetett színházi nyelvet használ.

A *Nagyvárosi ikonok*nak Horváth Csaba a koreográfusa és a főszereplője. A cím Pilinszky Jánosra utal. Horváth már egész sor irodalmi témát feldolgozott, de jellemző, hogy adaptációiban az irodalmi alap és a táncszínházi megjelenítés között konkrét megfelelés nem fedezhető fel. A koreográfus tehát nem felismerhetően ábrázolt, beazonosítható regényrészleteket táncoltat el, nem versciklusokat illusztrál banális eszközökkel, és nem is írók, költők életútját mutatja be cselekményes táncjátékokban. Horváth a fecsegő felszín alatt rejtőző, tartalmas mélyben igyekszik egy-egy jelenség lényegét megragadni. Nem a költő érdeklődik, hanem a költőiség. A Móricz Zsigmond *Barbárokja* ihlette táncjátékában például nem a móríci barbárokról, hanem a barbárságról, általában beszél. A *Nagyvárosi ikonok* sem idéz sorokat a költőtől, pedig a koreográfus-előadó és a partnere többször verbálisan is megszólal az előadáson. Mozdulás, szó, vetítés, árnyjáték és a Pilinszkyre utalás együtt képez a darabban jelentéstartalmat. Horváth táncszínházi nyelven kommunikált monológja önmagáról szól. Az előadás egy órájában ugyanazt teszi, mint amit Pilinszky egész életében művelt: puszta létezésével, jelenlétével magányos beszélgetést folytat Istennel.

Nagy József magyarkanizsai figurákon és emlékképeken keresztül vizsgálja a világot. Sokak szerint az *Utolsó tájkép*, a Vladimir Tarasov ütőhangszeres ze-

neművésszel közösen alkotott és előadott műve az egyik legjelentősebb alkotása. Parti Nagy Lajos Nagy József földijétől, Tolnai Ottótól kérdezte meg: „Nektek van valami különös képességetek rá, hogy a világon mindenütt megtaláljátok a létező kanizsai vonatkozásokat New Yorktól Ausztráliáig, vagy pedig Észak-Bácska és Kanizsa tényleg ilyen különleges közeg?” Tolnai így válaszolt: „Ezt nehéz eldönteni. Biztos van ennek a világnak is valami lidérces izzása. Én gyakran választok ilyenféle kanizsai figurákat, egykori barátaimat, akiket keresztül vizsgálni próbálok ezt a világot.” (Tolnai Ottó: *Költő disznósírból*, Kalligram, 2004). Nagy József, a „térköltő” is a világvizsgálatban mindig Kanizsáról indul el és oda tér vissza. De ahogy Tolnai Ottó oeuvre-je sem a szűkebb hazát népszerűsítő, lokálpatrióta irodalom, Nagy József színpadi munkáiban is a kanizsaiság egyetemessé, az emberi létezés sajátos jellemzőjévé szélesül. Az egyetemesség a tiszta, elvont tánc-, látvány- és hangformákban nyilvánul meg. Nagy József mozgása nincs szoros kapcsolatban egy táncstílussal sem, színpadán helyi folklórra utaló mozdulatok egyáltalán nem vagy csak igen ritkán, erős, csupán jellegre utaló átértelmezésben láthatók. A díszleteket és kellekeket nem díszítik sem népi, sem egyéb konkrét motívumok, ahogyan a zene és az összeütemezett tárgyak hangzásai is elvontak. Nagy József művészetére régi életforma hagyományairól mesél, és még régebbi, atavisztikus korok üzenetét fogalmazza meg a korszerű művészetek mai, modern nyelvén.

Az *Utolsó tájkép* színpadán, átvilágítható táblán befejezetlen naiv festmény látható: elmaszatolt hullámvonalakon vízi jármű, papírhajóra emlékeztető lélekvesztő hánykolódik. A tenger jelképezi a gyermekkor kerek világát, utal az élet eredetére és – hajóval a felszínén – kifejezi az elvagyódást. A Tarasovval közösen előcsalt sejtelmes hangok megszólalása és az erőteljes ütőstételekre előadott drámai mozgásvariációk után Nagy a képhez megy, és a hajók alá halat fest: igyekszik tudást szerezni a felszín alatti mélységekről – enélkül nem létezhet világvizsgálat, megismerés, megértés. De a tudásra szert tett ember többé nem tudja megragadni a világ mágikus egységét (ami gyerekként Kanizsán természetes volt a térköltő számára), mert a megismerés darabokra töri szét az észlelhető emberi környezetet. Nagy krétát vesz elő, és krikosz-krakszokat rajzolva kétségbeesetten megpróbál megörökíteni egy emlékképet a múltjából, vagy az elmúlás közeledtét érezve, jelet próbál hagyni a Földön. Próbálkozása torokszorítóan sikertelen. Néhány zavaros vonal fölé nagybetűvel kírja a szót: TÁJKÉP. Ennyire tellett: banális, elcsépelet szóval megnevezi a megnevezhetetlent, egy szóban és néhány vonalban rögzíti azt, amit magával visz a halálba, és amit maga után hagy a tovább élőknek. Miután Nagy eltűnik a színpadról, Tarasov világító dobverőseprűkkel a krétarajzon dobol: elhalványítja, lesepri a hátrahagyott jeleket.

Teljesen más eszközökkel operál Kun Attila. A klasszikusan képzett egykori operaházi szólista *Visible Shape* című koreográfiája nemhogy misztikussá váló tárgyak használatát, de még díszletek állítását sem igényli. Nincs benne múltra utalás vagy trendi jövőképalkotás sem. A „látható formában” a tiszta, racionális, már-már ridegséget árasztóan stabil szerkezet és a minimalizmusból induló, később sodróvá terebélyesedő mozdulatok ellentéte válik mondanivalóvá. A négy szereplő hol párhuzamos, hol ellentétes mozgása geometrikus ábrákat rajzol a térbe, amelyek mértani pontossággal kapcsolódnak a padlóra vetülő fénycsíkok képezte síkidomokhoz. Az állandó mozdulatismétlés és -variálás já-

téka mozgalmassá teszi a látványt. A *Visible Shape*-ben kompozíció és interpretáció összhangja teszi láthatóvá a formát, és a szándékos „tartalomnélküliség” alkotói üzenetet hordoz.

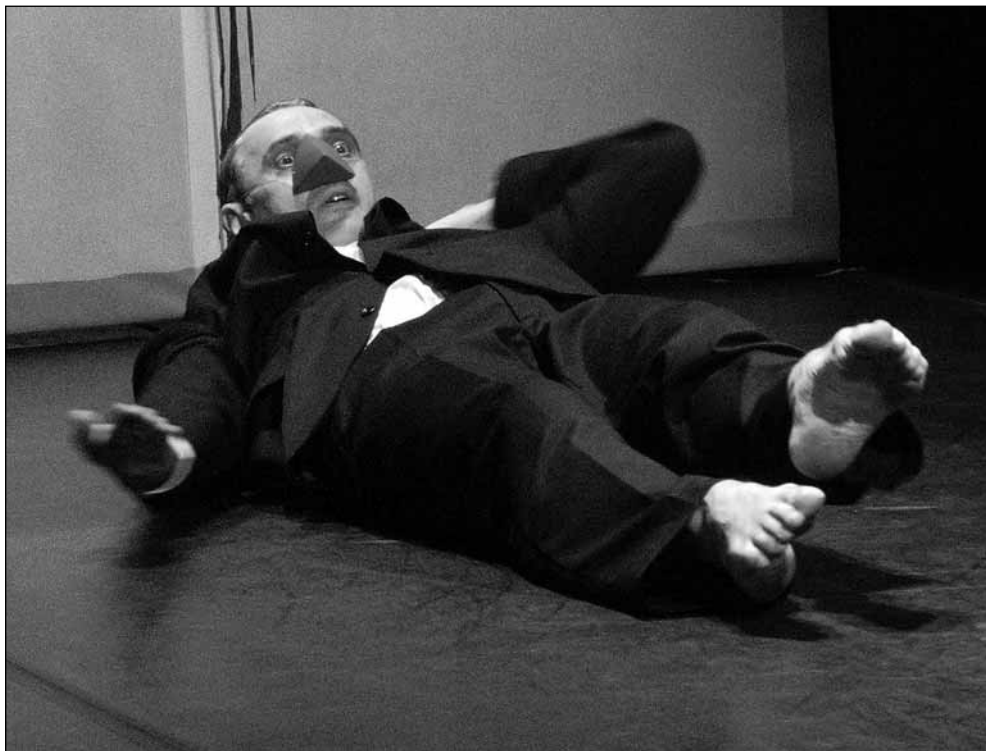
A *44 feet* eredetileg a Színház- és Filmművészeti Egyetem színészhallgatóinak készített vizsgaelőadás, amely a tananyagot képező különböző mozgásstílusokból önálló, egységes táncszínházi alkotássá ért. Többszöri előadásával az osztály már több mint egy éve figyelemre méltó sikereket arat. A „színpadi tanulmányban” látható, megkoreografált hétköznapi mozgás, pantomim, kontakt tánc, társastánc, harcművészet és akrobatikus elemek sorozata, hallhatók torokhangok, hörgések, sikolyok, jól képzett éneklések és csonka dallamok. A ritmuskíséretéről sokszor 44 láb dobogása gondoskodik, hozzájárulva ahhoz, hogy az előadók keltette hangzások zenei minőségű hanganyaggá szerveződjenek. A produkcióban a táncolni három éve tanuló, prózai tagozatos színészhallgatók profi táncosokat megszegyenítő színvonalon mozognak, de a *44 feet* e különlegességtől függetlenül is jelentős kortárs alkotás. Hősei kreatív emberek, akik egymást és testük bármelyik részét megmunkálандó anyagként felhasználva alkotni képesek. „Semmiből” (segédeszközök nélkül) tudnak világokat felépíteni, de bármikor képesek azt lebontani, mert sohasem restek újba kezdeni.

Kovács Gerzson Péter *Tranzit*-jában nők és férfiak izgalmas zenére manökenyszerű léptekkel vonulnak be a színpadra. A képzeletbeli rivaldánál egy sorba rendeződnek, és kemény csajos, valamint zord macsós trendi ábrázattal másodpercekig szuggerálják a nézőket. Aztán hirtelen fényvillanás és „földindulás” (hangrobaj) kíséretében elesnek, majd felpattannak és joviálisan mosolygó, kedves, fiatal emberekké változnak. A hatásos felvezetés után még vagy húsz percig (!) nem történik egyéb, mint folytatódik a parányi karmozdulatokkal kísért szuggerálás. A táncosok képezte alakzatok időnként változnak, a póz- és helyváltoztatásokat gyönyörű, a koreográfus tervezte fényváltások követik, tánc helyett a picit mindig többet mozgó előadók elhivatott arca beszél. A *Tranzit* eleje valójában nem táncszínházi előadás, hanem („élőben” játszó hangszereslistával is szolgáló) koncert, képzőművészeti fénytérplasztika és vizuáliszínház furcsa keveréke. Valamint újszerű kommunikációs kísérlet. A táncosok a későbbiekben persze igencsak sokat mozognak. Láthatók lesznek testre szabott improvizációs mozdulatelemek, privát gesztusokból kreált kommunikációs jelek, ihletetten tolmácsolt lírai karmozdulatok. A markánsan groteszk mozgásokból felépített részekben felismerhető a koreográfus néptánclemelekből merítő egyéni anyanyelve. A „folkbalettnek” is nevezett *Tranzit* ihlető alapélménye a kulturális emlékezet és a modern, elgépiesedő, digitalizált világunk feszültségteli ellentéte.

Ha valaki csak ezt a hét előadást megnézi, fogalmat alkothat arról, mi a kortárs tánc. Tudományos alapossággal meghatározni a jelenséget persze ezután sem fogja tudni, de rájön: nézőként nincs is szüksége rá. Ha egyszer megint körül kell írnom, mit értek kortárs táncon, valami ilyesmire fogok vetemedni: az ezredforduló táján világszerte terjedő ösztönművészeti alkotásmód, amelyben kiemelt szerepe van az emberi test és mozgás látványának. Ha még rövidebben kell majd, egyszerűen azt mondom: korunk modern térköltészete.

Az *Utolsó tájkép* legközelebb szeptember 20-án látható Debrecenben.

Kutszegi Csaba

UTOLSÓ TÁJKÉP (NAGY JÓZSEF DÍJAZOTT DARABJÁBÓL)

Másképp dráma

„A dramatisálás vagy dialógus tulajdonképpen fiktív párbeszéd teremtése.” (Balázs Géza)

„Édes istenem! Én eldugtam a németet, mert lógott a lába, mármint az a kevés, amit meghagyott neki a gépfegyver, később odadugtam mellette az orosz.” (Szabó Magda–Bereményi Géza)

„Anyám, mikor beléptem, annyira meglepődött, mintha az almafa sétált volna be a házba...” (Matei Vişniec)

„Az őseink, Misi, nem a vadludak. Mi nemesített faj vagyunk, nem egyszerűen domesztikáltak.” (b. pap endre)

„Háy figurái darabról darabra lesznek egyre talajvesztettebbek globalizálódó világunkban, ahol nem mentheti meg őket semmilyen Isten, hisz már nem képesek teremteni maguknak egy teremtőt.” (Marion Wagner)

„A kurátorok (köztük jómagam) azért igyekeztek meghatározni a fogalmat, mert a Lábán Rudolf-díj »a magyar kortárs tánc legszínvonalasabb alkotásainak és alkotóinak elismerésére« született.” (Kutszegi Csaba)

„Magam előtt látom Harag György, a legfényesebb (legszeniálisabb) magyar színházi rendező arcát, aki egyetlen jól felépített gesztussorral átvilágította a sötétséget.” (Szakolczay Lajos)

„A színésznek úgy is el kell tudnia játszani egy királyt, hogy soha nem találkozott valódi királlyal. Viszont a mindenkori királyok tanultak a színésztől, hogy hogyan kell királynak lenni.” (Agárdy Gábor – Borzák Tibor 2004-es interjúja)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Rt. (1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten az Osiris, a Pont és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban, valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185